פערלאג מענדעלע

ווארשע

אַלע ווערק פון מענדעלע מוכר=ספרים

(ש. י. אבראמאָוויץ)

פינפטער באנד

נײַע פערבעסערטע אויסגאַבע

פערקויף: געזעלשאַפט „צענטראַל", וואַרשא, נאָוואָליפּקי 7

1928

אַלע ווערק פון מענדעלע מוכר=ספרים

(ש. י. אבראמאָוויץ)

די קליאַטשע

אָדער צער בעלי־חיים

לְסֻסָתִי בְּרִכְבֵי פַרְעֹה דִּמִּיתִיךְ רַעְיָתִי׃
צו מיין קליאַטשע אין פרעה'ס
רייטוואָגען פערגלייך איך דיך,
כנסת ישראל. (שיר השירים, ע. ט.)

א מעשה וואָס האָט זיך פערוואלגערט צווישען
די כתבים פון ישראליק דעם משוגענעם

געדרוקט בהשתדלות
מענדעלע מוכר-ספרים

פערלאַג „מענדעלע", וואַרשא

1928

די קליאַטשע

„די קליאַטשע אָדער צער בעלי־חיים", אַ מעשה, וואָס האָט זיך פערוואָלגערט צווישען די כתבים פון ישראל'יק דעם משוגע'נעם, איז צוערשט ערשינען אין יאָהר 1873 אין ווילנא (די צענזור ערלויבניש איז אונטערגעצייכנט — 15 דעצעמבער 1872).

מענדעלע אַליין האָט געזעהן אין „דער קליאַטשע" אַ מין המשך פון „דער טאַקסע". אין דער „הקדמת מענדעלי מוכר ספרים" צו דער „קליאַטשע", שרייבט צווישען אַנדערען מענדעלע: „איך האָב געפרעגט אַ שאלה ביי די גלויבסקער דיינים און ביי אַלע דאָרטיגע פיינע בריות פון דער גומער כנופיה: אַזוי ווי איך האָב דעם עולם מבטיח געווען ארויסצוגעבען אַ צווייטען טייל פון „דער טאַקסע" און האָב דערביי נישט געזאָגט בלי נדר, בכן איז דאָך מיין הבטחה שוין גלייך טאַקי ווי אַ נדר, היינט ווי איז דער דין, רבותים, האָב איך זיי געפרעגט, אַז איך גיב איצט אַרויס מיין קליאַטשע, צי קען איך מיט איר יוצא זיין מיין נדר? זיי האָבען געקלערט, געקלערט, זיך נעבעך געקראַצט, געקראַצט און האָבען צום סוף אַזוי געזאָגט: יאָ, רב מענדעלע, אַזוי ווי מיר האָבען דאָ דערשמעקט אַ תמצית פון דער טאַקסע, זענען מיר אייך מתיר נדר. הקליאַטשע הזו, די קליאַטשע, חשובה לכם איז אייך גערעכענט כאלו קיימתם, גלייך ווי איר וואָלט אַרויסגעגעבען דעם חלק שני מהטאַקסע בכל פרטיו. נישקשה, מען קאָן מיט איהר זעהר גוט יוצא זיין לכל הדעות!..." 1)

1) זעה די אויסגאַבע פון 1873, אין דער יובילעאום-אויסגאַבע קומען דאָ קליינע סטיליסטישע ענדערונגען. נ.מ.

3

1941:12667

76056

i49766995

Copyright by S. Sreberk NEW-YORK U. S. A. 1927

Printed in Poland

Zakl. Graf. „Stereotyp" Warszawa Nowolipki 7.

אין זיינע שילדערונגען־איינדרוקען „פיר זענען מיר געזעסן" 2) גיט איבער שלום עליכם אין מענדעלע'ס נאָמען די געשיכטע פון „דער קליאַטשע". מענדעלע האָט אָנגעהויבן די דערצעהלונג אויף זיין שטייגער: „אַז איך בין פערגאַנגען מיט'ן טראָגען מיט „דער קליאַטשע" און, ווי שלום עליכם שרייבט, נאָך אַ הקדמה פון פאָרענט, אַ הקדמה אין מיטען, אַ הקדמה צום סוף" האָט מענדעלע אַזוי דערצעהלט: „איינמאָהל אין אַ זומער־טאָג איז דאָס געווען, זיץ איך מיר אַזוי אין גלופּסק אויף דער אכסניה פערטראַכט און קוק מיר דורך אַן אָפענעם פענסטער אין דרויסען אַרויס און דערזעה אַן אויסגעמוטשעטען, פערשוויצטען יוד מיט אונטערגעשטעקטע פאָלעס פון אַ צוריסענער קאַפּאָטע, שטעהט און קאַטעוועט אַן אָרימע, אויסגעמוטשעטע, פערשוויצטע קליאַטשע מיט אַ צוריסענער פעל, איינגעשפּאַנט אין אַ פולען וואָגען מיט ציגעל, שעלט מיט טויטע קללות אי די קליאַטשע, אי זיך, אי די גאַנצע וועלט: ברענען זאָל די גאַנצע פעל דיינע, וויסטע קליאַטשע וואָס דו ביזט,— און זי, די קליאַטשע, האָט אויסגעדרעהט די פערוויסטע, פערפינסטערטע מאָרדע איהרע צום יודען, קוקט אויף איהם, ווי אַ זינדיגער מענש, און עס דאַכט זיך מיר, אַז זי זאָגט צו איהם:

-שוטה! קליאַטשע רופט ער מיך! ביזט אַליין אַ קליאַטשע! טהו אַ קוק אַהין צו יענעם פּלאַץ, וואו איך שלעפּ די ציגעל, וועסט דו זעהן, אַז איהר זענט אַלע קליאַטשעס, וויסטע, פינסטערע קליאַטשעס, אַז אָך און וועה איז צו אייך אַלעמען!

אַזוי, האָט זיך מיר געדאַכט, רעדט די קליאַטשע, און איך האָב אויפגעהויבן די אויגען אויף יענעם פּלאַץ, וואָס די קליאַטשע האָט אָנגעוויזען מיט איהר מאָרדע, און איך האָב דערזעהן אַ בעקאַנטען נפש פון יענע פיינע בריות, וואָס האָבען זיך אויסגעצייכענט אין גלופּסק מיט פינף פינגער אַרויפצושלאָגען זיך אויף אַ מויער, און אויף נאָך אַ מויער, און דאָס אַלץ נעבעך פון כשר'ע יודישע מטבעות. פון כשר יודיש שוויים און בלוט... דער שעהנער מענש, דער פיינער בריה,

2) אַלע ווערק פון שלום עליכם, באַנד XV, זעה אויך אַלע ווערק פון ממו"ס, באַנד XXI.

איז געשטאַנען די הענד אַרונטער, דאָס היטעל פעררוקט אַרויף, דער שטערען האָט געשוויצט און געבויעט גרויסע פלענער, און אַרום איהם האָבען זיך, ווי קנעכט, אונטערטעניג, אַרומגעדרעהט אָרימע יודעלעך נעבעך, געקוקט איהם, ווי געטרייע הינד, אין די אויגען אַריין, געווען גליקלעך מיט זיינס אַ שמייכעלע און געציטערט פאַר אַ בייזען קוק...

און עס איז מיר געקומען אויפ'ן זינען דער פּסוק פון שיר־השירים: לסוסתי ברכבי פרעה—צו דער קליאַטשע אינ'ם רייטוואָגען פון פּרעה, דמיתיך רעיתי—טהו איך דיך מהון גלייכען, כנסת ישראל!—און איך בין פערגאַנגען אויף טראָגען מיט דער „קליאַטשע"... דריי טעג בין איך אַרומגעגאַנגען איבער גלופּסק אַ צוטראָגענער, ווי מיין ישראל'יק, נישט געהערט, וואָס מען רעדט צו מיר, געענטפערט אימליכען אויף זיין „גוט מאָרגען" מיט'ן וואָרט „קליאַטשע", וואָרום אַלע פּנים'ער האָבען אויסגעזעהן ביי מיר קליאַטשעדיג, און אָט אַזוי האָב איך מיך געקליאַטשעט, ביז איך בין געקומען אַהיים קיין טונעיאַדעווקע און האָב מיך פערשלאָסען ביי זיך אין חדר אויף זעכצעהן טעג און אָנגעשריבען אַלע זעכצעהן קאַפּיטלען פון דער „קליאַטשע"... 3)

און „ווי אַזוי איז „די קליאַטשע" אַרויס אויף דער וועלט?" האָט לסוף מענדעלע „איבערגעגעבען אַ געשיכטע, ווי אַזוי ער האָט אין אַ געשלאָסענער פערזאַמלונג פון אינטימע פריינד צום ערשטען מאָהל געלייענט „די קליאַטשע", ווי אַזוי זיינע אינטימע פריינד האָבען פריהער געלאַכט פון איהם, געמאַכט חוזק איבער'ן נאָמען פונ'ם ווערק, נאַ דיר גאָר אַ פערד, אַ קליאַטשע! און ווי אַזוי זיי זענען נאָכדעם געוואָרען ערנסט... ווי אַזוי איינער (יוסף בצלאל הארקאווי) האָט נאָכן איבערלייענען די „קליאַטשע" צוגענומען ביים מחבר דאָס העפטעל, אַריינגעלעגט אין זייט־קעשענע אָהן ווערטער, אַוועקגעפיהרט דאָס קיין פּעטערבורג 4) און צוגעשיקט אין אַ צייט אַרום דעם פערפאַסער אַ פּאַר־

3) אין דער ערשטער אויפלאַגע (1873) בעשטעהט טאַקי „די קליאַטשע" פון זעכצעהן קאַפּיטלען (119 ז.), די יובילעאום־אויסגאַבע איז זיך צעוואַקסען אין פיר און צוואַנציק קאַפּיטלעך (182 ז.);

4) צי איז דאָ עפּעס אַן אונפּינקטלעכקייט? די „קליאַטשע" איז דאָך אַרויס אין ווילנא, נישט אין פּעטערבורג.—צ. ש.

טיגע, אַנ׳אָבגעדרוקטע „קליאַטשע", ווי אזוי נאָכדעם דער צענזור האָט געהאַט אַ מיאוס׳ע מפּלה דערפאַר, וואָס ער האָט דורכגעלאָזט אזא „טרפה־סחורה"..."

„די קליאַטשע" איז איבערגעזעצט געוואָרען אין פּויליש דורך דעם פּוילישען שרייבער קלעמענס יונאָשא (אין 1886), אין 1891 האָט זיך „די קליאַטשע" אָנגעהויבען צו דרוקען אין אַ רוסישער איבערזעצונג אין „וואסכאד", וואָס איז דורך דער מאַכט דערפאַר אָבגעשטעלט געוואָרען אויף עטליכע חדשים.

ווי נאָר דאָס ווערק איז ערשיענען, האָט עס געמאַכט אַ שטאַרקען רושם אין די דעמאָלסדיגע יודישע געזעלשאַפטליכע קרייזען. דער שטאַרקער טאָן פון בוך, דער ברייטער פערנעהם, די שאַרפע פאַרבען, דער טיפער וויטאָג, וואָס שלאָגט פון יעדער שורה האָבען דאָס ווערק געוואַלדיג בעריהמט געמאַכט ביים יודישען עולם, און דער רוהם פון מענדעלע מוכר ספרים איז שטאַרק געוואַקסען.

„די קליאַטשע—זאָגט מענדעלע אין זיין הקדמה צום בוך — איז געשריבען אויף אַ הויכען גאַנג, אויף דעם גאַנג, ווי די אַלטע האָבען געשריבען. איטליכער וועט זי פערשטעהן כּפי זיין פערשטאַנד און זיין מדרגה. פאַר מענשעלעך פון אַ קלייניער מדרגה וועט זי זיין פּשוט אַ וואונדערשעהנע מעשה, זיי וועט גלאַט געפעלען דער פּראָסטער פּשט. די דאָזיגע אָבער פון אַ גרעסערער מדרגה וועלען שוין אין איהר געפינען עפּיס אַ ווינק, אַ רמז אָקעגען אונז, זינדיגע מענשען. איך, אַ שטייגער, אין מיין מדרגה, האָב אין איהר געפונען במעט אַלע יודישע נשמות, אַלע אונזערע נפשות און דעם סוד, וואָס זיי מחוען דאָ אויף דעם עולם"...

„אויב די „טאַקסע"—שרייבט ש. ניגער—איז דער אָנהויב פון׳ם סאָציאַלען פּאַטאָס אין דער יודישער ליטעראַטור, איז די „קליאַטשע" דער אָנהויב פון׳ם נאַציאָנאַלען פּאַטאָס... עטליכע קאַפּיטלעך זיענען

5) ש. ניגער—חעגען יודישע שרייבער, ב. ז. 45—48.

פערהאַן טאַקי אין איהר, וואָס דערמאָהנען אָן דער „טאַקסע", — דאָס זיענען די קאַפּיטלעך, וואו עס רעדט זיך וועגען די צרות, וואָס די קליאַטשע, די כנסת ישראל, האָט אויסצושטעהן אין דער היים ביי זיך פון די היימישע בעלי־טובות. דער עיקר אָבער דאָ איז די לאַגע, וואָס יודען פערנעהמען אין דער פרעמד, צווישען די אומות; עס ווערען נישט געשטעלט פערשיעדענע טיילען פון׳ם יודישען פאָלק איינע אַקעגען די אַנדערע, אַזוי ווי אין דער „טאַקסע", נאָר דאָס פאָלק גענומען אין גאַנצען, ווערט אַנטקעגענגעשטעלט דער וועלט...

מענדעלע גיט אַ טראָט פון דער יודישער מאַסע צום יודישען פאָלק... פאַר דער „קליאַטשע" האָבען מיר דרך־ארץ שוין דערפאַר גופא, וואָס איהר העלד איז ווידער די נאַציע. די מאַסע איז געווען און געבליבען אַ שקאַפּע, די נאַציע אָבער—זי איז אַמאָהל אַ „פּרינץ" געווען! די שקאַפּע וועקט אונזער רחמנות,—אָבער דער פערשאָלטענער פּרינץ, ווען ער הויבט אָן רעדען, מעגען מיר איהם זעהן אין דער געשטאַלט פון אַ קליאַטשע,—ציגרט זיך אָן אונזער ליבע".

„די „קליאַטשע"—זאָגט ווייטער ש. ניגער—איז דער אָנהויב פון דער יודישער בעפרייאונגס־אידעע. זי איז דער אָנהויב פון דעם חשבון־הנפש, וועלכען דאָס יודישע פאָלק האָט אָנגעהויבען מאַכען אין סוף פון׳ם 19־טען יאָהרהונדערט... אייניגע קאַפּיטלעך אין דער קליאַטשע, די קאַפּיטלעך, וואו עס רעדט זיך וועגען טענות, וואָס עס האָבען צו יודען די אומות העולם, מאַכען דעם איינדרוק, אַזוי ווי זיי וואָלטען געשריבען געווען נישט פאַר יודען; אין דער אמת׳ן אָבער איז עס אַ פּאָלעמיק געגען די יודישע אינטעליגענטען אין יענער צייט... די „קליאַטשע" וויל נישט זיין מעהר קיין „אתה בחרתנו", קיין אויסנאַהם אין דער וועלט. זי פאָדערט גלייכהייט, זי פאָדערט דאָס רעכט אויף חסרונות, נישט נאָר אויף מעלות. און זי זויל רעכט, נישט קיין רחמנות"... און ש. ניגער ענדיקט, אַז פיעל שורות אין „קליאַטשע" וועט דער היסטאָריקער געוויס בעטראַכטען, ווי דעם מאַניפעסט פון דעם אויפגעוואַכטען און שטאָלץ־געוואָרענעם נאַציאָנאַלען בעוואוסטזיין. דער באָדען פאַר נאַציאָנאַליזם אין׳ם היינטיגען זין איז אין יענער צייט נאָך נישט פאַרטיג געווען, די השכלה האָט נאָך נישט אָבגעטהון איהר אַרבייט, דער „אַנטימעזים" איז אין דער אינטעליגענץ נאָך זעהר

שטאַרק געווען, און אויך מענדעלע האָט נישט געהאַט נאָך קיין פּראָגראַם קיין נאַציאָנאַלען, ער האָט זיך אַליין נישט אָבגעגעבען נאָך קיין רעכענונג פון זיינע געדאַנקען, און ער האָט נישט שטאַרק געגלויבט אין זייער ווירקונג. אַזוי ווי די „טאַקסע", דער ס אָ צ י אַ ל ע ר פּראָטעסט, ענדיגט זיך מיט אַ קרעכץ און אַ נבנע'דיגען געבעט צו גאָט אין דער רעגירונג, אַזוי ענדיגט זיך אויך מיט אַ קרעכץ און עס שפּייזט זיך אַ צובראָכען געמיט אין דער „קליאַטשע", אינ'ם אויסדרוק פונ'ם נ אַ צ י אָ נ אַ ל ע ן געפיהל. דאָך איז די „קליאַטשע" שוין אַ וויכטיקער רעגיק־צייכען צווישען דעם ערשטען משכיל'ישען און דעם צווייטען נאַציאָנאַליסטישען פּעריאָד פון דער קולטורעלער אויפוואַכונג פונ'ם יודישען פאָלק"...

„די קליאַטשע"—שרייבט נח פּרילוצקי 5)—דאָס איז אַ גרינדליכע רעוויזיע, אַ אומברחמנות'דיגע קריטיק, אַ צושטערינג פון דער משכיל'ישער אידעאָלאָגיע, און נאָר אַ נייע, טיעפּערע, רייך־סאָציאָלאָגישע אויפפאַסונג פונ'ם יודישען פּראָבלעם. די טהוער פון יענער עפּאָכע זענען געווען ווילדע מאמינים אין דער וואונדערבאַרער קראַפט פון גוטען ו י ל ע ן. זיי האָבען געגלויבט: גענוג, אַז די יודען זאָלען נאָר ו ו ע ל ע ן, זייער לעבען זאָל אַנדערש ווערען,—דער נ ס וועט געשעהן: פון בעטלער וועט אַ פּרינץ אַרויסשפּרינגען!... מענדעלע מוכר ספרים רעכענט זיך שוין כמעט מיט די פערהעלטעניסען פון דער אָביעקטיווער ווירקליכקייט... דער יוד לעבט אַזוי ווי די אויסערליכע פערהעלטעניסען ערלויבען איהם,—פאַר יענער צייט נייע און גרויסע וועטער... אין דער „טאַקסע" האָט ער זיך נאָך ענטציקט מיט דער „באַרעמהערציגקייט פון דער רעגירונג", דאָ טרעט ער אַרויס געגען די יעניגע, וואָס אַפּעלירען צו די רחמנות־געפיהלען פון די שטאַרקע, און אויך געגען די יעניגע, וואָס שטרעבען צו איבערצייגען, אַז מיר ברענגען נוצען דעם לאַנד, דער מלוכה"...

די „קליאַטשע" איז אַ קינסטלעריש־פּובליציסטיש ווערק, פּובליציסטישע געדאַנקען, אידעען און פּראָבלעמען, וואָס זענען דאָ איינגעפאַסט

5) נח פּרילוצקי—ש. י. אַבראַמאָוויטש. וואַרשע 1920, ז' 15.

אין אַ קינסטלערישער ראַהם. איבער'ן בוך זענען פונאַנדערגעשאָטען וואונדערבאַרע ערטער, וואָס שטערירען מיט גלענצענדע מאָלערישע שילדערונגען און אויסצייכנונגען. דער קינסטלער און דער פּובליציסט געהען דאָ ביינאַנד, איינער דערגאַנצט דאָ דעם צווייטען, איינער קעמפט דאָ מיט'ן אַנדערען. און אין סך־הכל איז די „קליאַטשע" פון די אָריגינעלסטע, מערקווירדיגסטע ווערק אין דער יודישער ליטעראַטור. איינע פון די שענסטע פעדעל אינ'ם קרוין פון אונזער מאָדערנעם שאַפען.

ווי געזאָגט איז די „קליאַטשע" צוערשט פערעפענטליכט געוואָרען דורך מענדעלע אין 1873, אין עטליכע און דרייסיג יאָהר אַרום האָט מענדעלע דאָס ווערק אין פיעל ערטער איבערגעאַנדערשט און דערגאַנצט,—פריהער אין העברעאיש און דערנאָך אין יודיש.

דוד איינהאָרן, וועלכער האָט געאַרבייט ביי מענדעלע'ן (לערך אין 1910) אַלס סעקרעטאַר, דערצעהלט איינינע פּרטים פון מענדעלעס אַרבייט אויף איבערמאַכען די „קליאַטשע", ביים איבערזעצען איינינע קאַפּיטלעך, וועלכע זענען אָנגעשריבען געוואָרען לכתחילה אין העברעאיש 6).

„מענדעלע האָט זיך אוועקגעשטעלט נעבען פענסטער מיט'ן העברעאישען בוך אין האַנד און געהייסען: שרייבט! און פון דער מינוט אָן האָט זיך אָנגעהויבען אַ פאָרשטעלונג. מענדעלע האָט נישט דיקטירט, נאָר פאָרגעשטעלט, געשפּיעלט ווי אָן אַרטיסט אויף דער סצענע. און פאַר מיינע אויגען האָבען אָנגעהויבען שווימען לעבעדיגע טיפּען, וואָס האָבען זיך באַוועגט, גערעדט און צוריק פערשוואונדען. פון צייט צו צייט פלעגט ער בלייבען שטעהן פערגליווערט אין אַ גרימאַסע אויפ'ן געזיכט, זוכענדיג דערביי דאָס וואָרט, וואָס זאָל עס אויסדריקען און נישט נאָר דאָס וואָרט, נאָר דאָס אמת־יודישע וואָרט,

6) דוד איינהאָרן—מענדעלע ביי דער אַרבייט, אַלע ווערק פון ממו"ס, באַנד XX.

און נישט איין מינוט און נישט צוויי מינוט פלעגט ער אָבשטעהן אין
דער פּאָזע, נאָר אַמאָל אַ האַלבע שעה נאָכאַנאַנד, ביז ער פלעגט
דאָס וואָרט געפינען. „אַז איהר זעצט עפּעס איבער — פלעגט ער זאָ־
גען — זאָלט איהר פערגעסען אָן בוך, פערמאַכט עס, קריגט עס איינס.
יעדע שפּראַך האָט איהרע גריטאַסען. און אַזוי פלעגט ער אָבשטעהן
פיער שעה נאָכאַנאַנד, וויינען, לאַכען, בייזערען זיך, קריעגען זיך, ריי־
דען ווי אַ סוחר, ווי אָן אַלטע יודענע, ווי אַ רב, ווי אַ משכיל, נאָכ־
מאַכענדיג יעדערען בעזונדער, און נאָך פיער שעה אָנגעשטרענגטער
אַרבייט, פלעג איך זיך אַרומזעהן, אַז מעהר ווי פיער זייטליך זענען
נישט פערשריעבען און דערצו נאָך שיטערע שורות מיט גרויסע שריפט,
און אויפהויבענדיג זיך אַ מיעדער פון טיש, האָב איך איהם נאָך גע־
פונען שטעהענדיג נעבען טהיר, האַלטענדיג די האַנד ביי דער נאָז אין
אַ פּאָזע פון אַ שיכור און לאַכענדיג דערביי שטילערהייד. דאָס האָט
ער בעדאַרפט איבערזעצען די בעשרייבונג פון קאָשמשיי דעם מכשפס
נאָז, און האַלטענדיג זיך ביי דער נאָז, האָט ער זיך פאָרגעשטעלט,
ווי אַ יוד, אַנ'אמתער יוד בעדאַרפט עס דערצעהלען.

„זיצענדיג און איבעראַרבייטענדיג די „קליאַטשע" — דערצעהלט
ווייטער ד. איינהאָרן — פלעג איך בעמערקען אַ וואונדערבאַרער ערשיי־
נונג: יעדעס מאָל, ווען ער פלעגט אין פריהערדיגען טעקסט בעגע־
גענען צו־שאַרפע ערטער געגען די רבנים, ישיבות און לומדי תורה,
פלעגט מענדעלי מיט אַ גרינג הארץ נעהמען אַ רויטען בלייפעדער
און שטיל, אָהן אַ וואָרט צו ריידען, אויסמעקען די פראַזע אָדער ענדע־
רען דעם סטיל.

אַ שטימונג איצט ביי איהם אַנ'אַנדערע".

נ. מ.

די קליאטשע

אדער צער בעלי־חיים

הַקְדָּמַת מֶענְדֶעלֶי מוֹכֵר סְפָרִים

אָמר מענדעלי מוכר-ספרים. זאָגט מענדעלי מוכר-ספרים: געלויבט איז דער בורא. וואָס נאָכדעם, ווי ער האָט בעשאַפען די גאַנץ גרויסע וועלט, האָט ער זיך מישב געוועזן מיט דער פמליא מלאכים אין הימעל און צום לעצט געמאַכט אַ קליין וועלטעלע, דאָס מיינט מען דעם מענשען, וואָס ער הייסט „עולם-קטן", וויל דאָס מענשיל, ווי איהר קוקט איהם אָן, האָט אין זיך אַלע מיני ברואים און בעשעפעניש. איהר געפינט אין איהם אַלערליי ווילדע חיות, אויך פערשידענע מיני בהמות; איהר געפינט אין איהם אַ יאַשטשערקע, אַ פיאַווקע, אַ שפאַנישפליג, אַ פריים וכדומה אַזעלכע שלעק, אַזעלכע מיני שרצים; איהר געפינט אין איהם אפילו אויך אַ רוח, אַ שוואַרץ יאָהר, אַ שטן, אַ מקטרג, אַ לץ, שונא ישראל, וכדומה אַזעלכע מזיקים, מחבלים, אַנשיקענישען; איהר זעהט אין איהם אויך וואונדערליכע סצענעס: ווי אַ קאַץ, אַ שטיי-נער, שפילט זיך מיט דער מויז; ווי אַ טחור וואַפט זיך אַריין אין אַ שטייג מיט עופות און דרעהט זיי געבעך אָב די קעפ; ווי מאַלפעס קרימען יענעם נאָך אַלצדינג, וואָס ער טוט; ווי אַ הונט סלוזשעט, דרעהט דעם וויידעל פאַר איטליכען, וואָס וואַרפט איהם אונטער אַ שטיי-קעל ברויט; ווי אַ שפין פערנאַרט צו זיך אַ פליג, פערפלאָנטעט, פער-שפאַרט זי און נאַגט זי אויס; ווי קאָמאַרען פליהען עמיצען נאָך און זויגען איהם אָן פולע אויערען וכדומה נאָך אַזעלכע משונה וואונדערליכע זאַכען. איך בין עס אָבער ניט אויסען. געלויבט איז זיין ליבער נאָמען, וואָס זעהט-צו שווייגענדיג אַלצדינג, וואָס אין דעם דאָזיגען „קליין וועל-טעלע" געהט פיר און שלאָגט מיט איהם פאָרט נישט קיין כפרות; וואָס דערלענגערט זיין צאָרען, פערטראָגט די עבֵרות און טוט גרויס חסד מיט דעם זונדיגען מענשען. איך בין דא אויסען צודערצעהלען די גרויסע גענאָד, וואָס השם-יתברך האָט אויך מיט מיר, אָרמען בעל עברה, גע-טאָן, נאָכדעם אז ער האָט מיך פריהער אביסעל געשטראָפט.

רבותי, הפערדיל שלי מת! מײן פערדיל, רבותים, איז געפּגר'ט. מײן געטרײ פערדיל, וואָס כל ימיו, דאָס גאַנצע לעבען זײנס, איז עס געווען אין דער עבודה, געדינט געטרײ און נישט געוואוסט מעהר ווי אונזערע ספרים; וואָס איז געווען אַ מפורסם, אַ בקי אין אַלע וועגען, אַ גרױסער בעל-זכרון, וואו ע-גיץ אַ קרעטשמע; וואָס איז מיט מיר אױסגעפאָהרען כמעט בכל תפוצות ישראל, צווישען די אַלע יודישע קהילות, און איז געווען אומעטום בעקאַנט — זה הפערדיל, אָט דאָס פערדיל הלך למיתה — האָט אַ מיתה משונה אײנגענומען ל״ג בעומר אין גלופּסק! עס איז מיר אַ וועהטאָג צוזאָגען, נאָר אָרעם איז נישט קײן שאַנד, עס איז נעבעך געפּגר'ט פאַר הונגער. זײן עסען איז געוועהנטליך געווען אַביסעל סיטשקע, אַ מאָל עטליכע דאַרע שטיקלעך ברױט, וואָס איך פלעג אַוועקקױפען בײ אָרמעלײט מיט טאָרבעס. אַז אַך און וועה דעם פערדיל, וואָס עס פאַלט אַרײן צו אַ יודישען מוכר-ספרים! שלעפּען שלעפּט זיך עס שטענדיג אַרום און האָרעוועט אפשר נאָך מעהר פון יענע, וואָס פיהרען טײערע סחורה, און עסען אָבער עסט עס נעבעך מכות, אַ יודישער מוכר-ספרים האָט אַלײן מכות וואָס צועסען און פּגר'ט מיט זײן ווײב און קינדער צעהן מאָל אין טאָג פאַר הונגער! איך בין עס אָבער נישט אױסען. השם-יתברך האָט מיך נעבעך געשטראָפט, איך בין געבליבען אָהן אַ פערדיל. קױפען אײן אַנדערש האָב איך נישט געהאַט פאַר עפּיס, און דאָ בעדאַרף מען פאָהרען אױף ירידין. עס איז מיר געווען זעהר שלעכט.

און ווי איך זיץ מיר אַזױ פערזאָרגט, קומט אַרײן אײנער, מײנער אַ בעקאַנטער, געהט-צו גלײך צו מיר און רופט זיך אָן:

— רב מענדעלי, איהר וועט קױפען אַ קליאַטשע!

— איך וואָלט אודאי געקױפט, ענטפער איך מיט אַ קרעכץ, נאָר וואו נעהמט מען די קאַץ!

— עט, מאַכט ער, נישקשה! איהר וועט נישט בעדאַרפען אַצינד געבען אַ גראָשען. עס קען אפשר נאָך מעגליך זײן, מען זאָל אײך נאָך עפּיס אױסלײען. מען ווײסט, נישקשה, אַז איהר זײט אַ עהרליכער מאַן.

— אױב אַזױ, זאָג איך צו איהם, קױף איך די קליאַטשע זעהר גערן, טאַקי באַלד אָהן שיהות. קומט, זײט מוחל, לאָמיר געהן די סחורה אָנקוקען.

— איהר פערשפּאָרט צוגעהן, רופט ער זיך אָן, איך האָב די קליאַטשע דאָ, טאַקי בײ מיר.

— וואָס הײסט, איהר האָט זי דאָ? פרעג איך איהם פערוואונדערט.

— דאָ, טאַקי בײ מיר אונטער דעם מאַנטעל, ענטפערט ער מיט אַ שמײכעלע.

— איהר לאַכט פון מיר, רב קרוב! זאָג איך צו איהם מיט פאַרדראָס. געפינט אײך אײן אַנדערן, פון וועמען צו לאַכען. קאַטאָוועס געהט מיר אַצינד נישט אין קאָפּ.

— חלילה! איך טרײב גאָרנישט קײן קאַטאָוועס, זאָגט ער צו מיר און נעהמט באַלד טאַקי אַרױס פון אונטער דער פאָלע אַ גרױסען פּאַק מיט פּאַפּירען. זעהט איהר, רב מענדעלי, דאָס אינגאַנצען געהער אײנעם, מײנעם אַ גוטען פרײנד. זײן נאָמען וועט איהר געפינען דאָ אָנגעשריבען אױף די זאַכען, וועלכע ער האָט געמאַכט. אײנע פון די דאָזיגע זאַכען הײסט, פאַרשטעהט איהר מיך, מיט דעם נאָמען „די קליאַטשע". דער מחבר אַלײן איז אַצינד, לא עליכם, עפּיס, ווי רופט מען עס... צומישט, גאָר צוטראָגען. אונז אַלע, זײנע גוטע פרײנד, גלוסט זיך זעהר, אַז זײנע מעשיות זאָלען כסדר אָבגעדרוקט און פערקױפט ווערען. און וועמען אַנדערש האָבען מיר געקענט אױסקלײבען, דערמיט זיך מתעסק צוזײן, ווען טאַקי נישט אײך, רב מענדעלי, וואָס איהר האָט אין אונזער ווינקעל אַזאַ שם? מיר פערלאַנגען פון אײך, איהר זאָלט גוט איבערקוקען די פּאַפּירען, אױסשטעלען איטליכע מעשה אַקוראַט ווי כען בעדאַרף, דערױף פערלאָזען מיר זיך שױן אױף אײך, און גאָר צום ערשטען זאָלט איהר אָבדרוקען די קליאַטשע. פון בעלױנונג וועלען מיר שמועסען שפּעטער, איהר וועט, נישקשה, זיכער צופרידען זײן. אױב איהר נײטיגט זיך אַצינד אין געלד, וועלען מיר אײך דערווײל געבען אױף דעם חשבון. נו, ווילט איהר, רב מענדעלי?

— אַ פרעג אַביסעל, אױב איך וויל!? איך וויל מיט דעם גאַנצען לעבען, האָב איך געענטפערט און פּשוט געטאַנצט פאַר גרױס פרײד.

נאָכדעם אַז איך האָב מיך אָבגעפאַרטיגט מיט מײנע געשעפטען, האָב איך מיך גענומען געשמאַק צו דער קליאַטשע — זי צונױפגעשטעלט, ווי עס געהער צוזײן, אײנגעטײלט זי אין קאַפּיטלען און איטליכס קאַפּיטעל אַ נאָמען געגעבען ווי איהם פּאַסט — אַזאַ אײן אַרבײט, וואָס נאָר דערפאַר אַלײן שרײבען זיך אַנדערע אונטער אױף יענעמס כתבים און הײסען מ ח ב ר י ם... קורץ, איך האָב מיך נישט געפױלט און געטאָן מײן זאַך גאַנץ געטרײ.

הײנט רבותי, עטליכע ווערטער מכוח דער קליאַטשע!

די קליאטשע אי נעשריב־ין איף אַ הויכען גאנג, איף דעם גאנג, זוי די אלטע האָבען געשריבען איטליכער וועט זי פארשטעהען כפי זיין פערשטאנד און זיין כדיגר. פאר מענשלעך פון א קריויא מדיגה וועט זי זיין פשיט א וואונדערשע:ע מעשה, זיי ויעט גלאט געפעיען דער פּ־אסטער פשט. די דאזיגע אבער פון א גרעסערער מדרגה וועלען אויך אין איהר געפינען עפעס א וואו.ק, א רמז אקעגען אוי.ז. זינדיגע מענשען. איך, א שטייגער, אין מיין מדרגה, האב אין איהר געפינען כמעט אלע יודישע נשמות, אלע אינזערע נפשית און דעם ס ו ד, וואס זיי טוען דא אויף דעם עילם. איך בין ביי מיר גאנץ זיכער, אז בשעת לייענען וועלען א סך פון אייך, רבותים, איטליכער אין זיין גראד, זיך נישט קענען איינהאלטען, איינער ועט מיט פייער א געשריי טון: אי, דאס איז איין אנצוהערעניש אקעגען אונזער רב יוסי'ן! נאך איינער: אי, דאס מיינט מען ר'ן רב חייקעס! זלמן־יעקעלי רב מאטעלעס! הערשקע רב אבעלעס! א דריטער: אי, אי, איך האב געפונען דעם סיד פון אונזערע מאקסעס, פון אונזערע בעלי־טובות און פון אונזערע אלע פיהרונגען וכדומה...

איך האב געפרעגט א שאלה ביי די גלופסקעד דיינים און ביי אלע דארטיגע פיינע־בריות פון דער גוטער כנופיא: אזוי ווי איך האב דעם עולם :ונעזאגט ארויסצוגעבען א צווייטען טייל פון „ד ע ר מ א ק ס ע“ און האב דערביי נישט געזאגט „בלי־נדר, בכן איז דאך מיין ווארט שוין גלייך טאקי ווי א נדר, היינט ווי איז דער דין, רבותים, האב איך זיי געפרעגט, אז איך גיב אצינד ארויס מיין קליאטשע. אייב איך קען מיט איהר יוצא זיין מיין נדר? זיי דאבען געקלערט, געקלערט, זיך נעבעך, געקראצט, געקראצט און האבען צים סיף אזוי געזאגט: יע, רב מענדעלי, אזוי ווי מיר דאבען דא דערשמעקט א ריח, א תמצית פון דער טאק ע, זענען מיר אייך דעריבער מתיר נדר. הקליאטשע הזו, די דאזיגע קליאטשע, חשיבה לכם איז אייך גערעכענט, כאילו קיימתם, גלייך ווי איהר וואלט געהאלטען ווארט און ארויסגעגעבען החיק השני — דעם צווייטען טייל מהטאקסע בכל פרטיו, מיט אלע פיטשעיקעס, גישקשה, מען קען מיט איהר זעהר גוט יוצא זיין לכל הדעית!...

כמה מעלות טובית למקום, וויפיעל דאנק בין איך דעם אייבערשטען שולדיג, יוען אך וואלט דערטאפט די ק יאטשע גלאט גאר אהן געלט פאראוים, צוקויפען מיר א פערדיל, איז דאך דינו. ווען איך וואלט זי דערטאפט מיט געלט פאראוים און זי וואיט אין זיך נישט גע־האט א תמצית מהטאקסע, איז דאך דינו. ווען זי וואלט אין זיך געהאט

א תמצית מהטאקסע און די דיינים וואלטען מיר נישט געווען מתיר נדר זיין, איז דאָך דינו. ווען די דינים וואָלטען מיר געווען מתיר נדר זיין און דערביי זיך נישט משונה געקראַצט, איז דאָך דינו. ווען זיי וואָלטען דערביי זיך משונה געקראַצט און איך וואָלט נישט געוואוסט, פאַר וואָס, איז דאָך דינו. ווען איך וואָלט געוואוסט, פאַר וואָס, און וואָלט נישט פאַרשטעהן, אַז די קליאַטשע איז, אַ־פּנים, מסוגל, מען זאָל פון איהר זיך קראַצען, איז דאָך דינו.

על אחת כמה וכמה בעדאַרף איך דעם אויבערשטען דאַנקען, וואָס איך האָב דערטאַפּט די קליאַטשע און נאָך מיט געלט פאָראוים צוקויפען א פערדיל און זי האַלט אין זיך אַ תמצית מהטאַקסע און די דייני האָבען מיר מתיר נדר געווען און זיי האָבען דערביי זיך משונה געקראַצט און איך ווייס פאַר וואָס און איך פאַרשטעה, אַז די קליאַטשע איז, א פנים, מסוגל, מען זאָל פון איהר זיך קראַצען, לכפר על כל־עונותינו, איין אָפּקומעניש אויף אונזערע זינד.

אָט דאָס, רבותים, בין איך אויסען מיט מיין קורצער הקדמה וואָס אויף דער לונג, דאָס אויף דער צונג!

י"ח אלול, אויף דער בויד מיט ספרים, צווישען גלופסק און טעטעריווקע.

הקטן מענדעלי מוכר ספרים.

דאס ערשטע קאַפּיטעל

ישׂראליק וויל ווערן אַ מענטש

ווי נח איז אַמאָל אין דער תּבֿה איבערגעבליבן פֿון אַלע באַשעפֿענישן אויף דער וועלט, וואָס זענען דערטרונקען געוואָרן אין דעם מבול, אַזוי בין איך, ישׂראל בן ציפּע, איבערגעבליבן אין מיין שטעדטיל, איין איינציגער בחור פֿון אַלע מיינע חברים, וועלכע זענען דורך דעם אנשיקעניש פֿון שדכנים געוואָרן יונגע בעלי־בתּ'ילעך פֿאַר דער צייט, און איינגעזונקען געוואָרן טיעף ביז דעם האַלדז אין דלות, אין קבצנות נעבעך. דאָס אָנשיקעניש פֿון גאָט—די שדכנים, האָבן זיך אַלאָז געטאָן צו מיין מאַמען אויך פֿאַר מיר פֿאָרצושלאָגן איהר שדוכים. מיין מאַמע—אַ פּראָסטע, נאָר אַ קלוגע יודענע, איז געווען איין אַלמנה, קיין רייכע, אָבער אָרם אויך נישט. זי האָט געהאַט פּרנסה פֿון איהר קלייט צעלניק, געגאַנגען אַ האַלדז פּערל, געלעבט גאַנץ פֿיין. איך בין ביי איהר געווען אַ בן־יחיד, זי האָט זיך אין מיר נעשמאָלצען, מיר אָבגעגעבן אלצדינג, וואָס איך האָב פֿערלאַנגט. דעריבער, אַז איך האָב מיך איינגעשפּאַרט נישט יונג חתונה צוהאָבן, האָב איך עס אויסגעפֿיהרט. תּחלת האָט זי אפילו נעפּריווט מיך איבערצורעדען מיט אַזאַ גאַנג:

—ישׂראָליק! וויפֿיעל האָב איך גאָט געבעטען, איך זאָל דערלעבען די צייט, מען זאָל דיר רעדען שדוכים. דו ביסט דאָך מיין איין אויג אין קאָפּ, איך מיין דאָך טאַקי נאָר דיין טובה, פֿאָלג־זשע מיך, כּ'ילעבען, און האָב חתונה! שוין צייט, צייט, ישׂראָליק. קוק דיך אָן!... אַ איד, אָהן עין הרע!... אַ בערדיל! דיינע חברים האָבען נאָך צו דער בר־מצוה חתונה געהאַט. פֿאָלג, כּ'ילעבען, אַ מאַמע, טו וואָס גאָט האָט געבאָטען און לאָמיך פֿון דיר נחת האָבען!

נאָר אַז זי האָט געזעהען, אַז עס איז אַרויסגעוואָרפֿענע רעד,

,וויפיעל זי זאל נישט רעדען, האלט איך מיך טאקי ביי מיינעם, אלץ ניין און ניין, האט זי מיר נאכגעגעבען און שוין מעהר דערפון נישט גערעדט אפילו קיין ווארט. איך האב איהר ארויסגעזאגט גאנץ קלאר דעם ריינעם אמת, אז איך בין גאר געזאנען צולעהרנען אלצדינג, וואס מען לעהרענט אין די קלאסען, אבצוגעבען דערנאך עקזאמען און אריינגעהן אין אוניווערזיטעט, צולעהרנען דארט חכמת־הדאקטאריע, כדי איך זאל דערמיט שפעטער ניצליך זיין זיך און דער וועלט.

מאמע! האב איך צו איהר זיך אנגערופען, עס איז היינט שוין עפיס איין אנדער וועלט. שוין צייט, כ'לעבען, צוזעהן די גרויסע גליקען, וואס יודען מאכען היינט מיט זייערע פריהע חתונות, די גרויסע גדולה'ס פון אונזערע יונגע בעלי־הבית'לעך! א מאל האבען עלטערען חתונה געמאכט זייערע קינדער מיט דעם בטחון: גאט האט אונז צוגעשיקט צום לעבען, מסתמא וועט ער זיי אויך עפיס צושיקען און זיי וועלען, נישקשה, נישט שטארבען פאר הונגער. אין יענער צייט איז בטחון נאך ווי עס איז אנגעגאנגען, אבער היינט ווערט מען דערמיט פערשווארצט. שווער, זעהר שווער צולעבען היינטיגע צייט פון די פינף פינגער און מאכען פון שנעע נאמעלקעס, איטליכער מענש דארף בייצייטענס זעהן און מיט אלע מעגליכקייטען, אז אלע זיינע גרויסע בעדערפנישען זאלען איהם פערזיכערט זיין, תמיד, אויף זיין גאנצען לעבען און בפרט נאר מיר אידען, וואס מיר זענען אזוי אין דער קלעם. געשטיקט, געדריקט פון אלע זייטען, איז נישטא פאר אונז קיין אנדער וועג ארויסצורייסען זיך ווי עס איז פון די צרות, סיידען טאקי נאר דורך אויסלערנען זיך איינע פון די חכמות, ווי, א שטייגער, חכמת הדאקטאריע, למשל, אדער אפשר איינע פון די אנדערע מלאכות. אויב איך אליין וועל איצט אין די יונגע יאהרען נישט זארגען פאר מיין תכלית, וואס קען חלילה זיין דער סוף פון מיר? אזא סוף טאקי ווי פון א סך יונגע לייט אין אונזער ארט, וואס האבען, דוכט זיך, גליקליך חתונה געהאט און אריינגעפאלען אין א שמאלץ־גרוב. די שמאלץ איז דערנאך אויסגערונען און די גרוב איז געבליבען. א טייל האבען זיך צושלעפט, א טייל זענען געווא'ען מלמדים, און א טייל, משטיינס־געזאגט, טויגען אפילו דערצו אויך נישט. וועל איך אבער ווערען א דאקטאר, וועט זיך עפענען פאר מיר א וועלט, איך וועל ווערען א מענש און האבען גרינג מיין שטיקעל ברויט. אין ברירה, די מאמע האט מיר שוין נאכגעגעבען אי דאס אויך, אז איך זאל לערנען, נאר פריהער האב איך איהר [illegible], אז איך זאל בלייבען איין ערליכער איד.

נעהאט האב איך א שארף קעפעל, קיין זאך אין דער גמרא איז פאר מיר נישט געווען צושווער, מען פלעגט שמועסען אין דער שטאדט, אז פון מיר וואקסט א גרויסער רב. איך האב מוהל געווען אנדערע דאס רבנות, זיך פערשפארט ביי מיר אין שטיבעל און זיך גענומען לערנען טאג און נאכט געשמאק אלע זאכען, וואס זענען נויטיג צום עקזאמען. מאטעמאטיקע, דאס הייסט חשבון, אויך פהיזיקע, גראמאטיקע, און די שפראכען זענען ביי מיר געגאנגען גרינג ווי א פוטער, שווער איז מיר נאר אנגעקומען די היסטאריע, אויך דאס, וואס מען רופט עס אין זייער לשון „סלאוועסנאסט". אויסווענינג האב איך געדארפט אלץ אויסקלעפען פוסטע מעשיות און מלחמות, ווי אזוי מענשען האבען, פון זינט די וועלט שטעהט ביז איצינד, זיך געהרגעט געשלאגען, איינער דעם אנדערן געמאכט דעם טויט. אנגעטאן צרות, געבראטענע לייד, און נאך געדענקען, אין וואס פאר א יאהר, אין וואס פאר איין ארט! דאס וכדומה נאך אזעלכע זאכען האבען געהייסען היסטאריע... דערצו האב איך ווייטער געמוזט אויסלעהרנען עפיס ווילדע בייקעס, מעשיות מיט שרעקליכע גבורים, מיט שטארקע שכורים, מיט בעריהמטע גזלנים: מעשיות מיט גלגולים, מיט מכשפים און מכשפה'טעס: מעשיות פון דעם לעבעדיגען און טויטען וואסערל, פון גילדענע עפעלעך און גילדענע פערדלעך

חוץ דעם האב איך נאך בעדארפט קענען אוועקפלוידערן, אזוי ווי א פאפוגיי, איבער יענעמס עפיס א שטיקעל מליצה מיט גוט לשון, אריינלעגען דרינען קנייטשלעך, אבשניצלעך און פשט'לעך אזעלכע, וואס נישט איך, נישט דער שרייבער פון זיי אליין, נישט יענער, וועלכער עס האט מיט מיר געלעהרענט, האבען זיי פערשטאנען, מען האט בעדארפט דערביי שטארק פערפלאמט זיין, ארויסגעהן פון די כלים, שרייען אויף א קול, מאכען מיט די הענט און מיט די פיס און רעדען מיט א ברען, עפיס ווי סתרי תורה, קבלה־ווערטער, מען האט געמאכט א גרויסע ווארע, זעהר פיעל הקדמות, ווי אזוי מען זאל די זאך אביסעל פארדרעהען, מרחיק מן השכל זיין און מען זאל עס גאר עפיס אנדערש, נישט גלאט אזוי פארשטעהען. יענע אלע פזמונות, שמאבטעלייען, מיט די אלע פשט'לעך האבען געהייסען „סלאוועסנאסט"... זאגט איך וואס איהר ווילט, אין די עלטערע יאהרען איז זעהר, זעהר שווער אויסצוקלעפען און צו טראגען אויף דעם מוח אזעלכע מיני זאכענישען. בפרט נאך דעם, וואס האט א גוטען קאפ און גרויס לוסט צולעהרנען עפיס

ניצליכערע זאַכען. איך זאָג אײך נאָך אַ מאָל טאַקי, מיר זענען די דאָזיגע מעשיות זעהר שווער אָנגעקומען. דאָס בעשטענדיגע קלעפּען האָט מיר פּשוט דעם קאָפּ פערשלאָגען, עס האָט בײ מיר צוגענומען אינגאַנצען דאָס געזונט, לײב און לעבען און מיך געמאַכט צום גולם. איך פלעג דערפון פּשוט אַ מאָל ווערען פערדולט און אַרומגעהן צומישט ווי אַ נעכטיגער. עס האָט מיר גערוישט אין דעם קאָפּ, זיך געדרעהט ווי אַ ווינטמיהל, נאָר טאַקי פערריקט צו ווערען. ציטענווייז האָב איך גאָר אָנגעהויבען מס׳פק צו ווערען, אויב עס וועט מיר געראָטען דער פּלאַן מײנער אַרײנצוגעהן אין אוניווערזיטעט. אַ קשיא, וואָס עס קען זיך מאַכען? גראָד וועל איך בײ דעם עקזאַמען נישט געדענקען עפּיס אַ נאַרישע מעשה, אָדער איך וועל מיך אויסגליטשען אויף יענעמס אַ פּזמון, דענסטמאָל וועל איך מיט אַ מאָל צוברעכען דעם קאָפּ—און אײן עק פון מײן גאַנצער מיה, פון מײן לעהרנען און פון מײן דאָקטאָריע, וואָס איך האָב זי אַזוי געוואָלט דערגרײכען; דענסטמאָל ווערט אַ תל פון אַלע מײנע האָפנונגען און פון מיר אַלײן! וואָס וועל איך טאָן און וואָס פאַר אַ פּנים וועל איך האָבען? איך וועל בלײבען אַ דערשלאָגען יודעל. איך וועל פערשוואַרצט ווערען און אויסשטעהן אין דער וועלט פון איטליכען, גלײך מיט אַלע אַנדערע יודלעך, חרפּות, בזיונות, איך וועל בלײבען אַ לופט־מענש, אַ קראַפט אהן שטאָף, דאָס הייסט: איך וועל פיהלען אין מיר אַ כח עפּיס צוטאָן, נאָר איך וועל אָבער נישט האָבען די מעגליכקייט, דעם כח אַרויסצוברענגען, צו וואָס איהם אָנצווענדען און מיט איהם ניצליך צוזיין, ווי אַ סך אַזעלכע נעבעך, וואָס געפינען זיך צווישען אונזערע יודען... איך וועל בלײבען אַ יוד און נישט קיין מענש... איך וועל בלײבען אַ רעטעניש: עפּיס אַ פּאַנע, וואָס קעהרט אויס, רייניגט אומעטום אויס און בעהאַלט זיך אַלײן אין מיסט, ערגיץ אין אַ ווינקעל; עפּיס אַ פּאַנע, וואָס דרעהט זיך אַרום דאָ און איז פאָרט נישט דאָ אויף דעם עולם; וואָס איז פלייש און בלוט און זי דאַכט זיך פאָרט איטליכען אויס, עפּיס איז זי גאָרנישט!... איינס פון די דרײ פּאַנעס ווייס איך—דאָס איז אַ בעזעם און די איבעריגע צוויי... נאָר וואָס מאַכט עס אויס! יאָ וויסען—נישט וויסען, וואָס איך וועל זיין, וועל איך זיין, נור קיין מענש אָבער וועל איך ניט זיין.

דאָס בעשטענדיגע פערשפּאַרען זיך, דאָס לערנען און חזר׳ן, און צוגלייך דאָס בעשטענדיגע איבערטראַכטען, טאָמער חלילה וועט זיין אומזיסט די גאַנצע מיה, דאָס אַלצדינג אינאיינעם האָט מיך פּשוט אויס מענש געמאַכט. איך בין געוואָרען מאָגער, דאַר ווי אַ שפּענדעל, זעה

אָבגעשלאָפט און שטאַרק נערוועז, דערצו נאָך שטענדיג פערזאָרגט. פער־מרה־שחורה׳ט, אַזוי אַז מען האָט מיך כמעט ניט דערקענט. ציטענווייז פלעג איך זיין עפּיס ווי פערדולט און צוטראָגען, מיין בענעהמען זיך און די אויפפיהרונג מײנע עפּיס זעהר משונה. בײם אָנקומען אויף מיר די מרה שחורה פלעג איך פערשילטען די אַלע מכשפות מיט דער באָבע „יאַהאַ״ די ארורה און קאַשצײ דעם מכשף אינאיינעם. צו אַלדי שוואַרץ יאָהר זיי אַלע! איז מיר בעסער געוואָרען, האָב איך מיר איבערגעבעטען מיט זיי. ווידער די באָבע „יאַהאַ, ווידער קאַשצײ און דאָס גאַנצע פעקעל״ זייער גלײכען. די מאַמע פלעגט וויינען אויף מיר קוקענדיג און האָט אָנגעהויבען אַראָבברענגען צו מיר דאָקטוירים און רופאים. זיי האָבען געגעבען מיר פלעשלעך, געגאָסען אין מיר רפואות, אויך שטאַרק אָנגעזאָגט, אַז זומער זאָל איך למען־השם ולמען־השם געהן אַ סך שפּאַצירען, אָטהעמען פרישע לופט אונטער דער שטאָדט און וועניגער טראַכטען.

אַך, ווען דאָקטוירים זאָלען בעסער פאַרשטעהן און מיך בעפרייען פון יענע שמאָכטעלײען, וואָס האָבען מיך קראַנק געמאַכט און מיר פערשלאָגען דעם קאָפּ!

דאס צווייטע קאַפּיטעל

ישראליק געהט אַרויס פון די כלים צוזעהענדיג, וואס ס׳טהוט זיך אַרום איהם

אין איינעם פון די שענע זומער-טעג, איז תמוז, וואס נישט אויס-צוהאַלטען פון די גרויסע היצען, בין איך אַרויסגעגאַנגען אונטער דער שטאָדט און געשפּאַצירט גאַנץ ווייט אויף דעם פרייען פעלד. אין דעם טאָג גראָד בין איך געווען שטאַרק פערזומערט, עס האָט מיר דענסטמאָל עפּיס שרעקליך זיך געדרעהט דער קאָפּ, געקלאַפּט אין די שלייפען, אין האַרצען האָט געקאָכט ווי אַ קעסעל און כ׳בין געווען שטאַרק צוטראָגען, ערגער ווי תמיד. אַ היבשע צייט האָב איך מיך אַרומגעדרעהט, נישט רעכט צו וויסען, וואוהין די פיס מיינע טראָגען מיך. אַלץ געגאַנגען, געגאַנגען ביז איך בין דערנאָך אַנידערגעפאַלען אונטער אַ בוים, ערגעץ נעבען אַ קאַנאַל, מיך אויסציהענדיג ווי גרויס איך בין. באַלד ביי מיין אַנידער-פאַלען איז מיט מיר צוגלייך, דאַכט זיך, געפאַלען די גאַנצע וועלט פינסטער איז מיר געוואָרען אין די אויגען, געהילכט, געשאָסען האָט מיר אין די אויערן, גלייך ווי דורך זיי זענען געפלויגען קנאַקענדיג ראַקעטען, עס האָט מיר זיך געדאַכט, איך זינק אין אַ טיפען אָבגרונט, זינק אַלץ טיפער, טיפער און אַרום מיר רוישט זיך גאָר אַ שרעק. איך וויל עפּיס אָנטאַפּען, אין וואָס עפּיס זיך אָנחאַפּען. נאָר איך פיהל אָבער נישט קיין הענט, קיין פיס. עפּיס בין איך ווי אַרויסגעשפּרונגען פון דער הויט, אַרויס פון כלים. בין גלאַט אַזוי—אַ ישראליק, אַ לופטינגס, אָהן לייב, אָהן אברים, נישטאָ פון מיר גאָרנישט, נאָר די בלויזע נאַקעטע נשמה. פלוצלים ניפּ עס מיך אַ טראָג אַרויף, עס טראָגט מיך אַלץ העכער, העכער ביז איך טאַפּ אָן די ערד, וואו איך בין געלעגען, און דערפיהל, ווי די זון באַקט מיר אין דעם רוקען. עפּיס בין איך גאָר ווי ניי געבוירען, אינגאַנצען ווי

איבערגעביטען געוואָרען, גאָר עפּיס ווי איין אַנדער מין בעשעפעניש. אַלצדינג אַרום מיר: די ערד, דער הימעל, בוימער און גראָז זענען אויך ווי ערשט פונים איי אַרויסגעקראָכען. זיי שפּרינגען, שאָקלען זיך, וויטען זיך, נישט איינשטעהענדיג אויף איין אָרט, און ווינקען, ווינקען צו מיר, גלייך ווי גערעדט: קומט העצקען זיך, חאַפּען אַ טענציל, פעטער!— צוויי גרילען שפּרינגען טאַנצענדיג אַרויס פון צווישען דעם גראָז מיר אַקעגען, קוקען מיך אָן מיט נאַרישע גרויסע אויגען, מאַכענדיג דערביי מיט די פיסקלעך, און אָט-אָט קריכען זיי, דאַכט זיך, אַריין אין מיר. און באַלד טאַקי אַ שפּרונג, איינס, צוויי—אוי, דער קאָפּ!... דער קאָפּ!...

איך טהו אַ מאַך מיט דער האַנד, אויסדרעהענדיג דעם קאָפּ אין איין אַנדער זייט, און ליגענדיג מיר אַזוי האָב איך אומעטום געקוקט, אַלצדינג בעטראַכט, אַביסעל אויך געטראַכט און זיך פערטראַכט.

אויף דעם פעלד, זעה איך, פיטערען זיך פאַנסקע צאַפּעס, אייזלען, גאַנצע טאַבונעס פערד, נישט פאַרגרעבטע פון דער אַרבייט, נאָר פערד איידעלע מיט אַ יחוס-בריעף, אַז זיי שטאַמען אַרויס פון איידעלע עלטערן. איינעם זיידע איז איין איינגלישער אָגער, וואָס האָט פאַרצייטענס, דורכפאָהרענדיג דורך דעם לאַנד כנען, חתונה געהאַט מיט איין אַראַבישע שקאַפּע. דעם אַנדערענס באָבע וואַקסט פון אַ בעריהמטער משפחה, וואָס האָט אין לעבען געגונג פולווער געשמעקט, און יענעמס עלטער-באָבע האָט גענאָסען אַ גוטע ערציהונג, אַ עדוקאַציע, ערגיץ אין אַ בעריהמטען זאַוואָד, איז געוועזען אַ מלומדת און האָט אין איהר צייט געגעבען קאָנצערט אין טאַנצען און שפּרינגען אינאיינעם מיט נאָך אַ סך געבילדעטע, געלע-רענטע פערד. דען איהר מוזט וויסען, אַז ביי פערד שפּילט יחוס אַ גרויסע ראָליע, ביי זיי קוקט מען שטאַרק אויף איידעל בלוט, און די וואָס פון אַ גוטען זאַוואָד הייסען איידעל אָדער וואוילגעבאָרענע. די דאָזיגע איידעלע פערד האָבען זיך געפּיטערט פראַנק און פריי, זענען אויך געגאַנגען אין שאָדען, קאַליע געמאַכט די תבואות, וועלכע אָרמע פויערען האָבען געזייעט מיט שווייס נעבעך, און מען האָט זיך נישט ווייסענדיג געמאַכט, נישט געזאָגט קיין אומ־תרבות-וואָרט. די פערד האָבען געשפּרונגען, געהירזשעט, געדריגעט מיט די פיס. זייער כח, זייער שטאַרקייט און זייער ווילדקייט איז געווען שלא כדרך הטבע!

און ווי איך ליעג מיר דאָ אַזוי שטאַרק אויפגעבראַכט, ווע איך פונדערווייטענס אַ שרעקליך געשריי אַ רעש פון מענשען און בילען פון

הינט. איך האב תחלת געמיינט, דאס האבען די פויערין זיך צונויפגענומען און לויפען מיט א געשריי, ארויסצוטרייבען די פאנסקע צאפעס, די פע״ד פון זייערע הבואות; נאר אבער ניין. די קולות האבען זיך אלץ דערווייטערט און זיך פערטראגען נאר אין איין אנדער זייט. שטעה איך מיר אויף, געה אויף משיקאוועס נאכ׳ן קול, ביז איך קום צו א גאנץ גרויסען פלאץ פערוואקסען מיט גראז, און דארט שטעלט זיך פאר פאר מיינע אויגען א שרעקליכע סצענע. יונגלעך, קונדסים, יאגען פון אלע זייטען נאך עפעס א דארער, א מאגערער כליאטשע, ווארפען אויף איהר שטיינער. רייצען אן אויף איהר גאנצע טשאטעס הינט פון אלערליי מינים. א טייל הינט טוען ניט מער ווי בילען, קריצען מיט די ציינער, א טייל פאלען אן און בייסען ווי נאר זיי קענען. איך האב נישט געקענט שטעהן און ציזעהן שווייגענדיג אזא מעשה רע פונדערווייטענס. איינמאל איז דאך גלאט א רחמנות, די מענשליכקייט דערלאזט נישט צוצוזעהן אזא אכזריות. און, צווייטענס, אוועקגענומען שוין רחמנות, האט דאך די שקאפע אויף מיר טאקי א גרויס רעכט געהאט, איך זאל איהר העלפען, מחמת איך בין איינגעקויפט אין דער חברה „צער בעלי-חיים״, וואס איהר איז נישט ניחא, מען זאל פייניגען, אנטאן לייד לעבעדיגע בעשעפניש. ווארום זיי זענען אייך בשר ודם, פלייש און בלוט, און האבען אויך דאס רעכט צולעבען אויף גאטס וועלט ווי מיר. איך וויל מיך דא נישט איינלאזען אין דעם אלטען און זעהר טיפען שמועס מכח דעם מענשען און די בהמות, לאז זיך זיין האטש ווי יענע זאגען, אז איך, מענש, בין דער תכלית, דער צימעס, דער אנטיק פון אלע בעשעפניש; נאר צוליב מיר, תכשיט, צוליב מיין בעדערפניש און מיין פערגעניגען לעבען זיי אלע אויף דער וועלט; לאז זיך זיין האטש. אז איך, תכשיט, בין דער מלך, דער אויבערהאר איבער אלע בהמות, וואס מוזען מיר דינען. וואס מוזען געהן אין יאך און מקרב זיין פאר מיר זייער לעבען — פונדעסטוועגען דאכט זיך מיר, ווי באלד אפילו די קליאטשע, אזא פראסטע פארענע, האט אויף מיר עפים א רעכט, מוז איך על פי דינו ווען נישט על פי מענשליכקייט, אקעגען איהר יוצא זיין...

— קונדסים! זאג איך, צוגעהענדיג כו די שווארצע חברה, וואס האט איהר, איך בעט אייך, צו דער שקאפע, נעבעך?

א טייל פון די קונדסים האבען מיך גארנישט געהערט, אנדערע האבען יא עפים ווי געהערט און געלאכט מיט עזות. א טייל הינט האבען

מיך עפים פערוואונדערט אנגעקוקט, עטליכע האבען געבילט פונדערווייטענס, נאך עטליכע האבען אויסגעשטשירעט די אויגען, געקוקט שרעקליך בייז, זענען געווען גרייט אנצופאלען אויף מיר פון הינטען און צערייסען מיך אויף שטיקער.

— קונדסים! רוף איך מיך נאך א מאל אן, וואס יאגט איהר און פייניגט גאטס בעשעפניש, די קליאטשע, נעבעך?

— א שענער נעבעך! האבען זיי מיט געשפעט געענטפערט. פאר וואס פיטערט זי זיך דא? פאר וואס פיטערט זיך די שענע קליאטשע דא?

— סטויטש! טוה איך א זאג, דא איז דאך א פאשע, דא פיטערען זיך דאך אלע שטאט-בהמות פון אייביגע יאהרען!

— די שטאדט-בהמות — האבען זיי געענטפערט — זענען עפים אנדערש, זיי מעגען און זי טהאר נישט.

— פארוואס נישט זי? — רוף איך מיך אן — זי האט דען נישט קיין נשמה ווי אלע שטאט-בהמות?

— אפשר טאקי נישט! — האבען זיי א זאג געטאן.

— שקצים! — זאג איך צו זיי, — אבער זי האט דאך זיכער א בעל-הבית, וואס צאהלט אין דער שטאדט צינש און אלע אנדערע אבגאבען. זי איז דאך אויך א שטאדט-בהמה!

— אט דאס טאקי ווייסען מיר נישט! — ענטפערען זיי מיט א געשפעט, — אויב זי איז אויך א שטאדט-בהמה, דאס איז ערשט א שאלה.

— עס מעג זיין, חי עס וויל זיך, האב איך געזאגט, אבער די קליאטשע איז דאך דערוויל הונגעריג, זי וויל דאך, נעבעך, עסען!

— לאז זי עסען ווערים, קרענק, מכות, — זאגען זיי צוריק. — וואס האט זי צו אונז? פאר וואס זאל אזעלכע אויפעסען און צונעהמען ביי די שטאדט-בהמות?

— נזלנים! — האב איך שוין מעהר נישט געקענט מיך איינהאלטען און א געשריי געטאן מיט כעס, — פאר וואס קוקט איהר נישט, וואס

דארט געהען ארום פאנסקע צאפעס, גאנצע טאבונעס פערד צווישען די תבואות און פרעסען אויף ארים בלוט, ארים שוויים, נעבעך ? דא פארגינט איהר נישט א בידנער שקאפע א הויפען גראז און עס ארט איך כלל נישט, אז דארט טוען פערד אן אים היזקות און מאכען אומגליקליך פיעל מענשען. דאס נאר אליין, וואס זיי צוטרעטען, וואס זיי מאכען קאליע גלאט אזוי, וואלט גענוג געווען דער קליאטשע ביז קינדס-קינדס-קינדס-קינדער! קונדסים, איהר האט נישט קיין יושר אפילו אויף א האר, איהר זייט קיינעם נישט געטריי, נור זיך אליין, און איהר האט נאך די העזה זיך ארויסצושטעלען כלומר'שט פאר די שטאדט-בהמות

— הע, הע! — האבען די קונדסים זיך אנגערופען, — ער איז נאר אין כעס; ער פרעגט נאר עפים קשיות! קומט, חברה! וואס טויג אונז דא די טענות ? לאז ער זיך שרייען, ווער הערט איהם ? קומט, חברה, קומט!

איין קונדס האט א פייף געטאן און באלד האבען די שווארצע חברה מיט זייערע הינט זיך געלאזט נאך דער קליאטשע און זע-ען אויף איהר ווידער אנגעפאלען. א לאנגע צייט האט מען זי געטריבען, געריסען און געביסען, ביז מען האט זי צום סוף פערטריבען אין א טיפע גרוב

דאס דריטע קאפיטעל

„ברוך משנה הבריות“.

דער אוועדל איז געווען זעהר א שענער, א שטילער, דער הימעל לויטער אויסגעשטערענט און גאנץ נידעריג. וואו ער לאזט זיך אראב, איז אזוי ווי פון דער ערד איפגעגאנגען די לבנה רויט ווי בלוט. די שטאדט-שטערעדע האט שוין לאנג אבגענעסען די צעברעס, איהר געשטאדט-שטערעדע ... די שטאדט-בהמות ... וועהנטליכע וועטשערע, און געשלאפען רוהיג אויף א הארט געלעגער. אין די שטאלען, נאכדעם אז מען האט זי פריהער גוט ווי דער שטייגער איז, אויסגעמאיקען. איך האב בעקומען א בינטעל פריש היי, אבצוטראגען עס דער אומגליקליכער שקאפע אין גוב אריין, אזוי ווי איין עהרליכער מאן פון דער חברה „צער בעלי חיים“ בעדארף צוטאן. די קליאטשע, נעבעך, איז געלעגען שטארק מיד אין דער בלאטע. ווען זי זאל נישט געווען מאכען מיט די זייטען און סאפען, וואלט מען זיכער געמיינט, דא ליגט א נבלה, אזוי דאר, אזוי מאגער איז זי געוועזען. נאר הויט און ביין.

— שאק, שאק, שאק! — האב איך געזאגט אויף פערדיש, צוגעהענדיג צו דער קליאטשע, איהר א גלעט געגעבען דעם האלדז און אנידערגעלעגט דאס בינטעל היי.

די קליאטשע הויבט אויף דעם קאפ, שטעלט אויף מיר אויס א פאר אויגען, און קוקט מיך פערוואונדערט אן. סטייטש, אזא מענש ווי איך זאל אנטאן כבוד א וויסטער קליאטשע און איהר ביי דער נאכט מאכען א וויזיט אין דער בלאטע!

— שאק, שאק, שאק! — מאך איך איהר אויף פערדיש. דאס הייסט גוט'ן אבענד קליאטשע!... שאק. שאק! נא דיר וועטשערע, נא היי, אויב דיר איז נאך איבע געבליבען א צאהן אין מויל. שאק, שאק! כ'לעבען, א נאטש רחמנות. נעבאך, אויף דיר! שאק, שאק! — מאך איך, א גלעט-געבענדיג זי פאר גרויס רחמנות אין רוק איהר אונטער דאס בינטעל היי האדט אונטער דער נאז.

— ברוך הבא! — לאָזט זיך הערען פּלוצלים עפּיס אַ פאַרדומפּפען קול.

איך בין טויט געבליבען, הערענדיג דעם ברוך הבא. פון וואַנען, וואונדער איך מיך, האָט עס פּלוצלים זיך גענומען? ווער זאָל עס רעדען? אַז נעבען מיר און ווייט אַרום און אַרום איז נישטאָ אַפילו קיין זכר פון אַ מענשען!

— שרעק זיך נישט, יונגער מאַן! — לאָזט דאָס קול זיך ווידער הערען. — שרעק זיך נישט. איך, קליאַטשע, רעד צו דיר.

— קליאַטשע! — טו איך אַ געשריי נישט מיט מיין קול און אַ הייסער שטראָם לויפט מיר ווי מוראַשקעס איבער מיינע גלידער, צו־קאָכענדיג מיר שטאַרק דאָס בלוט. איך פיהל עפּיס ווי אַ גריל גרילצט מיר אין קאָפּ. דאָס איז, אַפנים, די גוטע קליאַטשע, טראַכט איך מיר, און באַלד האָב איך מיך טאַקי דערמאָנט, אַז היינט איז מיטוואָך ביי דער נאַכט, די רעכטע צייט פאַר די לצים.

—טראַכט גאָר נישט איבער—לאָזט זיך ווייטער הערען דאָס קול— פשוט איז פשוט, איך, קליאַטשע, רעד צו דיר.

— ס'טייטש! ווי רעדט עס אַ קליאַטשע?! — מאַך איך שטאַרק פערוואונדערט.

— דאָס איז גאָר נישט אַזאַ וואונדער, ענטפערט זי, אַזעלכע מעשיות האָבען שוין זיך געטראָפען, אין די בעשריבענע היסטאָריעס געפינט מען אַ סך רעדען און דרשות, וואָס פערד האָבען געהאַלטען פון בלעם'ס אייזעל אָן ביז אַצינד.

—האַ, אפשר איז טאַקי אַזוי, זאָג איך איהר קראַצענדיג זיך אַוויילע, און דערמאָן מיך אין יענע מעשיות, וואָס איך האָב געלעהרענט צו דעם עקזאַמען. יאָ, טאַקי גאַנץ רעכט, פערד בעלי דברן'ס ווייס איך, אָבער אַ קליאַטשע?

— וואָס מאַכט עס אויס? אי אַ קליאַטשע. אדרבה, ווען עס טרעפט זיך שוין, רעדט טאַקי געוועהנליך נאָר אַ קליאַטשע. בלעם'ס אייזעל איז אויך געווען אַ קליאַטשע. נאָר פונדעסטוועגען זיי רוהיג, מיט דיר רעדט נישט קיין קליאַטשע.

— וואָס הייסט עס?! — פריהער איז קליאַטשע, דערנאָך נישט קליאַטשע!—מאַך איך פערוואונדערט, איינבויגענדיג זיך די זאַך בעסער צו בעטראַכטען — נישט אַנדערש דו ביסט...

— אַ לץ, ווילסט־דו זאָגען, — פאַלט זי מיר אריין אין די רעד.— ניין, ניין, מיין פריינד, דו האָסט אַ טעות. איך בין נישט קיין לץ, זאָג איך דיר, אויך נישט קיין קליאַטשע. מיין פּנים, מיין געשטאַלט איז ווי אַ קליאַטשע, אָבער באמת בין איך גאָר עפּיס אַנדערש. ווען דו זאָלסט וויסען, וואָס מיט מיר אין דער וועלט האָט זיך פּאַסירט, וואָלסט־דו מיך פערשטאַנען און אויפגעהערט זיך צו־וואונדערן.

און באַלד טאַקי געגעבען אַ קוק אויף מיר אַ פּאָר אויגען, וועלכע עס דריקען אויס ליידען, מידקייט אינאיינעם מיט אַ נעבעך און גוטס־קייט אהן איין עק. עפּיס טאַקי נאָר אויגען פון אַ שלאָפען, אומגליק־ליכען, אומזיסט בעליידיגטען, געקרענקטען מענשען, וואָס קוקט אויף איטליכען שווייגענדיג שטיל, און איטליכער קוק זיינער דערצעהלט זיינע אינווענינסטע וועהטאַגען; איטליכער בליק רעדט, שרייט געוואַלד, בעט רחמים און רייסט אויס אַ שטיק הארץ. איך קוק און קוק — וואָס קליאַטשע, ווען קליאַטשע! פאַר מיר איז עפּיס נאָר ווי אַ מענשליך פּנים. ווי, וואָס, פון וואַנען פּלוצלים אַ מענש, עפּיס אַזאַ פּאַרזעהע־ניש?!... און ווי איך קוק אָן פערגאַפט דעם מין בעשעפעניש, שטרעקט עס אויס פון אונטען דאָרט זיך אַ האַנד, און אַנגעהמענדיג זי פון איידעל־קייט וועגען, פיהל איך! ערשט איך האַלט נאָר אַ קאַפּיטע.

„ברוך משנה הבריות"—האַפּט זיך מיר אַרויס נישט ווילענדיג פון מויל די געוויסע ברכה. און דערביי טאַקי קומט מיר אַ געראַויש צו די אויערען, עפּיס ווי אַ ביטער געשריי, ווי אַ מאַמע בעוויינט איהר קינד, און ווי אַ האַפּעניש, אַ טומלעניש פון משרתים ביי אַ קראַנקען. דאַכט זיך אַ ציהעניש, אַ וואַרפעניש, אַ גיסעניש אויף מיר קאַלט וואַסער. קאַלט, עס ציטערען מיר די גלידער — איך טוליע מיך איין צורוקענדיג זיך צו דער קליאַטשע אין צו וואַרעמען זיך נעבען איהר.

— שוין לאַנג ביסט דו עפּיס אַזוי משונה?

— אַ, לאַנג ווי דער גלות:—ענטפערט זי מיר מיט אַ זיפץ.

— ווי אַזוי איז עס דיר געשעהן?—זאָג איך צורוקענדיג זיך נאָך מעהר צו איהר. דאָס מין בעשעפעניש שטעלט אויס אויף מיר אַ פּאָר אויגען, אַנקוקענדיג מיך ווי אַ פערריקטען. דערנאָך האָט זי אַנגענומען איין ערענסט פּנים און אַנגעהויבען טרויעריג צורעדען מיט די ווערטער:

דע־ וואָס האָט האַטש אַ ביסעל אַריינגעקוקט אין ספרים, אדער

געהערט פון עלטערע דערצעהלען, דער דאָזיגער ווייסט, אַז מענשען זאָלען אָנגעהמען די געשטאַלט פון אַלערליי חיות און בהמות שרצים ורמשים, נאָך ביים לעבען, אָדער אין זיי מגולגל צו ווערען נאָך דעם טויט — דאָס איז איינס פון די געוועהנטליכע זאַכען. פאַרצייטענס האָבען אַזעלכע זאַכען זעהר אָפט זיך געטראָפען, און עס טרעפט זיך נאָך אַמאָל אפילו אין אונזער צייט אויך. גרויסע געלעהרענטע, דערונטער אויך גייסטליכע, בעשטעטיגען אַזוינס מיט'ן מויל און מיט דער פען. ביי געפינען אין די היסטאָריע-ביכער, אַז סעמיראַמידע, די קעניגין פון בבל, האָט אויף דער עלטער אָנגענומען די געשטאַלט פון אַ טויב. דניאל האָט בנבואה געזעהן די פיער קיסריות אין די געשטאַלטען פון לייבען, לעמפערטען, בערען. און ער דערצעהלט, ווי נבוכדנצר מלך בבל איז לסוף ימיו געוואָרען אַ בער. ווער שמועסט ביי די גריעקען — זענען אַזעלכע געווען זעהר געוועהנטליך. זייער גאָט צעאוס, וואָס ער איז געווען, מחילה, שטאַרק געהאַפט אין דער מעשה, האָט אַ מאָל זיך פאַרשטעלט פאַר איין אָקס, די בת-מלכה יאָה, דעם קעניג אינאַכוס'ס אַ טאָכטער, האָט ער פאַרשטעלט אין אַ קוה, און אַזוי, אין דער געשטאַלט פון אַ קוה, האָט זי זיך, נעבעך, אַרומגעשלעפּט אַ לאַנגע צייט אין דער וועלט. אין זייער לאַנד האָבען זיך אויך געפונען מיני בעשעפעניש, האַלב בהמה און האַלב מענש, וואָס האָבען געהייסען צענטאַווער. איין צענטאַוער, מיט דעם נאָמען חיראָן, האַלב פערד און האַלב מענש, מיט באָרד און פאות און אויף דעם קאָפּ אַ סכאַדיק, איז געוועזען דעם פּרינץ טעזייאוס מלמד. עס פאַרשטעהט זיך, יואָס פאַר אַ פאָלק, אַזאַ מלמד: זענען מענשען ווילד, איז ביי זיי אויך אַ ווילדער מלמד... און וויפיעל גלטע ווייבער און יונגפרויען אָהן אַ צאָהל האָבען געלעהרענטע אין אייראָפּא און גאָטספאָרכטיגע לייט געזעהן זיי פערשטעלענדיג זיך אין געשטאַלטען פון פרעש, דראַקאָנעס, און פון אַנדערע גופטיגע שרצים, אויך רייטענדיג אויף לאָפּעטעס, אויף בעזימער אין דער לופטען. און די זאַך איז דערנאָך בעשטעטיגט געוואָרען באותות ומופתים. פאַר די טאַשענשפּילער, פאַר די שוואַרצע-קונצען-מאַכער און פאַר די וואָס קענען פאַרבלענדזען יענעם די אויגען איז דאָס אַ ביסעל אַ לעבען געווען דענסטמאָל! זיי האָבען געפיהרט אַ וועלט און אָנגעטאָן מעשים, וואָס אַ שרעק צו הערען! אַ סך מענשען, אַ סך פּרינצען און פּרינצעסינס זענען דורך זיי געוואָרען ווילדע בהמות נעבעך... לייענט אין די ביכלעך. אין די געשריבענע מעשיות פון איטליכם פאָלק, וועט איהר

זעהן, אַז נישט איין פּרינץ, נישט איין מלך איז דורך זיי איבערגעקעהרט געוואָרען אין אַ צאַפּ, אין אַ פערד, אָדער אין איין אָקס וכדומה אין אַזעלכע מיני בהמות; נישט איין פּרינצעסין, נישט איין בת-מלכה איז דורך זיי געוואָרען אַ קוה, אַ קעלבעל, אַ ציג, נעבעך; נישט איין פּריץ, נישט איין גראף איז דורך זיי געוואָרען אַ הונט, אַ וואָלף, אַ בער. וואָס האָט געריסען, געוואָרגען מענשען, געזויגען זייער בלוט, און ביי זיי ארויסגענומען דעם מאַרך פון די ביינער. יאָ, גאַנצע דערפער, גאַנצע שטעדט זענען, נעבעך, דורך זיי איבערגעקעהרט געוואָרען אין טשערעדעס שאָף און האָבען געליטען זעהר פיעל צרות, שרעקליכע יסורים און עניים קשים... אט וואָס אויף דער וועלט האָט פּאַסירט, אט וואָס דער כח פון פאַרבלענדזעניש, פון כשוף און פון פאַרען-זיך מיט רוחות האָט אָנגעמאַכט!

בידנע אומגליקליכע מענשען!

די דאָזיגע ווערטער זענען געגאַנגען פערדומפּען עפּיס ווי פון אַ פּוסטער פאַס. און עס האָט עפּיס אויסגעזעהן נישט ווי אַ לשון מיט די לעפצען, נישט די קליאַטשע רעדט עס, נאָר אַ רוח רעדט אויס איהר, דאָס האָט אויפגעריהרט דעם מח, געראוישט, געזומט, ווי עס וואַלט זיך אויף איהם געגאָסען פון אַ רינע אַ שטאַרקער שטראָם קאַלטע וואַסער. די קליאַטשע קוקט מיך אָן און עס לאָזט זיך ווייטער הערען דאָס געשפּרעך פון איהר.

— „אין יענער צייט איז אַ מאָל געווען אַ פּרינץ, אַ בן מלך, זעהר אַ פיינער, אַ קלוגער. אַ געראָטענער מיט אַלע מעלות, גאָר איין אַנטיק. דער דאָזיגער בן-מלך האָט אין דער יוגענד געוואַנדערעוועט, געמאַכט רייזען, כדי צו דערקענען די וועלט. און אומעטום וואוהין ער איז געקומען, האָט מיט איהם די וועלט געקלונגען. איין קעניג פון מצרים, דעם בעריהמטען לאַנד פון ציגיינער און פון טאַשענשפּילער, איז שטאַרק אין כעס געוואָרען אויף דעם דאָזיגען פּרינץ, וואָס איז געקומען צו איהם צו-גאַסט. פאַר גרויס שרעק, דער פּרינץ זאָל שפּעטער מיט איהם זיך נישט אָברעכנען און אַרויסטרייבען איהם פון זיין איינגען לאַנד, האָט ער פאַרבעטען צו זיך זיינע גרויסע כשוף-מאַכער און צו זיי אַזוי געזאָגט: הבה נתחכמה לו! דאָס טייטש: לאָמיר, ברידער, צו דעם פּרינץ זיך קליגען און איהם אָבטאָן עפּיס אויף טערקיש. די מכשפים האָבען מיט זייער כשוף פאַרשטעלט דעם פּרינץ אין אַ קליאַטשע, און מיט איהר. נעבעך, געאַרבייט עבודת-פרך!

די קליאַטשע, נעבעך, פלעגט פיהרען ציגעל און לעהם גאַנצע בערג און דערמיט אויסגעמויערט פּיתום מיט רעמסס. זעהר פיעל יאָהרען האָבען די ציגיינער זי געפּייניגט, איהר פּעראומערט דאָס לעבען, ביז גאָט האָט אויף איהר זיך דערבאַרעמט. עס איז געקומען אַ גרויסער, אַ בעריהמטער מענש, אַ בעל שם, וואָס האָט חוזק געמאַכט פון אַלע ציגיינער מיט זייער כשוף און גרעסערע קונצען פון זייערע בעוויזען מיט דעם הייליגען „שם המפורש". ער האָט געזאָגט אַ שפּרוך, איז פון דער קליאַטשע ווידער א פּרינץ געוואָרען! כל-זמן יענער גרויסער בעל שם און זיינע וואונדערליכע תּלמידים, וואָס נאָך איהם, האָבען געלעבט, האָט דער פּרינץ אַ פּנים געהאַט ווי אַ מענש, און געלעבט אין עושר, אין כבוד, ביי זיך אין לאַנד. נאָכדעם אָבער, אַז זיי אַלע זענען אויס-געשטאָרבען, האָבען שונאים דעם פּרינץ ווידער פאַרוואָרפען אין אַ קליאַטשע, און אין דער געשטאַלט טרייבט מען איהם, נעבעך, אַרום שוין אַ גוזמאָ יאָהרען פון איין אָרט צום אַנדערן. דעם אומגליקליכען פּרינץ פּאַסט טאַקי גאַנץ גלייך דער נאָמען: „די אייביגע קליאַטשע". אייביג שלעפּט זיך די קליאַטשע אַרום און געהט אויס, וואו די וועלט האָט איין עק, ווער עס האָט גאָט אין הארצען, זעצט זיך אויף איהר רייטענדיג; ווער אין גאָט גלויבט, גיט איהר אַ קלאַפּ, אַ זעץ; איט-ליכער לעגט אויף איהר אַנידער זיין פּעקיל, זיין קלימעק. אייביג געהט זי אין יאָך, שלעפּט, שלעפּט, נעבעך, ציגעל און לעהם מיט פיעל מיה, מיט בלוט און מיט שווייס, וואָס דערפוּי האָט מען שוין אויסגעבויט גאַנצע שטעדט!"...

אין יענער צייט, אַז דער קאָפּ מיינער איז פול געווען מיט וואונ-דערליכע מעשיות פון מכשפים און צויבערער; אין יענער צייט, וואָס חוץ מעשה-ביכלעך, ווי אַ שטייגער, „טויזענט און איין נאַכט", „צענטוריע-ווענטוריע", „בבא מעשה" וכדומה, וועלכע איך האָב געשמאַק געלייענט אין דער יוגענד, האָב איך גאָר אויף דאָס-ניי ווי די האַלעשקעס איינ-געשלונגען נאָך אַנדערע מיני מעשיות; אין יענער צייט, אַז מיין הארץ איז געווען הייס, מיין בלוט אָקראָפּ און מיין כח-הדמיון פלאַם-פייער, אַז מיינע געפיהלען זענען געווען פולווער, זיך אָנגעצונדען און אויסגעשאָסען פון אַ מינדסטען רייב, מיינע אויגען קוואַלען, וואַרמבעדער, איטליכער, וואָס האָט עפּיס געליטען, האָט אין זיי פאַר זיך געפונען וואַרמע, הייסע טרעהרען, — אָט אין יענער צייט האָט מיך די מעשה מיט דעם אומ-גליקליכען פּרינץ שטאַרק געריהרט. איך ביז געוואָרן גאַר צוקאַכט.

— זאָג מיר, איך בעט דיך! האָב איך זיך אָנגערופען, זאָג מיר, וואו איז ער איצט? וואו געפינט זיך אצינד דער שלים-מזל'דיגער, דער אומגליקליכער פּרינץ?

— דער פּרינץ, דער שלים-מזל'דיגער פּרינץ ליגט איצט פאַר דיר אין דער געשטאַלט, מיט דעם פּנים פון אַ קליאַטשע!

איך האָב געזיפצט, געוויינט און אָבגעגי· מיט הייסע בלוטיגע
טרערען מיין חיסטע, אומגליקליכע כליאַטשע

דאָס פערטע קאַפּיטעל

ישׂראליק טענה'ט זיך אוים מיט דער קליאַטשע.

אז איך בין אביסעל צו זיך געקומען און אויפגעהויבן דעם קאָפּ, זעה איך — די לבנה שיינט און קוקט אַראָב מיט איהרע זילבערנע שטראַהלען אין גרוב אַריין און די קליאַטשע מיינע קייעט היי גאַנץ רוהיג, קאַלטבלוטיג, אָהן אַפּיצעל זאָרג, טאַקי גאָר אַזוי ווי אַ געבוירענע. אמת'ע קליאַטשע. אין מיין האַרץ האָבען געקאָכט פערשיידענע געפיהלען. באַלד האָב איך געפיהלט, ווי דאָס לעבען עקט זיך מיר פּשוט פאַר גרויס רחמנות אויף דער ווייסטער, אומגליקליכער קליאַטשע, און באַלד ווידער האָב איך געהאַט אויף איהר פערדראָס, — ס'טייטש, ווי אַזוי ליגט זי אין דער בלאָטע אַזוי רוהיג, קאַלטבלוטיג, גלייך ווי זי פיהלט נישט, פאַרשטעהט נישט איהר ביטערע לאַגע! ווי אַזוי עפענט זיך איהר דאָס מויל צוקייען היי נאָך אַזאַ שרעקליכער סצענע און נאָך אַזעלכע קלעפּ, וואָס זי האָט ערשט היינט געכאַפּט! איך האָב אָנגעהויבען ביי מיר צוטראַכטען, אויב די גאַנצע מעשה איז נישט אַ חלום; אויב איך האָב נישט צוטאָן גאָר מיט אַ פּשוט'ער שקאַפּע, וואָס האָט אין זיך נישט אפילו קיין אָדער פון אַ פּרינץ; וואָס האָט נישט קיין שום געפיהל פון כבוד, פון האָנער, און איז, משטיינס-געזאָגט, נישט אימשטאַנד צופיהלען איהרע אייגענע צרות, די גרויסע חרפּות און בזיונות. וואָרום ווען זי זאָל נאָר האָבען חאָטש אַ פּיצעל געפיהל, חאָטש אַפּיצעל פערשטאַנד, האָלט זי בשום-אופן נישט געקענט ליגען אויף איהר אָרט אַזוי רוהיג. עס האָט אין איהר בעדאַרפט קאָכען דאָס בלוט ווי אין אַ קעסעל; עס האָט אין איהר בעדאַרפט זיך בעוועגען איטליכס גליד, איטליכער אָדער; זי האָט בעדאַרפט טראַכטען, אין זינען האָבען, אז עס

איז נישט גוט צובלייבען אין דער וועלט די אייביגע קליאַטשע, נישט גוט צולריידען פון אַ ליאַדען קונדעס, פון אַ ליאַדען הינטעל, און בעדאַרפט זיך שטרעקען אין דער לענג און אין דער ברייט, צו טאָן אַלע מיטעל, ווידער צובעקומען אַ פּנים פון אַ מענשען. איך האָב מיך געשעמט פּשוט פאַר זיך אַליין. נישט אַנדערש איך בין משוגע! וואָס האָב איך געטאָן? פאַר וועמען האָב איך ערשט אַזוי געזיפצט, געוויינט? פאַר וועמען האָב איך פערגאָסען בלוטיגע טרעהרען? פאַר וועמען בין איך ערשט ברייט געווען זיך אַוועקצולעגען, מקריב צו זיין מיינע טעג, מיינע יאָהרען, מיין גאַנץ לעבען? פאַר וועמען? פאַר אַ קליאַטשע! פאַר אַ יאַדעשליוועך, אַבגעבאַרעטער שקאַפּע!... איך האָב מיך אַרומגעקוקט אין אַלע זייטען צוי מיט אַ צעבראָכען האַרץ זיך אַוועקגערוקט אַ ביסעל ווייטער. —

די קליאַטשע האָט פּלוצלים אַ זיפץ געטאָן. איהר זיפץ האָט מיר אין האַרצען זיך אָבגערופען ווי אַ דונער. איך בין פערציטערט געוואָרען. פייערדיגע געפיהלען פון רחמנות האָבען ווידער אָנגעצונדען מיין בלוט. איין זיפץ איהרער האָט אין מיר אָנגעמאַכט אַ גאַנצע איבערקעהרעניש, און מיך ווידער שטאַרק געצויגען צו איהר ווי אַ מאַגנעט. אָט אַזוי, האָב איך געטראַכט, איז טאַקי גוט. זיפץ, זיפץ, קליאַטשע! דאָס איז אַ גוטער סימן, פון דעם זיפצען זעהט מען אַרויס דעם אומגליקליכען פּרינץ, ווי ער רייסט זיך מיט אַלע קרעפטען צו בעקומען אַ מענשליך פּנים, אין דעם זיפצען הערט זיך זיין קול, ווי ער שרייעט: איך לעב נאָך און פיהל נאָך אַלצדינג, ווי אַלע מענשען! עס הערט זיך, ווי ער שרייעט און בעט רחמים: גוואַלד, מענשען, דערבאַרמט זיך, לאָזט מיך צוריק אָננעהמען מיין געשטאַלט! — זיפץ, קליאַטשע, זיפץ! דאָס זיפצען קען עפּיס אָנמאַכען, עס קען אַ מאָל רידהרען, צעברעכען הערצער, עס קען אַ מאָל אַריינגעהן מענשען אין די אויערען, זיי וועלען אַזש אָנהויבען צו ציטערן, וועלען רחמנות האָבען און דיר העלפען. אָט אַזוי, קליאַטשע, אז דו זיפצסט, איז טאַקי גוט!

און ווי איך טראַכט אַזוי, גיב איך אַ בליק: געבען מיין קליאַטשע איז נישטאָ קיין לעק היי, זי האָט עס אינגאַנצען אויפגעגעסען, נישט איבערגעלאָזט, איהר זאָלט זאָגען, אפילו אַ בלעטעל. אַ-אַ-אַ! האָב איך ביי מיר געטראַכט, אָט וואָס איהר זיפץ בעטייט! זי זיפצט פּשוט, וואָס עס דערגעהט איהר נישט די קישקע, וואָס זי האָט נישט נאָך אַ בינטעל היי, נאָך אַ הויפען גראָז. ווען זי זאָל בעקומען אַ סך היי, אַ סך גראָז,

אויף דיר אָנגעפֿאַלען, האָסט־דו שוין פֿאַרגעסען? אפֿשר איז דאָס בײַ דיר אויך גוט?

זי צו מיר: — אַלץ בעסער ווי פֿריהער. אויך מיר הינט! הינט האָסט־דו בעדאַרפֿט זעהען, וועלכע די לצים, די דײַטשלעך, האָבען אַמאָל אויף מיר אָנגערייצט. יענע זענען געווען גרויסע, געלעהרענטע, האָבען געסלוזשעט, געשטאַנען אויף די לאַפּקעס, געדרעהט מיט די חיידלען און אויסגעפֿאָלגט אַלצדינג, וואָס מען האָט נאָר געהייסען, זענען צווישען די הינט געווען פּשוט פּראָפֿעסאָרען. שׂכל האָבען זיי געהאַט כמעט ווי מענשען, אָבער אַ האַרץ און אַ מויל — עכט הינטישע. זייער ביס איז געווען שרעקליך, עד היום שטעהען נאָך בײַ מיר צייכענס פֿון זייערע ציינער... די הינט, וואָס דו האָסט הײַנט געזעהן, זענען פּראָסטע קעלבלעך, גראָבע קעפּ, אָהן שׂכל; ווייסען אַפֿילו ניט רעכט ווי אָנצופֿאַלען, ווי צו בייסען, בילען, משטיינס־געזאָגט, גלאַט אַבי געבילט, און בילען אויך אַקעגען דער לבֿנה. מיט אַשטיקעל ברויט פֿערשטאָפּט מען זיי דאָס מויל, און דענסטמאָל קען מען פֿראַנק און פֿרײַ גנבֿה'נען, גזלנ'ען, ראַבעווען פֿאַר זייערע אויגען... אויך מיר קונדסים! קונדסים זענען געווען אין יענע יאָהרען, וואָס פֿלעגען זיך שטאַרק נאַריש מאַכען, איטליכען פֿאַרדרעהען די קעפּ און אויסטראַכטען ווילדע אָנשטעלען; וואָס פֿלעגען זיך פֿאַרשטעלען כּלומר'שט פֿאַר בערען, מאַכען בו און שרעקען דעם עולם. אמת טאַקי, די הײַנטיגע קונדסים געהט אויך גאָרנישט אָב, נאָר ווי קומען זיי אָבער דאָך צו די אַלטע! אַז יענע האָבען זיך גענומען צו מיר מיט זייערע אָנשטעל'ען, פֿלעגט מיר פּשוט ניט ניחא זיין דאָס לעבען. ווייניג, אַ שטייגער, האָבען מיך געפּלאָגט אָט יענע שטאַרקע פֿערד, וואָס דו האָסט הײַנט געזעהן צווישען די תּבֿואות!

— וואָס רעדסט־דו? — מאַך איך שרעקליך פֿערוואונדערט. — וואָס הייסט עס, פֿערד האָבען דיך אויך געפּלאָגט, נעפּייניגט? ווי קומען די פֿערד, די הײַנטיגע פֿערד, צו דיר?

— ווען מענשען זאָלען קענען אַרײַנקוקען אין איטליכער זאַך אינעווענדיג, וואָלט זיי פֿאַרענטפֿערט געוואָרען אין דעם לעבען זעהר פֿיעל קשיות, נישקשה, איך רעד צו דער זאַך. אָט די דאָזיגע פֿערד זענען גלגולים פֿון שרעקליך ווילדע מיאוסע קונדסים, וואָס האָבען פֿאַרצײַטענס

דערצו נאָך עטליכע מעסטלעך האָבער, וואָלט זי געווען צופֿרידען, גאָר איבערגליקליך. עס מעג שוין זיין ווי עס וויל זיך, אַבי אַ סך האָבער, אַבי די קישקע. אַ ריינע, עכטע קליאַטשע, כּ'לעבען!... דער דאָזיגער געדאַנק האָט מיך גאָר צושרויפֿט. פֿאַר פֿערדראָס האָב איך געציטערט און געווען שטאַרק צורודערט.

— וואָס ציטערסטו אַזוי? — רייסט זיך פֿון דער קליאַטשע אַרויס אַ וואָרט צו מיר — אפֿשר איז דיר דאָ ענג דאָס אָרט, אַ פּנים, נישט גוט צו זיצען דאָ נעבען מיר?

— דיר איז אפֿשר דאָ גוט, אָבער אַ מענשען מיט פֿערשטאַנד, מיט געפֿיהל, און ווייס וואָס גוט איז, איז אַזאַ אָרט שלעכט, זעהר שלעכט! — זאָג איך אַביסעל מיט פֿערדרוס, ווערענדיג איהר אַ פּיק טאָן מיט אַשטעך־ווערטעל.

— אַוודאי איז דיר גוט צו רעדען! — האָט זי זיך אָנגערופֿען און אַ מאַך געגעבען מיט דעם קאָפּ. אַ אַנדערער זאָל ווי איך פֿאַרשטעלט ווערען אין אַ קליאַטשע אַזוי פֿיעל יאָהר, אַ אַנדערער זאָל ווי איך אַזוי פֿיעל אויסשטעהן, זיין פֿערוואָגעלט, דער'הרג'עט, דערשלאָגען, אַזוי פֿיעל איבערטראָגען צרות און לייד פֿון איטליכען בעזונדער, וואָלט ער, כּ'לעבען, שוין לאַנג פֿערלוירען זיין פֿערשטאַנד, זיין געפֿיהל. עס וואָלט איהם אינגאַנצען דאָס לשון אָבגענומען און ער וואָלט געווען אַ ריינע אמת'ע בהמה.

— נו, נו, בין איך איהר אַרײַנגעפֿאַלען אין די רעד, דיר איז ליעב די בלאָטע, דיר איז דאָ גוט!

זי צו מיר: — דאַכט זיך גוט. אַלץ בעסער ווי פֿריהער. עס זענען געווען צייטען, וואָס מען האָט מיך נאָר געטריבען און נישט געלאָזט אויסרוהען מיך אַפֿילו קיין רגע. מיינע שונאים פֿלעגען מיך אַלץ טרייבען, טרייבען און צונעהמען בײַ מיר דעם לעצטען כּח. איצט, וועניגסטענס רוה איך דאָ אַביסעל, אויף דער בלאָטע איז מיר ווייך צו ליגען און איך גלייך חאָטש אַביסעל אויס מיינע אַלטע קראַנקע ביינער.

איך צו איהר: — און די קלעפּ, וואָס דו האָסט ערשט הײַנט נעכאַפּט פֿון די קונדסים, און די הינט, וואָס זענען ערשט נישט לאַנג

גענאָגט, געפּלאָגט דעם עולם, געאַרבייט מעשים און אָנגעטאָן זעהר פיעל שאָדען. אַליין איז איטליכער געווען בעזונדער, דאָס הייסט אָהן אַ צאָל, און אויף איהם האָבען געמוזט אַרבייטען טויזענדער זעלען; יענע פלעגען עסען דאָס דאַר שטיקעל ברויט מיט דעם שווייס פון זייער פּנים, חוץ דעם זיך גאָרנישט פערגינען אפילו דאָס, וואָס זיי האָבען אַליין אַרויסגעבראַכט, אויסגעהאָרעוועט מיט זייער פּראַצע, — און ער האָט זיך געבאָדען אין וואוילטאָג, אויפגעגעסען זייער מיה און נאָך געשאַסטעט, פאַרשווענדעט. יענע האָבען פון זינעמווענען איינגעלעגט די וועלט, מיט זייער אַרבייט איהם פערשאַפט מאַיאָנטקעס, דערפער, שטעדט; מיט זייער מיה אידם געמאַכט אַ גרויס פאַרמעגען, און דאָס ביסעל עסען, וואָס זיי, נעבעך, פלעגען פון איהם אַ מאָל בעקומען, טאַקי נאָר אַבי צו דערהאַלטען די נשמה — דאָס האָט געהייסען אַ נדבה. זיי האָבען גע-הייסען אָרמע בעטלער, און ער — בעל רחמים, אַ פריינעביגער, אַ בעל-צדקה, אַ בעל-טובה. זיי, אַז האָבען אויף איהם געהאָרעוועט, איז עס געווען אַ גאַנץ געוועהנטליכע זאַך, אַזוי האָט עס בעדאַרפט טאַקי זיין, און אַז ער האָט אַ מאָל געגעבען עפּיס אַ נדבה אויף הונגעריגע, אויף קראַנקע, פון זייער שווערער האָראָוואַניע טאַקי, האָט דערמיט די גאַנצע וועלט נעהאַט צוטאָן, מען האָט עס בעזונגען, בעוואונדערט אין אַלע גאַזעטען און צולעגט אויף טויזענט טעלערלעך — לאָז דער עולם וויסען, אַז ס'איז דאָ אַ באַרמהאַרציגער, אַ גוטער, אַ פרומער, אַ דימענטיגער מענש!... אַ מאָל זענען די דאָזיגע פערד געווען איידעלע מענשען-לע-דיגנעהער, היינט זענען זיי איידעלע פערד-לעדיגגעהער. וואָרום, לאָמיר זיך נאָר נישט נאַרען, צו וואָס טויגען איידעלע, געלעהרענטע פערד? זיי אַרבייטען — אַרבייטען דאָך פערדלעך, נעבעך, די נעביינע פערד אַקערען די פעלדער, פיהרען וואַסער און האָלץ, שלעפּען, טראָגען משא און טוען אַלצדינג אין דעם בעל-הבתישקייט. די איידעלע פערד אַקענען פיהרען זיך אַ גליקליך לעבען אין שטאַל נעבען היי און האָבער; פאָהרען זיך אַ מאָל אַרויס שפּאַצירען מיט זייער פריץ, הייבען פיסלעך, און שטאָלצירען מיט זייער פעט בייכיל, מיט זייער שענעם געשפּאַן, אָדער טאַנצען, מאַכען אָנשטעלען אין די צירקען און נאַרען דערמיט בייַ דעם עולם אויס דאָס געלט. צו וואָס נוצט עס באמת אַז אַ פערד טאַנצט, מאַכט הוקעס-פּוקעס? פאַר וואָס זאָל אַזאַ פערד געהן אין גאָלד און מען זאָל איהם, ווי גרויס עס איז, מיט געלט אָבשיטען? לאָזען בעסער יענע פערד אַרבייטען און נישט געהן אין שאָדען!

— שאַ, שטילער אַ ביסעל! האָב איך צו איהר געזאָגט, דו רעדסט תמיד אַזוי פיעל!

— אַך!—האָט די קליאַטשע מיט אַ זיפץ געענטפערט—געוועהנטליך שווייג איך און קען נישט רעדען אפילו קיין וואָרט. מען וויל נישט, איך זאָל רעדען. גאַנץ אָפט קען איך אפילו קיין פּיפּס נישט טאָן, און דענסטמאָל בין איך טאַקי אַ קליאַטשע מיט אַלע פּישט'שעווקעס, חאָטש רעד איבער מיר פון היינט ביז איבער אַ יאָהר, וועל איך דיך נישט הערען. דו וועסט שרייען: געה רעכטס! און איך וועל מיר געהן לינקס, סיידען דו וועסט מיך אָנגעהמען בייַ דעה טשאַפּרינע און שלעפּען מיט געוואַלד. דענסטמאָל קען אויף מיר רייטען ווער עס וויל, אפילו אַ יונגעל, אַ שוטה, אַ ווייסע-חברה'ניק, אַ דראַב, אַ טויגעניכטס, אַ לא-יוצלח! נאָר עס זענען דאָ געוויסע צייטען, וואָס מיר עפּענט זיך אַ מויל, און אַז מען ציהט מיך דענסטמאָל בייַ דער צונג, שיטען מיר זיך ניין מאָס רעד פון דעם מויל איך רעד דענסטמאָל פאַר פייער און פאַר וואַסער. עס זעצט דענסטמאָל פון מיר אַרויס מיט אימפּעט, ווי פון אַ פייערשפּייענדיגען באַרג, אַלצדינג, וואָס מיר האָט זיך אָנגעקליבען אויפ'ן האַרצען: גאַנצע וואָלקענס פער-דראָס, גריזאָטע, וועהטאָג און פורעניות; עס צושפּילען זיך אין מיר די געבליטען, ווי פליצענדיגע טייכען אין ווערסנע-צייט, הייבען זיך-אויף מיר אין דעם קאָפּ מיט שרעקליכע חוואַליעס, רייסען דעם מוח און שטופּען זיך מיר אַרויס דורך די אויגען. עס פּוקעט זיך מיר די גאַל, עס רעדט זיך אַרויס מיין ביטער האַרץ, מיין שווער געמיטה!...

— זאָג מיר, נשמה,—האָב איך מיך אָנגערופען,—זאָג מיר, אַז ס'איז שוין יאָ געקומען צו רעד, פאַר וואָס געהסט דו אין שאָדען? ערשט היינט טאַקי איז מען דערפאַר אויף דיר אָנגעפאַלען. ערשט היינט האָט מען געשריגען: דו מאַכסט אָן שאָדען!

— בעטראַכט די זאַך בעסער, ענטפערט זי, וועסט-דו מיך אַזוי נישט בעשולדיגען. אַז מען רעדט פון מיין שאָדען, מוז מען אַקעגען שטעלען אויך דעם נוצען, וועלכען איך ברענג. וואָרום מען קען אַנדערש נישט אַרויסגעבען אַ פּסק דין, צום גוטען, אָדער צום שלעכטען, סיידען אַרויפלעגענדיג דיביידע זאַכען אויף די וואָגשאָלען איינע אַ געגען די אַנדערע, צו זעהן, וועלכע פון זיי וועט איבערוועגען. ווען נישט, קומט אויס, אַז כמעט איטליכער טוהט אָן שאָדען; קיינער כמעט איז נישט ריין פון דעם פעהלער, אפילו יענער, וואָס שרייט דערויף געוואַלד.

בײַ דער הײַנטיגער פֿיהרונג אין דער גאַנצער וועלט אַרום און אַרום, איז שאָדען אַזאַ פֿעהלער, אַזאַ זינד, וואָס לאָזט זיך גאָרנישט אויסמעקען און פֿאַרענטפֿערט זיך נאָר מיט נאָך אַזאַ זינד. למאי, זאָגט מען, געהט יענער אין שאָדען? — דאָס איז אַזאַ זינד, וואָס ווי דו זאָלסט נישט שרייען, בלײַבט זי טאַקי אַלײן; זי קען מען נאָר פֿיהרען אונטער דעם דעקטוך— פֿאַרדעקט, פֿערהאַנגען מיט צדקה, אָדער נוּצען. שמעון דער גזלן, נעבעך, שרײַט: אוי, ראובן שאַדעט! יאָ, ענטפֿערט מען: ראובן מאַכט טאַקי אַביסעל קאַליע, אין ברירה, וואָס זאָל ער טאָן? דערפֿאַר קוק אָבער, ווי ער נוצט ערגיץ אַנדערש!... און אויב איך נוץ אויך? אויב איך האָב אויך געבראַכט און ברענג דער וועלט אַ נוצען? דאָס, דאַכט זיך, ווערט נישט אָבליקענען קײנער. פֿון אייביגע, אייביגע צײַטען איז מען אויף מיר געריטען, איטליכער האָט פֿון מיר, מעהר אָדער וועניגער, גענאָסע- תעמען. האָב איך שוין אויף מײַן רוקען נישט איבערגעטראָגען? און װעמענס שאָדען בין איך שוין אין מײַן לעבען נישט אויסגעשטאַנען? איך מײַן, אַז מײַן אַרבײַט איז ווערטה אַ סך מעהר פֿון אַ הויפֿען גראָז!... דאָס, האָסט דו אײנמאָל. הײַנט צווייטענס, פֿאַרגעס נישט, אַז מיך קוועטשען די אומשטענדען, מיך צווינגט די נויט. ווען איך װעל מיר אַלײן נישט זוכען עסען, װעט מען מיר טאַקי נישט געבען. איך וועל מוזען לעגען די ציינן אויף דער פּאָלעצע און שטאַרבען פֿאַר הונגער. אויף דרך ארץ קען איך נישט וואַרטען; כּל־זמן מען לעבט, מוז מען עסען, װאָס וויל איך דען מעהר ווי עסען? און וואָס, משטײנס־געזאָגט, איז אײנ- גאַנצען מײַן שאָדען? אַ הויפֿען היי, אַביסעל גראָז!.. יענע שענע פֿערד אָבער האָבען דאָך פֿון כל טוב, זיי גיט מען דאָך זייער בעדערפֿניש, זיי האָבען דאָך דאָס רעכט צו פֿיטערן זיך אומעטום פֿרײַ אויף דעם גראָז, פֿאַר וואָס געהען זיי אין שאָדען? און נאָך וואָס פֿאַר אַ שאָדען! זיי צו- טרעטען תבואות, פֿערוויסטען גאַנצע פֿעלדער און מאַכען תל.

— וואָס פֿאַר אַ שייכות, פֿרעג איך זי, איז אַ מאָל געווען צווישען דיר און יענע פערד, אָדער, ווי דו זאָגסט, קונדסים?

— יענע קונדסים, אָדער ווי דו זאָגסט, פערד, ענטפֿערט זי, פֿלעגען אַ מאָל, אַ מאָל אין די אַלטע יאָהרען שרעקליך זיך אָבּרעכנען מיט מיר און מיך פּײַניגען צום טויט. בשעת זייערע אַ קאָמפּאַניע האָט זיך אַ מאָל געלאָזט אויף אַ מלחמה מיט דעם תוגר, האָבען זיי מיך נעדריגעט, נעטרעטען מיט די פֿיס און מיר אַרויסגעקוועטשט דעם מאַרך

פֿון די בײנער. זיי האָבען דענסטמאָל פֿון מיר געריסען די האָר, גע- פּרענט די אָדערען, מיך געשטעמפּעלט, געבּרענט מיט גליהענדע קוילען פֿײַער. אויף מײַן פֿעל שטעהט אָבגעדרוקט מיט אַלערליי צייכענס די גאַנצע געשיכטע פֿון אַכזריות, פֿון ווילדקייט און פֿון נאַרישקייט, וואָס האָבען געהערשט אין יענע שווערע, ביטערע צײַטען. מײַן אָבגעבּאַרעטע פֿעל מיט די בלויע צייכענס, מײַן צוקאַראַדאַשעטער רוקען מיט די בײַלען— איז די געשריבענע געשיכטע פֿון יענע אַלטע דורות. קוק אויף מײַן פֿעל און לייען!...

דאס פינפטע קאפיטעל.

די קליאטשע הויבט זיך אויף פון גרוב מיט א שטורם.

ווי א ווינטמיהל דרעהט זיך מיר דער מוח פון אלצדינג, וואס מיר איז ערשט ענטפלעקט געווארען, און די וועלט מיט אלע איהרע בעשעפענישען דרעהען זיך מיט איהם, פערטישענדיג זיך און פערביטענדיג זיך איינע מיט די אנדערע. עפיס קומט מיר אויס, אז אלע זענען נישט דאס, פאר וואס זיי גיבען זיך אויס. קיינער איז אינווענינג נישט דאס, ווי אזוי ער זעהט אויס פון דרויסען. א פנים, די אינדיאנער, וואס גלויבען, אז די נשמות פון מענשען געהען איבער אין אלערליי בעשעפענישען, און די בעלי הקבלה, להבדיל, זענען טאקי גערעכט. די גאנצע וועלט איז לויטער גלגולים. א פנים, אז דער טעם, וואס שטעהט ערגיץ אין א סדור, פאר וואס עס איז א מצוה צו עסען פיש, שבת, בכדי דערמיט מתקן צו זיין די נשמות, וואס ווערען אין זיי מגולגל—איז טאקי זעהר אמת. אויב אזוי, בעקומט דאך די וועלט גאר איין אנדער פנים, מען מוז אויף איהר קוקען מיט אנדערע אויגען און בעטראכטען איטליכע זאך גאר אנדערש. אין א מענשען, קען זיין, ליגט בעגראבען א הונט, און אין א הונט ליגט בעגראבען א מענש. א פונט פרישע פיש, קען זיין, איז א פונט פריש-צאפעלדיגע נשמות, אין א גוטען קארפ ליגט א פלוידער-זאק א רעדנער מיט פעפער און ציבעלעס אויפ'ן פאלומישאק פאר מיר! אויב אזוי, וועלען דאך פארענטפערט ווערען א סך קשיות אין דער השגחה, אויך אין די פיהרונגען פון פיעל מענשען; עס וועט שוין פארענטפערט ווערען, פון וואנען עס האבען זיך גענומען ביי אונז שוטים, נאראנים, צבוע'קעס, בטלנים, קהל'ס-לייט, חאפערס, בעלי-טאקסעס, גבאים, נאמנים, שתדלנים, בעלי-טובות, שטאדט-יורשים, פיינע-בריות, שענע מענשען, גאטס-

סטראפטשעס, טענצער, טעלערלעקער און קאכלעפעל. מען וועט שוין פארשטעהן, ווער זיי זענען, פון וואנען זיי שטאמען, וועמענס טבע זיי האבען און וואס זייער תכלית, זייער כונה איז אויף דעם עולם. יעישען אונז אומגליקליכע, זינדיגע מענשען..

עס טרעפט זיך פיעל מאל אין דער וועלט—איינער גיט זיך אב מיט לערנען דעם גאנצען לעבען און בלייבט א נאר. און איינעם געראטה עס ווערען א חכם באלד טאקי אהן גרויס מיה.

בלילה הזה—אט די נאכט בין איך געווארען א חכם און ווי באלד איך בין געווארען א חכם, פערשטעהט זיך שוין אליין, אז איך האב אנגעהויבען אין אלצדינג מסופק צו זיין, און נישט נאר אין אנדערע מסופק צו זיין, נישט צו וויסען קלאר, ווער זיי זענען און וואס זיי זענען,—אפילו אין מיר מיט מיין כבוד אליין טאקי אויך. אפשר בין איך גארנישט איך! טאמער בין איך אין דער האנד פון איין אנדער כח, וואס לעבט אין מיר און נישט איך בין דער הבית פון מיין גופ'ל, צו טאן אלצדינג נאך מיין פערשטאנד און מיין ווילען, נאר יענער הערשט איבער מיר און צווינגט מיך מיט געוואלד צו טאן דאס, וואס ער וויל, איך זאל פיהרען זיינע געשעפטען און זיין שטייגער לעבען טאקי ווייטער ווי ער פריהער. עפיס טאקי נאר „א כהנה כחומר"—איך בין דער חומר און ער איז דער יוצר, דער גאנצער מאכער, הייסט עס, אדער—איך בין דער חמור, דער אייזעל, און ער איז דער אנטרייבער. יא, אבער ווער זאל דאס זיין אין מיר אזוינס? און וועמעס גייסט רעדט דאס אזוי אוים מיר? אפשר זיצט אין מיר איינע פון די הויכע נשמות—שלמה המלך'ס נשמה, א שטייגער! און עס לאזט זיך טאקי דענקען אזוי. ער איז אין איין נאכט פון דער היילער הויט געווארען א חכם, קליגער פון אלע מענשען אין זיין צייט און איך, בחור, בין דאך אויך געווארען א חכם בלילה. הייסט דאס, א פנים, ער וויל, אז דורך מיר זאל זיך עס ציהען זיין חכמה און איך זאל זיין קליגער פון אלעמען אין מיין צייט. אדער אפשר זיצט אין מיר אן אנדער גרויסע נשמה? אויב די קליאטשע, א נקבה, איז א בן מלך, בין איך, א זכר, גאר א בת מלכה, און אז נשמות זאלען ביי גלגולים זיך פערביטען, דאס הייסט, פון א זכר זאל ווערען א נקבה און א נקבה א זכר, דאס איז אזוינס, וואס איז זעהר מעגליך. און איך האב מיך דערמאנט, אז דאס אייגענע טאקי האב איך אויך געלעזען אין א ראמאן פון א בעריהמטען פראנצויזישען אסטראנאם. און אויב יא אזוי, מעגליך, אז איך בין נאר די מלכת שבא מיט איהר כבוד אליין. איז נישט

זײַט טאַקי זענען מיר, איך מיט דער קליאַטשע, זיך צונויפֿגעקומען דאָ. אפֿשר איז דאָס אַ טעות, און נישט איינע פֿון די בײדע נשמות זיצט אין מיר, מאַלט אויך נישט אויס. דער עיקר איז דאָך אַ הויכע, אַ גרויסע נשמה. און װעניג גרויסע נשמות זענען דאָ בײַ אונז! און כּפֿי דאָס קאָכעניש פֿון מײַן הײס בלוט און די גרויסע התלהבות מײַנע, מעגליך, אַז אַ רוח פֿון יהודה המכּבי איז אַרײַן אין מיר. דער כּח ליעזט דאָך מיר אין מויל, די גבורות — אין דער צונג. איך פֿיהל אין מיר אַצינד, ווי עס קאַטערט מיך טאַקי צו געבען אַ שרעקליכען געשרײַ, ווי מיר אויפֿ'ן האַרצען איז, אַזש די וועלט זאָל פֿערציטערט ווערען

און ווי איך האָב נאָר אויפֿגעעפֿענט אַ מויל און אַ געשרײַ געטאָן, באַלד איז געוואָרען דונערען מיט בליצען און אַ שרעקליכער שטורעמווינד, אַ רעדעל ווי אַ זײַל האָט זיך געדרעהט גאַנץ הויך אין דער לופֿטען, ס'איז אַ קאָכעניש, אַ אויסמישעניש פֿון אַלערלײַ געשטאַלטען, וואָס טאַנצען, שפּרינגען, פֿליהען משוגע'נערווײַז ווי די רוחות, אַרײַנחאַפּענדיג צו זיך אין קאָהן אַרײַן אַלצדינג, וואָס קומט זײַ אויפֿ'ן וועג אַקעגען. עס טראָגט זיך, עס דרעהט זיך רעש'דיג מיט אימפּעט, בעגלייט פֿון אַ משוגע'נער קאַפּעליע: עס קראַקעט, קוואַקעט, קוואָקעט, קרעכצט, הײַלט, זשועט, בילדערט, גרילצט אין די אויערען. בּוימער און וואַלד ענטפֿערען אָב צום טאַקט, בּוּיגענדיג זיך אין אַלע זײַטען, רוישען, צימבּלען און פּאַטשען, פּליעסקען מיט די צווייגען. די לבנה דערשרעקט זיך און לויפֿט זיך בעהאַלטען אין אַ שטיק װאָלקען. איך בּלייב פֿערגאַפֿט. איז עס מעגליך, אַז אָט דער רעש, דער שטורעם זאָל קומען פֿון מײַן געשרײַ, פֿון מײַן בּלאָז טאָן מיט דעם מויל! אפֿשר איז אַצינד אַ חתונה בײַ דעם גוטען פּעקיל שדים, — אַ מכשפֿה פֿיהרט מען עס צו דער חופּה מיט איהר באַשערטען, לעבעדיג־פֿרעהליך, אַלטע און יונגע כּשפֿות טאַנצען, שפּרינגען און דרעהען זיך אין אַ רעדעל מיט רוחות אינאײנעם. איך קוק מיך אום צו דער קליאַטשע און דערקען זי נישט. זי מינעט זיך און נעהמט אָן אין איין מינוט פֿערשיעדענע געשטאַלטען. אָט, דאַכט זיך, נעהמט זי אָן אַ מענשליך געשטאַלט: אַ העלדזועלע אַ אויסגעדיירווערטע, אַ גערגעלע מיט אַ אויסגעשטאַרצעטען קנאָפּ, מיט פּאות פֿערפּלאָנטערטע קאָלטענעוואַטע, אַ אָפֿען מויל, מיט אַ אַראָבגעהאַנגענעם ליפּ און אַ זיפּץ נאָך אַ זיפּץ רײַסט זיך אַרויס טיעף בײַ איהר פֿון האַרצען. און אין אַ רגע אַרום נעהמט זי אָן אַ משונה געשטאַלט, נישט צו פֿאַרשטעהן, וואָס עס איז פֿאַר אַ מין פֿערזועהעניש

און פּלוצלינג שטעלט זי אויף די אויערען, הערט זיך ווי צו עפּיס צו, גלײַך ווי זי האָט עפּיס דערשפּירט, טהוט זיך פֿערציטערט אַ שטעל אויף די פֿיס, גלײַך ווי אַ שלאַנג וואָלט זי אַ בּיס געטאָן, שטרעקט זיך אויס ווי גרוים זי איז שאָקלענדיג מיט'ן עק, ווי אַנ'עכטע קליאַטשע טאַקי. און באַלד וואַקסט עפּיס אויס ווי פֿון דער ערד אַ מין נפֿש, חאַפּט זיך אַרויף אויף דער קליאַטשע רײַטענדיג, טהוט אַ שמיץ, אַ פֿײַף — אַוועק, אַוועק, די קליאַטשע טהוט ג'עשווינד אַ שפּרונג אַרויס פֿון דער גרוב און ווערט פֿערשוואונדען.

— אוי, אוי, קליאַטשע! אוי, אוי, מײַן קליאַטשע! — שרײַ איך מיט אַלע מײַנע קרעפֿטען.

און דער שטורעם לאָזט נישט אָב, און די דונערען ווערען אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער. דאָס פֿריהערדיגע רעדעל אין דער לופֿט גיט מיר אַ נעהם, און איך דרעה זיך אינוועניג אין איהם מיט נאָך אַנדערע ווילדע בעשעפֿענישען. עס הערט זיך אַ מורמלען עפּיס ווערטער אויף אַ לשון אַ גאַנץ אומבעקאַנטען: „שרלאַי ואמרלאי בּוך בּזייך בּזבזייך מסמסייך פּרח פּרחייכו!" — עס פֿאַרדרעהט זיך מיר דער קאָפּ, עס מאַכען זיך צו די אויגען, עס בעשלאָגט מיך אַ שוויים. און איך דערפֿיהל ווי עפּיס אַ האַנד נעהמט מיך אָן דאָ פֿאַר'ן קאָפּ, דאָ פֿאַר די פֿיס, און איך גיעב אַ געשרײַ פֿאַלענדיג אַראָב, און אויפֿעפֿענדיג די אויגען.

איך פֿיהל עפּיס קישענס מיר צו־קאָפּענס און ווייס נאָך אַלץ נישט קלאָר, וואו בּין איך. איך הער משונה'דיגע ווערטער, ווי יענע, אַ שטייגער, וואָס פֿריהער, בשעת דרעהענדיג זיך אין רעדעל, און ווער עס רעדט, זעה איך נישט. און אין אַ ווײַלע אַרום, אַז איך האָב אָנגעהויבען צו זיך קומען, האָט זיך מיר געוויזען אַלץ וואָס ווײַטער, ווײַטער איינע נאָך די אַנדערע אַ צוקאָשמעטע באָרד, לאַנגע פּאות און אַ משונה'דיגע צורה פֿון אַ מין נפֿש אַ מאַנספּערשוין. דער דאָזיגען מין נפֿש באַבּרעט זיך אין אַ ווינקעל, גלאָצט מיט די אויגען, מאַכט משונה־ווילדע העוויות, טופּעט, גלײַך ווי ער וואָלט מיט עמיצען זיך געקריעגט און מיט אַ בּייזער גערעדט אַזעלכע מיני ווערטער: „איך בּין אײַך משבּיע בשם לוציפֿעריאל, ובשם פּלוטאָניאל, צערבּעריאל, פּראָזערפּיניאל, בשם... בשם... און בשם... אַז איהר זאָלט קיין שליטה נישט האָבען אויף ישראל'יק בּן ציפּה. צוזייעט זיך, צושפּרייט זיך, אין די וויסטע פֿעלדער, אין די פּוסטע וועלדער. דאָרט שטעהט אַ שטײַז, אויף דעם שטיין נאָך אַ שטיין, דאָרט שטעהט אַ בּאַרג, אויף

דעם בארג נאך א בארג, אויבען זיצט שמענדריג בן געץ און פאסעט ווילדע קעץ! האפט וואו ערגיץ נאר א קאטער, האפט וואו ערגיץ נאר א פיפערנאטער. האפט פון דער וועלט אלע פליגען, טאראקאנעס, גרילען, פליי, וואנצען, און געהט מיט זיי טאנצען, טאנצט אין די פוסטע וועלדער, אין די וויסטע פעלדער, טאנצט, שפרינגט, קוועלט, און לאזט צורוה די וועלט"... און א אלטע גוי'ע שטעהט זיך און שעפטשעט ביחידות, שטיל, אין א ווינקעל, 'שפייט און גענעצט אויסשפארענדיג דעם מויל הויך אויף א קול.

— פרחא זיקא למריקו, כיך, כיך! — כורמעלט דער מין נפש, כווגט זיך אויף מיר און האפט מיר אן פארין שפיץ נאז.

— הסיך א פססיך א פסססיך! — ענטפערט איהם אב די נאז מיינע, צוגיסט זיך ניסענדיג אויף א קול

— צום געזונד. צום לעבען! — ווינשעוועט מיר צו דער מין נפש מיט פרייד, טוהט זיך א לאז געשווינד צו דער טיר מיט דער פרעהליכער בשורה:

— ציפע, קומט, זעהט, דערזוהן אייערער איז פריש און געזונד.

— וואו בין איך? — פרעג איך שטארק פערוואונדערט.

— ביי מיר, מיין זוהן! ביי מיר ביז הונדערט און צוואנציג יאהר — ענטפערט אב די מאמע שטעהענדיג נאך אין דער טיר און טאקי אין א מינוט ארום קומט זי צו, פאלט מיר אויפ'ן האלדז מיט א ביטער געוויין.

— שבירירי, ברירי, רירי. רי. — האט געשעפטשעט יענער מין נפש, בלאזט און בלאזט, ווי ער וואלט עמיצען דערמיט פערטריבען. דערנאך ווענדעט ער זיך צו דער מאמען און זאגט:

— ציפע! איך פארע מיך שוין מיט די לצים אפשר א יאהר דרייסיג — יא אזוי, ציפע, איז טאקי דער חשבון, באלד נאך דער ערשטער בהלה, נישט היינט געדאכט, בין איך געווארען א בעל שם. א פאר יאהר פאר דער גרויסער שרפה, פונקט אין דער צייט, וואס רב טוביה-קלמן רב גדליה-איצעס האט געפונען אין דער שטאדט א אוצר, פריהער מיט איאהר לערך, אז מען האט אויסגערייניגט דעם טייך און די מקוה — יא, ציפע, עס וועט שוין טאקי זיין א יאהר דרייסיג, אויב נישט מעהר. אין דער צייט האב איך מיט זיי נעגונג זיך געפארעט, די לייט האבען

פון מיר היינט געחאפט דעם פסק. נישקשה! דאס איז געווען זייער ארבייט, זייער מלאכה.

— האהוך! — האט די אלטע גוי'ע אויף א קול א געניץ געטאן, עפיס געשפראכען, אויסגעשפיגען, און ווייטער מיט א געניץ טאקי אויסגעלאזען: טראסצא איח מאטערי!

דער בעל שם שניידט אב פון דעם טיש און די בענקלעך זיבען שטיקעלעך האלץ, נעהמט אן זיבען הויפען שטויב פון אונטער דער שוועל, און זיבען זילבערנע מטבעות אין א וואלענע זאק טיינע, וואס די מאמע האט איהם געגעבען, אנרופענדיג זיך צו איהר:

— אט גלצדינג, וואס איך נעהם, דארף איך האבען אויף צו שפרעכען דערויף ביי דער נאכט פאר דער לבנה אונטער'ן שטאדט אויף די שייד-וועגען; דערצו דארף מען נאך צולעגען זיבען האר פון א גלטען הונד'ס א באָרד, אזוי ווי עס שטעהט געשריבען. נאר בשעת הדחק, אז ס'איז נישטא קיין הונד, איז מען יוצא מיט א קאץ. די קאץ דיינע, ציפע, געפינט זיך בודאי אין דער קיך, און איך נעה בלויז א הינצו נעהמען זיבען הויפענס אש פון דעם פריפעטשאק, וועל איך שוין אין איין וועג אויסרייסען זיבען האר ביי דער קאץ פונ'ם עק וויידעל.

אזוי האט געזאגט דער בעל שם, און נאך דעם ווי ער האט א קוש געטאן די מזוזה צוזאגענדיג קומען, אם ירצה השם, מארגען ענדיגען די מלאכה זיינע, האט ער וואונק געגעבען דער גוי'ע, און זי זענען ביידע ארויס פון דער שטוב.

— מאמע, וואס טוהט זיך דא אזוינס? — זאג איך מיט גרויס רחמנות אויף דער מאמען, זעהענדיג זי, ווי זי וויינט — וואס וויינסטו, מאמע?

— אוי, ביטער איז מיר, פינסטער איז מיר, זוהניעניו מיינער!

— וואס איז געשעהן?

— אוי, זאל שוין זיך מעהר נישט אומקעהרען דאס, וואס ס'איז געשעהן!

— האב רחמנות, מאמע, און דערצעהל מיר איך וועל נישט רוהיג זיין, ביז וואן דו וועסט מיך נישט בערוהיגען. וויין נישט און דערצעהל מיר, זיסע טייערע מאמע! לאמיך וויסען.

— ווארט א ביסעל, מיין טרייסט, לאז מיר זיך אויסוויינען. ס'איז שטיל. די מאמע ליענט אנשפארענדיג מיר דעם קאפ אויפ'ן הארצען, חליפעט שטילערהייד ציטערענדיג מיט'ן גאנצען קערפער. אין

א ווײלע ארום הויבט זי אויף דעם פנים צו מיר, האלט זיך איין און דערצעהלט מיר זיפצענדיג אט וואס:

— אז דו ביסט ארויסגעגאנגען שפאצירען אין פעלד, און נישט צוריק געקומען ביז שפעט אין דער נאכט, זענען מיר אלע געגאנגען אונטער דער שטאדט און זיך צולאזט אין אלע זייטען דיך אויפצוזוכען. מיר האבען אזוי לאנג געזוכט, געזוכט, ביז מען האט דיך געפונען עפיס ווי פערשלאפען אונטער א בוים, ערגיץ נעבען א קאנאל. קומענדיג א היים האט מען שוין ארויסגעזעהן אין דיר, אז דו ביסט עפיס צו-טראגען. עס האט פון דיר זיך אבגעטאן דער שלאף און ביסט געווען שטארק צוקאכט. אויף מארגען האסט דו אין מויל נישט גענומען קיין עסען, אלץ געווען צורודערט, פערטראכט און גערעדט צו זיך אליין עפיס אזעלכע ווערטער, וואס איינס צום אנדערן האט זיך נישט גע-קלעבט. מיר אלע אין שטוב האבען עס נישט געקענט פארשטעהן, וואס זאל עס אזוינס בעדייטען? — דערנאך, וועה איז מיר, האט עס זיך ארויס-געוויזען. הלואי רבונו של עולם, מען זאל מעהר דערפון נישט וויסען נישט מיר, נישט כל ישראל!

— ניין, — האט די מאמע געזאגט מיט טרעהרען, אבשטעלענדיג זיך אין מיטען שמועס — ניין, איך קען מעהר נישט ריידען, איטליכעס ווארט שטעכט מיך ווי א שפילקע. איך בעט דיך, מיין קינד, לאז מיך צורוה, און דיר מאקי איז אויך צייט צו רוהען. נאכ'ן שלאף וועט דיר גרינגער ווערען. שלאף, מיין זוהן, שלאף, דער שלאף איז זעהר גוט פאר דיר, ישראל! — — — — —

— נור מיט דעם בעדינג, מאמע, אז דו זאלסט מיר צו-זאגען מארגען ווייטער צו דערצעהלען.

— זאל זיין ווי דו זאגסט — האט געזאגט די מאמע, — שלאף, שלאף, מיין קינד, שלאף, ישראל!...

דאס זעקסטע קאפיטעל

וואס די מאמע דערצעהלט נישט, דערקלערט עס דער משרת.

אויף מארגען נעהט ארייַן די מאמע צו מיר פרעגען, וואס איך מאך, און אז איך האב זי שטארק געבעטען, זי זאל האלטען ווארט און דערצעהלען, האט זי, ווישענדיג מיט'ן פארטוך די אויגען, מיט א ביטער זיפץ געזאגט:

— דערצעהלען אקוראט ווי עס איז, איז אונמעגליך. זעהר משונה זענען געווען דיינע גענג און דיין רעדען. יענעם טאג, נישט היינט גע-דאכט, האסטו גערעדט פאר פייער און פאר וואסער, איבער חיות, איבער בהמות, און איבער מענשען, להבדיל, און ס'האט דיך געריסען פאר גרויס רחמנות אויף עפיס א בידנע-א וויסטע קליאטשע, נעבעך, וואס איז קראנק, צובראכען און זעהר אומגליקליך. הלואי דיינע ווערטער זאלען זיך צוגעהן, ווי א רויך, איבער פוסטע וועלדער, וויסטע פעלדער! און אין שטאדט איז דערוויַיל וועגען דיר ארויס א קלאנג, אז דו ביסט... הלואי, רבונו של עולם, משוגע זאלען זיי ווערען, די שונאים, וואס ווינשען ביז מיר. און כל ישראל! עפיס ווי א קדחת האט עס מיט דיר געווארפען עטליכע טעג און ביזט געלעגען שטארק פערדולט. געלויבט איז זיין ליעבער נאמען, וואס היינט האסטו זיך אויפגעכאפט פרישער. אוי, געזונד זאלסטו מיר זיין!

— ציפע! — זאגט דער בעל-שם, וואס ער מיט דער גויע זענען אריין צו מיר און צימער אויף די שפיץ פינגער, כדי נישט צו בעאומ-רוהיגען פלוצלינג דעם קראנקען, שטעהענדיג אווילע שטיל הינטער דער מאמען בשעת זי רעדט, — נישט ער האט עס גערעדט, דאס זענען זייערע ווערטער, דער רוח האט דאס אוים איהם גערעדט.

— פראוודא! — האט זיך אריינגעמישט די אלטע גויע, וואס האט פארשטאנען א ביסעל יודיש — עטא איתניע דילא. טראסצא איח מאטערי!

אלע שפייען אויס דריי מאל.

אין מיטען דרינען קומט אריין בריינדיל די זאגערין, וואס די מאמע האט זי געשיקט אויף דעם הייליגען ארט רייסען קברים און מעסטען פעלד. אריינקומענדיג קושט זי דריי מאל די מזוזה, און לויפט גיך צו דער מאמען פערוויינט, פערחליפעט מיט טרערען, זאגענדיג איהר מיט א ניגון פון די קינות:

— איך האב געבעטען די באבע יענטען, די מוהמע זעלדען, זאלען א ליכטיגען גן עדן האבען, זיי זענען געווען כשר׳ע יודענעס. דעם טאטען, דעם זיידען רב שעפסלען און די גאנצע משפחה. איך האב אויך געבעטען די אלטע רבי׳צען, די צדקנית, איהר זכות זאל אונז ביישטעהן, זיי זאלען זיך מיהען. דער וואס לעבט אייביג וועט דערהערען זייער תפלה, ער איז דאך א טאטע, רחום, צדיק. ישראליק וועט, אם ירצה השם, זיין געזונד... מען האט איהם בעדארפט פרוווען אויסקויקלען נאך א מאל מיט אייער און אויסגיסען פון וואקס. דאס איז איהם געקומען פון א דערשרעקעניש. פאר א יאהרען האט עס זיך געמאכט אזוי דאס אייגענע טאקי מיט דעם בראדער מלמד׳ס זוהן. קרוינע האט איהם באלד גוט אויסגעקויקעלט מיט אייער און ווי מיט דער האנד צוגענומען. וואס מאכט ער איצט, ציפע?

— נישקשה! — זאגט דער בעל-שם, — אהן סכנות. ס׳איז איהם געקומען פון א דערשרעקעניש איז דאס איהם געקומען, זאגסטו בריינדיל. א טעות! אין די זאכען בין איך א מבין. דאס איז געווען זייער ארבייט, בריינדיל, זייער מלאכה, איהר מעגט פרעגען די ערל׳טע, זי איז מבין כל-דבור. מיר האבען שוין עפּיס אויך איבערגעהאט עסקים אין אונזער לעבען.

— פראוודא, בריינדליא — האט די אלטע גוי׳ע געזאגט און צום געשאקעלט מיט דעם קאפ. שטשא פראוודא, טא פראוודא. עטא איתניע דילא. טראסצי איח מאטערי!

— איך וויים אסור נישט — וואונדערט זיך די מאמע און רעדט אין דער וועלט אריין — פון וואנען קומט צו איהם א זעלכע ווילדע

געדאנקען? נישט אנדערש טאקי, קלער איך, אז דאס איז פון זיינע ביכלעך, וואס ער האט אריינגעלעגט אין זיי דעם גאנצען קאפ זיינעם. נישט איינמאל האב איך איהם געזאגט: ישראליק, צו אלע רוחות יענע ביכלעך, א שענע ריינע כפרה דער גאנצער עקזאמענט און פערשלאג דיר נישט דעם קאפ מיט אזעלכע נארישע ביכלעך, מיט אזעלכע משוגע׳נע מעשיות! א קאטאוועס, א לאנגע צייט כסדר הויך אויף א קול אריינ׳חזר׳ן א מעשה עפּיס מיט א גבור, וואס ער האט אויסגעראכטעקס און דרייסיג שטאלען פון פערד, א מעשה פון א סאלאווי א ראזבוינניק, אויך מיט א בעריהמטען ריצער, וואס פלעגט אויסטרינקען א ירדן מיט בראנפען און אויסרייסען גרויסע דעמבענע בוימער אזוי גרינג ווי א האר; מעשיות פון א מכשף קאשציי, און עפּיס פון א באבע יאהא, וואס האבען געקעהרט די וועלט און וואס זייערע פערד האבען גערעדט ווי מענשען; מעשיות פון א שטיפמאמע, וואס האט איהר שטיפזוהן פארשטעלט אין א צאפ. און אזעלכע מעשיות פון דראקעס, געשלעג, מלחמות, מכות, צרות ופורעניות, און איך וויים נאך וואס. וואס דען? גוטס קען פון דעם ארויסקומען?

— ס׳טייטש, מאמע-לעב! — האב איך געזאגט, אין אונזערע ספרים שטעהען דען נישט געשריבען א זעלכע מעשיות? ווייניג האסטו מיר אליין דערצעהלט, און ווייניג האב איך מיר פון אנדערע אנגעהערט דערצעהלענדיג אויך אזעלכע מעשיות און נאך מעשיות פון וואוקאלאקעס און פון גלגולים? און מתים וואס געהען ארום אויפ׳ן עולם התהו, און מעשיות מיט רוחות, קליפות, מיט קליינע קינדער, מיט חתנים, כלות, וואס זענען אריינגעפאלען צו די כת-לצנים. וויפיעל געבראטענע היהנער האבען יודען ביי אונז שוין געהערט קרעהען, פאר זיך אויף דעם פאלומעשאק? — וויפיעל קעלבלעך, וויפיעל קיה, וויפיעל אקסען, ביקעס, פערד און אייזלען האבען פון דער העלער הויט זיך צעוויינט און געבעטען תיקון: וויפיעל אזעלכע האבען שוין די בעלי שמות מתקן געווען און זיי געבראכט צו קבר ישראל? — „מי מנה עפר יעקב״!

— וואס איז דאס פאר א ווערטער? — האט די מאמע מיט שרעק זיך אנגערופען און געמיינט, איך רעד ווידער פון דעם וועג. הא, וואס הייסט דאס אזוינס „מנה״?

— הונדערט מיט צוואנציג יאהר זאלסטו מיר לעבען, ציפעלע, — חאפט זיך אונטער בריינדיל מיט א זיס שמייכעלע פאר תענוג, וואס זי

קען אצינד ארויסווייזן, אז זי איז א װאויל-קענעװדיגע. — נישקשה, נשמה מיינע, דאָס טייטש: „מנה״, װער קען איבערצעהלען, „עפר״ די ערד, דאָס מיינט מען די קברים, „יעקב״ װאָס מען האָט אנגעמאכט ביי יעקב, דאָס מיינט מען די יודען, װאָס הייסען יעקב. דאָס איז דאָך א פסוק אין „צאינה וראינה״ און דער רבנו בחיי זאָגט...

װאָס ער זאָגט מכּה גלגולים, — האָט דער בעל-שם זיך ארייַנגעמישט אין שמועס,—שווער איך ביי באָרד און פאות, אז מיר אליין האָט זיך שוין געטראָפען אין מיין לעבן א סך גלגולים ארויסצוטרייבן, איך האָב זיי אליין געהערט שרייענדיג, איך זאָל אזוי הערען שופר של משיח!

— ס׳טייטש גלגול! ס׳טייטש גלגול! — האָט ברײַנדיל געזאָגט מיט א פערפרומט פנים׳ל. — ס׳טייטש, דאָס שטעהט דאָך אין דער תורה. דאָס איז זעהר געװעהנטליך, װאָס דאַרפט איהר מעהר, אַט האָט איהר אייך קאַבצאַנסקער גלגול! די גאַנצע װעלט האָט אין זיין צייט מיט דעם גלגול געקלונגען. שאַ, ברוך מזכיר נשכחות! ביי אונז האָט דען זיך נישט געטראָפען א מעשה מיט א שוואַרצען קאָטער? דאָס איז געװען א דריי יאָהר נאָך מיין חתונה מיט דעם צווייטען מאַן, עליו השלום, פונקט אין דער צייט, װען איך בין פערגאַנגען אין טראָגען מיט מיין חאַצקעלען, זאָל געזונד זיין. איך געדענק דאָס װי היינט. אז מען האָט דענסטמאָל געלאָזט אויסרופען אין אלע שוהלען, דער עולם זאָל געהן זעהן, װי מען טרייבט דעם גלגול, און מעוברת׳ע טהאָרען נישט געהן קוקען...

—דו הערסט, מאַמע-לעבּ?—האָב איך צו איהר זיך אָנגערופען,— דו הערסט, װאָס דער בעל-שם און ברײַנדיל זאָגען?

— עט, כ׳לעבען, ישראליק! — ענטפערט זי עפּיס אָהן לשון, — אונזערע, להבדיל, זענען עפּיס אַנדערס. עט, װאוהין דו פערקריכסט! עט, עט, װי קען מען אזעלכעס פערגלייכען? יענץ איז אין דער טומאה און דאָס איז אין דער קדושה, להבדיל.

—אמת, ציפּע, װי איך טראָג באָרד און פאות—האָט דער בעל-שם צוגעבאַסעװעט דער מאַמען. — א גוטער תירוץ, כ׳לעבען, ציפּע! אזוי איז טאַקי דער אמת, בנאמנות!

—נו, א שטשי װי קאַזשעטש?—האָב איך א זאָג געטאָי צו דער

אַלטער גוי׳ע, אַרויסזיהענדיג, אַז עס איז אומזיסטע רעד, מען װעט מיך נישט הערען.

— ווין מאַיע פּראַװאַ, — האָט זי געענטפערט און געשאָקעלט מיט דעם קאָפּ. עטאָ איחניע דילע, טראַסצו איח מאַטערי!

* * *

ס מאַכט זיך אַ מאָל, אַ מענשען חלום׳ט זיך עפּיס, און אַז ער שטעהט אויף, איז פון דעם חלום קיין זכר נישט געבליבען. שפּעטער אָבער, אַז ס׳גיט איהם אַ קלאַפּ אין מח עפּיס ווי אַ אָבקלאַנג פון דעם חלום, לאָזט עס איהם נישט רוהען, ביז וואַנען ער דערמאָנט זיך נישט אָן איהם אינגאַנצען. און דאָס אייגענע האָט זיך געטראָפען מיט מיר אויך.

די עטליכע װערטער, װאָס די מאַמע האָט מיר דערצעהלט אויפין חאונק, האָבען מיר געפּיקט אין קאָפּ, איך זאָל מיך דערגעהן די איבעריגע זאַכען, װאָס האָבען עפּיס געשװעבט פאַר מיר מטושטש, נישט לאָזענדיג אָנצוחאַפּען זיך אין מח. אין אַ צייט אַרום איז מיר אלצדינג קלאָר געװאָרען.

אין דער מאַמעס קלייט האָט געדינט אַ משרת נאָך פון בחור-װייזאָן, אַצינד שוין אַ בעטאָגטער איד מיט אַ באָרד, אַ איד מיט אַלע געגנג, און אַ משרת מיט אַלע פאָסטעמקעס. געהייסען האָט ער סנדר׳ל שלנו, אונזער סענדעריל. דעם סנדר׳ן האָט דאָס שטאַרק געאַרט, װאָס איך בין אראָב פון װעג, אָבגעבענדיג זיך מיט נאַרישע זאַכען. און מיין גאַנצע אויפפיהרונג איז נישט לכבוד פאַר אַזאַ געהויבענע משפחה, לויטער יחוס, װי מיינע, און װאָס נאָך? ער האָט אין דערינען געזעהן אויך א פחיתות הכבוד טאַקי פאַר זיך אַליין, װי דער שטייגער איז פון משרתים, װאָס נעהמען זיך איבער מיט דעם כבוד פון זייערע בעלי בתים, און בײַ איטליכער געלעגענהייט האָט ער זיך געװוּלט מיך א שטאָך צו טאָן, נאָר דאָך מיט אַ מאָס דאָסמאָל האָט איהם די מעשה מיט מיר א שרעק װי אויפגעבראַכט אויף מיך.

—ס׳טייטש, — האָט ער געזאָגט: — ער זאָל אונז אזוי פערשװאַרצען דעם פּנים!

איינמאָל אז מיר האָבען זיך צװוערטעלט און ער האָט געחאָלט

בעווייזען מיר, ווי ווייט די אפּיקורסות האָט מיך פּערפיהרט, איז ער שוין אַרויס מיט דער גאַנצער שפּראַכע, געשט אָפּט, דערצעהלענדיג מיר די מעשים מיינע מיט אַזעלכע ווערטער:

—אַרויסגעהענדיג אייימאָל איף דעם הויף, איז דיר אָקעגען געקומען אונזער הויכער גאַלגאַנסקער האָהן. — וואַשע בלאַגאָראָדיע!—זאָגסט דו צו איהם און נעהמסט אַראָב דאָס היטעל,—איהר זייט אַ גוואַרדייעץ, טראָגט שפּאָרען און שענע פּעדערען, די וועלט האַלט אייך פאַר אַ געבילדעטען, פאַר זעהר אַ פאַרשטענדיגען; נאָר זייט מיר מוחל, וואָס איך וועל אייך זאָגען, אייער אויפפיהרונג איז, כ׳לעבען, עפּיס נישט אַזוי שען. זינט איהר וואוינט ביי אונז, הערט מען נישט מעהר, ווי איהר שרייעט, פילדערט און שלאָגט זיך, דאָס — מיט דעם, דאָס — מיט יענעם, אַלץ פאַר ווייבער, פאַר נאַרישע זאַכען. קאַרג ליבעס פיהרט איהר אַלע טאָג, ווילט איהר נאָך ביי דעם אַנדערען זיין איינציגע אויך צונעהמען. וואָס, אַ שטייגער, האָט איהר געהאַט ערשט צו יענעם שלימזלניק? פאַר וואָס זייט איהר געגאַנגען מיט איהם אויף אַ דועל און האָט איהם פּערוואונדעט? אָט אויף-דערויף האָט איהר שפּאָרען, איינער דעם אַנדערען איין אויג זיך אַרויסצונעהמען? און דאָס הייסט נאָך ביי אייך כבוד, האָנער! ביי דעם געמיינעם עולם הייסט עס פּשוט רציחה, אַ רחמנות, כ׳לעבען, אויף אייער ווייב. זי, נעבעך, פּלאָגט זיך, פיהרט זיך דאָרט אַרום מיט אייערע קינדער. איהר ווילט צו זיי אפילו קיין שמעק נישט טאָן, לויפט גאַנצע טעג נאָך אַנדערע און האָט אין זינען נאַרישקייטען. הער גאַנז, הער אינדיק געפעלען מיר, כ׳לעבען, בעסער. די וועלט האַלט זיי פאַר נאַראָנים, פאַר פּראָסטאַקעס, זיי פיהרען זיך אָבער אויף גאַנץ אָרענטליך, זענען געטרייע טאַטעס און מפרנס ווייב און קינדער, ווי גאָט האָט געבאָטען. אין פערגלייך מיט זיי, טויגט איהר, כ׳לעבען, וואַשע בלאַגאָראָדיע, טאַקי אויף כפּרות.

— אַוועקגעהענדיג פון דעם האָהן, דערזעהסט-דו אונזער קוה מיט דעם קעלביל נעבען צעבער פאַלאָווע. דו האָסט מיט זיי זיך געוויטעט זעהר שען. אַ, מאַדאַם קוה! — זאָגסט דו, — ווי געהט עס? וואָס מאַכט אייער ווערטהער געמאַהל, הער ביק? אייער אַנצוג, מאַדאַם, געפעלט מיר זעהר, ער איז אי שטאַרק, אי שען. דער עק, וואָס שלעפּט זיך אייך הינטען נאָך, איז היינט די נייעסטע, די לעצטע מאָדע, ער פּאַסט זעהר די דאַמען ... גאַנץ שען, כ׳לעבען, אייער מאַן האָט פון אייך

Ex bibl. univ. Tart.

בעקומען הערנער! אָ, זעהר אַ שענע מתנה, כ׳לעבען. עס מוז איהם שטאַרק הנאה טאָן... למאי איז ער תמיד אַזוי בעשעפטיגט? מען מוז מיט אַ ווייב אַמאָל אַרויסגעהן שפּאַצירען און אינאיינעם מאַכען וויזיטען. וואָס דען זאָל אַ דאַמע טאָן?... איהר האַלט, אַ פּנים, מיט יענע, מאַדאַם קוה, אַז נקבות זענען נישט בעשאַפען געוואָרען צו ערנסטע אַרבייט, ווי די מענער. וואָס פאַר אַ פּנים האָט עס, אַ שטייגער, אַז אַ שיקסע טרייבט אָן? יאָ, האָט איהר שוין בעקאַנטשאַפט געמאַכט מיט אונזער האָלענדערקע? אַך, זעהר אַ שענע, אַ דיקע דאַמע! אויסלאַנד איז טאַקי גאָר עפּיס אַנדערס! הער ביק איז, דאַכט זיך, מיט איהר אַ נאָהענטער שמעלקע! — געניסען זי אַביסעל קאָנפעטור, — האָסט-דו איהר געוויזען אויף דעם צעבער, — געניסען זי, מאַדאַם, און גיט אויך אייער פריילין! שעהמט זיך נישט, פריילין קעלביל. זעהר גלייך, מאַדאַם קוה, וואָס איהר האַלט אייער פריילין תמיד נעבען אייך. וואָס קומט אַרויס פון די דאָזיגע, וואָס מען גיט אָפּ ערגיץ אויף דער האָדיוולע? אַ געגאַרטע זאַך, כ׳לעבען! רעדט מען שוין בעסער אייער פריילין שידוכים! שעהמט זיך נישט, פריילין, נישקשה, דאָס איז אַ בעקאַנטע זאַך. קעלבעלע איז אַ גוטע, אַ כשר׳ה ווי די מאַמע. איך זאָג אייך, חלילה, נישט קיין קאָמפּלימענט, טאַקי נאָר דעם ריינעם אמת...

גראָד דענסטמאָל, בעדאַרף זיך מאַכען, קומט צו אונז מיט אַ וויזיט הער צעמפּעל מיט דער פרוי און מיט די טעכטער. חאַפּסט דו, נישט היינט געדאַכט, דעם צעבער, טראָגסט איהם געשווינד אין זאַלאַ־יין, שטעלסט איהם אַנידער פאַר די געסט און מאַכסט צו זיי אויף קיהיש צו עסען פאַלאָווע. שוין צייט, כ׳לעבען, זאָגסט דו, די קיה אויסצומעלקען און זיי צו פערטרייבען. ביז וואַנען איז דער שיעור אַזוי זיך אַרומצושלעפּען? ביי אונז אין דעם בעל-הבתישקייט געהט עס עפּיס צו גאָר אָהן אַ טאָלק!... דו קענסט דאָך דיר משער זיין, ווי אַלע זענען געבליבען געפּלעווט און ווי איטליכען איז געווען אויף דעם הארצען. מען האָט דיך געשווינד אַרויסגע׳פטר׳ט. פּלוצלים הערט מען אַ געשריי, מען לויפט אַרויס און מען זעהט — פינסטער איז געוואָרען איטליכען אין די אויגען! אין שטוב שטעהט רב איציק וואָלף, אונזער פיינע-בריה, אַ קאַטאָוועס אַ גבאי, וואָס אַלצדינג אין דער שטאָדט איז אין זיינע הענט און מען גלויבט איהם אויף נאמנות! דו שטעהסט אָקעגען איהם און שרייסט, נישט היינט געדאַכט, מיט אַזעלכע

הערטער: משטיינס-נעזאָגט, ווי אונזער קהל פיהרט איננאַנצען! אַבי מען בעקומט שוין דעם באָק, דעם קהל׳ישען צאַפּ, לאָזט מען איהם אָב און קיינער קוקט זיך אויף איהם מעהר נישט אַרום. וואָס טהוט אָבער אַזאַ צאַפּ? ער געהט מייסטענס אין קלויז, דאָרט איז זיין מקום מנוחה, ער לעקט, זייט מיר מוחל, די ווענט, באַברעט זיך אין שמות, שפּרינגט אויך אין גערטנער מיט דער גאַנצער חברה ציגען, חאַפּט זיך שטילערהייד אַריין צו איטליכען אין שטוב; קוים קעהרט מען אַוועק די אויגען, שטעקט ער אַריין די מאָרדע אין אַ מולטער, אין אַ קעסטעל, אָדער אין אַ פושקע און מאַכט אַשאָדען. נעהם־זשע, קהל, אָן דיין צאַפּ פאַר דעם בערדיל און מאַך אַזוי, אַז ער זאָל מעהר נישט שפּרינגען אין די גערטנער, מעהר נישט חאַפּען פון מולטער, ניין! דאָס טוהט נישט קיינער, איטליכער האָט מורא צו איהם אַפילו זיך צוצורירהען. מאַכט זיך אַמאָל שטעהן איין עדה יודען און שמועסען פון תוך־זאַכען, דער־זעהען זיי פון דער וויטענס אָט דעם קהל׳ישען צאַפּ, הויבט די הויט אויף זיי אָן צו ציטערן און צולויפען זיך אין אַלע זייטען.

— חרפות, בזיונות האָסט דו אונז אָנגעטאָן מיט דיינע מעשים, אַזעלכע שענע לייט, כשר׳ע מענשען האָסט דו געמאַכט פאַר בהמות! אַי־אַי־אַי! — לאָזט אויס סענדערל, אָנחאַפּענדיג זיך פאַר׳ן קאָפּ. — עס זאָל זיך עפענען אַ גרוב, וואָלטען מיר לעבעדיגערהייד אין איהר אַריין.

דאס זיעבעטע קאַפּיטעל.

ישראליק וויל נאָך אַלץ ווערען אַ מענש.

פאַר דריי עבירות בין איך געוועזען שטאַרק פעררופען אין שטעדטיל: דערפאַר וואָס איך בין אַ בחור העכער פון צוואַנציג יאָהר און נאָך נישט קיין בעווייבטער; דערפאַר וואָס איך האָב פערבויגען דאָס לערנען, אָוועקוואַרפענדיג אינגאַנצען די גמרא, און דערפאַר וואָס איך בין אַריינגעטאָן מיט׳ן גאַנצען קאָפּ אין די ביכלעך. די אידען אין מיין שטעדטיל האָבען מיך געהאַלטען פאַר אַ אַפּיקורס, געקוקט אויף מיך קרום, מיך אויסגעווייכט. נישט געוואָלט שטעהן אין מיינע ד׳ אמות.

געווענג חעה איז דאָך דעם עלענדען אין דער פרעמד, נעבעך, נאָר גיעה און ווינד איז נאָך פיעל מאָל מעהר יענעם, וואָס איז עלענד ביי זיך אין דער היים. דאָרטען, אין דער פרעמד, קען דער עלענדער קיינעם נישט, און קיינער קען איהם נישט. אַוודאי איז דאָס אַ האַרצוועה־טאָג, אָבער קיין בזיון שטעקט דאָך נישט דערינען. ביי זיך אין דער היים, צווישען אייגענע, צו זיין פרעמד—אָט דאָס איז אַזאַ לאַגע, וואָס דערינען ליעגט אי האַרצוועהטאָג, מיט בזיון אינאיינעם. דאָס ביטערע געמיטה פון אַזעלכען, נעבעך, קען פיהלען יענער נאָר, וואָס צווישען די פערבעטענע אויף אַנ׳אַסיפה, אָדער אויף אַ קערמעשיל, אַ שטייגער, לאָזט מען איהם זיצען אַליין, קיינער׳ קוקט זיך אויף איהם, בכיון צו נישט בכיון, נישט אַרום. עפּיס טאַקי נאָר ווי אַ רואה ואינו נראה איז ער, ער איטליכען זעהט, און איהם,—קיינער נישט. זאָגט ער עפּיס אַ וואָרט, הערט מען נישט. וואָס ער זאָגט, און זיינע ווערטער קומען צוריק איהם טאַקי אין די אויערען אַריין. ענטפערט איהם יאָ אַמאָל איינער מיט

א האלבען מויל, אזוי אונטערן נאָז, זעהט דאָס אויס, ווי ער שענקט איהם א וואָרט, טראַכטענדיג דערביי ביי זיך: גאָ און געה דיר צו אלדי רוחות!

ווען איך זאָל ווי פריהער געווען זיצען טאָג ווי נאַכט פערשפּאַרט ביי מיר אין צימער איבער מיינע ביכער, וואָלט איך אפשר די לאַנגע מיינע, צו זיין פונ'ם עולם פערהאַסט, נישט אזוי שטאַרק געפיהלט. אצונד אָבער, אז צוליעב דער שלאָפקייט מיינער, נישט-דאָ-געדאַכט. בין איך געצוואונגען געווען ווייניגער צו לערנען און אַ מאָל טאַקי אויף א צייט איינגאַנצען אַוועקלעגען דאָס לערנען, אָט דענסטמאָל פלעג איך עס גוט פיהלען, ווי פינסטער און ביטער מיר איז, פון איינענע און פון פרעמדע אָבגעריסען צו זיין, נישט אהין, נישט אהער.

די מאַמע מיינע האָט זיך שטאַרק געערגערט, וואָס מיט מיין אויפפיהרונג און מיט'ן גאַנצען בענעהמען זיך כיינעם בין איך אַוועק אין א זייט פון אַלע אידען אין שטעדטיל. דאָך האָט זי זיך געהיט נישט צו זאָגען מיר אַ קרום וואָרט, כדי דערמיט נישט צו קרענקען דעם בן-יחיד איהרען, און דערפאַר איז די ליעבשאַפט מיינע צו איהר פאַרגרעסערט געוואָרען נאָך מעהר, און ווען מיר איז נישט גוט געווען אויפ'ן הארצען, פלעגט עס מיך ציהען, ציהען, אויסגיסען פאַר איהר מיין ביטער נעמיטה.

— אוי, מאַמע, נישט גוט! — קלאָג איך מיך פאַר איהר אַ מאָל, אין א שווערער מינוט — נישט גוט א מענשען צו זיין אליין!

די מאַמע מיינע טוהט זיך א חאַפּ, דערהערענדיג עס, מאַכענדיג צו מיר מיט א שיינענדיג פנים פאַר פרייד:

– האָסט מיך מחיה געוועזן, זוהנעניו! ערשט טאַקי האָט מען דערפון גערעדט. מען זאָל געווען דערמאָנען משיח'ן, וואָלט ער געקומען איך זעה דערינען בעשיינפערליך דעם בעסטען סימן. אז דאָס, וואָס איך האָב דיר אַצינד צו זאָגען, איז פון דעם אויבערשטען טאַקי. איך בין זיכער, אז היינט וועסטו מיך שוין גערן אויסהערען; דאָס מזל דיינס זאָל דיר פון היינט אָן-אוי הלואי רבונו של עולם-אָנהויבען צו שיינען אזוי ווי דער ליכטיגער מאָרגענשטערען. הערך-זשע, מיין זוהן! היינט האָט מען מיר פאָרגעלעגט א שידוך פאַר דיר, אָבער גאָר א טייערען. א כלה-א גאָלד! א שענע, א רייכע, אויך...

— גענוג! גענוג! — בעט איך דער מאַמען, זי אָבער הערט נישט און שיט מיט שבחים טאַקי אַלץ ווייטער.

— אויך געלט אַ כך, מתנות, צירונג, גאָלד און זילבער, בריליאַנטען, א שענע גאַרדעראָבע, קעכט, אַלצדינג כדרך הנגידים!...

— אַלצדינג כדרך היהודים, ווי ביי אידען טאַקי! — שריי איך אויס אַריינפאַלענדיג איהר אין די רעד—אַלטע מעשיות! אָנהויבען הויבט זיך עס אָן כדרך הנגידים און דער אויסלאָז איז ווי געוועהנטליך, כדרך הקבצנים: קינדער א זעציל, דלות, אַ ביטער לעבען, מלמדות, בטלנות, מעקלעריי, אַ געבויגען רוקען, אַ בוקען זיך, אַ קניען, אַ זאָגען מודים, א פאַלען תחנון, א לויבעניש, עלינו לשבח, טפוי! לשבח, לשבח, לשבח און לשבח...

— גענוג, לאָז שוין זיין גענוג! — מאַכט די מאַמע, אָבשפּרינגענדיג צוריק א דערשראָקענע—עפּיס אַ מבול פון ווערטער, בעהיט זאָל מען ווערען. שאַ, שאַ, איך וועל שוין מעהר נישט רעדען. ווען דו זאָלסט נישט געווען אָנהויבען, וואָלט איך קיין וואָרט נישט געזאָגט, דו מיט דיין מויל אַליין האָסט אָקאָרשט געזאָגט, ווי אין פסוק שטעהט: נישט גוט צו זיין אַ מענשען אַליין. דאָס טייטש: נישט גוט אַ מענשען צו זיין אָהן א ווייב.

— ע-ע, מאַמע! דאָס האָב איך גאָר געזאָגט א נגעגען דעם, וואָס איך געפין מיך דאָ איינער אַליין דערוויטערט פון אלע מענשען.

—דו, ישראָליק, דו אַליין האָסט זיך דערווייטערט פון לייטען, דו געהסט דאָך אין זייער וועג נישט. אויב דו ווילסט, קענסט-דו דאָך די זאַך פערריכטען.

— אפשר א בעל תשובה ווערען ראַטסט-דו מיר, מאַמע. צוריק אַ בטלן זיין מיט די אַלע פּאַסטעמקעס פון די בטלנים אונזעריגע! טאָן אַזוינס, וואָס אַ נגעגען דעם פערשטאַנד און דעם ווילען מיינעם און זיין כל ימי אַ שוטה, כדי שוטים זאָלען פון מיר צופרידען זיין— ניין, מאַמע! דערמיט וועל איך מיר נאָר ערגער מאַכען: אַ מענש, וואָס טהוט קאַפויר זיין פערשטאַנד, קאַפויר זיין ווילען—דער איז אַ גאָרנישט, ערגער פון אַ נבלה. דאָס איז נישט אויף אידען אַליין, נאָר בכלל אויף אלע מענשען געזאָגט געוואָרען.

די מאַמע שווייגט, קוקט אויף מיך פערזאָרגט, שאָקלענדיג מיט'ן

קאפ, און זיפצט. מיר איז שטארק אנגעוואלצען אויפ'ז הארצען און איך קלאג מיך פאר איהר פאר גרויס צער:

— וועה מיר, מאמע, וואס דו האסט מיך גאר געבוירען, אניאומ-גליקליכער, א פערהאסטער זיין ביי א וועלט מענשען! ביטער איז מיר פון אייגענע, פון אידישע קינדער, און ביטער איז מיר פון „יענע", פון די נישט-אייגענע. די האסען מיך דערפאר, וואס איך בין נישט אזא יוד, ווי זיי ווילען, און ביי יענע בין איך ווי אלע יודען אויף צרות א יוד. — פאר דער דאזיגער זינד, וואס איך מיט מיינע עלטערן זענען מיט איהר אויף דער וועלט געקומען, וואס מיר האבען זי בירושה פון אברהם אבינו אן, ווערען מיר בעשטראפט מיט גרויסע צרות, מיט אונטערדריקונגען, גזרות רעות, יסורים, לייד, און כל המיני פורעניות. א געגען אזא אומגליק האלט איך עס פאר דער גרעסטער שולד, טאן אלע מיטעל, וואס נאר מעגליך. א מענש, וואס מען נעהמט איהם ארויס פון כלל מענשען; וואס מען דערנידעריגט דעם מענשליכען ווערטה, גאטס מתנה אין איהם; וואס מען פאקט איהם אריין אין א ענג ארט ווי א פויגעלע אין שטייג, נישט צוריהרען זיך פון דאנען אהין, און ביי איהם איז עס—עט, גארנישט,—אט אזעלכען וואלט פיעל גלייכער געוועזן, ער זאל גאר נישט געבוירען ווערען אויף דער וועלט. איך בין א מענש, מאמע! איך לעב און וויל לעבען, עס גלוסט זיך מיר ארויסגעהן פון דער ענגשאפט און לעבען מיט לייטען גלייך אין גאטס גרויסער וועלט. טאן וואס נאר מעגליך איז, אז דאס יודישקייט זאל מיר ניט שאדען, און די לאגע מיינע צו פערבעסערן.

— אוי, וואס רעדסטו, מיין זוהן! — טהוט די מאמע א געשריי, בלייך ווערענדיג ווי די וואנד, נאר צום חלש'ען.

— בערוהיג זיך, מאמע! — נעהם איך זי איין מיט גוטע רייד— ישראל דיין זוהן איז ישראל, און ישראליק וועט ער פערבלייבען אויף אייביג. פערבעסערן די לאגע מיינע מיין איך דורך בילדונג. דורך דעם וואס איך וועל ענדיגען דעם אוניווערזיטעט, וועל איך בעקומען בעזונדע-רע זכיות, צווישען זיי אויך דעם זכות, ארויס פון דער ענגשאפט, פון דעם התחום און פראנק און פריי זיך בעוועגען אויף דער גאנצער וועלט.

— נו, מילא, ווילסט, א פנים, זוהן מיינער, צו דיינע מעשיות, טאג חי נאכט שוויצען איבער דיינע ביכער! — זאגט די מאמע זארגענדיג

זיך פאר'ן געזונד פון מיין גוף און פאר די רוהיגקייט פון מיין נשמה— אוי, דיינע ביכער, דיינע ביכער! נאר אויף לייד און אויף צרות זענען זיי אונז. ישראל! א פראסטע יודענע בין איך און איך פערשטעה כלל נישט, וואס איז דיר אזוינס די דאזיגע וועלט, פון וועלכער דו רעדסט אזוי אפט, און צו וועלכער עס ציהט דיך אזוי שטארק? זיין לע'ם דער מאמען דיינער, האסט, דאנקען גאט, ביי מיר אלע בעדערפעניסען דיינע. און פאר וועמען הארעווע איך און רייס קריעה מי'ן גאנץ לעבען? טאקי נאר פון דיינטוועגען דאך, זוהנעלע.

— זיין אלעדיגגע'הער און זיצען אויף דער מאמעס קארק, אך, ווי מאוס דאס איז! א דערוואקסענער בחור ווי איך זאל זיך האלטען אין דער מאמעס פארטוך, עסען און גארנישט טאן,—וואלט גלייכער געווען איהם, איהר, פאר לייטען, אז ער זאל גאר נישט גדאכט ווערען אויף דער וועלט. ניין, קיין בטלן וויל איך נישט זיין, גענוג בטלנים ביי אידען חוץ מיר.

—איך בעט דיך, לעג אוועק דיינע ביכער, יענע ביכלעך דיינע... ישראל, און די דאזיגע „פראווע" צו וואוינען וואו מען טהאר נישט, פון וועלכער דו רעדסט, אך, דערצו איז דא א מיטעל—געלד, א שיין פון א בעל מלאכה.

— וואס הייסט געלד?!

— אך, מען בעצאהלט פאר א „קופעצעסטוואָ" פון וועלכער גילדע עס איז, און דאס גיט דעם אידען דאס רעכט צו זיצען דארט אין דער וועלט, צו וועלכער עס ציהט דיך אזוי שטארק.

— אוי, וועה איז יענעם, וואס איהם שטעהט-ביי דער זכות פון געלד און נישט זיין אייגענער זכות, א רעכט, וואס קומט דורך געלד, איז א שאנדע אי צוגלייך דעם, וואס ער גיט עס, אי פאר יענעם, וואס בעקומט עס. פע, איך וויל עס נישט, און מסחר האב איך בכלל פיינט. איך האב עס פיינט צוליעב די סוחרים, וואס דער גרעסטער טייל פון זיי, פון די טאנדעטניקעס ביז קרעמער און באנקירען, זענען אלע פון לבן ארמי'ס תלמידים, און די סוחרים ווידער האב איך פיינט צוליעב דער קנאה, קאנקורענץ, און די גרויסע פלאנטערניש און דעם גאנצען שטייגער פון האנדעל-וועלט, וואס ווילענדיג—ניט ווילענדיג ווירקט דאס שלעכט אויף זיי. גענוג טאנדעטניקעס, גענוג קרעמער זענען דא ביי אידען חוץ מיר! און דאס וואס דו זאגסט—א שיין פון א בעל

מלאכה,—ס'טייטש, מאַמע, ווי קומט צו מיר מלאכה? ניט איך קען זי, ניט איך וויים זי.

— מלאכה איז נים אַזוי נויטיג, — האָט מיר איינגערוימט די מאַמע, — דער עיקר איז דער שיין פון אַ בעל מלאכה, דו פערשטעהסט! ...

אַ קרים מיט'ן נאָז האָט געדינט פאַר אַ ענטפער אויף דער מאַמעס ווערטער, וואָס האָבען מיר נישט געשמעקט. חאָטש איינגענבליך איז דאָ אַ היתר, אַז עס געהט אין לעבען אריין, אויפצוטאָן אַנאויבער-הסברה, ווי צום ביישפיעל: אַנ'עירוב, מען זאָל מעגען טראָגען, אַנ'עיסקא, אויף צו נעהמען פראָצענט,וכדומה.

אַ היבשע ווילע האָב איך געשוויגען, פאַרדרעהענדיג די נאָז, דערנאָך בין איך אַרוים מיט דער שפּראַכע, קורץ און שאַרף: איך ווייס נישט מעהר ווי אַ דיפּלאָם פון אוניווערזיטעט און דעם דיפּלאָם מוז איך זעהן צו בעקומען מיט מיין גאַנצען כח. איך וועל נישט רוהען ביז איך וועל איהם האָבען. איינמאָל פאַר אַלע מאָל, איך וויל לערנען!

— לערנען די תורה דיינע, משטיינס-געזאָגט! אוי דיין תורה, אָט זי נעהמט דאָך ביי דיר צו דעם גאַנצען כח דיינעם. ישראל! ...

— דאָס לעדיג-געהן שוואַכט מעהר אָב דעם כח און מאַכט איהם אוים מענשען.

די מאַמע, וואָס זאָל זי טאָן, נעבעך, האָט מיר נאָכגעגעבען, נאָר מיט אַ תנאי, איך זאָל מיר בעשטימען אַ צייט אויף לערנען, אַ צייט אויף שפּאַצירען געהן, אויף שלאָפען, און נאָך אויף אַזעלכע זאַכען צום אָבהיטען דאָס געזונד. ביי אַ געזונדען קערפּער איז דאָ אַ געזונטע נשמה.

בכן האָב איך אין אַ גוטער מזל'דיגער שעה צוריק זיך גענומען צו די ביכער, לערנענדיג גאַנץ געשמאַק מיט אַ סדר אַקוראַט ווי פריהער, ביז וואַן עס איז געקומען די צייט פון די עקזאַמענס.

אכטע קאַפּיטעל

אַ מאַמעס האַרץ איז אַ נביא.

אין איין שענעם פריהמאָרגען, וועסנע-צייט, איז פערפאָהרען צו אונזער הויז אַ כויד, וואָס אין איהר האָב איך בעדאַרפט פאָהרען קיין דניעפּראָוויץ, אָבצואַרבייטען דאָרט מיין עקזאַמען. די מאַמע איז געזעסען זעהר אומעטיג, די אויגען האָבען איהר נישט געטריקענט פון טרעהרען, אַלץ געוויינט און אויף מיך געקוקט, געקוקט און ווייטער געוויינט.

— וויין נישט, מאַמע! — האָב איך זי געבעטען און אַליין טאַקי זיך אויך צוּוויינט. עס איז מיר עפּיס שרעקליך שווער געווען אויף דעם האַרצען. — וויין, כ'לעבען, נישט, מאַמעניו! איך פאָהר דאָך נישט אַוועק, גאָט ווייסט וואוהין און אויף וואָס. איך מוז שוין דאָך איבערקומען דעם טאַנץ, האָב אַזוי פיעל געאַרבייט, אַזוי פיעל געהאָרעוועט. גאָט וועט העלפען, איך וועל דערגרייכען מיין וואונש, איך וועל קענען פערדינען מיין ברויט בכבוד און זיין ליטען גלייך,— דענסטמאָל, מאַמעניו, וועסט-דו פון מיר נחת האָבען, וויין, כ'לעבען, נישט, וויין נישט, מאַמעניו!

— אַך, ישראליק! — האָט זי געענטפערט, — עס איז דיר גרינג אַזוי צו זאָגען. אַ מאַמעס האַרץ אַז עס וויינט, קען מען עס אַזוי גרינג נישט איינגעהמען ווי אַ קינד. עס וויינט נישט אומזיסט. עפּיס שפּירט עס, עפּיס שמעקט עס אַזעלכס אָן, וואָס קיינער קען עס מיט דעם שכל נישט פאַרשטעהן. איך בעט דיך, ישראליק, טאָמער וואָלט פאָרט אַ סברא געווען, דו זאָלסט נישט פאָהרען! צו וואָס זאָלסט-דו זיך אין די יאָהרען אַזוי, נעבעך, פּלאָגען? ווער ווייסט, אויב נאָך אַלע מיה וועט דיר שוין גוט זיין? אויב דיין פּלאָגען-זיך וועט דיר עפּיס העלפען? ויפיעל געבילדעטע מענשען געהען, ביי אונז יודען, אָהן שטיוועל.

נעבעך! וויפֿיעל געלעהרענטע מענשען ווערען פֿערפֿאַלען און קומען אָב זייער גאַנץ לעבען! ישראַליק, דער גאַנצער ענין פֿון די שקאָלעס זייערע און די תּורה וואָס מען לערענט — דאָס איז דאָך גאָר אַ נייס, אונזערע עלטערן האָבען דערפֿון אַפֿילו נישט געוואוסט. הלואי זאָל דאָס נישט זיין אויף צרות אונז און כּל ישראַל, קינדער זאָלען פֿון די עלטערן נישט אָבגעריסען ווערען. איך בעט דיך, בּלייב אין דער היים! שווער איז מיר, זעהר שווער צו שיידען זיך מיט דיר.

דער בּעל־עגלה איז אַריינגעקומען אין שטוב, פֿערנומען אַלע מיינע זאַכען און האָט דערמיט אַיין עק געמאַכט פֿון מיין שמועס מיט דער מאַמען. מיר האָבען בּיידע וויינענדיג זיך געקושט און געזעגענט, איך האָב מיך אַריינגעשטופּט אינווענדיג אין דער בּויד און אַוועקגעפֿאָהרען.

לאַכט אַייך, איהר היינטיגע אויפֿגעקלערטע, לאַכט אַייך פֿון וואָס איהר ווילט, נאָר לאַכט נישט, איך בּעט אַייך, דערפֿון, אַז אַ מאַמעס האַרץ וויינט נישט אומזיסט! כּל־זמן איהר שווייגט און קענט מיר נישט ענטפֿערן, וואָס איז אַזוינס לעבען? ווי אַזוי עס ווערען בּיי אונז אינווענדיג אין די געהירען צוגעבּרייט און געמאַכט אַלע אונזערע געדאַנקען און געפֿיהלען? ווי אַזוי עס שפּינען זיך, עס וועבען זיך אין אונז אוים וואונדערליכע חלומות פֿון אַזאַ שטאָף, פֿון אַזאַ פֿאָדים, וואָס לעת־עתּה איז ער נאָך אַפֿילו אויף דער וועלט נישטאָ און וועט ערשט אויסוואַקסען שפּעטער? — כּל־זמן איהר שווייגט און הייבּט עס נישט אָן צו פֿאַרשטעהן, וועל איך אַייך, נישקשה, נישט לאָזען לאַכען דערפֿון, אַז אַ מענשענס האַרץ פֿיהלט און טרעפֿט! איהר טהאָרט נישט, איהר האָט נישט דאָס רעכט צו לאַכען, אויב איך זאָג, אַז מיין מאַמעס האַרץ האָט געוויינט נישט אומזיסט! — דער עקזאַמען איז מיר נישט געראָטען!

עס שאַדט אָבער נישט צו וויסען, ווי אַזוי און וואָס מיר האָט נישט געראָטען. דעם טאָג, וואָס איך האָב מיך בּעדאַרפֿט עקזאַמענירען, בּין איך דוקא געווען בּעהאַרצט און האָב נאָך, פֿון קוראַזש וועגען, אויך אויסגעטרונקען אַ גלעזיל בּראַנפֿען, הגם איך טרינק קיינמאָל נישט! נישקשה, האָבּ איך געטראַכט, גאָט וועט העלפֿען! וואָס האָב איך מיך אַזוי צו שרעקען? איך האָבּ דאָך צוטאָן מיט געלעהרענטע, איידעלע מענשען, מסתּמא וועלען זיי זיך בּעגעהן מיט מיר דעליקאַט, פֿיין, אַזוי ווי געלעהרענטע בּעדאַרפֿען צו טאָן, און דערמיט וועלען זיי מיר אונטער־געבּען שטאַרקייט. נאָר, אוי ווע! קומענדיג צום עקזאַמען, האָבּ איך

בּאַלד אַראָבּגעלאָזט די נאָז. די לעהרער זענען געזעסען אָנגעטאָן אין מונדירען מיט מעשענע קנעפּ און געקוקט אויף מיך אַזוי שטרענג, אַזוי בּייז, גלייך ווי איך האָבּ גע׳גנבה׳ט, אָדער געקוילעט אַ מענשען; זיי האָבען געקוקט אַזוי ווי אין יענע צייטען אַ סטאַנאָוואָי, וואָס דאָס ערשטע בּרוך־הבּא איז בּיי איהם געווען: „איסקודעוואַ? יאַ טעבּי!... פּאַספּאָרט מאַיעש?"... צו וואָס, דאַכט זיך, זאָלען לעהרער, וואָס זייער עסק איז צו מאַכען פֿון אונז, פֿון אונזערע קינדער מענשען מיט שׂכל און מיט געפֿיהל, וואָס זייער עסק פֿאָדערט, זיי זאָלען זיין גוט, פֿראָסט און צו אימליכען צוגעלאָזט, בּכדי עס זאָלען פֿאַר זיי זיך עפֿנען די הערצער, און וועלכע זיי בּעדאַרפֿען זייהען און פֿלאַנצען מדות טובות, — צו וואָס, דאַכט זיך, זאָלען זיי טראָגען מעשענע קנעפּ און קוקען שטרענג ווי קוואַרטאַלנעס? וואָס איהר ווילט זאָגט אַייך, עפּים קען מען זיך נישט פֿאָרשטעלען סאָקראַטעס, פּלאַטאָן, אַריסטאָטעלעס וכּדומה אין אַזעלכע קנעפּלעך מיט אַזעלכע זויערע מינעס און פֿינסטערע צורות... עס פֿאַר־שטעהט זיך, אַז פֿון זייער בּרוך־הבּאָ האָבּ איך בּאַלד פֿערלאָרען דעם קוראַזש און האָבּ שוין נישט געוואוסט, וואָס מיט מיר טוהט זיך. אויבּ דאָס טאַקי מיינט דער פּסוק, האָבען די לעהרער דערלאַנגט זייער וואונש, וואָס דערלאַנגען הייסט. מיין קאָפּ איז שוין געווען פֿערשלאָגען... בּאַלד דערויף האָט זיך געווענדעט צו מיר עפּים אַ לעהרער מיט אַזאַ מינע, ווי איינער רעדט: אויך מיר אַ מענש! איך בּין עס דער גרויסער קאָפּ, דער אָפֿענער מח. איך פֿרעג! פֿאַרשטעהסט־דו? איך, איך פֿרעג. דרך־ארץ, אַזאַזס; מיט אַזאַ מינע האָט ער צו מיר זיך געווענדעט און מיך מכבּד געווען מיט אַ פּסוק פֿון דאַנען, פֿון דאָרטען, בּיז מען איז אַרויף אויף אַ מעשה, אַקוראַט אויף דער בּאַבּע יאַהאַ! איך האָבּ מיך פֿאַרדרעהט, פֿערפּלאָנטעט, פֿערקראָכען קיין בּויבּעריק. די לעהרער האָבען מיר אָנגעטאָן כּבוד, מיר געשענקט אַ געלעכטעריל, שוין מיט אַ פֿרעהליכער מינע און דערמיט איז געוואָרען אַיין עק פֿון מיין עקזאַ־מען, אַיין עק פֿון מיין גאַנצער מיה, אַיין עק, אַ סוף פֿון אַלע מיינע האָפֿנונגען!

פֿאַר צרות האָבּ איך נישט געקענט אַיינזיצען אויף דער סטאַנציע און האָבּ מיך אַרומגעבּלאָנקעט אין דער שטאָדט, אויסגעמאָסטען אַלע גאַסען און די הויכע שענע בּערג. איך פֿלעג קומען אויף דער קוואַרטיר נאָר וואָס־ס׳איז אָבּצועסען און שלאָפֿען. עס רעדט זיך נאָר אַזוי שלאָ־פֿען! דער שלאָף האָט פֿון מיר זיך אינגאַנצען אָבּגעטאָן און איך פֿלעג

צוברענגען שרעקליכע נעכט, ווארפענדיג זיך אויף מיין געלעגער פון איין
זייט אויף דער אנדערער! קוים האב איך צוגעמאכט איין אויג, זענען
פאר מיר, ווי פון דער ערד אויסגעוואקסען עפים ווילדע געשטאלטען,
געקוקט אויף מיך בייז מיט זויערע מינעם — און עס האט זיך אנגעהויבען
א שפיל, די גוטע שפיל. ס'איז געגאנגען א קאמעדיע, אין וועלכער אך
פלעג זיין דאס כפרה-היהנדעל. קוקען ווי א האהן אין „בני-אדם", וואס
פאר מיר, נישט צו וויסען פון „בני-אדם" די טייטש, וואס „בני-אדם"
הייסט אזוינס — און פיהלען, עפים דרעה איך מיך, דרעה מיך אין דער
לופטען, געבונדען אויף אלע פיער, ווי מען שלאגט מיט מיר כפרות.
איינמאל האב איך בשעת אזא שפיל, א קרעה געטאן, עפים נישט מיט
מיין קול און האב פון מיין קרעה זיך אליין טאקי דערשראקען, אזוי אז
איך בין נישט טויט, נישט לעבעדיג ארויסגעשפרונגען האסטיג פון מיין
געלעגער און ארויסגעלאפען צוקאכט אין דרויסען. עס האט מיר זיך
געדאכט, מען לויפט מיר נאך אין איין קול: וואו איז ער ערגיץ?.
חאפט איהם!... לויפענדיג אזוי הענדום-פענדום, אין איין אטהעם, שלאג
איך מיך אן פלוצלים אין עמיצען עפים און דערפיהל, ווי א קאלטע
האנד האלט מיך אייזען פעסט. אקעגען מיר, גיב איך א בליק, שטעהט
א אלטע באבע, א דארע, אהן א לויט פלייש, נאר הויט און ביין. אויף
דעם ארט פון די אויגען זענען צוויי טיפע לעכער, בעברעהמט מיט
א שמוציג-געקנייטשטע הויט ווי-יערכע, פון א מיתה-משונה-קאליר, דאס
מויל אפען ביז צו די אויערען, אהן איין צאהן, לעדיג, וויסט, נאר וואס
דאס צינגעל אינווענדיג ווארפט זיך, קרימט זיך צאפלענדיג ווי א ווארעם
אין זיין גריבעל. אויפ'ן ארם הענגט איהר א קויש מיט גרויסע לעבעדיגע
ראקעס, וואס קריכען אומגעלומפערט איינע די אנדערע אויף די קעפ.
מאכענדיג מיט די הערנער, ווי די צוואנגען. זי קוקט מיך אן שווייגענדיג.
דאס מויל ציהט זיך איהר אויס נאך ברייטער. דאכט זיך, עס לאכט.
משטיינס-געזאגט, א לאכען, פון וועלכען עס לעגט זיך אויף דער נשמה
א פינסטערער שאטען מרה-שחורה און עס ווערט פערקיהלט אינווענינג
אין בויך... עס קומט מיר אויפ'ן געדאנק די באבע יאהא, דאס אומ-
גליק מיינס שוין עטליכע יאהר, וואס שטעהט מיר אין וועג און לאזט
מיך נישט אויפקומען. א קאלטער שוויים טרעט מיר אויפ'ן לייב ארוים
און עס ווערט מיר איבעל נאר צום חלשען. איך טהו מיר אן א כח
גיב מיך א ריס פונ'ם ארט און לאז מיך לויפען ווי א דולער.
די באבע יאהא האט אויף מיך אנגעמאכט אזא אימה,

האב לויפיענדיג מיך ארומגעקוקט אין אלע זייטען שטארק היטענדיג זיך,
מיך זאל זי נישט בעגעגענען. געהערט האב איך פון גאנץ לאנג, אז
חאוינען וואוינט יאהא אין דניעפראוויץ, און האלט שטארק אין דער מורא
איטליכען פון יענע מיט די לאנגע נעזער. לאז איינער אזעלכער זיך איהר
נאר א וויז טאן, האפט זי איהם ביי דער נאז, טהוט א פייף — קומען
די גוטע לייט די מזיקים, רוחות. זי שלעפט איהם ביי דער נאז און יענע
שטופען אונטער, ישובו בנים לגבולם. קומען די לאנג-נאזענדיגע אין
זייער רוה אריין. פון יענער צייט אן האב איך אנגעהויבען אלץ טאפען
מיך ביי דער נאז, בעהאלטענדיג זי ווי חייט מעגליך פאר גרויס סכנות

דאס נײנטע קאפּיטעל.

ער האט זי װידער דערטאַפּט.

שפּאַצירענדיג אײנמאל אויף דער גאס, דערזעה איך פֿון דער־װײטענס, װי פּאָליציײַליט שלעפּען עפּיס אַ מין בהמה און שלאָגען עס טויט־שלעג. לויט מײַן שולדיגקײט, װי אײנער פֿון דער חברה „צער בעלי־חיים" בעדאַרף טאָן, האָב איך מיך באַלד געלאָזט געהן צו די פּאָליציײַליט, בעטען אויף איהר רחמים. אז איך בין צוגעקומען נעהענטער און אַ קוק געטאָן, האָט מיך בעשלאָגען אַ קאַלטער שװײס, — דאָס איז זי מיט די בײנער — מיט דער קאַלטענװאַסער פּאה, מיט דעם גערגעלע און מיט דעם קרומען צוקאַראַדאַשעטען רוקען! דאס איז זי, זי — מײַן אַלטע, מײַן דאַרע, מײַן בידנע שקאַפּע!

— פֿאַר װאָס, — פֿרעג איך די פּאָליציײַליט, — פֿאַר װאָס שלאָגט איהר אַזױ אַ לעבעדיגע בעשעפֿעניש, נעבעך?

— נישט דײַן עסק, טראָג זיך װײטער, זלידניע!

— כ'בין אַ חברה־מאַן פֿון דער חברה „צער בעלי־חיים," — איהר פֿערשטעהט?

— מיר פֿיהרען זי אין פּאָליציע, — ענטפֿערען מיר די פּאָליציײַליט מיט אַ האַלבען מויל.

— פֿאַר װאָס קומט נאָך שלאָגען?

— אָהן אַ קלאַפּ האָט דאָס פֿירען עפּיס קײן פּנים נישט, אַזױ װי אַ חתונה אָן כלי־זמר, — ענטפֿערען זײ מיט שפּאָט!

— עס איז דאָך אָבער אַ צער בעלי־חיים, טוט איהר דען נישט װעה. אז מען שלאָגט זי, ס'טײטש. איהר שלאָגט דאָך אַ נפש אַ מענשליכען נפש! —

— װאַ־אַ־אָ־אָ־ס!? — רופֿען זיך אָן די פּאָליציײַליט אויסשטעלענדיג אויף מיר אַ בײזען פּנים און בדקעװען מיך מיט די אויגען.

פֿון דעם דרײַנגאָרענדיגען „װאָס" און פֿון דעם בדקעװען מיך בין איך פֿערציטערט געװאָרען מיט די אברים, בעזונדערס מיט דער נאָז. און כמעט נישט װיסענדיג, איז מײַן האַנד אַרײַן אין דער קעשענע, און פֿון דער קעשענע אין זײערע הענד און באַלד טאַקי זענען זײ געװאָרען װײכער. און בענוצענדיג זיך מיט זײער גוטסקײט, האָב איך זײ אַ פֿרעג געטאָן שוין װי אַ גוטער בעקאַנטער:

— אָט דאָס בעשעפֿעניש, — מיט װאָס האָט זיך עס פֿערזינדיגט?

— די בהמה דאַרף זיך ניט אומשלעפּען אין שטאָדט. על פּי דין דאַרף זי ליעגען אין שטאַל בײַ זיך.

— למאי אַנדערע שלעפּען זיך אַרום אין די גאַסען דאָ?

— אָט, װאָס האבען מיר דאָ צו רעדען? אַזױ הײסט מען און אָט אַזױ טוען מיר. איבעריגענס, אַז דו שטעלסט זיך דאָ אַזױ אַרויס, זאָג, אפֿשר איז דאָס דײַן קליאַטשע?

איך האָב געװאָלט באַלד ענטפֿערן: יאָ, זי איז מײַנע, די קליאַטשע איז מײַנע! גראָד אָבער האָב איך אויף איהר אַ קוק געטאָן און עס האָט מיך מיאוס פֿערדראָסען, װי אַזױ זי שטעהט זיך רוהיג, אָהן אַ פּיצעל געפֿיהל, גלײַך װי דער גאַנצער שמועס געהט זי נישט אָן: גלײַך װי נישט זי מײנט מען, די װאַנט מײנט מען; גלײַך װי זי טראַכט זיך: נו, מילא, אַז מען בעלײדיגט מיך, אַז יענע מאַכען חוזק, װאָס־זשע אַרט עס מיך? אָדער גלײַך װי זי טראַכט גאָרנישט, טאַקי פּשוט גאָרנישט, עס ליגט איהר נישט מעהר אין זינען, װי דערטאַפּט מען ערגיץ עפּיס, אָנצושטאָפּען די קישקע. פֿאַר פֿערדראָס האָב איך שוין געװאָלט זאָגען: נײן, זי איז נישט מײַנע, מיר געהערען זיך כלל נישט אָן! האָב געװאָלט אַ שפּײ טאָן און צװעקגעהן... נאָר באַלד האָט זי מיך אָנגעחאַפּט בײם האַרצען, אַזױ אַז מיט פֿײַער האָב איך אַ זאָג געטאָן: מסתמא איז זי מײַנע...

װאָס טויג דאָ אַ סך צו בריִען פֿון מײַן גאַנצען שמועס דערנאָך מיט די פּאָליציײסקע? כּ־רז, איך האָב מיך מיט זײ אויסגערעדט, בעצאָהלט, אָבגעגעבען זײערט און אויסגעלײזט די קליאַטשע פֿון זײערע הענט, נאָר באופֿן, איך ... זי אַרויספֿיהרען פֿון דער שטאָדט. אויב אָבער זי װעט זיך פּאַפּאַ... ען נאָך אַ מאָל פֿאַר זײערע אויגען, מעג איך מיך ריכטען, אַז דענסטמאָל װעט מיר שוין קאָסטען... טײַערער

איך האָב געהאַלטען וואָרט און, נישט לאַנג געטראַכט, לאָז איך מיך מיט דער שקאַפּע אין וועג אַריין.

שטעלט איך פאַר מיין לאַנגע אויף דעם וועג, ערטערווייז גריבערדיג, מיט שטיינער און מיט דערנער, גאָה איך, שליממזל, צופוס מיט אַ קליאַטשע! איך פּלאָג מיך, אַרבייט איבער די קרעפטען, גאָה פאָראויס און זי קוים וואָס זי שלעפּט זיך, קוים וואָס זי הויבט אַ פוס. דאָס איז נאָך גוט, צוצייטען פערשטרויכעלט זי זיך, שטעלט זיך אַנידער, האַטש האַק זי און בראַק—נישט פון דעם אָרט! זי נעהמט זיך גאָר אַראָב פון דעם וועג און וויל פערקריכען ערגיץ אין אַ בלאָטע. וואָס טהוט מען מיט איהר? וואָס פאַר אַ עצה גיט מען זיך דאָ? איך נעהם זי אָן ביי דער טשאַפּרינע און שלעפּ זי מיט געוואַלד. איך ווער אָבער מיד זי שלעפּענדיג אין גאָה אָב מיט שוויס. עס רייכט מיר אויס דאָס האַרץ זי צו שלעפען, אַ רחמנות, עס מוז איהר וועה טאָן! שלעכט, זעהר אַ שלעכטער עסק! איך שטעל מיך אַנידער מיט פערלענגטע הענט, שטאַרק אָנגע'ברוגז'ט אויף איהר און בכל הלומות:

— פע, כ'לעבען! — זאָג איך אָנגעדרודעלט, עפּיס חי גלאַט אַזוי אין דער וועלט אַריין. — איך האָב מיך נישט געריכט, כ'לעבען, זי זאָל מיר אָנטאָן אַזוי פיעל צרות, אַזוי פיעל לייד פאַר מיין פריינדשאַפט פאַר מיין גוטסקייט! איך קריג מיך דאָ פאַר איהר אַזוי, האַמפּער מיך און נעהם מיך פאַר איהר אָן; איך פערוואַרף פאַר איהר אַ גוט וואָרט, בעט זי ווי-עס-איז אָב, מען זאָל זי אַזוי מיאוס נישט בעהאַנדלען; אין גאָה צוליעב איהר צופוס ווי אַ בעטלער, כבוד שוין אין אַ זייט, לעג אַנידער מיין געזונט און פייניג מיך דאָ אַזוי,—וואָס איז? בכדי זי זאָל זיך צו-שלאָגען צו עפּיס בעסערס, אויסצורוהען, צו עטהמען פריי — און זי מאַכט מיר אַ פערפוילטע לעבער, טהוט מיר אין דער גאַל אַריין, ווי דער ערגסטער שונא! אדרבה, איך פרעג, איז דאָס רעכט, איז דאָס שען? — פע, כ'לעבען! איך מאַך ביי מיר גאַנצע פלענער און טראַכט זעהר פיעל וועגען איהר, אַלץ וועגען איהר, וועגען איהר—און זי צושלאָגט מיר אַלע מיינע געדאַנקען מיט איהר איצטיגער אויפפיהרונג. איך זאָג איהר: נעה! — שטעלט זי זיך אָב פון הינטען; איך שריי: גאָה מיט דעם וועג! — קריכט זי אין בלאָטע. איך אדרבה ואדרבה—און זי אַלץ קידער-ווידער, אַלץ קאַפּויר! אדרבה, איז דאָס רעכט, איז דאָס שען! טפו! נאָר אַ געלעכטער, כ'לעבען ... איך ווייס זעהר גוט, — זאָג איך, נאָכדעם ווי איך שווייג אַביסעל, טייטענדיג מיט אַ פינגער גלייך איהר

אין פּנים אַריין, — ווען איך זאָל מיך אַרויפהאַפּען אויף דיר רייטענדיג, אָנטאָן דיר אַ צוים און אַ שמיץ טאָן, וואָלסט-דו זיכער געגאַנגען, וואו היין איך וואָלט דיך געקערעוועט. פאַר דעם, וואָס רייט אויף דיר, שקאַפּעלע, האָסט-דו דרך-ארץ, דו ציטערסט פאַר זיין וואינק, פאַר זיין בליק און שעצסט-זיך איבערגליקליך, אַז דו שטעלסט איהם צופרידען, ער מעג אפילו שינדען, אַראָבציהען דיר די פעל; נאָר מיין האַרץ אָבער דערלאָזט מיך נישט צו רייטען אויף דיר. לאָז מיר דער צונג זיך צוקלעבען צום גומען, אויב איך וועל דיר זאָגען: טראָג! אויב איך וועל דיר דערלאַנגען אַ שמיץ, בידנע שקאַפּע, לאָז מיר אָבדאַרען מייַן רעכטע הענד! בעטראַכט זיך נאָר גוט.

אַזוי רעד איך צו דער קליאַטשע מיט פייער, אַזוי טענה איך און זאָג איהר אַ דרשה פון דעם גאַנצען האַרצען, איך חיין פשוט ווי אַ קינד פאַר וועהטאָג, און זי שטעהט זיך, שטשיפּעט גאַנץ קאַלט-בלוטיג גראָז ביי דער זייט פון דעם וועג. וואָס טהוט מען? וואָס הויבט מען אָן? טענות העלפען נישט, דרשות טויגען נישט, עס איז נישט צו מאַכען נישט מיט בייזען, נישט מיט גוטען. אַוועקוואַרפען זי.—לאָזט מיך דאָס האַרץ נישט, עפּיס האָב איך אויף איהר שרעקליך רחמנות און עס ציהט מיך צו איהר ווי אַ מאַגנעט. איך נעהם זי ווייטער ביי דער טשאַפּרינע און שלעפּ זי, אויף גאָטס בעראָטה, ווי ווייט איך קען. איך בעט גאָט, לאָזען ווענינסטענס נישט דורכפאָהרען קיין פרעמדע מענשען און לאָזען זיי נישט לאַכען פון מיר און פון מיין קליאַטשע; לאָזען האַטש פרעמדע נישט זעהן, וואָס צווישען אונז געהט פאָר, לאָז עס האַטש בלייבען בסוד, חאַטע פאַקרישקע! דאָס געבעט אָבער איז נישט מקוים געוואָרען. צום אומגליק האָבען זיך בעדאַרפט אַ שאָט געבען פאַרשוינען פון אַלע זייטען, אי פונ'ם איידעלען, אי פונ'ם געמיינעם גראַד מענשען. איטליכער האָט דורכפאָהרענדיג אויף אונז געטייט מיט די פינגער, געזאָגט אַ ווערטיל און געלאַכט. דער האָט געזאָגט: וואו האָט איהר עס דערטאַפּט אַזאַ לעבעדיגע קליאַטשע? אַזאַ כשרה מציאה? — יענער: וואָס האַלט איהר זיך, יונגער מאַן, נעבען אַזאַ שלימזל? געהט אייך אייער וועג און לאָזט די נבלה אייערע צופרידען. וואָס דולט איהר אייך אומזיסט אַ קאָפּ, איהר וועט מיט אַזעלכע גאָרנישט מאַכען! זעהט איהר דען נישט, אַז זי שמעקט שוין מיט קברות-בלעטלעך, מיט צדוק-הדין? — נאָך איינער: אָט זעצט זיך אויף איהר רייטענדיג און ברעכט איהר די ביינער-רישקשה, וועט זי הייבען פיסלעה וועט פליהען. — און ווידער איין

אַנדערער זאָגט: נעהמט די שקאַפּע אויף די פּלייצעס, וועט איהר כ׳לעבּען, בעסער מאַכען!... ווי אַזוי מיר איז געווען אויף דעם הארצען פון איטליכען אזעלכע רייד צו-צוהערען, ווייסט נאָר איין גאָט וואויל.

דערווייל איז אונטערגעפאַלען די נאַכט. דער הימעל איז געווען איבערגעצויגען מיט אַ שוואַרצער חמאַרע. ערטערווייז האָט געבּליצט און די קליאַטשע האָט אַלץ געמאַכט די פריהערדיגע אָנשטעלען. איך האָב זיך נעאַיילט, געוואָלט אָנציהען ערגיץ אויף אַ נאַכטלעגער און דעריבּער האָב איך אויף מיר גענומען, צו שלעפּען מיין שלימזול מיט אַלע כּוחות. נאָר הערט אָבער אַ מעשה! אַז איך האָב זי אַ שטאַרקען ציה געטאָן, האָט זי זיך אויפגעשטעלט גאָר דיבּאָם, געענטפערט קוממיות און געבּריקעט. הע-הע! טראַכט איך: דו בּריקעסט-זיך, דו ווילסט מיך שלאָגען, טאָ האָבּ-זשע דיר אַ גוטע נאַכט! שלאָף-זשע דיר אַליין. איך וועל מיר אַוועקגעהן, וועל איך פּטור ווערען פון אַלע צרות, וועל פערשפּאָרען פערשוואַרצט צו ווערען און צו זיין צום געשפּעט, צום געלעכטער איינ-איינעם מיט דיר. בּאַלד אָבער האָב איך צוריק מיך בּעטראַכט: הע-הע! דו בּריקעסט-זיך, דו בּיסט אין כּעס, ווילסט מיך שלאָגען, גאַנץ גוט; מסתמא הויבּסט-דו אָן צו פיהלען, מסתמא אַרט דיך, און אַז עס אַרט דיך און הויבּסט אָן צו פיהלען, איז דאָ אַ האָפנונג, אַז דו וועסט, אם-ירצה-השם, קומען צום שׂכל — און דענסטמאָל וועט זיין גאָר עפּיס אַנדערש!...

מיט גרויס ליבּשאַפט האָב איך נעהאַלזט, געגלעט מיין קליאַטשע און זי פאַמעליך, פאַמעליך געפיהרט בּיז מיר זענען געקומען צו אַ גרויסען, געדיכטען וואַלד. אַהינצו זענען מיר אַריינגעגאַנגען אויף נאַכטלעגער.

דאָס צעהנטע קאַפּיטעל.

וואָס מיט ישׂראליק׳ן האָט זיך פּאַסירט די נאַכט.

אונטער אַ הויכען, אַ גרויסען בּוים האָבּען מיר בּיידע זיך געטאָן אַ וואָרף שטאַרק מיד און אָבּגעשוואַכט פון אַזאַ בּיטערער רייזע, נישט פאַר אייך געדאַכט! עס האָט געטאָן אַ בּליץ, גלייך ווי דער הימעל האָט זיך געשפּאָלטען און אָבּגעטוקט די וועלט מיט פייער. בּאַלד דערויף האָט אַ הילך געגעבּען אַ דונער און זיך אָבּגערופען אַרום און אַרום מיט שרעקליכע קולות ווי פון טויזענדער האַרמאַטען. עס האָט זיך אויפגעהייבּען אַ שטורמווינט, ער האָט משׂונה געפייפט, געוויינט, געהיילט ווי הונגעריגע וועלף, גלייך ווי עס האָבּען דעם טאָג זיך אויפגעהאַנגען הונדערט מכשפים. דער גאַנטש אָפענער וואַלד האָט זיך אויפגעחאַפּט שטאַרק דערשראָקען. עס האָט זיך אויפגעחאַפּט איטליכס גרעזעלע, איטליכס צווייגעלע, איטליכס בּלעטע׳ע, אַלע האָבּען גע׳רעש׳ט, געפּילדערט, געפּלוידערט אויף אַלעו׳ליי קולות און פערמישטע לשונות. סאָראָקעס, וואָראָנעס און סאָווע מיט זייער גאַנץ פעקיל האָבּען אויך צוגעקרעכצט, צוגעשפּילט אַ וויינענדיגס. יעדער בּעזונדער האָט געקרעכצט, געזיפצט, געשריגען איינער דעם אַנדערען מבלבל געווען, בּיז אַ שלאַקס-רעגען האָט מיט אַ מאָל איטליכען פערשטאָפּט די מיילער.

שרעקליך אַזאַ נאַכט אין וואַלד, שרעקליך, שרעקליך!...

איך שפּאַר מיך צו, איינגעהייקערט און צעהנטען צום בּוים. דער רעגען וואַשט מיך אַ שרעק, עס ציטערט מיר דאָס לייב, און צווישען די דונערען קלינגען מיר אין די אויערען יענע געטליכע, קרעפטיגע ווערטער אין תהלים.

ותגעש ותרעש הארץ ומוסדי הרים ירגזו...

עס ווינט די ערד זיך, שטורעמט אונטען,
עס ציטערען פון בערג די גרונטען —
קראַך־קראַך! אַט וואַלען זיי זיך אַיין,
ווי באַלד ער קומט אין כעס אַריין.
פונ'ם נאָז איהם זעצט אַרויס אַ רויך,
אַ פייער פלאַמט פונ'ם מויל ביי איהם
און גליהנדע קוילען פליהען הויך,
עס ברענט, עס שרפה'ט אומעטום!
ער נייגט דעם הימעל, געהט אַרונטער,
אַ וואָלקען שפּאַרט די פיס איהם אונטער.
ער רייט אויפ'ן כרוב, ער פליהט געשווינד
און שוועבט אויף פליגעל פון דעם ווינד. (תהלים י"ח י'—ח' יא)

אָט איז ער, גאָט! אָט זעה איך איהם באַלד פאָהרען דאָרט, דאָרט צווישען די צעריסענע המאַרעס! — אַ שטיק שוואַרץ־גערידכטער חאָלקען, העל־ליכטיג ביי די קאַנטען, טראָגט זיך דאָרט אַיבען אין דער געשטאַלט פון אַ מוראדיג גרויס פערד, מיט אַ קלאָר־ווייסער גריווע אויף דעם טונקעל־געפלעקטען האַלז. פון די נאָזלעכער, פונ'ם מויל פליהען איהם ביסליכוויז פייערדיגע בליצען, מיט אַ ציק הין־און־הער.. דאָס איז ער — דער כרוב, אויף וועלכען עס זיצט רייטענדיג אַ שרעק־ליך גרויסער העלד, אַ גבור, אין אַ פורפּער־קלייד, מיט לאַנגע גרייז־גרויע לאָקען און מיט אַ לאַנגער געגרייזעלטער באָרד, ריין, ווייס ווי זילבער. נאָך איהם ציהט זיך אַ גאַנצע מחנה ריזען, עוג מלך־הבשן'ס, גוג־מגוג'ן, מיט אַלערליי חיות, וועלכע איהר ווילט. אַלע מיט ערענסטע פנימער, אַלע עפּיס פערטראַכט, אַלע אַיילען, יאָגען זיך פלינק, דער גוטער יאָהר חייסט וואוהין — און לאָזען נאָך זיך איבער אויפ'ן הימעל אַ בלויען, לויטערן שטעג. די לבנה שטעקט פון צווישען די וואָלקען אַרויס אַ שטיק קעפּיל און קוקט זיי נאָך פונדערווייטענס מיט אַבשיי, ווי אַיין עלטסטער בשעת עס פאָהרט דורך אין זיין אָרט אַ גרעסערער פּריץ פון איהם.. די בוימער בויגען אָן די קעפּ, בוקען זיך מיט גרויס דרך־ארץ, האָבען אַ פּנים ווי די אָבגעשמיסענע — תרבית, שאַ־שטיל! און פונ'ם גרינעם בלעטער־מאַנטעל קאַפּעט זיי מראָפּענס וואַסער, קאַפּ, קאַפּ אויף דער ערד, קאַפּ, קאַפּ מיר אויפ'ן קאָפּ.

אָ, הייליגער גאָט! לאָז איך אַרויס אַ געשריי און פאַל כורעים אויפ'ן פייכטען נאַסען גראָז. —

אַ ווילד משונה קול עפּיס, ווי אַ היילען פון אַ הונד, אַ מיאוקען פון אַ קאַץ און אַ ברומען פון אַ בער, לאָזט זיך פלוצלינג הערען פון ערגעץ, אָנוואַרפענדיג אויף מיך אַ אימה, אַז איך בין פערציטערט געוואָרען און אַ שטעל נעגעבען זיך אויף די פיס. שווער צו זאָגען: צו די קולות זענען פון פיעל פערשיעדענע חיות, צו אפשר איז דאָס איין חיה, וואָס שרייט אויף פערשיעדענע קולות. נאָך אַ ווילע — און אַ גערויש פון טריט לאָזט זיך הערען פון ווייטענס, ווי איינער געהט אין וואַלד איבער טרוקענע בלעטלעך און צעבראָכענע צווייגלעך. איידער נאָך איך האָב צייט געהאַט בעוואָפענען זיך מיט אַ שטיק האָלץ, וואָס וואַלגערט זיך דאָרט אויף דער ערד, טוהט אַ בלישטש אויף מיך פון דער טונקעלהייט אַרויס אַ פּאָר אויגען, ווי די לאַמטערנעס, און צוגלייך טאַקי טוהט זיך אַ וויז אַ קאָפּ, אַ אָפען מויל, אַ רויטע צונג, שאַרפע שפּיציגע שניי־ווייסע ציינער, באַלד דערויף אַ גאַנצער גוף, און פוץ — אַ גרויכער וואָלף פאַר מיר, אַ שרעק אָנצוקוקען איהם, אַ ברום — אַ שפּרונג — און איך בין אין די לאַפּעס! איך בין געווען ווי אַ מויז צאַפּלענדיג זיך אָהן אַ נשמה ביי דער קאַץ צווישען די נעגעל. די טויט־שרעק, וואָס זענען מיך בעפאַלען די ערשטע ווילע ביים ליעגען אין וואָלפס קלויען, זענען באַלד פערשוואונדען און איך האָב געפיהלט עפּיס אַ מין טעם גן עדן, וואָס צדיקים פיהלען עס ביי דער פטירה זייערער. איך זעה מיך ליעגענדיג בשלום על משכבי, אויף מיין געלעגער אונטער אַ חופּה פון פורפּורוואַל, געבונדען מיט שטריק פון ליינען די הענד און די פיס; אַ גרויסער פענכער אַ אָנגעפּיל־טער מיט אייז זיצט ווי אַ קרוין מיט קריסטאַל מיר אויפ'ן קאָפּ, און משרתים אין די ווייסע בגדי כהונה בעדינען מיך מיט'ן גאַנצען כח; מען זעצט מיך אַריין אין אַ בעטיל פון מירמעלשטיין און מען לאָזט אויף מיך אַ שטראָם עפּיס פון אַ מין וואַסער אַ זעלכעס. די מאַמע מיינע שטעהט לע'ם מיר אין מיין כחיצה, דער בעל שם און די אַלטע גוי'ע, להבדיל, אויך זיי דאָרט, עס שיינען זיי די פּנים'ער, די אויגען טריפען זיי טרערען פאַר פרייד, צו־זעהענדיג דעם כבוד, וואָס מען טוהט מיר אָן; איך קוועל־אָן קוקענדיג אויף זיי און זיי קוועלען־אָן קוקענדיג אויף מיך. נאָר אַ אָנקוועלען אָבער אָהן אַ אויפהער, אַ שטענדיגע פרייד מיט אַ שיינענדיג פּנים'ל אָהן אַ עק, איז מיר געוואָרען דערווידער. — פּע, נאָר צום ברעכען, גלייך ווי אַ מאכל פון האָניג, צוקער מיט לאַקריץ אינאיינעם. אַ זעלכער וואָס האַלט שטענדיג אין איין הנאה האָבען איז, דאַכט זיך, אַזאַ שוטה, וואָס קיין גרעסערער פון איהם איז שוין נאָר

נישט דאָ. אויך די קרוין איז מיר געוואָרען לעסטיג אויפ'ן קאָפּ. ווער איך אין כעס, מאַך צו די אויגען, כדי נישט אָנצוקוקען די שיינענדיגע פּנים'לעך מיט דעם שטענדיגען הנאה האָבען. און ערשט שפּעט אין דער נאַכט האָב איך געכאַפּט אַ דרעמעל. איינגעדרעמעלט בין איך געוואָרען אויבען, און אויפגעוואַכט האָב איך זיך שוין אונטען, ערגעץ אין אַ וועלדעל, עפּיס נעבען אַ הייל, בעדעקט מיט גרויסע צווייגען סכך פון אַלטע ביימער. נישט ווייסענדיג, ווי איך בין אַרויף אַהין, נישט ווי איך בין אַראָב אַהער, קוק איך מיך אַרויס פון צווישען די צווייגען און זעה עפּיס אַ פרייען פּלאַץ, אין דער מיט אַ טייך, אין וועלכען עס שטעקט אַ מעסער און בלישצעט אַ געגען דער לבנה. אַ וואָלף לויפט שפּרינגענדיג הין און הער, און באַלד האָב איך איהם דערקענט — דאָס איז יענער, וואָס האָט כריהער מיך געכאַפּט. ער לויפט און קומט נאָהנט צו צום טייך, בעטראַכט איהם שטיל ברומענדיג און לויפט ווידער אַוועק, גלייך ווי ער לערענט זיך שפּרינגען. און צום סוף איז ער געבליבען שטעהן, מעסט אויס די ווייטקייט צווישען איהם און צווישען דעם טייך, גורט אָן זיינע לענדען, טוהט זיך פלינק אַ לאָז, און שפּרינגט אַריבער, איבער דעם מעסער, אויף יענער זייט און דאָרטען איז ער געבליבען מיט אַ קלאַפּ, אויסציהענדיג זיך ווי גרויס ער איז אויף דר'ערד.

— ברוך דין אמת! האָב איך געזאָגט מיט פרייד — גט'פגר'ט דער וו לף!

שטעה איך אויף און געה טאָן דעם בר מינן זיין רעכט — אָבשינדען איהם די הויט. ערשט אויף דר'ערד דאָרט ליעגט גאָר אויסגעצויגען עפּיס ווי אַ מענטש אַ געזונטער, אַ רויטער, מיט אַ געזונטען קאַרק, אַ גרויסע באָרד, מיט אַ טשאַפּרינע, אַ נאָז — נאָר אַ קירבעס, זיצט פערטיעפט אין פּנים צווישען די אויגען, אַ קאָפּ ווי אַ לאַדישקע, און זעהט אויס ווי אַ שכור ביים אויסניכטערן זיך. דערזעהענדיג דאָס, האָב איך מיך דערמאָנט אין דעם, וואָס חכמים געלערענטע זאָגען אין זייערע ביכער, איבער וואָלפקולאַקעס — דאָס זענען מכשפים און מכשפות, וואָס פערוואַרפען זיך אין וועלף און נעהמען צוריק אָן דערנאָך אַ מענשליך פּנים. פונקט טאַקי ווי דער דאָזיגער האָט אַצינד דאָ געטאָן. און ניט נאָר פאַר וועלף אַליין קענען מענשען זיך פערוואַרפען, נאָר זיי פערוואַרפען זיך אויך פאַר הינד און פאַר אַנדערע חיות רעות און מזיקים און פאַר מיני מאוסע שקצים אַזוינע. איך רייב אָן די הענד מיינע אין גראָז, ווי דער

דין איז, און ציה גוט אַראָב דאָס היטעל אויפ'ן קאָפּ, און מאַך אַ ברכה מיט גרויס כונה:

„ברוך שנתן מחכמתו לבשר ודם"!

יענער בן אָדם זעהט, ווי איך שעפּטשע שטיל מיט אַ פערקרימט פּנים'ל, און מיט אויגעלעך פערגלאָצטע צום הימעל, האָט ער אַ קוק געטאָן אויף מיך מיט רציחה, ער האָט געמיינט, אַז דאָס וויל איך איהם עפּיס אָנטאָן מיט אַ שפּרוך, און ווייבאַלד איך האָב איהם דערצעהלט, ווי דער אמת איז, און האָב אין מאָג אַריין געריהמט אונזערע וואוילגעלעהרענטע, אַז זיי ווייסען די קונץ, ווי מען פאַרשטעלט זיך, ווייסען אַלצדינג, שרייבען איבער אַלצדינג און רעדען איבער אַלצדינג, האָט איהם אָבגעלאָזען דער כעס. אַז איך האָב געזעהן, דאָס ער איז שוין נישט מעהר אין כעס. ער קוקט אויף מיך און שווייגט, האָב איך איהם אַרייערוקט אַ האַנד און געפרעגט, ווי ער הייסט.

— איך הייס קאַשטשיי — ענטפערט ער מיר אונטער דער נאָז, אויפשטעהענדיג פון דר'ערד, גלייכט אויס די ביינער, אַ שאָקעל געבענדיג מיט דער טשאַפּרינע.

— אַזוי, קאַשטשיי! — מאַך איך שטאַרק פערוואונדערט מיט אַ שרעקענדיג האַרץ, בוינענדיג זיך פאַר איהם מיט אַ חניפה'לע, כדי איהם צו געפעלען, — אַז וואויל איז דעם, וואָס זעהט אַזאַ מענשען ווי דו, וואָס מיט איהם קלינגט די וועלט. אפילו אַ מינדסט קינד קען איהם שוין.

קאַשטשיי שאָקעלט צו מיר מיט'ן קאָפּ, אַ בעוויז אַז ער איז זעהר צופרידען. און איך פויל מיך נישט און זאָג איהם אָב אַלע שבחים זיינע אין די אויגען, אַזוי ווי ס'שטעהט איבער איהם געשריבען, און דערווייל טאַקי מאַך איך צו בלאָטע די כאַבע יאַהאַ, מיט אַנדערע די אַלע חכמים און שטערנזעהער, וואָס זיי קומען נישט צו זיין קנעכיל און האָבען דאָס נישט אין קאָפּ, וואָס ער האָט אין מינדסטען פינגער, אַלץ אויף דעם שניט טאַקי ווי אַ תלמיד חכם אַ איד איז זיך נוהג. קאַשטשיי האָט הנאה געהאַט און האָט מיר געזאָגט גאַנץ פריינדליך:

— עס פרעהט מיך זעהר, ר' איד, וואָס איך האָב דיך נישט אויפגעגעסען בשעת דו ביסט געווען ביי מיר אין דער לאַפּע. בשעת איך בין אַ חיה רעה, איז דאָס פאַר מיר אַ אידען אויפצועסען דער געשמאַקסטער ביסען. דיין טרפה'נער מזל, וואָס דענסטמאָל איז מיר

דאָס בויך געווען איבערפֿול. נו, גוט, אצינד קום, לאָמיר אויסטרינקען צוליעב אזא גאַסט.

אַז קאַשציי איז געוואָרען אַביסעל פֿאַרלעקט, האָט זיך איהם פֿערחאָלט צו בעווייזען די גרויסקייט זיינע, ווער און וואָס אַזוינס ער איז. ער טהוט אַ פֿייף און באַלד ווערט אַ רעש, אַ געטימעל, און עס לויפֿען זיך צונויף פֿלינק פֿון אַלע זייטען סאָוועס, סאַראָקעס, וואַראָנעס, פֿלעדערמייז, קעץ, מאַלפּעס, פֿרעש, סאַלאַמאַנדרעס, יאַשצערקעס, מיני שלאַנגען, עקדעשען, פּיפּערנאָטערס, אַ שרעקליך גרויס געזינדעל, און דער גאַנצער וואַלד האָט געציטערט פֿון זייערע משונהווילדע קולות. איך שטעה אין איינע שרעק און עס ציטערט אויף מיר דאָס לייב. קאַשציי טהוט אַ בלאָז, — ווערט עפּיס אַ גאַנצע איבערקעהרעניש — און פֿיינע נקבות, בילד שענע בתולות, יונגפֿרויען חנ׳עוודיגע שטעהען פֿאַר מיר. פֿון אונטער קורצע באַטיסטענע טוניקלעך, גוט צוגעשטאַנען צום קערפּער, זעהט זיך אַרויס אַ קלאָר רויזענפֿאַרביגע הויט, די גלידער ווי אָבגעטאָקטע און עפּיס אַ חן ליעגט אין איטליכער בעוועגונג זייערער. אויגען — פֿייער, נעהמען דורך און דורך, בריהען די נשמה, צוקאָכען דאָס בלוט — און דאָס האַרץ ציהט, ציהט, נעהט אַזש אויס. אַזוי פֿיעל שענקייט, אַזוי פֿיעל חן, איז דעם מענשענס האַרץ נישט אימשטאַנד אויסצוהאַלטען.

קאַשציי טהוט אַ זאָג — און ס׳לאָזט זיך הערען אַ געזאַנג. נקבות צוגיסען זיך זינגענדיג אין ליעדער, ליעדער, וואָס חאַפּען אָן ביי דער נשמה און טראָגען, וואַרפֿען זי, פֿון איין פֿאַליע צו דער אַנדערער פֿאַליע, אין אַ ים פֿון קולות און שטורעמדיגע געפֿיהלען. בתולות און יונגפֿרויען מחנות־ווייז געהען אַרויס שוועבענדיג אין טענץ, אין טוניקלעך און שאַרפֿען פֿון גאַז, בלענדענדיג די אויגען מיט די פֿאַרבען פֿון אַ רעגענבויגען, מישען זיך אויס און ווערען ווי ביטלעך, ביטלעך רויזען, אלערליי שענע בלומען. קאַשציי צוהיצט זיך, שפּרינגט אַריין צווישען די טענצערינס, אַריינציהענדיג מיך אויך אַהין און מיר ביידע טאַנצען אין קאָן. ער טאַנצט מעשה קאָזאַק, צו־זעצענדיג זיך אויף די פּיסלעך, און איך העצקע מיך, דרעה מיך, שטעהענדיג אויף איין אָרט. ער זינגט אונטער „קראַסנאַיאַ דיעוואושקאַ" און איך זינג מיר „מה יפית" מיט אַ בוינג, מיט אַ דרעהעלע. ס׳איז אַ געזינגעריי, אַ שפּילעריי, אַ טאַנצעריי, טוניקלעך פֿעררייסען זיך שוועבענדיג אין דער לופֿטען, ווי זילב׳ינע דרעהרלעך, און אָרימס און פֿיס ווי די מאַרמאָרנע זיילען

בלישטשען, שיינען פֿאַר די אויגען. די קולות פֿערשטאַרקען זיך, דער עולם טאַנצט און איך שאָקעל מיך שטאַרק בגילופֿין, טהו אַ פֿאַל פֿערדולט, ווייס נישט אויף וואָסער וועלט איך בין.

אויפֿוואַכענדיג זיך אויף מאָרגען פֿריה מיט׳ן בעגין האָב איך מיך געפֿונען ליגענדיג אונטער אַ בוים, טאַקי אויף דעם אייגענעם אָרט, וואָס איך בין פֿריהער דאָרט געפֿאַלען, דער קאָפּ איז מיר געווען שווער, אויפֿ׳ן האַרצען נישט גוט און זעהר צוטראָגען.

דאָס עלפטע קאַפּיטעל.

ישׂראליק בּעקלערט די וועלט.

אַ פריש געשמאַק ווינטעלע האָט פּאַמעליך געבלאָזען און פון די וואָלקענס, פונ'ם שטורם איז נישט געווען אפילו קיין זכר. דער אָבגעטובלטער, אויסגעצוואָגענער וואַלד איז געשטאַנען ווי אַ חתן-בּחור אָנגעטאָן אין אַ נייער, גרינער זופּעצע, געמאַכט ערשט איצט אין פריהלינג, און געשיינט, געלויכטען ווי דער ליכטיגער מאָרגענשטערען, וואָס האָט, לויפענדיג פאָראויס, געבּראַכט די פרעהליכע בּשׂורה, אַז אָט בּאַלד קומט צופאָהרען די זון—די טייערע, גילדענע מחותנת'טע און די חתונה וועט זיך אָנהויבען! אַלצדינג אַרום-און-אַרום האָט געלויכטען, געפינקעלט, אַלצדינג האָט עפּיס ווי זיך צוגעגרייט. די ערשט נישט לאַנג וויסטע שמוציגע ערד האָט אויסגעזעהען איצט נאָר אַ כּלה, טאַקי מיט דעם גאַנצען פוץ, מיט דעם חן, מיט שענע בוקעטען און קרענצלעך שמעקענדיגע בּלומען. אומעטום האָט אויסגעזעהען ווי יום-טוב'דיג און אומעטום האָט געשמעקט נעווירץ, זיסע, ליבּע ריחות פון בּשׂמים. — שען איז דער אָנבּרוך אויף טאָג ווענעסנע-צייט אין וואַלד, שען, זעהר שען!

דער בּעריהמטער כּלי-זמר, דער סאָלאָוויי שטעהט זיך דאָרט ערגיץ אין אַ ווינקעל און שפּילט אַ וויוואַט לכבוד יום-טוב. און אינ'ם זיסען שטייגער זיינעם הערט זיך עפּיס ווי אַ וויינענדיגס, אַ צעגיסען-זיך טיעף פונ'ם האַרץ אין שטייגער, אין אַ נעבעט, עפּיס נאָר טאַקי אַ „אל מלא רחמים", וואָס די כּלי-זמר שפּילען חתן-כּלה, יתומים, נעבעך, אויף דער חתונה בּיים בּערעקענס!

זיסער, ליעבּער, סאָלאָוויי מיינער! וואָס איז דיר אַזוינס, וואָס דו בּיסט אַזוי פעראומערט? פאַר וואָס איז אַ פרעהליכס אפילו, אַז דו

שפּילסט, וואַרפסטו אַריין אַ בּיטערען טראָפּען פון מרה-שחורה? פאַרוואָס אין דעם ים זיסען שטייגער דיינעם קאָכען—רוישען חוואַליעס בּיטערע טרעהרען? ס'טייטש! ס'איז דאָך אַצינד פאַר דיר אַ לעבען, בּיסט דאָך איצט אַ בּעל-שׂמחה! דאָס ווייבּעלע דיינס האָט ווי אַ בּעל-הבית'טע צורעכט געמאַכט דאָס הייזעל, צוגעגרייט אַ ווייך-פריש געלעגער און ליגט למזל אַצינד אין קינפּעט. אַרום און אַרום שמעקט מיט זומער דער וואַלד איז אָנגעטאָן אין דער יום-טוב'דיגער גרינער קאַפּאָטע, די ערד אין דער נייער חתונה-קלייד קוקט-אַרויס ווי אַ כּלה חאַפּען הייסע-וואַרעמע קושען פונ'ם חתן—און אָט אַצינד, אין אַזאַ צייט גראָד, קומט דיר אויס צו שפּילען אַ פרעהליכס מיט אַ וויינענדיגס אינאיינעם!

אוי, איך פיהל דיין האַרץ, ליבּער, טייערער סאָלאָוויי מיינער! דאָס האַרץ פון אַ בּריה אַ פּאָעט פיהלט דעם צער פון דער וועלט, וואָס איהר פעהלט, נעבעך, וואָס איהר געהט-אָב—און דאָס וואָס ער פיהלט, אָט דאָס שפּילט ער, דאָס דערמאָנט ער תּמיד אין פריידען, אויף שׂמחות. דו שפּילסט, אַ שטייגער, דיין ליבּהאַרציגע ווייבּ אַ „מזל טוב" לעבּעדיג, קנאַקענדיג, און אין מיטען קנאַק הערט זיך עפּיס אַ זיפץ, אַנ'אָבקלאַנג פון אַ שרעקליכען ווינטער בּשעת וואָגלענדיג זיך מיט דיר אין גלות ערגיץ אין אַ פרעמד לאַנד! דו שפּילסט דעם וואַלד, וואָס שיינט אין דעם נייעם גרינעם קאַפּעלושיל זיינעם אויפ'ן קאָפּ, און אינ'ם ליבּליכען צו-ווינשעווען איהם פיהלט זיך עפּיס אַ וויינענדיגע שטימע, אַ הספּד אויף די פאַראיאָהרדיגע בּלעטלעך זיינע, וואָס פוילען וואַלגערען זיך, נעבעך, אין שטויבּ איהם צו די פיס. און אונזער ערד, דער אויסגעפוצטער כּלה מיט פרישע בּלומען, בּיסט-דו מזכּיר נשמות מיט אַ טרויער אויף איהרע קינדערלעך, וואָס זי האָט זיי און בּעגראָבט זיי אַלע יאָהר. בּיסט מיר ליעבּ, דו וועלט-בּעריהמטער זינגער, דו סאָלאָוויי מיינער! אָט דאָס טרויערדיגע שטיקעל אין דיין זיסען שטייגער—אָט דאָס טאַקי ריהרט מיך בּעסער פון אַלע דיינע ליעדער. דען אויף צרות, אין טרויער האָט דאָך די מאַמע מיך געהאַט, אין טרויער האָט זי מיך פערוויגט, און דאָס ליעד פון צרות, פון לייד, מיט וועלכס זי האָט מיך פאַרשלעפערט, איז מיר געבּליבּען דאָס ליעד, אוי-וועה, אויף דעם גאַנצען לעבּען! וואָס געהער איך שלימזלדיגער מיך אָן מיט פריהלינג? וואָס פאַר אַ מחותן בּין איך עלענדער מיט דעם גאַנצען יום-טוב'דיגען עולם—מיט דעם וואַלד דעם שענעם, מיט דער פריש בּליהענדער נאַטור דאָ? דער וועלטס פרייד איז ניט אויף מיר געזאָגט געוואָרען. אַז לייט לעבּען אין נחת, איז אויף מיר אויסגע-

גאסען א צארן. אז ביי זיי אין גאס איז א שמחה, איז אין מיין נעסיל א געוואלד—בלוט, שרפות, פלאם-פייער און רויך. אז גרינווארג וויזט זיך אין לאנד און שפילפייגעלעך לאזען זיך הערען, גערט ביי מיר א כדרה תעניתים, יאמער און קלאג

שפיל, סאלאוויטשיקעל, שפיל! שפיל א ריהרענדיגס, א וויינענדיגס, עס זאל רייסען, צופען ביי דער נשמה!

דער סאלאוויי שפילט, קלאגט. זיין ניגונדיל ריהרט מיר אויף אין הארצען פערבארגענע סטרונעס. זיי ברומען, שרייען, רעדען ווערטער, און עס קומען מיר ארויף אויפ'ן געדאנק אלטע און נייע, נים קיין פרעהליכע זאכען.

עס לאזט זיך מיר הערען א זיפצען פון א פערוויסטער נשמה— און א טרויעריג בילד, גלייך ווי עס לעבט, טרעט מיר ארויס פאר די אויגען.

איז ווינטער. וואלקענס. ווינט און שניי. א מרה-שחורה'דיגער טאג. אונטערן טיש, אויפ'ן לייסט, וואס צווישען די פיסלעך, זיצט א „ציפעטשקע", אונזער הוהן. זיצט עלענד, אליין פאר זיך, דאס קעפיל פארלעגט אונטער'ן פליגעל. צייטענווייז דוכט זיך, זי שלאפט, טהוט זיך ניט קיין ריהר. און צייטענווייז גיט זי א ציטער. עס שטעלט זיך איהר פאר דער זומער, גוטע טעג, ווען זי האט געוואוסט פון א לעבען צו זאגען. געאכט, געליעבט איז זי געווען ביי „הענדלען", איהר מאן, א הויכער, א שענער, א העלד, א יונג מיט שפארען, אויפ'ן קאפ א קאם ווי א קיווער. הענדיל איז געווען אין איהר פערקאכט. אלץ קוצעניו-מוצעניו, נישט אבטרעטענדיג פון איהר טאג און נאכט. אלע פריה-מארגען פלעגט ער זי ארויספיהרען פון קאטוך און געשפאצירט מיט איהר אויפ'ן הויף און אין גערטנער. געגריבעלט זיך, געשפילט זיך מיט איהר אין זאמד, געזוכט, געניסטערט און צוגעטראגען איהר, וואס ער האט געפונען דארט. אויף אלע ווייבער געזאגט געווארען אזא לעבען, וואס זי האט ביי איהם געהאט. זי האט זיך געלעגט, געקוואקעט און אויסגעפיהרט הינדעלעך. צעהן קינדערלעך מיט א-מאל האט זי אויסגעפיהרט. אלע שענעטשקע, פוכלינקע, געלינקע. באלד ביים ארויסקריכען פונים איי, שטיקלעך שאלעכץ האבען נאך געקלעבט אויפ'ן געזעסעל, האבען זיי זיך שוין א שטעל געגעבען אויף די פיסלעך, א פיפס געטאן— שלום עליכם! הייסט עס אזוי אין דער וועלט אריין. די וועלט איז זיי געפעלען, א גוטע, א ליכטיגע, גאר מחיה. נו, האבען זיי געלאכט

לוסטיג, פרעהליך, לויפענדיג אהין-אהער, וואוהין דאס הארץ גליסט, וואוהין די אויגען טראגען. די מאמע איז איבערגליקליך, נעהמט זיי ארונטער אונטער איהרע פליגעל און שיצט זיי, ווארמט זיי און זיי דאנקען איהר, פיפסענדיג גאר פריינדליך. דעם גאנצען טאג פיהרט זי זיך מיט זיי ארום, וואו ערגיץ א שטיקעל פלאץ, וואו ערגיץ א בערגיל מיסט. זוכט, ניסטערט דארט, און געפינט זי עפיס, איז איין קול: גיכער, קינדער, גיכער, גיכער אהער צו מיר! פארביינעהעדיגע פלעגען זיך אבשטעלען קוקען אויף איהר מיט דעם קליינווארג און שטארק הנאה האבען. עס שטעלט ציפעטשקע זיך פאר פריהערדיגע גוטע צייטען, פארלעגענדיג דאס קעפיל אונטער'ן פליגעל און זיצט זיך רוהיג.

און פלוצים גיט ציפעטשקע א ציטער, שטעלט-אויף די פעדערען און איז אנגעבלאזען — עס קומט איהר פאר דער סוף פון איהר גליק און דער אנהויב פון אומגליק איהרס. אין איין שענעם פריה-מארגען חאפט א שפארבער אוועק איהרס א קינד און הויבט זיך דערמיט אויף הייך אין לופטען. זי, נעבעך, שרייעט: פייגעלע, פייגעלע מיינס! נאר שריי חי וקים, פערשוואונדען איז דאס קינד. איין פעדעריל נאר זיינס א פעדעריל א וויכינקע, מיט בלוט פערשמירטע, פאלט אראב אויף דער ערד און טרייבט זיך, וואקעלט זיך ארום פונ'ם ווינט. זינט יענער צייט קומט א אויסחאפעניש אויף איהרע ליעבע עופה'לעך און זיי ווערען וואס ווייטער אלץ ווייניגער, ווייניגער. איינעם א טחויר אויפגעגעסען, דעם אנדערען האט א קאץ אבגעדרעהט דאס קעפעל און דער, יענער זענען אין דער מענשענס הענד אריינגעפאלען. פרייטאג א-מאל קומט זי די וויסטע מאמע, אין קעך אריין, פיקען, ווי געוועהנליך, דארט, איז איהר פינסטער געווארען אין די אויגען— אוי-וועה, איהר טעכטעריל א בתולה, א גוטס, א וואוילס, ליגט געקוילעט אויפ'ן זאלץ-ברעטיל! די קעכין שפאלט איהר אויף דאס בייכיל, נעהמט ארויס די געדערעמלעך און טהוט זיי א ווארף איהר, דער בידנער מאמע, און דער קאץ, וואס ליגט אויסגעצויגען א קעגען! פון אלע קינדער איז ציפעטשקען געבליבען איינס נאר, א יונג הענדעל, קוים וואס ס'האט זיך איהם אויסגעשניטען דאס קעמעלע אויפ'ן קאפ. אז ער איז אריין אין די פעדערען, געווארען בר-מצוה, א בר-קרעהער, הייסט עס, האט ער זיך אויפגעשטעלט און אויף א דין קול'כען דאס ערשטע מאל געמאכט קוקוריקו, עפענטליך מיט דער פאמפע. די מאמע האט זיך גאר געשמאלצען און געזאגט, אמן! הלואי „תרנגיאל", דער היהנערשער ברוך-הוא וברוך שמו, הלואי

לאָז ער געבען, דו זאָלסט „פאַרשטעהן קרעהען אויף טאָג", חי דער טאַטע דיינער, דער חכם! — דאָס גאַנצע טרייסט איהרס איז געוועזען אָט דער תכשיט, ער און דער ליבער מאַן איהרער. זי האָט נאָך ניט פערלוירען די האָפנונג צו זעהען פיעל גוטס אין איהר לעבען. נאָר ברייט און טיעף איז דער לאָגעל פון טרעהרען, זי האָט איהם נאָך ניט אויסגעטרונקען אינגאַנצען.

אין דרויסען איז אָסיען-צייט. זי מיט דעם מאַן, מיט דעם קינד שפּאַצירען זיך אַרום אויף דער גאַס אינדרייען. זיי זוכען, שאַרען, פּיקען און פלוידערען. ביים קומען אַהיים אָווענדצייט חאַפּט מען דעם מאַן מיט דעם זוהן און מען בינדט זיי איהר פאַר די אויגען, שטוב-מענשען נעהמען זיי אָן ביי די פיסלעך און דרעהען זיי איבער'ן קאָפּ. עס זיפצען, קרעכצען די געפענטעטע, נעבעך, און יענע דרעהען, דרעהען. דערנאָך אָננעהמענדיג ביים קאָפּ טהוט מען זיי אַ שליידער אויף דער ערד. דער שוחט טהוט אַ חיק און „ציפּעטשקע" בלייבט עלענד — אוים מאַן, אוים קינד!

עס רייסט מיר דאָס האַרץ אויף דיר, אומגליקליכע ציפּעטשקע! דו ביסט דאָך אַ היימישע, ביי אונז אין שטוב אַ אויסגעוואַקסענע, און פון אַלע מיני פייגעל אויף דער וועלט ביסטו דאָך, דו אַליין, מיר די בעקאַנטע. איך האָב זיך צוגעקוקט צו דיין שטייגער לעבען, זיך פעראינטערעסירט מיט אַלצדינג, וואָס דו טהוסט, וואָס דו מאַכסט. און זינט איך האָב דיך געזעהן זיצענדיג אַליין, פאַרלעגט דאָס קעפּיל אונטער'ן פליגעל, שטעהט מיר דיין געשטאַלט פאַר די אויגען, ביסט פעראומערט, פערזאָרגט, טרויעריג. אַז-אַך-און-וועה צו דיר, נעבעך, ציפּעטשקע מיינע! דיין צער, דיין לייד — דאָס איז פון יענע לייד, וואָס אויף דער וועלט איז אָנגעשיקט געוואָרען זינט גאָט האָט זי בעשאַפען ביז אַצינד. די לייד פון דער וועלט אָבער זענען אַלערליי, איינע פון די אַנדערע אַלץ מיט אַ שטאַפּעל העכער, העכער. און איך, אַז אַך-און-וועה צו מיר, איך בין געפּריוועט געוואָרען מיט אַלע — אוי, דורכגעגאַנגען זיי אַלע!

שפּיל, סאָלאָוויטשיקעל, שפּיל, צוגים זיך אין שטייגער! עס חילט זיך מיר אויסגיסען דאָ מיין האַרץ, מיין ביטער האַרץ.

דער סאָלאָוויי קנאַקט — און עס טרעט מיר אַרויס פאַר די אויגען אַ אנדער בילד, אַ פינסטערס, אַ טרויערדיגס.

אָסיען-צייט. אַ קליין נידעריג הייזעל. אינווענינג חושך, אָבגעלאָזט. די בעט נישט פאַרבעט. קיין זאַך נישט אויף איהר אָרט. דער אויווען נישט

געהייצט. שוין לאַנג אַז מען זעהט נישט געהן קיין רויך פונ'ם קוימען. וויסט, פינסטער איז אין איטליכס ווינקעלע. די ווענד דאָרט וויינען. אויף דער מילכעדיגער באַנק זיצט הינדע די אַלמנה. זיצט איינגעהייקערט, אין צרות, די פיס פאַרלעגט אונטער זיך. אָט שווייגט זי, איז שטום ווי די וואַנד, טהוט זיך נישט קיין ריהר. דער קאָפּ אַראָבגעלאָזט. די אויגען אויסגעשטעלט, קוקען פערגליווערט אין איין זייט. און אָט ווערט זי פערציטערט, חאַפּט זיך אָן ביים קאָפּ, יאָמערט און קלאָגט. נישט דרויף, וואָס זי איז אָרעם, קלאָגט הינדע. צום דלות איז זי געוועהנט. תענוגים האָט זי קיינמאָל נישט פערלאַנגט, נאָך זיי נישט געבענקט, זיך בעגנוגט מיט דעם ביסעל, וואָס זי האָט פון איהר אַרבייט פערדינט. אויף איהר זוהן, אויף איהר לעצט פערלאָרען קינד — אָט אויף וואָס זי קלאָגט. פינף זיהן האָט הינדע געבוירען און אַלע נאָר אויף צרות. דעם עלטערען האָט מען פאַר אַ רעקרוט גענומען. מענשען, ווי דער שטייגער איז, איז דאָך קאַרג די וועלט, קריגט מען זיך, שלאָגט מען זיך, איינער אויפ'ן אַנדערען וויל געוועלטיגען, דער יענעם וויל איינשלינגען, בעדאַרף מען דעריבער האָבען אַזוינע, אויף צו שיצען זיך פאַר'ן שונא, מיט אַלע מיני קליפערגעצייג. איז דער זוהן איהרער אַוועק צו הרגנ'ען אָדער גע'הרג'עט צו-ווערען און נישטאָ איהם ביז אויף היינטיגען טאָג. דעם צווייטען האָט דער מלאך-המות גענומען. אוי, האָט ער זיך, נעבעך, אָנגעליטען ביז די כשרה נשמה איז איהם אַרויס! דער דריטער איז געוואָרען אַ קדוש. ניט אַ ווילדע חיה, ניט אַ וואָלף, אַ בער, האָט איהם פערצוקט, איהם האָבען געהרגעט מענשען, פלייש און בלוט ווי ער. עפּיס אַ בייזע כה׳נה, אַ שגעון איז אויף דער וועלט געקומען — לייט ווערען פערווילדערט, פערשטאָקט זייערע הערצער, וואַרפען זיך ווי חיות רעות אויף ברידער, ברעכען, שטעכען משוגענער-ווייז, אָהן רחמנות! דער פערטער זוהן, בערויבט, דערשלאָגען, דערנידעריגט, נעבעך, נעהמט פאַר צרות די טאָרבע אויף די פלייצעס, דעם שטעקען אין דער האַנד און וואָגעלט זיך איבער ימים, מדבריות, ווייט אַהין, אַזש וואו דער שוואַרצער פעפער וואַקסט — און פערפאַלען ביז אויף היינטיגען טאָג! דער פינפטער, דאָס לעצטע אויג אין קאָפּ, איז אַצינד אין מלחמה-צייט אַריין אין דינסט, ערשט נעכטען פערלאָזט ער די וויסטע עלענדע מוטער און געהט אַנידערלעגען דעם קאָפּ ערגיץ אין עק וועלט... אָט אַצינד זיצט עס הינדע פערוויסט, פערפינסטערט, בעטראַכטענדיג דאָס גרויסע אומגליק, וואָס האָט זי און די קינדער געטראָפען. קינדער האָט זי געבוירען און אויף צרות נאָר

נעבווירען — אויף צרות איהר זאָן אויף צרות זיי, נעבעך!

ציפּעטשקע! דיינע היהנדעלעך, ווי באַלד דערזעהענדיג די וועלט, האָבען זיי פון דער וועלט גריס הנאה געהאַט. געבענקט זענען זיי געווען נישט מעהר ווי אייער און אויף מאָרגען שוין מאַלענדיג פון זיך אַ וועזען, טאַקי גאָר ווי „אַלטגעזעסענע"—געפּיקט, געגעבען, זיך געשפּילט, לעבעדיג, פרעהליך, געלאָפען, געדרעהט זיך אַהין-אַהער, גלייך ווי זיי וואָלטען בעקאַנט געווען מיט דער וועלט שוין אַ צייט מיט יאָהרען. חייכען אַלצדינג וואָס מען בעדאַרף און וואָס מען האָט צו טאָן. דיינע עופה'לעך האָבען געלעבט, געוואוסט פון אַ יוגענד צו זאָגען און וואויל בעקומען איז זיי די יוגענד. הינדעס קינדער אָבער, אַז-אָך-און-וועה צו זייער קומען אויף דער וועלט! מיט זיי אינאיינעם זענען געקומען זייערע יסורים, קרענק און אַלערליי וועהטאָגען: בויכוועהטאָג, צייהנוועהטאָג, פּאָקען, מאָזלען, כקאַרלאַטינע. גענוג זענען זיי, נעבעך, אויסגעשטאַנען צרות, אַ שטראָף פון גאָט, ביז עס האָט זיך זיי געעפענט די אויגלעך, און דערזעהן פאַר זיך אַ וועלט, איז, ווי באַלד נאָר זיי האָבען זי דערזעהן און געוואָלט אַביסעל זיך שפּילען, צופיהרען די הענטלעך, איז אויף זיי אַרויס אַ צאָרן, אַ וועהטאָג, אַ שטראָף פון מענשענס הענד. קינדער האָט הינדע מגדל געווען מיט פיעל מיה, מיט צער, פערבראַכט אויף זיי אין צרות טאָג מיט נאַכט און—קוים אויסגעהאָדעוועט, נעהמט מען זיי ביי איהר אַוועק. נישט קיין מאַמע איז זי, נישט קיין רעכט אויף איהרע קינדער האָט זי, נאָר אַ דינסט איז זי — דעם מלאך-הבות'ס און דעם עולם'ס אַ דינסט—אַ שפחה-כנענית הייסט עס, וואָס זי און די קינדער איהרע געהערען ניט זיך. געבווירען זיי—האָט זי. די מיה אויסצוהאָדעווען זיי—האָט געהאַט זי—קומט מען דערנאָך צום פאַרטיגען און מען נעהמט זיי צו. אַי, וואָס, די דאָזיגע דינסט פיהלט, האָט ליעב, זי בענקט, זי נעהט אויס נאָך די קינדערלעך—נאָר ווער געהט עס אָן! נישט מעהר ווי אַ דינסט איז זי! הינדע אָבער איז נאָך אַ מוטער, אַ בעשעפעניש פאַר זיך, שלאָגט זי זיך אין האַרצען, רייסט אויף זיך די האָר פון'ם קאָפּ, וויינט, קלאָגט—און דאָס ביטערע געוויין איהרע געהט אין הימעל אַריין!

שפּיל, סאָלאָוויטשיקעל, שפּיל, אָבער פאַמעליכען אַביסעל; שרעקליך שרייעט אין מיר דאָס האַרץ, שרעקליך ברומען, ציטערען אין איהם די פערבאָרגענע סטרונעס נאָר טאַקי צושפּרונגען צו ווערען. עס צולאָזט זיך הילכענדיג דער סאָלאָוויי אויפ'ן העלזעל, און אויף זיינע

שטורעמדיגע פאַליעס-טרעלען טראָגט זיך רעש'דיג, צוטומעלט—מיין נשמה. עס טראָגט זיך, פליהט מיר דער מח און בילדער איינע פון די אַנדערע פערשיעדענע לויפען איהם פאַרביי. אָט איז אַ וואַלד, פעלדער גרינע מיט תבואות, מיט בלומען. דער מאָרגענשטערען שפּיגעלט זיך שמייכלענדיג אין די טוי-טראָפּענס דאָרט, מאַכט חן—און באַלד קומט אָפּ די שטאָדט מיט איהר טומעל, מיט איהר גערויש. עפּיס אַ מרה שחורה, אַ חושך ליעגט אויף איהר. די זון, די לבנה—עפּיס נאָר ווי בגנבה חאַפּען זיי זיך אַריין צו לייכטען דאָרט—די מויערען מיט די ענגע שמאָלע געסלעך פאַרשטעלען פאַר זיי דעם וועג.

עס שטעלט זיך מיר פאָר אַ טאָג אין דער שטאָדט, ווי אַזוי און מיט וואָס מענשען ברענגען איהם צו, מיט וואָס זיי שטעהען אויף און מיט וואָס זיי לעגען זיך שלאָפען. עס שטעלט זיך מיר פאָר אַ פריהמאָרגען: יודען שטעהען אויף און קרעכצען! ווייסען נישט וואָס מען טהוט, וואָס מען הויבט אָן, פון וואַנען מען זאָל זיך דערנעהרען? זייערע פנים'ער זענען בלייך, דער שטערן פול מיט קנייטשען, די אויגען וואַרפען זיך אין אַלע זייטען, גלייך ווי זיי זוכען עפּיס, אָן וואָס זיך אָנצוחאַפּען, אין וואָס זיך אָנצושפּאַרען, די חוואַליעס פון דעם טאָג זאָלען זיי, נעבעך, נישט דערטרינקען. זיי זיפצען, זיי קרעכצען און קנייטשען, קנייטשען דעם שטערן.

עס שטעלט זיך מיר פאָר ביי טאָג אַ יודענס שטוב, ווי דאָרט מאַכט זיך קיין רגע נישט צו די טיר, עס געהען אָרימע לייט, יונגע און אַלטע, ווייבלעך, מיידלעך, און קליינע קינדער, איינער געהט אַרויס, דער אַנדערער קומט אַריין. בתוך הבאים קומען אָן גבאי'טעס מיט זייער חן. דערנאָך טוען זיך אַ לאָז שענע יודען אין זיידענע קאַפּאָטקעלעך. פאָדערען געלט פאַר זייערע זכות אבות. נאָך זיי קומט אַריין אַ מגיד, אַ נשרף, אַ ירושלמי, אַ משולח, אַן עגונה מיט אַלטע, פערשימעלטע כתבים. באַלד נאָכדעם קומט אַ שמש פון דער שוהל, מאָנט פאַר אַ שטאָדט, פאַר איין עליה, פאַר אַ „מי שברך", פאַר אַ „מלא", און פאַר אַ „נדר"; ערשט אָבגעפאַרטיגט זיך מיט דעם, גיבען זיך איינער נאָך דעם אַנדערען אַ שאָט אַ פּעקיל פערשיעדענע גבאים מיט פושקעס אי אָהן פושקעס. איינער מאָנט מעמדות אויף ארץ ישראל, דער אַנדערער עפּיס אויף

יענעמס פֿליש, פֿון יענעמס בלוט; מענשעלעך, וואָס זיי זענען נישט ווערטה קיין דרייער און גילטען פֿאַרט זעהר שטאַרק; מענשעלעך, וואָס איטליכער קען זיי פֿאַר קליינעטשקע און זענען דאָך זעהר גרויס; מענשעלעך, וואָס זענען אין דער געמיינדע אמכה, וואָס מאַכען איהר קאַליע דאָס בלוט און נאָגען זי אויס; מענשעלעך, וואָס אָנקוקענדיג, דאַכט זיך, זיי זענען שטאַרק בעשעפֿטיגט, פֿערנומען מיט וויכטיגע עסקים, עס שוויצט זיי תמיד דאָס פנים, שטענדיג פֿול מיט סודות, מיט סעקרעטען, רעדען אויף דעם וואונק — און באמת זענען זיי סווישטשען, לעדיגגעהער, גאַרנישטען, טויגעניכטסען; יענע מיני מענשעלעך, וואָס דרעהען זיך תמיד אַרום קהל, ווילען דער שטאָדט רק איינברענגען, רק טאָן טובות, וואָס לעגען זיך איינגאַנצען אַוועק פֿאַר דער שטאָדט און לעבען בכבוד, עסען דאָס בעסטע און טרינקען אַ גוט גלעזיל וויין; מענשעלעך, וואָס דרעהען זיך אין די קהל-שטיבלעך, נעבען די גבירים, אויף די אסיפות, אין די יאַטקעס און אין די ווינשענקען; וואָס פֿיהרען די גאַנצע קאָמאַנדע ביי די וויבאָרעס, רוימען איטליכען איין אַ סוד אין אויער און שרייען „זשעלייעם", אָדער „נעזשעלייעם" פֿאַר כל ישראל; מענשעלעך, וואָס וויטען זיך, נעהמען אַראָב דאָס היטעל פֿאַר איטליכען טשינאָווניקעל, פֿאַר איטליכען פּריץ'ל, וואָס קריכען תמיד זיך פֿאָרצושטעלען פֿאַר אַ נייעם גובערנאַטאָר, פֿאַר אַ נייעם פּאָליצמייסטער, ראַפּאָרטעווען תמיד מכח דער שטאָדט; מענשעלעך, וואָס זעהען אויס ווי שרעקליכע וועלף צווישען די אָרימע בידנע שאָף אויף דעם מאַרק!...

אוי ווי שרעקליך דער מאַרק איז, וויפֿיעל צרות, דאגות, לייד און פּורעניות, וויפֿיעל דערנידערונגען, חרפּות, בזיונות, וויפֿיעל פֿאַלשקייט, שווינדעל, שפּיצלעך, קנייטשלעך, פֿאַר דעם זינדיגען שטיקעל ברויט! אָך, שווער, שווער ביטער קומט אָן דעם מענשענס פּרנסה! עס רייסט, רייסט מיר דאָס הארץ. אַטרויעריגער, זעהר אַטרויעריגער ניגון!

תלמוד תורה, דער דריטער בעט אויף הכנסת כלה, דער פערטער אויף דעם הקדש, דער פינפטער אויף חברה משניות, דער זעקסטער אויף חברה נר תמיד וכדומה נאָך און נאָך חברות. בינתים קומען צוויי בכבודיגע בעלי-בתים מיט ברייטקייט, רוימען עפּיס שטילערהייד איין אין דעם אויער, זאָגען דערנאָך הויך אויף אַ קול מיט אַ זיפץ: היינט פערשטעהט איהר שוין, פאַר ווען? און נעהמען... נאָר אין מיטען דרינען קומט דער קהל'שער שמש און מאָנט עפּיס צ״ם רייסטער, דער דעפּוטאַט שטעלט נאָך אַ מאָל אַריין אַ פּאָסטאָי, דער קצב זאָגט אָן מיט דער דינסט, אַז פון איצט אָן, זאָל מען מוחל זיין צו-לעגען צו דער אָקע פלייש נאָך צוואַנציג גראָשען, מען האָט פערגרעסערט די טאַקסע... הכלל, מען רייסט פון אַלע זייטען, איטליכער גיט אַ חאַפּ, אַ קניפּ, אַ צופּ, עס שטעלען זיך אין די אויגען טרערען, עס איז שווער אויסצוהאַלטען.

— שפּיל, סאָלאָווייטשיקעל, שפּיל, איך וויל אַ ביסעל וויינען. עס שטעלט זיך מיך פאָר, ווי יודיש בלוט געהען לאיבוד, זיי גיסען זיך ווי וואַסער און ברענגען נישט קיין שום נוצען. משטיינסגעזאָגע, מה חסדנו, וואָס איז אונזער חסד, אונזערע צדקי

אָט איז דער מאַרק מיט אַלע מיני נפשות זיינע, פון קליין ביז גרויס. דער מאַרק מיט זיינע סוחרים און מסחרים, מיט זיינע אָבגעאַרער און אָבגענאַרטע, מיט די ווילדע תאוות, דעם נאַרישען כבוד, קנאה און שנאה, וואָס הערשען דאָרט. אָט טהוט זיך אַ וויז דאָס גאַנצע פּעקעל קבצנים, מיני אביונים, דלפנים, געפאַלענע, אָבגעקומענע, נויטבעדערפטיגע, הונגעריגע, ליידענדע, קראַנקע, צובראָכענע, דאַרעקוואַרע, בלייכע מיט אויסגעצויגענע פנים'ער. עס דרעהען זיך אַרום טאַנדעטניקעס, הענדלער, מעקלער, פערטראַכטע, מיט היטלעך פעררוסענע, יודען מיט זעקלעך, יודען מיט שטעקעלעך, לעדיגגעהער, בטלנים, אַלע לויפען ווי די משוגעים, ניסטערען, זוכען פרנסה, ווי ס'איז צו לעבען, צו דערהאַלטען די נשמה פון זייערע ווייבער און קינדער. אַלע זענען פערטראָגען, צוטראָגען, אַלע טראַכטען ווי אַרום עפּיס אַ פערדינסטעל צו דערטאַפּען און ביי יענעם מיט אַ המצאה'לע אויסחאַפּען.

עס שטעלען זיך מיר פאָר רעדלעך פאַרשוינען, שענע מענשעלעך, וואָס האַלטען זיך ווי היינד, ווי תאַראָנעס נעבען טויטע און נבלות, וואָס לעבען פון

פאַמעליך, סאַלאַוויי, פאַמעליך, נישט אַזוי שטאַרק שפּיעל, זינגער, אוי, עס לאַפּנעט, עס האָט בײַ מיר איז האַרץ שוין געלאַפּנעט אַסטרונע!

אומגליקליך ביסט־דו מענש, פערפלוכט ביסט־דו פון אלע בהמות און אַלע בעשעפעניש אויף דער וועלט. דער אויבערשטער האָט דיך בעשאַפ׳ן מיסטעריש מיט מעלות פיעל, בעסערע ווי בײַ אלע אַנדערע בעשעפענישען זיינע, דיר טאַקי לטובה, און דו האָסט מיט די מעלות טובות זיך בענוצט צו דיין רעה. פיעל פערשטאַנד האָט דיר, מענש, גאָט געגעבען און דו האָסט זיך בעגאַנגען מיט איהם נישט ווי מען בעדאַרף. האָסט אָנגעהויבען פערעבענדעווען צופיעל, קלערען, גריבלען זיך, אַראָבבעהמענדיג זיך אין דער זייט, האַנדלען געגען דיר אַליין און געגען דער נאַטור. בײַ צופיעל חקירות איז צופיעל פעהלער. פון צופיעל אויפ־מהוענישען און נייע ערפינדונגען נעהמען זיך פיעל נייע צרות, מאַנגעל, צוואַנג אין אומגליקען. פיעל נייע זאַכען. אַשטייגער, האָסט דו מיט דיין פערשטאַנד אַרויסגעבראַכט טאַקי דיר אַליין אויף צרות — אַרויסצורייסען בײַ דיר פון די הענד אַרבייט, פונים מויל דאָס שטיקעל ברויט, צו גאַלטען דיך אין דער קלעהם, און צו פאַרקירצען גיך דיינע יאָהרען! אומגליקליך מאַכסט דו זיך, מענש, מיט דיין פערשטאַנד און אומגליקליך אויך מיט דיין לשון, מיט דער שפּראַך. אָט די גוטע מתנה, צו וועלכער דו האָסט זוכה געווען, אָט זי איז דיר באַקאָם אויסגעפאַלען. דער הונד, אַשטייגער, אָט דער דאָזיגער כלב, וואָס בילט אויף דיך דאָ, פונקט אַזוי בילט אויך יענער כלב, זיין חבר, ערגעץ דאָרט... אין שפּאַניען, אַשטייגער, אין אָנפאַלען, אין געבילעריי, בײַ אַלע הינד. דער אייזעל, וואָס אין אונזערע מקומות, עפּענט אַ מויל און הירזשעט ווי אַלע אייזלען אין דער וועלט. דער אייזעל, יענער אייזעל. וואָס מאַכט עס אויס, אַלץ איינס. אלע פרעש אין די טייכלעך און די בלאָטעס קוואַקען גלייך אומעדום אין איין צייט פון מצרים ביז אַצינד — און מענשען, זיי זענען איינע צו די אַנדערע פרעמד און דאָס איז אַ צרה זעהר אַגרויסע. אומגליקליך ביסט דו, מענש, מיט דיינע פאַנטאַזיעס. גאָט האָט בעשאַפען דעם מענשען אין זיין געשטאַלט אַריינגעבענדיג אין איהם אַמענשליכע נשמה פאַר אַלע מענשען גלייך, האָסט־דו זיך געקלינט, צוגעגעבען צו איהר נאָך איינע עפּיס אַ בשותּפותדיגע, אַ מין געמאַכטע פאָלקס־נשמה, הייסט עס, באופן אַז זיי זאָלען זיין קאָנטרע צווישען זיך אין פיעל זאַכען. דאָס וואָס די טהאָר נישט, מעג יענע; וואָס דער רעכענט זיך

פאַר אַ חברון, רעכענט זיך יענער פאַר דער גרעסטער מעלה; וואָס פאַר יענער איז דאָס אַ געבאָט. איינע פון די עשרת הדברות, איז עס פאַר דער אַנדערער נישט געזאָגט געוואָרען, און וויפיעל צרות און שפיכות דמים קומט דורכדעם אַרויס! אויך אין דיין פרומקייט, אין דיין גוטסקייט, דעם שטייגער אָרענטליכקייט דיינעם ליגנט אָפּט. אַ הונד בעגראָבען, אַ אומגליק פאַר דיר.

אַ געטליכער גייסט, דער גייסט פון וויסען און גאָטספאָרכטיגקייט שטראָמט ווי אַ פלייצענדיגער טייך פונים הייליגען כסא הכבוד, שטראָמט צו בעלעבען און גליקליך צו מאַכען אַ גאַנצע וועלט מענשען. שטעהען נאָר אויף די ברעגען זיינע אויבגעשטעלט מיהלכלעך און מיני פאַבריקעס אַלערליי. איטליכע פון די פאַבריקעס ציהט דאָס וואַסעריל צו זיך פערהאַבעוועדיג, פערהאַלטענדיג עס, כדי עס זאָל דרעהען די רעדער פון דער מאַשינע בײַ זיך און צוליעב זיך. דער מאַטריאַל פאַר די אַלע איז איינער, איין רויהעס שטאָף — וויבאַלד ער קומט אָן אויף דעם עולם, ווערט ער צוגענומען אַ טייל אין דער פאַבריקע, אַ טייל אין יענער. דאָרט ווערט דער נייע־אָנגעקומענער שטאָף אַריינגעבראַכט אין אַ פורעם אויסצואַרבייטען פון איהם אַכלי שלמה. פון דאָרט געהט עס אַרויס מיט דעם שטעמפעל דערויף פון דער פאַבריקע אָפּט אַזוי, אַז עס שטעהט אין וועג יענער, וואָס פון אַ אַנדער פאַבריקע. די סחורות זענען פערשיעדען, די קאָנקורענץ איז גרויס, איטליכער וויל גילטען בעסער אויפן מאַרק, און דורכדעם קומט אַרויס פיינדשאַפט, האַס, געשלעג, גולה און רציחה. אוי, געגנוג יסורים, צרות און לייד זענען דאָ אין דער וועלט פון זינט זי איז בעשאַפען געוואָרען. — קומען מענשען און לעגען נאָך צו זייערע פון זייער זייט!

פאַמעליכער, פאַמעליכער שפיעל, סאַלאַוויי! עס האָט שוין אוי האַרצען געלאַפּנעט בײַ מיר נאָך אַסטרונע!

וויין, ישראַליק, וויין! האָט מיט איטליכען שפיעל דאָס וואַלד־כלי־זמריל מיר געזאָגט. עס האָט מיר זיך געדאַכט — איך בין אַ חתן בײַ דעם בעדעקענס. חתן דומה למלך! — זאָגט דער בדחן און דערמאָנט מיר דערבײַ, אַז איך בין אַ יתום... ישראַליק, לאָזט ער אויס צום גראָם מיט אַ ריהרענדיג קול: אַ יתום מוז אויף דער וועלט פון איטליכען אויסשטעהן זעהר פיעל; — וויין, ישראַליק־לעב, וויין — כלי־זמריל, שפיעל! אַ יתום ביסט דו ישראל און אַ חתן צו גלייך! — אַ חתן וואָס, איז דומה למלך, און אַ יתום — אַ וואָרים, געטראָטען מיט די פיס;

דאס קומט דאך אוים ווי האניג מיט גאל אויסגעמישט אינאיינעם. א יתום א שטענדיגער, געפאלענער, מיט כבוד פון א חתן אויף א ווילע: דאס איז נאר א שפאס א ביטערער, א שרעקליכער שפאס, וואס ריהרט טיעף ביי די לעבער. מיר איז שטארק נישט גוט אויפ'ן הארצען, עס שווינדעלט מיר אין קאפ און אלצדינג ארום מיר דרעהט זיך און טאנצט, עס שפרינגען געוועקסען אין די פעלדער, עס טאנצט דער וואלד, און די בוימער פליעסקען צו מיט די צווייגען. עס נעהמען זיך אויך צונויף און טאנצען מיני געשטאלטען — פון גבאים, שמשים און כלי קודש, געשטאלטען פון צאפעס, אקסען, פערד און הארטעס, אלע אינאיינעם. און פון דעם געשווינדען דרעהען־זיך ארום און אין אקאראהאד, שוועבען פליהענדיג פאות, ווידלען, העמד, טשאפרינעס, פערדישע עקען, און אויערען פון אייזלען; כ'הער כלי־זמר שפיעלען, ליהודים, ל״ג בעומר, ס'איז חתונות ביי אידען, פאראוים לויפען ווייסע חברה העגדום פענדום. הינטען געהט א גרויסער עולם, ס'איז א געזעמעל פון מקבלים, אביונים, קבצנים, דלפנים, טויגעניכטסען, קאלעקעס, מלמדים, פאר צעהני־אהרדיגע, פאראיאהרדיגע און היינטיגס־יאהרדיגע בעלי־בית'לעך, וואס עסען קעסט. עס ברענען הבדלות. דאס פיהרט מען צו דער עוהל א חופה, אומגליקליך צו מאכען דארט א יונגעל מיט א מיידעל, וואס ווייסען נאך גאר נישט פון וואס צו זאגען. ביז שפעט אין דער נאכט, זעה איך, פיהרט מען חופות, עס ווערען אבגעמאכט עפיס א גוזמא חתונות. אלטע באבעס פליעסקען, מחותנים טאנצען, דער עולם איז לוסטיג, א פרייד, א שמחה! — מזל טוב אייך, יודען, מיט שפאגעל־נייע אָרימע לייט! מזל טוב אייך מיט א ניי פעקיל לעדיגגעהער! מיט נייע קאנדידאטען אויף מלמדים, אויף מקבלים, אויף באנק־קוועטשער און אויף גילדענעאדער־יודען! מזל טוב אייך נאר מיט א פריש צעטעל פון קיטיגע גרעט: מיט אלע אייערע שמוציגע, פוילע און פוסטע מענשעלעך! מזל טוב אייך מיט פריש־צאפעלדיגע פיאווקעלעך! גרייט אן, יודען, בלוט, גרייט אן געלט, געלט, געלט! —

גענואלד, סאלאווי, גענוג, גענוג צו שפיעלען! עס רייסט מיר דאס הארץ, עס שפרינגען, עס לאפנען אין מיר אלע סטרונעס!...

דאס צוועלפטע קאפיטעל

די קליאטשע א פירוש אויף איוב.

— דיין קול איז עס, מיין גוטער, אלטער בעקאנטער?

— איך בין עס, מיין שלימזלדיגער פרינץ, מיין בידנע, אומגליקליכע קליאטשע! — ענטפער איך צוויינענדיג זיך.

— וואס וויינסט־דו? פרעגט זי, א שטארקען שאקעל געבענדיג מיט דעם האלז, גלייך ווי זי וואלט פון זיך אראבגעווארפען א גאנצען בארג משא און מיך פריינדליך אנגעקוקט מיט אזא פנים, טאקי גאר ווי א מענש. — דו האסט געמוזט אויסשטעהן און ליידען פון מיר צרות

— אה! — האב איך געענטפערט,—מיינע צרות זענען גארנישט, דו האסט זיי מיר געמאכט אומגערן. דו ביסט, נעבעך, נישט שולדיג. דיינע צרות, זעהסט־דו, זענען אהן א ברעג, גרויס ווי דער ים. איך ווין קוקענדיג אויף דיר, מיין געפאלענער, פערוואגעלטער פרינץ. אך, ביז וואנען וועסט־דו אזוי אבקומען, אלץ זיך ארומשלעפען און פון אימליכען אלץ ליידען? ביז וואנען, אך, וועסט־דו זיין א שקאפע, דער וועלטס אייביגע קליאטשע?

— ביז וואנען,—האט זי געזאגט,—מענשען וועלען ווערען בעסער און קליגער, ביז וואנען עס וועט אויפהערען אי אכזריות אי רחמנות, אי רעות אי טובות, אי צו־להכעיס אי צוליב־זאכען, נאר אמת און גע־רעכטיגקייט אליין וועלען הערשען אויף דער וועלט; ביז וואנען עס וועט אויפהערען צו זיין א חילוק צווישען מענשען, א וואלף וועט וואוינען מיט א שאף, א בער מיט א קוה וועלען אינאיינעם זיך פיטערן און א לייב וועט ווי א רינד עסען שטרוי; ביז וואנען עס וועט זיך פעהלען אל־דאס־

ביין, די ניט-גוטע וועלען פערלירען זייער כח און עס וועט אבגעווישט ווערען טרערען פון איטליכענס פנים!...

— אך! — האב איך געקרעכצט, עס איז נאך צו-וויט צו ווארטען! ביז יענער צייט, האב איך מורא, זאל מען דיר דערווייל נישט דערגיהן דעם עק, נישט ארויסנעהמען די נשמה!

— מיט מיר, האט זי זיך אנגערופען, מיט מיר געהט עס אקוראט ווי מיט מיינעם א אלטען חבר א י ו ב, וואס בשעת ער איז איבערגעגעבען געווארען דעם שטן אין די הענט, האט גאט דענסטמאל אזוי געזאגט: שטן, וואס דו ווילסט, טוה מיט מיין איוב'ן, שלאג איהם, טוה איהם אן געבראטענע לייד, מאך איהם ברוין און בלוי דאס לייב, נאר זיין נ י ם ט, זיין נשמה זאלסט-דו היטען!...

— איוב, — האב איך א געשריי געטאן, — דאס איז טאקי דיין חבר, זיין, דאס ביסט-דו טאקי אליין! דאס איז א משל אקעגען דיר. דארט שפיגעלט זיך אב דיין גליקליכס לעבען א מאל אין עושר און כבוד; דארט שפיגלען זיך אב דיינע יסורים, די רדיפות, די שטעלכוערטלעך פון דעם עולם בשעת דיין גרויס אומגליק; דארט שפיגעלט זיך געטריי אב איטליכע זאך בעזונדער. א י ו ב ביסט דו! דו ביסט איוב מיט זיין ש ט ן, מיט זיינע מ כ ו ת, מיט זיינע פ א ל ש ע ח ב ר י ם, וואס פאלען אויף איהם אן אין דער שלעכטער צייט און בעשולדיגען איהם, ער איז נישט גוט, ער איז נישט פרום... א י ו ב איז דיין היסטאריע. דער אנהויב איוב און דער מיטען האבען שוין ריכטיג ביי דיר זיך ארויסגעוויזען, זיין סוף וועט ביי דיר אויך, גאנץ זיכער, מקוים ווערען. דער שטורם, אין וועלכען גאט און די גערעכטיגקייט וועלען זיך בעווייזען, וועט, מיין איך, זיין א גרעסערער, א שטארקערער פון דעם, וואס איז געווען ערשט נישט לאנג!...

— מען שמועסט. — האט זי זיך אנגערופען, — אז דאס האט מאקי אנגעשריבען יענער בעריהמטער מענש. וואס האט מיך א מאל פון א קליאטשע צוריק פאר א מענש געמאכט. ער האט דערכיט געקוקט גאנץ וויים!...

איך קוק מיך אום צו מיין קליאטשע — ערשט איך דערזעה, זי ליגט אויסגעשטרעקט ווי א טויטע אויפ'ן רוקען און סאפעט גאנץ שטארק.

— אך! — האט זי צו מיר זיך אנגערופען מיט א קרעכץ — זיי האבען מיך נאר פערמוטשעט. איך פיהל, אז אלץ וואס ווייטער געהען

ביי אוים די קרעפטען. אין דער צייט, ווען עס עפענט זיך מיר אויף דאס מויל צו רעדען, ווען איך הויב מיר אן ארומצוקוקען און אלצדינג צו בעטראכטען, דענסטמאל הויב איך ערשט אן צו דערפיהלען מיינע וועהטאגען... אך, זיי האבען מיך שרעקליך אבגעשוואכט, שרעקליך קראנק געמאכט — איך פיהל אין מיר נישט קיין גאנץ אבר, קיין גאנץ ביינעל! זעהר שטארק האבען מיך דא ערשט פערמוטשעט עטליכע פארשוינדלעך, איך בין פון זייערע הענט קוים גאנץ ארוים מיט דעם לעבען.

— העלף מיר, איך בעט דיך, אביסעל זיך אויפצוהייבען און אנצושפארען זיך אויף דער זייט, ס'איז עפים קיין דרך-ארץ נישט ווי איך ליג אזוי אויסגעשטרעקט, מחילה, איך קען מיך, לא עליכם, אליין קיין דיהר נישט טאן. אוי מיין קאפ, מיין קאפ!

— וואס איז? — האב איך זי א פרעג געטאן מיט רחמנות, — דער קאפ טהוט דיר, נעבעך, וועה?

— אוי, — האט זי געענטפערט, — עס טהוט מיר וועה איטליכס א ב ר, איטליכס נ ל י ד בעזונדער, מיין גאנץ ל י י ב א ו ן ל ע ב ע ן. עס טהוט מיר וועה אי ד ע ר ק א פ, דער קאפ, אי דער גאנצער פ א ד ע ר-ח ל ק, — דער פאדער-חלק ווי אויך, מחילה, דער ה י נ ט ע ר, הינטער-חלק!...

— לאז זיך פונדעסטוועגען נאר נישט אב, האב איך זי געבעטען מארגען, אז מיר וועלען זיין אין דער שטאדט, וועל זיך בעטע א דאקטאר, ער זאל דיך בעטראכטען און דיר עפים פערשרייבען.

— אי, אי! האט זי זיך א חאפ געטאן זעהר דערשראקען. דערמאן מיר נישט, איך בעט דיך, דערמאן מיר נישט קיין דאקטאר! ווער קען נאך אזוי ווי איך די דאקטוירים, די קאנאוואלעס מיט זייער רפואות, מיט זייערע פערשרייבעכטסען?!... ביי זיי איז באלד לייזען צו דער אדער, בלוט אבצאפען און דורכציהען זאוואלקעס. איך האב שוין, ברוך השם, אויף מיר א סך בלויע צייכענס פון זייערע פערשרייבעכטס. זעהסט-דו ביי מיר אט די פרישע סינאקעס? דאס האט מיר נישט לאנג געמאכט א דניעפראוויצער קאנאוואל מיט זיין קליפערגעצייג און מיט זיין פערשרייבעכטס. ער איז פשוט זיך טחיה, ווען עס מאכט זיך איהם א געלעגענהייט צו פערשרייבען. עס זענען דא זעהר פיעל אזעלכע דאקטוירימלעך, וואס ווי באלד נאר עפים א מינדעסטע זאה, א קלייניגקייט, האבען זיי שוין ליעב צו שרייבען, אוז שרייבען אן א מגילה, א גאנצע גרויסע בויגען...

— דערצעהל מיר נאָר, — האָב איך זי געבעטען, — וואו ביסט־דו געווען די גאַנצע צייט, זינט דו ביסט פון מיר פערשוואונדען געוואָרען? ווער איז יענער פּאַרשוין, וואָס האָט דענסטמאָל זיך אַרויפגעחאַפּט אויף דיר רייטענדיג? פון וואַנען האָט ער זיך גענומען?

מיין קליאַטשע טהוט זיך אָן אַ כח, הויבט אויף דעם האַלבען קערפּער, אָנשפּאַרענדיג זיך אויף די צוויי פאָדערסטע פיס, קוקט מיך אָן פריינדליך, און הויבט אָן צו דערצעהלען:

— יענער, וואָס האָט אויף מיך זיך אַרויפגעחאַפּט רייטענדיג, — האָט זי אָנגעהויבען צו דערצעהלען, — דאָס איז געווען אַ לץ. נאָכדעם, אַז די דייטשלעך, די נישט־גוטע, לאָזען מיך אַ ביסעל צורוה, וואַקסט געוועהנטליך פּלוצלים אויס אַ לץ, אַזוי ווי פון אונטער דער ערד, זעצט זיך אויף מיר רייטענדיג און טרייבט מיך איבער בערג, איבער טאָלען, איבער פעלדער, איבער וועלדער. אַבי נאָר איינער האָט געמאַכט דעם אָנהויב, שפּרינגען שוין אַרויס נאָך אַ סך לצים פון פערשיידענע געשטאַלטען און פון פערשיידענע שטאַנדען. עס ווערט אַ געשפּעט, אַ געלעכטער ביז דעם הימעל, איטליכער זאָגט אַ ממרא, אַ סליחה, נישט געשטויגען, נישט געפלויגען, איטליכער גיט אַ פייג און שטעלט אַרויס אַ צונג. אַלע פון גרויס ביז קליין זעצען זיך אויף מיר אָן און האָבען מיט מיר צו טאָן. פיעל מאָל צוקריגען זיי זיך איבער מיר; איינער זאָגט, מען זאָל מיט מיר זיך נוהג זיין אַזוי, און דער אַנדערער זאָגט עפּיס אַנדערש; יענער זאָגט, איך זאָל פליהען אין דער לופטען, און דער ווינשט, איך זאָל געהן דורך דער ערד. עס ווערט אַ ליאַרם, אַ געשריי, אַ געפילדער, אַ מהומה, אַז דער קאָפּ ווערט דול הערענדיג. אַזוי שפּילען זיי זיך מיט מיר אָן, שרייען זיך אָן און דער „איבינגער וואָפּראָס" וועגען מיר בלייבט טאַקי אַלץ נישט גערע׳שעט. אין קאַלעמוטנע וואַסער, זאָגט דער עולם אַ ווערטיל, איז גוט פיש צו חאַפּען. דאָס איז אויך געזאָגט געוואָרען אויף מיר. אין מיטען דער בייזער מהומה חאַפּט מיך דערווייל איינער פון דער חברה, פאָהרט אויף מיר אַרויס אין דער וועלט, מאַכט מיט מיר געשעפטען און הויבט מיך אָן צו פערקויפען צו פערשיידענע מענשען. איך זאָג צו פערשיידענע, מחמת אין אַ קורצע צייט דיען איך זעהר פיעל בעלי־בתים. איידער איך האָב מיך נאָך נישט רעכט אַרומגעקוקט ביי איינעם, קומט דער רוח און טראָגט מיך אַוועק צו איין אַנדערען. ביי וועמען, ווילסט־דו, בין איך שוין דען נישט איבערגעווען? ווער האָט דען נישט גענאָסען און פון מיר נישט אָבגעלעקט אַ ביינדעל? הויב אָן פון אַ מינדסט

פריצ'ל, פון ר' סאָטסקע, אַ קוואַרטאַלנע וכדומה ביז עפּיס העכערס; פון אַ מגיד, אַ מוכיח, אַ מוסר־זאָגער, אַ ירא־שמים ביז גאָטס סטראַפּטשעס וכדומה אַזעלכע טשינאָווניקעס צווישען די הימעלמענשען; פון אַ לאַקיי, אַ סמאָטריטעל, אַ פּיסמאָוואָדיטעל, אַ נאַדזיראַטעל ביז אַ דירעקטאָר אין די יודישע שולען; פון אַ שמש, אַ קהל'שען שרייבער, אַ חאַפּער, אַ סבאָר־שטשיק, אַ פּאָווערעני, אַ דעפּוטאַט, אַ בעל־עצה, אַ בעל־טובה, אַיין אָנהאַפּער ביז דעם בעל־טאַקסע פון פלייש און סוועטשנאָי סבאָר וכדומה די גאַנצע כנופיא קהל; הויב אָן פון בעהעלפער, מלמדים, שדכנים, בדחנים, בטלנים, טויזענטערליי גבאים, משולחים און שתדלנים, ישיבה־בחורים, פּרושים, לומדים, זיידענע מענשען, שענע יודען, טאַטענס־קינדער, תהלים־זאָגער, משניות־לערנער, בעלי־תפלות, שופר־בלאָזער, דרעהדלעך־מאַכער, פּורים־שפּילער, מצה־רעדלער, ביז די דיינים, שוחטים, מנקרים, משגיחים, טוקערינס, קנייטלעך־לעגערינס, פעלד־מעסטערינס וכדומה דאָס גאַנצע כלי־קודש. אַלע כסדר האָבען אויף מיר זיך אָנגעזעצט, פאַר איטליכען האָב איך, נעבעך, בעראַפט אַרבייטען און איטליכען אויף מיר טראָגען, זיי קאָסטען מיר געזונט און לעבען, איך האָב פון זיי צו זינגען און צו זאָגען. ניחא וואָלט מיין אַרבייט כאָטש אָנגעלעגט געווען — הלילה! וויפיעל איך זאָל נישט אַרבייטען, איז אַלץ ווייניג, אַלץ קאַרג. אַ קאַטאָחעס עפּיס אַזאַ פעקיל, אַזאַ גרויסע הונגעריגע כנופיא! ניחא וואָלט מיין אַרבייט כאָטש עפּיס נוצען געבראַכט — חלילה! איך אַרבייט, איך האָרעווע — פאַר וועמען? מ'מיינט געזאָגט, פאַר וועמען?... מעשה שטן פאַל איך תמיד אַריין אַזעלכע לייט אין די הענט, זיי נעהמען ביי מיר אַרויס דעם דם התמצית, פערשלאָגען מיר דעם קאָפּ מיט דעם מוח און מאַכען מיך אויסצודרעהען. פון די לייט ווייס איך זעהר פיעל זאַכען, איבער זיי איז דאָ פיעל צו שמועסען און צו פרעגען. נאָר נישט אַלץ אָבער וואָס מען ווייסט, קען מען ריידען, נישט אַלע קשיות קען מען פרעגען און נישט אויף איטליכער קשיא בעקומט מען אַ תירוץ. וואָס זאָל מען טאָן? מען מוז אַ מאָל זיך בעגנינגען מיט איין תירוץ אויף אַלע קשיות: „עבדים היינו לפרעה במצרים", דאָס הייסט: פאַר אַ קליאַטשע האָט מיך געמאַכט דער קעניג פון מצרים!

— איין קשיא וועל איך דיך טאַקי פרעגען, — האָב איך צו איהר געזאָגט — ווי קומט עס, אַז אויך יענע פּריצים, וועלכע דו האָסט גערעכענט אין צעטעל, זאָלען וועלען אין די הענט נעהמען אַזאַ ווייסטע, בירנע קליאַטשע?

— מעשה שטן, האָט זי געענטפערט, ווערען זיי פאַרבלענדזט די אויגען. מעשה שטן, נאַרען זיי זיך און מיינען, אַז איך בין גאָר נישט קיין בידנע, אַדרבה אַ האָרעפּאַשנע, אַ קאַפּיטאַלנע קליאַטשע!...

— אומגליקליכער פּרינץ, בידנע קליאַטשע! — האָב איך אַ קרעכץ געטאָן און מיך שטאַרק פאַרטראַכט.

דרייצעהנטער קאַפּיטעל

אַ בריעף אין קאַמיטעט פון דער חברה־צער בעלי חיים.

נאָכדעם אַז די שקאַפּע האָט אָבגערערצעהלט איהר מעשה, האָב איך פון דעם גאַנצען האַרצען אַ זיפץ געטאָן און ווידער זיך פאַרטראַכט.

— עפּיס טראַכסט־דו מיר היינט צופיעל! — האָט די שקאַפּע צו מיר זיך אָנגערופען. — דו ביסט עפּיס זעהר צוטראָגען, לעג זיך צו שלאָפען און רוה זיך, כ'לעבען, אוים אַביסעל.

— איך זאָל שלאָפען?! — טהו איך אַ זאָג מיט פייער. — איך זאָל שלאָפען בשעת דו ליידסט, בשעת דו קרעכצסט, בשעת דיר טוהט וועה איטליכם אבר?! איך זאָל שלאָפען אין דער צייט, בשעת דו בעדאַרפסט האָבען הילף, בשעת דו קענסט זיך, נעבעך, אַליין פון דעם אָרט נישט ריהרען און מוזט האָבען עמיצען, וואָס זאָל דיר העלפען אַביסעל זיך אויפצוהייבען, זיך צו שטעלען אויף די פיס?! אמת טאַקי, איך בין נישט דער מענש, וועלכען דו בעדאַרפסט אייגענטליך האָבען אין דיין נויט. וואָס קען אַזאַ שלאף מענשיל, ווי איך, דיר העלפען? וואָס, משטיינס־געזאָגט, איז אינגאַנצען מיין כח? קוים וואָס איך האַלט מיך אַליין אויף די פיס, מען קען מיך מיט אַ בלאָז אומוואַרפען. דו בעדאַרפסט האָבען איינעם אַ שטאַרקען, אַ בר־יכולת, אַ געזונטען און אַ געניטען. נאָר כל־זמן אָבער דער אייגער איז נאָך נישטאָ, כל־זמן דו האָסט נישט קיינעם, טהאָר איך מיך נישט מאַכען נישט־וויסענדיג און מיך לעגען שלאָפען. איך מוז אָנווענדען אַלע מיינע כחות דיר, נעבעך, האָטש עפּיס מיט וואָס־ס'איז צו העלפען. ניין, חלילה, ווי טהאָר איך, ווי קען איך שלאָפען? — איך, זאָגסט־דו, זאָל רוהען! אַדרבה, איז מעגליך צו רוהען נאָך אַלצדינג, וואָס איך האָב נעהערט און געזעהען?

קען איך רוהען, אז אזעלכע גרויסע צרות שטעהען פאַר מיינע אויגען, אז דאָס גאַנצע פעקיל לעדיגגעהער, בלוטזויגער פערשלאָגען מיר דעם קאָפּ און דרעהען זיך פאַר מיר, ווי שרעקליכע מחנות היישרעקען? אָט, אָט, דאַכט זיך מיר, פאַלען זיי אָן, צונעהמען זיי מיך אויף שטיקלעך; אָט גיט איטליכער נאָר אַ קליינעם ביס, עסען זיי מיך אויף און עס בלייבט פון מיר נישט קיין שריד ופליט. ניין, זאָג איך דיר, איך וועל נישט שלאָפען, איך וועל נישט רוהען!...

— דו רעדסט, — האָט מיין שקאַפּע גערזאָגט און געשאָקעלט מיט דעם קאָפּ, — דו רעדסט מיט פייער ווי אַ יונגער מאַן, זיי מיר מוחל; ווי איינער, וואָס האָט ערשט געענדיגט די קלאַסען. געוועהנטליך מאַכען זיי גיכע בעקאַנטשאַפטען און ווערען צו איינעם ווי צוגעזאָטען. עס טראָגט זיי אונטער דאָס מינדסטע פיצעל עולה, זיי ווערען אש־ולהבה, רעדען פאַר פייער, פאַר וואַסער, נעהמען זיך אין קאָפּ אריין זאַכען און מיינען דערמיט, אַז זיי וועלען די גאַנצע וועלט איבערשטעלען... איך האָב שוין אין מיין לעבען אַ סך אַזעלכע געזעהען; דערנאָך אַז זיי ווערען אַביסעל עלטער, קומען אין דער וועלט, הויבען אָן צו פיהלען דאגת־פרנסה, דענסטמאָל לאָזען זיי אראָב די נאָז, עס נעהמט זיי צוּב דאָס לשון, און חוץ זייער איינענעם אינטערעס נעהט זיי ווייטער קיין שום זאַך נישט אָן. עס איז נאָך האָטש גוט, אַז זיי אַליין בלייבען עהרליך, פערקויפען נישט דעם אמת פאַר אַ גראָשען און שטעהען נישט־צו צו יענע לייט, מיט וועלכע זיי זענען פריהער געוועזן קאָנטרע, פאַר זייערע קרומע געגנג; עס איז נאָך גוט, אַז זיי לויבען נאָך האָטש נישט די דאָזיגע לייט פאַר דער גאַנצער וועלט און זידלען נישט אָב, שיטען נישט אָב מיט פריבעק זייערע פריהערדיגע גוטע פריינד... מיט דיר וועט עס אויך אַזוי געהן. אַצינד ביסט־דו יונג, הייס ווי פייער, שפּעטער אַביסעל וועסט־דו זיך אָבקיהלען, וועסט מיך פערגעסען און גאַנץ רוהיג שלאָפען, — וואָס וועט דיך אָנגעהן אַזאַ בידנע שקאַפּע? שפּעטער, נישקשה, וועסט־דו ווערען קעלטער און שטילער. דאָס איז שוין אַזוי על פּי דרך הטבע אי ביי מענשען, אי ביי בהמות. קוק, אַ שטיינער, אַן אַ מינדסטע קעלביל, ווי אַזוי שטאַרק זי דריגעט מיט די פיסלעך, ווי אַזוי שטאַרק זי פערריפּט דעם עק און שפּרינגט. גאָר אַ מחבל. קוק זשע אָבער דאָס איינענע קעלביל טאַקי אָן שפּעטער, ווען עס ווערט אַ אָקס, ווי שטיל עס איז, ווי עס געהט אָנבויגענדיג דעם קאָפּ אין דער ערד. וואָס מאַכט עס אוים? איטליכער, כלעבען, ווערט שפּעטער אַ אָקס...

— כ׳לעבען! — האָב איך זיך אָנגערופען נאָך מיט מעהר פייער, — דו האָסט אין מיר, כ׳לעבען, אַ טעות! אַי, דו זאָלסט וויסען, וואָס ביי מיר אין האַרצען איז, וואָס איך האָב שוין פאַר דיר געטאָן און דענק נאָך עפּיס ווייטער צו טאָן!

— „וואָס דו האָסט געטאָן און וואָס דו דענקסט ווייטער צו טאָן?“ — רופט די שקאַפּע פערוואונדערט זיך אָן. דערציעהל אדרבה, דערציעהל, לאָמיר הערען.

איך האָב אַקעגען אַ פּאָר מינוט זיך געבאָכרעט אין דער בוזעם־קעשענע און אַרויסבעקומען פון דאָרט געשריבענע פּאַפּירען.

— אָט דאָס, — מאַך איך מיט אַ ערענסט פּנים, אַרויסנעהמענדיג אַ בויגען פון די פּאַפּירען, — אָט דאָס וועט דיר בעווייזען, אַז איך האָב ליעב טאַקי צו טאָן, נישט נאָר אָבקומען גלאַט מיט רעדען אַליין, אַזוי ווי אַנדערע. דאָס איז מיין בריעף, וואָס איך האָב מכּח דיר, פאַרשטעהסט־דו מיך, געשריבען צום קאָמיטעט פון דער חברה „צער בעלי־החיים“, נאָכדעם אַז איך בין בעקאַנט געוואָרען מיט דיין ביטערער לאַגע.

די שקאַפּע מיינע שטעלט אויף די אויערען און איך לייען איהר אויף אַ קול מיין בריעף מיט די ווערטער:

„די מדה פון רחמנות איז אַזוי גרויס און אַזוי שטאַרק אין דער מאָדע היינטיגע צייטען, אַז מענשען האָבען אָנגעהויבען רחמנות צו האָבען נישט נאָר אויף מענשען אַליין, היינו: זיי נישט פיינט צו האָבען, נישט צו פּייניגען, נישט צו פאַרדרעהען זיי דעם קאָפּ מיט דעם לעבען, ווי אין די אַלטע יאָהרען, נאָר איטליכען צו בעטראַכטען פאַר אַ ברודער, פאַר אַ חבר, פאַר אַ פריינד, גאָר קיין שום חילוק נישט צו מאַכען, פון וועלכען לאַנד און פון וועלכער נאמנה ער מעג זיך זיין; נישט נאָר מיט מענשען אַליין, זאָג איך, האָט מען היינט אנגעהויבען זיך צו בעגעהן מיט רחמנות און מיט מענשליכקייט, נאָך מעהר אפילו מיט בהמות, אַפילו מיט זיי בעגעהט מען זיך היינט מיט באַרמהערציגקייט און מען בעטראַכט זיי פאַר גאָטס בעשעפעניש, און וואָס דעריבער פערדינט טאַקי מיט רעכט היינטיגע צייט דעם נאָמען: „די צייט פון מענשליכקייט“.

— מליצה, מליצה, מליצה! פאַלט מיר די שקאַפּע אַריין אין די רעד מיט געשפּעט. זעהר שענע מענשליכקייט! האָסט געמעגט אויך צו־שטעלען, אַז היינט נעהמט איינער ביי דעם אַנדערן אַרוים דאָס לעבען

זעהר גרינג, גיך און באַלד, מיט גוטע ביקסלעך און קלוגע המצאות, וואָס דער באַרמהאַרציגער דור האָט, לטובה פאַר די מענשען, אויסגעטראַכט!

— וואַרט נאָר, וואַרט. — שריי איך פערפלאָמט, — און לאָז זיך דינען! וואָס טויג מיר, וואָס דו רעדסט! הער אָקאָרשט ווייטער, הייטער, און זיי מיך נאָר נישט מבלבל. ביי וואָס בין איך געבליבען שטעהן? יאָ ביי דעם:

„היינטיגע צייט פערדינט מיט רעכט דעם נאָמען: די צייט פון מענשליכקייט". דער כבוד פאַר אַזעלכע מדות טובות קומט אייך, רבותי, אייך, טייערע, דימענטיגע און גוטע מענשען, אייך, פיהרער פון דער בעריהמטער חברה „צער בעלי החיים"! דורך אייך זענען דאָך געהאָלפען געוואָרען אַזוי פיעל לעבעדיגע בעשעפעניש, אַזוי פיעל בהמות, אַזוי פיעל עופות, דורך אייך בענעהמט מען זיך שוין היינט מיט זיי בעסער, מענשליכער, אוים מאָדע פייניגען, שלאָגען, אָנטאָן לייד! אומעטום, אויף אַלע וועגען, אויף אַלע שטרוזען, אין אַלע שטעדט, אין אַלע דערפער, אין אַלע לעכער, זענען דאָך היינט דאָ אַייערע באַרמהאַרציגע משולחים, גוטע, פאַרשטענדיגע חברה-לייט, וואָס גיבען גוט אַכטונג און רעכנען זיך מיט איטליכען אָב פאַר אַ מינדסטע בעליידיגונג. חלילה-וחס מען זאָל היינט בעליידיגען!...

— מליצה, מליצה, מליצה! — האָט די שקאַפע ווידער איבערגעשלאָגען מיר די רעד מיט אַ גרוים געשפעט. — אַז וואויל איז אייך, לעבעדיגע בעשעפעניש! אַז וואויל אַייערע קינדער, וואָס איהר לעבט אין אַזאַ דור, וואָס גוטע חברה-לייט זאָרגען זיך פאַר אייך! טאַנצט, בהמה'לעך, טאַנצט!... אין דער בויניע, זיי מוחל, געה אַריין, וועסט-דו הערען אַ קאָנצערט, וועסט הערען און זעהן, ווי היהנער, גענז, אינדיקעס וכדומה זינגען, שפרינגען און צאַפּלען זיך פאַר גרוים פרייד! דאָרט שטעהט גאָטס בן-יחידי'ל, דער מלך פון אַלע בעשעפעניש, עפּים אַ שוחט'ל, אַ פרום מענשיל, ער מאַכט אַ ברכה, גיט אַ חיק אַ האָהן, און באַלד טאַקי, אין דער הייסער רגע, פליקט ער איהם אוים די גאַנצע פעדערען. דער האָהן שרייעט „אָמן", אויף אַ קול, און פאַרגעהט זיך אַזש פאַר גרוים תענוג. ער וואַרפּט-זיך, ער צאַפּעלט-זיך נאַקטערהייט, אַ מאָל טאַקי אַ גאַנץ היבשע צייט ביז די נשמה געהט איהם אוים, און אויסגעהענדיג טוהט איהם משונה הנאה. וואָס ער האָט אַ זכיה, אינאיינעם מיט אַלע היהנער פון דער שטאָדט איבערצולאָזען זיינע פעדערען

בירושה דעם גוטען, דעם פרומען, דעם באַרמהאַרצעדיגען שוחט'ל... געגוג אָנגעפאַקטע זעקלעך מיט פעדערען האָב איך, נעבעך, אין גלופסק, ביי די שוחטים, איבערגעפיהרט. פון דער דאָזיגער ירושה, אַזאַ טייערע, גילדענע ירושה — אָדער ווי ביי זיי הייסט עס חזקה-פעדערען — האָב איך גענוג געשוויצט, בין גוט פערשוואַרצט געוואָרען, עס טהוט מיר פון איהר וועה די ביינער!

— עט, עט! האָב איך זיך אָנגערופען, פערפלאַמט און פערפאַליעט פון דעם לייענען. עט, וואָס איז דאָס פאַר אַ שיכות? דו פאַרשטעהסט, כ'לעבען, נישט דעם גאַנג פון שרייבען, האָסט דרינען נישט קיין געפיהל. הער בעסער ווייטער, ווייטער, וואָס ווייטער שטעהט געשריבען! שוויג בעסער און הער מיט קאָפ, וואָס איך לייען. אָט וואָס איך שרייב ווייטער:

„און אַזוי ווי איך האָב דעם כבוד, אויך דאָס גרויסע גליק, אייגעקויפט צו זיין אין דער חברה, בכן איז אויף מיר מוטל אייך צו מעלדען מכח גאָטס אַ בעשעפעניש, וואָס עס האָט עפּים גאָר קיין נאָמען נישט, וואָס איך ווייס אָסור אליין נישט, ווי איך זאָל עס אייך דאָ אָנרופען. זאָל איך עס אָנרופען קליאַטשע, איז עס, דאַכט זיך, — לאַכט גאָר נישט, איך בעט אייך — איז עס עפּים אַ מענש; לאָמיך זשע עס אָנרופען מענש, איז עס, דאַכט זיך, אַ קליאַטשע! נאָך אַ מאָל, רבותי, לאַכט פון מיר נישט! איך טראַכט עס נישט אוים פון דעם קאָפּ. פשוט איז פשוט, דאָס מין בעשעפעניש לעבט אויף דער וועלט. עס איז אַ קליאַטשע, נאָר עפּים האָט עס געפיהלען און אַלע פאָסטעמקעס, אַקוראַט ווי אַ מענש. אַז מען זאָל דאָס נעהמען על פּי חקירה, קען מען אַפילו אויסווייזען, אַז „אין כל חדש תחת השמש", דאָס הייסט, אויף דער וועלט טרעפט זיך אַזעלכע זאַכע. וואָס זענען דען געווען די אַריער, אַ שטיינער, אין אינדיען? טאַקי עפּים מיני מענשען, פאַרדעכענט אַזוי פיעל ווי די הינט... וואָס זענען דען געווען יענע, וועלכע עס האָבען אַ מאָל געאַרבייט „פאַנשטשינע" — דאָרט אין אַמעריקא! אויך עפּים נישט קיין מענשען, נישט קיין בהמות, ניט-דאָ געדאַכט! וואָס בעדאַרפט איהר מעהר, האָט דען ערשט נישט לאַנג איינער אַ גרויסער יעזואיט, פאַטער בורגשטאַללער אין דער שטאָדט פעלדקירך, פאַר גרוים כעס נישט געשטעלט דעם בעריהמטען חכם אַלעקסאַנדר פאָן הומבאָלדט אין דער מדרגה פון די בהמות? ער האָט פשוט געמאַכט דעם דאָזיגען חכם פאַר אַ פיה, פאַר אַ בהמה! אַ נס

וואס מען האט בייצייטענס זיך ארומגעקוקט, זיך שטארק אויסגעלאכט, ז'יז דערפון גארנישט געווארען... נאר איך וויל מיך דא אבער נישט אריינלאזען אין חקירות, אין די הויכע דרכים. אזוי צי אזוי, נאר הנה זייט וויסען, אז אין אונזער קאנט איז דא א מין בעשעפעניש, וואס עס קומט, נעבעך, שרעקליך אב · דער וואס בעדארף, ארבייט דערמיט מעשים, האט פון דעם הנאה; עס געהט אין דעם יאך און טראגט משא איבער די קרעפטען. פונדעסטוועגען בענעהמט מען זיך מיט איהם זעהר שלעכט, היינו: מען האלט דאס בעשעפעניש אבגעזונדערט פון דער שטאדט-טשערעדע, גלייך ווי עס איז א זאראזע. לאז עס ערגיץ חאפען א לעק, עפים א ביסען, רייצט מען אן הינט, מען שרייט: גוואלד, עס נעהט אין שאדען, — און עס שיטען זיך אויף דעם שלימזול קלעפ פון אלע זייטען. א סך חברה-לייט זעהען עס צו און — א חידוש! — זיי מאכען זיך נישט-וויסענדיג, גלייך ווי אזעלכס איז הפקר און געהר זיך כלל מיט דער חברה נישט אן. איך האב מיך געפריווט א פאר מאל פאר איהם ארויסשטעלען זיך, האב איך געהאט מיין עהרליך אויס-קומעניש. גוואלד, וועל איך שרייען, וואס טהוט זיך דא אזוינס?! אנגענומען אין דער סברא, אז דאס בעשעפעניש, פון וועלכען איך שרייב דא, איז טאקי נישט מעהר ווי א קליאטשע, אוועקגעלעגט שוין אלע אנדערע זאכען אין דער זייט, אבער פארט איז זי דאך גאטס א בעשעפעניש, נישט ערגער פון אנדערע קליאטשעס. עס איז אויף איהר, נעבעך, אויך א צער בעלי-החיים!...

און איהר, בארמהארצעדיגע גבאים פון דער טייערער חברה, וואס אייער רחמנות איז אזוי גרויס אויף אלע חיות, אויף אלע בהמות, דער-בארמט אייך אויך אויף דער וויסטער, אומגליקליכער קליאטשע! שטעהט איהר בייא אין איהרע נויטען און נעהמט זיך אן איהר קריוודע. שפרייט אויף איהר אויס אייערע פליגעל און לאז זי דורך אייך אויך געהאלפען ווערען. לאז זי, שלימזולדיגע, נעבעך, אויך וויסען, אז היינטיגע צייט איז נישט מעהר הפקר א וועלט. עס איז דא א חברה „צער בעלי-החיים!"

דאס פערצעהנטע קאפיטעל

א ענטפער, וואס דער קאמיטעט האט אויפגעטאן אין דעם דאזיגען ענין.

די לעצטע ווערטער פון מיין בריעף: „היינטיגע צייט איז נישט מעהר הפקר א וועלט, עס איז דא א חברה „צער בעלי-חיים!" האב איך אויסגעראזט אויף א קול, אזוי הויך, אזוי שטארק, אז עס האט אזש געהילכט אין דעם גאנצען וואלד, גלייך ווי די אלע בעשעפעניש דארט האבען אנגעקוואלען הערענדיג אזעלכע ווערטער, פאר שמחה זיך ארומ-גענומען, אייגער דעם אנדערן געזאגט „מזל-טוב!" מיט אזא גוטער בשורה און א געשריי געטאן: עס זאל לעבען און געזונט זיין די חברה צער בעלי-חיים! דעם נאמען פון דער חברה האב איך באמת געהערט זיך אברופענדיג גאנץ קלאר אין דעם וואלד. די שקאפע אבער האט געשוויגען, געשאקעלט דעם קאפ און געקוקט אויף מיר מיט א שמייכעלע. עפים ווי איינער זאגט: אי, ביסט-דו א לעקיש!... מיך האט דאס אפילו א ביסעל פערדראסען, איך האב אבער בייא מיר געטראכט: עט, זי האט אין שרייבען א קליינע ידיעה... פארט, לא עליכם, אזוי פיעל יאהר א קליאטשע.

איך האב מיך צ קראץ געגעבען אין דער פאטיליצע, צונומען נאך א בויגען פאפיר און געלייענט דאס, וואס דער קאמיטעט פון דער חברה האט מיר געענטפערט.

„אין אונזער תשובה אויף אייער בקשה מכח דער קליאטשע, אדער דעם בעשעפעניש, וואס מיר קענען גאר נישט פארשטעהן, וואס פאר א מין שלימזול דאס איז, זענען מיר, קאמיטעט פון דער חברה „צער בעלי-חיים", אייך, ליבהארצעדיגער האר, מודיע, אז חוץ אייך זענען

שוין צו אונז אָנגעקומען אַ סך פּראַשעניעס פון פערשיעדענע מענשען אַלץ מכּח דער דאָזיגער קליאַטשע. אַ טייל קלאָגען זיך אויף די דאָזיגע, וואָס פּייניגען זי, בעשרייבען איהר שלעכטע לאַגע און בעטען רחמים, אַז מיר זאָלען געבען בפירוש אַ ... עהל צו אונזערע חברה־לייט, אומעטום, וואו די קליאַטשע געפינט זיך, זאָל מען מיט איהר זיך בעגעהן מענשליך, אַזוי ווי מיט אַלע אַנדערע בהמות און בעשעפעניש, וואָס שטערען אונטער אונזער שוץ. גאָר אָהן אַ שום אונטערשייד; מיר זאָלען איינכאָל פאַר אַלע מאָל אָנזאָגען, אַז אין דעם דין פון רחמנות זענען נכלל אַלע בעשעפעניש גלייך, אפילו די קליאַטשע אויך, און אַז מען וועט זעהן, ווי עמיצער בעהאַנדעלט זי שלעכט, זאָל מען מיט איהם מאַקי אויף דעם אָרט זיך אָבּרעכענען כּפי הזאַקאָן. צווישען דעם דאָזיגען טייל געפינען זיך אויך אַזעלכע, וואָס מאַכען פון דער קליאַטשע אַ־גאַנצען פּירוש, פלאַפּערען און פלוידערען איבער איהר עפּיס משונה ווילדע הגדתות, פּונקט, כּחילה, ווי איהר, ליבהאַרציגער האר. אַקעגענזשע ווידער אַ טייל שרייבען פאַרקעדרט. „איהר קענט נישט און איהר בעדאַרפט נישט", זאָגען זיי צו אונז. „זיך אויפשטויסען מיט די דאָזיגע, וואָס דערלאַנגען אַזעלכער אַ מאָל אַ קלאַפּ, דער קלאַפּ איז זעהר גוטינ, מען קען נישט אויסקומען אַנדערש". לויט זיי זאָגען, פיהרט זי זיך אויף עפּיס זעהר ווילד, איהר גאַנצער הילוך איז נישט ווי עס בעדאַרף צו זיין, ויל מען זי איינשפּאַנען, ווי דער שטיינער איז, שטעלט זי זיך אויף דיבאָם, זאָגט קוממיות– פערקוקט מען זיך אַ ביסל, שפּרינגט זי אַרויס פון די האַלאָבלעס, וואַרפט זיך אַראָב די גאַנצע משא, האָט ליעב שטילערהייט אַ בריק צו טאָן, אַ ביס צו טאָן קליינע קינדער. זי מוז אויף זיך האָבען אַ בייטש, אָהן אַ שמיץ איז גאָר אוממעגליך מיט איהר אויסצוקומען. היינט דערצו איז זי נאָך ·אומריין. עס הענגט איהר נאָך אַ לאַנגע קאָלטענעוואַטע גריווע, עס יאַטרעט זיך איהר עפּיס אויף דעם קאָפּ, איז יאַרעשליווע. מען קאָן זי אויף קיין סברא נישט לאָזען זיין צווישען אַנדערע פערד, זי וועט זיי נאָך זיכער אָנשטעקען. און וואָס צום אַרבייטען איז נוגע, טויג זי בשום אופן נישט צו איטליכער אַרבייט, נאָר עפּיס צו געוויסע, נישט קיין שענע מלאכות. צו די אַלע מעלות האָט זי נאָך שטאַרק ליעב צו געהן אין שאָדען. נישט איינמאָל פערנעהמט מען זי צווישען תבואות, וואָס זי פּרעסט, צוטרעט זיי און טוהט דערמיט • פּויערען, נעבעך, שרעקליכע הזקות אָן, בשעת אַנדערע פערד, אַ סך שענערע, בעסערע פון איהר, פּיטערען זיך גאַנץ פיין, ווי עס געהער צו

זיין, אויף דעם גרינעם גראָז. עס איז דעריבער מסוכן אַזעלכע צו האַלטען אין דערפער. איהר בעדאַרפט אייך, כּ'לעבען, גאָר נישט חושעוענדיג מאַכען, נישט זוכען זיך צו יעגעם, וואָס איז אַ מאָל זי מכבד מיט אַ קלאַפּ. נישט אויף איטליכען קאָן די חברה רחמנות האָבען. זי פערדינט, נישקשה, דעם קלאַפּ. זי איז אַ אַנשיקעניש. אַ פּלאָג פון זיין ליבען נאָמען ז"ש.

ביי דער קליאַטשע, נעבעך, האָט זיך אַרויסגעריסען אַ זיפץ מיט'ן פון דעם האַרצען, זי האָט אויפגעשטעלט די אויערען. אויפגעעפענט דאָס מויל, הערענדיג אַזעלכע מסירות, אַזעלכע בלבולים אויף איהר. איך האָב אַביסעל מפסיק געווען כּדי צו חאַפּען דעם אָטהעם, דערנאָך האָב איך ווייטער געלייענט:

„נאָכדעם אַז מיר, קאָמיטעט, האָבען גוט אויסגעהערט ביידע צדדים און פון אונזער זייט אויך פערנומען וועגען דער קליאַטשע שטילערהייט „כּוויעדיעניעס" דורך אונזערע חברה־לייט. האָבען מיר די גאַנצע „דיעלע" מכּח איהר מיט אַלע פּאַפּירען איבערגעגעבען אַבעזונדער קאָמיסיע, זי זאָל עס ריכטיג בעקלערען און געפינען גוטע מיטעל, ווי מען זאָל די זאַך פערבעסערן. די קאָמיסיע האָט אין דער זאַך שטאַרק געאַרבייט, און פון איהר זייט אויך חוקר ודורש געווען ביז זי איז, ברוך השם, געקומען אויף אַ שטיינער.

— עס וועט עפּ'ין אַ מאָל זיין עק, אַ סוף נעהמען די פּוסטע רייד? — האָט די קליאַטשע אַ פרעג געטאָן, עס ווערט, כּ'לעבען, נישט גוט הערענדיג.

— נישקשה, וועסט בּאַלד הנאה האָבען, האָב איך געענטפערט און ווייטער געלייענט:

„אין איהר „ראַקלאַד" האָט די קאָמיסיע אונז פאָרגעלעגט איהר חוות־דעת מיט די דאָזיגע ווערטער: קודם כל, זאָגט זי, זאָל מען דער קליאַטשע אַראָבנעהמען די קאָלטענעס. לאָז זי באמת ווערען אַביסעל דיינער. בּכדי אויסצומיידען אַ סך מכשולים וועגען דעם ענין און צו פערבעסערן איהר צושטאַנד אויף להבא, מוז מען, נאָך אונזער מיינונג, זעהן, זי זאָל נישט זיין אַזוי פערגרעבט. מען בעדאַרף איהר שטעלען אַ גאַנג—זי בילדען און אויפקלעהרנען, ווי צו שטעלען אַ פוס און נאָך זאַכען. דערנסטמאָל ערשט לאָז זי זיך בענוצען מיט אונזער רחמנות; ערשט דענסטמאָל, אַז זי וועט קענען די אַלע קונצען, וועלכע מען פערלאַנגט פון אַ געלעהרענטער קליאַטשע, דענסטמאָל וועט די חברה איהר

ביישטעהן און נישט צו־לאָזען. מען זאָל זי גראָב בעהאַנדלען. דערווייל כוז מען אכטונג געבען, אַז פֿון די פֿעלדער מיט תבואות לאָז זי, בכל־האופֿנים, זיין אַביסעל דערווייטערט, טאַקי פֿון איהר טובה וועגען. דאָס הייסט, ווי די מעשה איז, געהט זי, אָדער געהט זי נישט אין שאָדען, דערווייל לאָז מען אויף איהר נישט אָנפֿאַלען...

דער ראָזינער פּלאַן פֿון דער קאָמיסיע איז אָנגענומען געוואָרען און מיר האָבען שוין פֿון אונזער זייט געטאָן אַלצדינג וואָס מעגליך איז איהם, מיט גאָטס הילף, אין קורצער צייט אויסצופֿיהרען.

אינדעם אַז מיר זענען אייך דאָס מודיע, קענען מיר זיך ני ט איינהאַלטען נישט צו דאַנקען אייך, באַרמהאַרציגער האַר, פֿאַר אייער געטריישאַפֿט, מיט וועלכער איהר דינט תמיד דער חברה, און פֿאַר אייער גרויס רחמנות, מיט וועלכער איהר זאָרגט זיך שטענדיג פֿאַר די אומ־גלדינע, אומגליקליכע בעשעפֿעניש, נעבעך. דער קאָמיטעט, ניי־קשה, האָט א אויג און פֿערשטעהט, אַזעלכע נוצליכע מענשען ווי איהר צו שעצען. א. ז. ח.

קוים נאָר יאָס געענדיגט דעם דאַנק, וואָס דער קאָמיטעט גיט מיר, דערהער איך אין וואַלד א געשריי. מיינענדיג, טאָמער איז עס דאָרט א חיה רעה אָדער א גזלן, ווייס איך וואָס אין א וואַלד קען זיך מאַכען! כהו איך כיך א האַפּ צו דער בוזעם־קעשענע, רוק זיך אַרונטער בעסער אונטער די צווייגען און זיץ אין שרעק, אין איינע צרות. דאָס קול האָט ווייטער וויטער געלאָזט זיך בעסער הערען און נאָך אין א פּאָר מינוט אַרום איז פֿון דעם וואַלד אַרויסגעפֿאָהרען א פויער מיט א גרויסע פֿוהר האָלץ. ער האָט געשריגען, געפֿלוכט און געשאָלטען, געשלאָגען מויט־שלעק זיין קליין פֿערדיל, נעבעך, וואָס איהם איז שרעקליך שווער געווען צו שלעפּען אַזאַ משא און פּלעגט זיך אַלץ אָבשטעלען. עס איז מיר אַראָב ווי א שטיין פֿון האַרצען. ווי באַלד אָהן סכנות, בין איך בעהאַרצט אַרויס פֿון דער בעהעלטעניש, צוגעגאַנגען צום פויער און זאָג איהם:

— טשויעש! פֿאַר וואָס שלאָגסט־דו אַזוי דאָס פֿערדיל, נעבעך! ין רחבנות, מען טאָהר אַזוי נישט שלאָגען.

— שטטאָ ווין טאַט קאַזשע נעמאָזשנאָ! — האָט דער ערל שטאַרק פֿערוואונדערט געענטפֿערט און זיך גענומען ווייטער צום פֿערדיל, נעבעך.

— אָהן הענד! — מאַך איך שויז טאַסי א ביסעל אין כעס, — קיין ריהר זאָלסט איהם נישט טאָן.

— ווער הערט דיך? וואָס פאַר א רעכט האָסט־דו צו מישען זיך נישט אין דיין זאַך און נישט צו לאָזען מיר שלאָגען מיין חודאָבע? — ענטפֿערט מיר דער פויער מיט עזות.

— איך בין איינער פון דער חברה „צער בעלי־החיים״! האָב איך געענטפֿערט מיט גדלות און געמיינט, דער ערל וועט זיך אי־בערשרעקען און אַראָבכאַפּען דאָס היטעל.

— דער רוח זאָל דיר וויסען מיט דיין חברה! טשעפּע זיך אָב, משוגענער, צו אַלדי שוואַרץ יאָהר! איך האָב דאָ נישט קיין צייט צו טענה'ן. דעם וואָגען האָלץ בעדאַרף איך ברענגען אין דער שטאָדט נאָך גאַנץ פרי

— דאָס פערדיל אבער קען נישט שלעפּען אַזאַ אָנגעלאָדענעם וואָגען.

— נו, שפּאַן זיך איין און העלף איהם שלעפּען, אַז דו ביסט אַזאַ וואוילער

— וואַרף אַראָב א ביסעל האָלץ.

— בעצאָהל מיר, וועל איך אַראָבוואַרפען.

— הערסט־דו חכם! בעצאַהל איהם! פ׳.ר וואָס זאָל איך דיר בעצאָהלען?

— צי ביסט דו משוגע, צי שכור, צי ביסט־דו א לץ, צי וואָס? שפּו! טשעפּע זיך אָב, זלידנע, צו אַלדי רוחות! — רופט דער ערל זיך אָן ש..רק אין כעס און טהוט א שמיץ דעם פערדיל.

— איך בין א חברה־מאַן! איך וועל דיך נישט לאָזען, הערסט־דו?

— איך וועל דיר ברעכען אַ ביין, משוגענער! צו אַלדי שוואַרץ יאָהר מיט דיינע חברות! האָט דער פויער געפֿלוכט, געשאָלטען און שוין געהאַט בדעה מיך א שמיץ טאָן מיט דער בייטש.

איך בין נישט טויט, נישט לעבעדיג אַנטלאָפען אוי האָב זיך געזעצט אויף מיין פריהערדיג אָרט

פופצעהנטע קאפיטעל

לעהרען זיך טאנצען!

א היבשע צייט בין איך מיר געזעסען שטיל און דער צונג האט מיר זיך נישט געלעגט צו רעדען א ווארט. דערנאך האב איך מיך אביסעל אויסגעהוסט און א פרעג געטאן די קליאטשע:

— הא, וואס זאגסט-דו צו דער חברה? ווי גוט, ווי פיין זי איז. ווי זי האט דיך אין זינען און וויל פערזארגען דיין תכלית! זי וויל דיר פערריכטען דאס מזל, אז ווייטער זאל מען דיך אזוי שלעכט נישט בעהאנדלען. נאר דאס ווענדט זיך אבער אויך א סך אן דיר. דיין גליק, דיין בעסערע מערכה הענגט פיעל אב טאקי פון דיר אליין. ווען דו וועסט פאלגען, אננעהמען אלע פאסטעמקעס, אלע גענג פון געלעהרענטע פערד, וועט דיר, אם ירצה-השם, שפעטער זיין גוט. אנשטאט די גראבע מלאכות וועט מען דיך געברויכען צו שענע און גרינגע ארבייט. ווער ווייסט, וואס מיט דער צייט קען זיך מאכען? עס קען נאך ווערען פון דיר לייט און זאלסט בעקומען נאר א אנדער פנים. הא, וואס זאגסט דו?

איך בין ביי מיר זיכער געווען, אז די קליאטשע וועט גאר אני קוועלען פון דער בשורה. עס וועט איהר פשוט א שטיק געזונד צו-קומען. זי וועט זיך אנחאפען, ווי מען זאגט, מיט הערענדיג אזעלכע ווערטער. זי וועט זיך אנחאפען, ווי מען זאגט, מיט הענט אי מיט פיס און פאר גרויס שמחה אבגעבען א דאנק און א לויב דעם, וואס איך האב די הענט נישט געוואשען, ווי אויך מיר, זיין שליח, וואס האב איהר אנגעזאגט אזא גוטע בשורה. איך בין זיך מודה, אז מיר טוהט עפיס משונה ווילד הנאה, ווען איינער דאנקט מיר פאר א טובה, וואס ער האט פון מיר, אדער דורך מיר, געהאט.

עפיס פיהל איך מיך דערנסטמאל, אז איך בין זיין האר און ער איז מיין קנעכט, איך בין דאס דער פיינער מענש, דער בעגליקער, דער בעל-רחמים, דער בעל-טובה און ער איז עט... א נעבעך... מיר, פארשמיעהט זיך, קומט אלצדינג, מיר קומט אי געלט אי אלע תענוגים און איהם וואס?... לאז ער זיך פרעהען, וואס אזא מענש, ווי איך, האט אויף איהם רחמנות געהאט און איהם עפיס געגעבען. ער וואלט דאך פון מיר נאך געקענט חאפען גאר א פסק. א שטיינער. ער זאל געוועזען ארייננקומען צו מיר און געבעטען עפיס א זאך, וואס איהם בעריהרט עס אין דעם לעבען, ביי מיר אבער איז דאס גאר א שפאס. — דערנסטמאל האט מיר גראד געקענט אויסקומען, אויף איהם קרום א קוק צו געבען, זיך נישט צו לאזען ריידען און צו פעודרעהען מיט דער נאז אזוי, אז ער וואלט קוים די טיר געטראפען. מיט איין קוק וואלט איך איהם צוקוועטשט, ווי א פליג, און זיינע אלע האפנונגען, משטיינס-געזאגט, צעריסען ווי א שפינוועבס. אינגאנצען האט עס זיך געווענדט טאקי נאר אין איין האר. — בשעת אזעלכער דאנקט מיר, פיהל איך, ווי גרויס. א גביר, איך בין. עס דאכט זיך מיר דערנסטמאל, גלייך ווי ער איז מיר מודה אויף די ברכות, גיט מיר אב די וועלט, אויך יענע וועלט און זיך אליין האלט ער מיט רעכט טאקי פאר א גארנישט. מיר, פארשטעהט זיך, קומט א גרינג לעבען, אהן מיה, אהן ארבייט, אהן זארג. דערויף בין איך דאך א פיינער, איידעלער מענש, און איהם... איהם איז עפיס א אנדער זאך... מיר זענען טאקי ביידע פלייש און בלוט, פונדעסטוועגען איז נאך א גרויסער חילוק צווישען בלוט און בלוט. איידעל בלוט איז פארט עפיס אנדערש. היינט איז טאקי אונזער ביידענס טבע אויך נישט גלייך, איך בין געוועהנט געווארען גוט צו לעבען מיט אלע תענוגים; זאל מיר נישט זיין צו דער צייט דאס גלעזיל קאווע, דאס גלעזיל טהעע אדער לאז מיר צו מיטאג נישט דערגעהן עפיס א געריכט און לאז איך מיך א איבריגען ביינ טאן, בין איך פשוט אויס מענש; ער אבער איז געוועהנט געווארען צו הארעווען, ער איז פארגרעבט, אהן א שום געפיהל. א ארימאנס קישקע קלייבט גאר נישט איבער, חאפט דאר ברויט. האקט קרעמענעס. אבי עסען... ווי קומט ער צו מיר? בשעת עפיס א געמיין מענשעל, עפיס א נויטבעדערפטיגער דאנקט מיר מיט א ציטערדיג קול, שטעה איך און שמייכעל מיר אביסעל, עפיס זעהר משונה. וואס לאזט זיך גאר נישט צו בעשרייבען. עס ליגט אין דעם שמייכעל אי ענוות אי גדלות, אי כלומר'שט ערענסט אי געשפעט, אי צונעלאזט.

קיט, אי אַ שטופּ פֿון זיך אויף אַ מייל, אי מהילאָ־תיתי אַ רחמנות, אי סהילאָ־תיתי אַ רוח אין דיין טאַטען, אי רשות יענעם צו ריידען אי אָני־צוהערעניש: פֿונדעסטוועגען דרך־ארץ! אַז איך שענק איהם דענסטמאָל אַ קוק, דאַכט זיך מיר, ער איז זיך פּשוט מחיה; שענק איך איהם נאָך עטליכע ווערטער, לאָז מיך צו איהם אַראָב און זאָג איהם פֿאַר גוטסקייט מוסר, ווי, אַ שטייגער: מען בעדאַרף אַרבייטען, האָרעווען, פֿערדינען כּשר דעם גראָשען מיט שוויים. מען בעדאַרף זיך נישט פֿוילען, מען בעדאַרף לעבען מיט חשבון; אָדער איך מיש מיך גלאַט אַריין אין נאָטס בעראָטה, מיט עצות אין זיינע זאַכען און זאָג מיר בויך־סברות. אָט אַזוי בעדאַרף מען דאָס און דאָס מאַכען, דאָס און דאָס שרייבען. אַזוי איז גוט, אַזוי איז שלעכט וכדומה דעות גאָר אָהן אַ שום טעם — דאַכט זיך מיר, קוועלט ער פּשוט אָן, ער זאָגט אויף מיין איטליכס וואָרט נאָך אָמן און דאַנקט מיר פֿאַר מיין זיסען מוכר, פֿאַר מיינע קלוגע עצות. איך מיין, אַז אין דרינען זענען מיר גליך אַ סך גבירים, אַ סך באַרמהאַרצעדיגע, גרויסע לייט. איך דערקען עס תמיד אין זייער פּנים, אין זייער שמייכעלע, אין זייערע שיינענדיגע אייגעלעך, אין ז ער דבור, אין זייערע עצות און אין זייער מוסר־זאָגען. נאָך בעסער ווייזט זיך עס אַ מאָל אַרויס אין זייער האַנד־געבען. דאַכט זיך אין פּלוג, וואָס איז אַזוינס אַ האַנד־געבען! בײַ פּראָסטע מענשלעך איז דאָס פּשוט, מען גיט יענעם די האַנד, מיט אַלע פֿינגער, ווי ז איז, גאָר אָהן חכמות. בײַ די פֿיינע מענשען אָקעגען שטעקט אין דעם האַנד־געבען גרויסע חכמות, מען גיט זי אויף פֿילערליי אַרטען; אין איטליכער אַרט ליגען גאַנצע הלכות, עס ליגט דרינען אַ גאַנץ לשון. בשעת איך בין געוואָרען אַ פֿיינער מענש, האָב איך אָוועקגעלעהרענט די חכמות פֿון אַ האַנד־געבען, אַ לאַנגע, לאַנגע צייט. אַז גאָט וועט מיר שענקען געזונד און לעבען, טראַכט איך אָבדרוקען וועהר אַ דיקען ספֿר, אין עטליכע חלקים, מיט דעם נאָמען „חכמת־היד". דער ערשטער חלק שמועסט פֿון נעהמען. מילא דאָס איז אַ גרינגע זאַך, איין כּלל אויף תמיד, פֿאַר איטליכען גלייך, אַז נעהמען בעדאַרף מען מיט דער גאַנצער האַנד, און אויב עס לאָזט זיך, איז מען זיך אימעטום נוהג צו נעהמען מיט ביידע. די גאַנצע שווערקייט ליגט אין געבען. דערויף שטעלען זיך אַלע מפֿרשים, דרינען זענען דאָ טויזענט פּירושים, און דאָס איז דער עיקר אין דעם ספֿר. איך בין זיכער, אַז די וועלט וועט פֿון דעם ספֿר אַ גרויסען נוצען האָבען, בפֿרט יענע מיני מענשעלעך, ...ס ווערע

פֿלוצלים אויפֿגעריכט, וואָס ווילען זעהר שפּילען אַ ראָליע. אין אַלע אַלען נאָכצוטאָן די גרויסע לייט, די פֿיינע־בריות; ווי אויך יענע מיני נקבות, וואָס וואַרפֿען פּלוצלים אין די עלטערע יאָהרען פֿון זיך אַראָב דעם שלייער, פּוצען זיך אויס נאָך דער לעצטער מאָדע, מאַכען חן, בלאָזען פֿון זיך זעהר שטאַרק און ווערען פֿון דער העלער הויט גאַנצע דאַמען!...

הײנטיקס מאָל אָבער איז מיר נישט בעשעהרט געווען הנאָה צו האָבען. די קליאַטשע, וועניג וואָס זי האָט מיר נישט געדאַנקט, האָט זי נאָך, ווי עס האָט אויסגעזעהן, אַפֿילו נישט געוואָלט הערען מיינע רעד. זי האָט זיך אָוועקגעקעהרט גאָר אין דער זייט און גענעסען גראָז מיט אַזאַ מינע, ווי זי וואָלט לחלוטין נישט געוואוסט, אויב איך געפֿין מיך גאָר דאָ נעבען איהר. דאָס האָט מיך אַביסעל גענאַרט, איך האָב איהר נאָך אַ מאָל איבערגעחזרט מיינע פֿריהערדיגע ווערטער. זי האָט טאַקי חיטער זיך נישט ווייסענדיג געמאַכט און געטאָן איהר זאַך, ווי אייבער דערט: וואָס אַרט מיך, אַז יענער פּלוידערט? אַז יענער וויל מיך לעהרען? — אַזאַ בעליידיגונג האָב איך שוין נישט געקענט אויסהאַלטען. וואָס הייסט? עפּיס נאַרישקייטען דערצעהל איך דאָ? איך שמועס דאָך מכּח השכּלה, מכּח בילדונג!... עס האָט מיך אונטער־געטראָגען. פֿאַר וואָס דאָס איז בײַ איהר עפּיס נישט אַזוי אָנגעלעגט. איך האָב זיך אויפֿגעשטעלט געשווינד אויף די פֿיס, מיך אומגעקעהרט מיט דעם פּנים צו דער קליאַטשע און איהר געזאָגט אַ גאַנצע דרשה.

— איטליכען איז בעקאַנט, האָב איך געזאָגט מיט פֿייער, איטליכען, פֿון קליין ביז גרויס, איז בעקאַנט, אַז אַלע חכמים פֿערגלייכען די בילדונג אָדער געלעהרענטקייט צו דער ליכטיקייט: ותורה אור, און די געלעהרענטקייט איז ליכט, זאָגט אויך דער פּסוק. אָבער דאָס גראָבקייט און דאָס נישט־געלעהרענטקייט פֿערגלייכען זיי צו פֿינסטערניש. אַ געבילדעטען איז ליכטיג אין די אויגען, אין אַלע זיינע רמ״ח אברים. די בילדונג גיט איטליכען, אַקוראַט ווי דאָס ליכטיגקייט, גליק און לעבען. חער עס איז נאָר געבילדעט, לעבט זעהר גליקליך אין עושר, אין כּבוד. ער האָט תענוג פֿון דער וועלט און די וועלט האָט גרויס תענוג פֿון איהם, איטליכער האָט איהם משונה ליעב, געהט נאָך איהם פּשוט אויס. מען גיט איהם דאָס שענסטע, דאָס בעסטע, אַפֿילו דאָס טעלערל פֿון דעם הימעל נעהמט מען איהם אַראָב און מען טראָגט איהם צו פֿון פֿיינעלמילך. הכּלל, עס איז איהם גוט, גוט, נאָך גוט. גבירים, רייכע

ל כ. קווּעלען פֿון איהם גאָר אָן. זענען פשוט זיך מחיה און לעקען די
ג'ינגער פֿון זיינס אַ וואָרט. איטליכער שלעפּט איהם צו זיך ווי אַ טיי-
ערען בּריליאַנט, און לאָזען זיי מאַכען אַ בּאַל, אַ מיטאָג, אָדער עפּיס
ז קערמעשיל, שטעהט ער בּיי זיי אין צעטעל דער ערשטער, ווי
אַ שפּיגעלע. זיי פֿאַרשטעהען, נישקשה, אַז טאַקי געלד איז שמעלט,
היינט איז עס דאָ, מאָרגען נישטאָ, אָבער ער — ער אַליין איז געלט,
ער איז גאָלד און זילבּער. וואָס טויג איהם געלד? וואָס טויג איהם
צירונג? אַז ער אַליין גילט ווי אַ מטבע, אַז ער אַליין איז אַ אבן-טוב!
לאָז ער פּריווען עפּיס בּעטען אַ הלואָה וכדומה, דערפֿילען זיי תיכף-
ומיד זיין בּקשה מיט גרויס שמחה. וועלכער גביר, אַ שטייגער, וועלכער
רייכער מאַן האָט אין זיין לעבּען, אַ מאָל אין עפּיס אַ זאַך אַ געבּיל-
דעטען אָבּגעזאָגט? וועלכער, אַדרבּה וועלכער? — איך מיין טאַקי
קיינער נישט! קלאָגט זיך אויף זיי גראָד אין דער זאַך עמיצער, איז ער
זיכער אַ ליגנער, און אויבּ ער איז בּעקאַנט פֿאַר נישט קיין ליגנער,
מוז דרינען אודאי עפּיס זיין, איינער דעם אַנדערען האָט, אַ פּנים, נישט
געמוזט פֿאַרשטעהן, בּיידע האָבּען געמוזט אַ טעות האָבּען... די אַריס-
טאָקראַטען, דאָס הייסט, די פֿיינע לייט, וואָס פֿעררייסען די נעז און
בּלאָזען פֿון זיך תמיד, גלאַט אַזוי אָהן אַ שום טעם; וואָס פֿערלאַנגען,
אַז איטליכער זאָל פֿאַר זיי האָבּען אָבשיי, צוליעבּ זייערע מאָדנע הויזען,
שטיוועלעטען וכדומה, צוליעבּ זייער מבינות אויף שענער כחורה און
אויף אַלע געשמאַקע זאַכען, ווי אויך צוליעבּ זייער גוטען מיטאָג, וואָס
אין איהם קומט אַריין מעהר אַבּיסעל פֿלייש מיט שמאַלץ און מעהר
מיט אַ געריכט, ווי בּיי דעם געמיינעם עולם — אָט די אָבּגעפֿיינטע
מענשעלעך, זאָג איך, לויפֿען דעם געבּילדעטען אַקעגען און גיבּען איהם
גרויס כּבוד אָב. אַפֿילו יענע מיני דאַמען, וואָס מאַכען שטאַרק חן,
אַזוי אַז בּיים צו-געהן צו זיי אַ מאָל ווערט מען בּטל, מען מינעט זיך
עפּיס משונה, מען ווייסט נישט ווי מען זאָל שטעהן, ווי מען זאָל זיצען,
וואו מען זאָל אַהינטאָן די הענט; מען ווערט עפּיס אַזוי צומישט, אַז
מען רעדט בּויבעריק און מען ווערגט זיך מיט איטליכען וואָרט; עס
פֿאַרענדערט זיך עפּיס דאָס קול, עס רוישט עפּיס אין די אויערען, אַז
מען הערט כּמעט אַליין נישט, וואָס מען רעדט; יענע מיני דאַמען, וואָס
אין זייער געזעלשאַפֿט בּענעהמען זיך אַפֿילו די גאַנץ וואוילע מיט עפּיס
אַ געצוואונגענער אוּנגעצוואונגענקייט, דאָס הייסט אויף פּראָסט יודיש,
זיי טוהען זיך אָן אַ כּח, צווינגען זיך, אַז זייער בּענעהמונג זאָל אויסזעה

נישט גצוואונגען, כּלומר'שט פֿריי; וואָס מיינען, אַז זיי בּעגליקען יענעם
מיט אַ וואָרט, מיט אַ קוק; וואָס טראָגען אויף דעם קאָפּ ווילטיגע
זאַכען, גאַנצע בּערג... אַ בּאַרג פֿרעמדע האָר און אַ וואַלד שמאַטעס-
בּלומען, — אַפֿילו זיי הייגען זיך אויף דעם געבּילדעטען און קוויקען זיך
מיט זיין איטליכס וואָרט. בּעדאַרף עס דען טאַקי אַזוי נישט צו זיין?
זאָגט עס דען אויך נישט דער פּסוק? ער זאָגט: אַשרי אָדם, אַז
וואויל איז דעם מענשען, מצא וועלכער האָט געפֿונען חכמה, חכמה!
פֿאַר וואָס? וואָרום כּי טוב סחרה, איהר האַנדעל איז בּעסער מסחר
כּסף, איידער מיט זילבּער, בּשמאלה, אין איהר לינקער האַנד
עושר וכבוד איז עושר און כּבוד. נו, בּעדאַרף מען נאָך דען האָבּען
אַ בּעסערין ראיה ווי אַ פּסוק?... איך וויל דאָ גישט זעהר מאריך זיין,
אויבּצווייזען פֿון דער וועלט, ווי שלעכט, ווי בּיטער און פֿינסטער עס
איז די ניט-געלעהרענטע, ווי שלאָף און דערשלאָגען זיי זענען, נעבּעך,
ווי מען לאָזט זיי ערגיץ נישט פּשוט קיין קאָפּ אויפֿהייבּען, ווי זיי ליידען
און קומען, נעבּעך, אָבּ; ניין! איצט וויל איך דערפֿון נישט רעדען, איך
וויל דאָ נישט מעהר בּעווייזען, ווי גוט די בּילדונג איז, און דערפֿון וויל
איך אַרויפֿקומען אויף דיר, דו זאָלסט פֿאַרשטעהן, ווי עס בּעדאַרף בּיי
דיר שטאַרק אָנגעלעגט זיין דער פּלאַן, וואָס מען וויל דיך...

נאָר מיין קליאַטשע אָבּער האָט אין מיטען דעם שמועס פּלוצלינ
זיך אויפֿגעשטעלט און אַוועקגעגאַנגען ווייטער אַבּיסעל, זיך גענומע
עסען גראָז, גאַנץ קאַלטבּלוטיג, קיין קוק אַפֿילו נישט צו טאָן אויף מיר
איך אָבּער האָבּ נישט געוואָלט שווייגען, עס איז מיר שוין געגאַנגען אי
נצחנות, עס האָט מיך שוין טאַקי גוט פֿערדראָסען. עפּיס וואָס בּין איך
אַ יונגעלע, וואָס עפּיס בּין איך? עפּיס פּלוידער איך, וואָס? איך האָב
איהר חאָטש פֿונדערווייטענס, חאָטש זי האָט נישט געוואָלט הערען, אַלי
געזאָגט ווייטער מיין שמועס מכּח איהר און אויסגעלאָזט אויף אַ קוי
מיט דעם פּסוק: אם תאבו, אויבּ איהר וועט פֿאָלגען ושמעתם או
איהר וועט הערען, טוב דאָס גוטסקייט הארץ פֿון דעם לאַנד תאכלו
וועט איהר עסען!...

דאס זעכצעהנטע קאפיטעל

קיין טאנץ גערט נישט פאר קיין עמען.

אבזאגענדיג דאס, האב איך מיך אונ פערשוויצט, מיט א פער־פלאמט פנים און א געשוואלען הארץ מיך א ווארף געטאן אונטערן בוים.

די קליאטשע איז ביי מיר געווען שטארק אבגערופען נאך אזא אויפפיהרונג. איך האב זי געהאלטען פאר א פערפאלענע, א פערפאלענע אויף אייביג. עס וועט שוין פון איהר קיין לייט נישט זיין. עונאים זענען א פנים טאקי גערעכט, א וועלט איז מאקי נישט משוגע, מכתמא איז זי טאקי א שלימזל, א פארשלעפטע קרענק פון זיין ליבען נאכען. וואס וועל איך דא באמת זיך ניאנטשען מיט איהר? איך וועל נאר ווארטען אביסעל, האב איך געטראכט, ביז וואנען עס וועט רעכט טאג ווערען, דענסטמאל וועל איך פון איהר ענטלויפען, וואוהין די אויגען טראגען, אפילו פארגעסען דעם „זיי־געזונט" און מיט איהר זיך נישט געזעגענען. לאז זי זיך טאן, וואס זי וויל. מיר געהערען זיך מעהר שוין כלל וכלל נישט אן.

און אזוי ווי איך זיץ דא, הער איך פון דער וייטען, ווי א קול עפיס אנרופענדיג זיך צו מיר:

— יא, וואס בעטייט עס אזוי דיין ענטלויפען, ס'טייטש, אזא מענש ווי דו, זאל ענטלויפען?

„די קליאטשע איז טאקי נאר א מכשפה, זי וויסט, וואס אין הארצען טהוט זיך. זי האט זיך, א פנים, אנגעשטויסען, אז איך וויל פון איהר ענטלויפען! — אזוי האב איך ביי מיר געטראכט מיינענדיג, אז דאס קול

איז פון דער קליאטשע, זי רעדט דאס צו מיר. — מאך איך מיך א תם און ענטפער איהר שטאטלענדיג:

— וואס ענטלויפען?... ווער?... פאר וועמען?...

— פאר דעם פויער!

— א, פאר דעם פויער, פרעגסטו. וואס איך בין ענטלאפען? — זאג איך שוין רוהיגער, — א פויער בלייבט טאקי א פויער, א פרא אדם. ער האט מיך נאר געוואלט שלאגען!

— ס'טייטש, וועמען שלאגען? דיך? און דו האסט איהם גע־שווינגען?

— נו, וואס האב איך דען געקענט טאן?

— אזזזוי! דו קענסט נישט, ביסט ענטלאפען! און דאס בידנע פערדיל זיינען נעבעך. האט ער טאקי אלץ געשלאגען! ס'טייטש, איף די וועגען, אויף די שטרוזען זענען דען נישטא איערע בארמהארצינע חברה־לייט?

איך בין געבליבען צומישט און נישט געהאט וואס צו ענטפערן.

— טאקי, א פנים, די בעלי־רחמים'ס זענען די בעלי־רחמים'ס און די אומשולדיגע בעשעפעניש, די אומגליקליכע פערדלעך ליידען, א פנים, אלץ טאקי, נעבעך! א פנים, די דאזיגע שלימזלניקעס, וועלכע מען האט פריהער געפייניגט, פייניגט מען נאך אי אצינדו ס'טייטש, עפיס איז דען הפקר א וועלט?

איך האב פון די ווערטער ארויבגעלאזט די נאז.

— וואס הייסט, „היינטיגע צייט איז דאך נישט מעהר הפקר א וועלט. עס איז דא א חברה „צער בעלי־החיים".

אך האב איהר נישט געקענט קוקען אין די אויגען און אוועקגע־דרעהט דעם קאפ.

— בשעת דו האסט פריער ארויסגערעדט די דאזיגע ווערטער אויף א קול פון דעם גאנצען הארצען, האט מען געקענט מיינען, כ'לעבען, אז איצט איז זיכער משיח־צייט! אט נעהמען זיך צונויף אלע חיות און בהמות אינאיינעם ווי ברידער. אט ווערען ווע־ף „פאני־בראטציע" מיט שאף, לעמפערטען ווערען חבר מיט ציגען, איינער בעט דעם אנדערען מחילה פאר פריהערדיגע זינד, פאר אמאליגע נארישקייטען; וואס ס'איז געווען, איז געווען, פון היינט אן זאל געמאכט ווערען גוטע תקנות. די שארפע נענעל מיט די שרעקליכע צייהן זאל מען אוועקלעגען אויף דער פאלעצע, אוים מאדע צו פערגיסען בלוט, צו עסען יענעמס פלייש, נישטא

מעהר קיין שטאַרקע מיוחסים, אַלע זענען גלייך, מען לאָזט אַרויס אַ פֿרעהליך קול: אוראַ, אוראַ! עס איז משיח-צייט, און ווי אַלע פֿרעהען זיך און טאַנצען, בעדאַרף גאָר אָנקומען אַ פֿויער מיט אַ פֿערדיל שלאָגענדיג אים טויט-שלעק—און ס׳ווערט פֿאַרשטערט די גאַנצע שמחה. איך בעט „החיים", זאָרגט זיך, שמועסט פֿון רחמנות, פֿון מענשליכקייט, און דאָרט פּלאַגט מען טאַקי די אומגליקליכע בעשעפֿעניש. ווער עס וויל, לאָדט אָן די פֿערדלעך מיט משא איבער זייערע קרעפֿטען און וועצט פֿון זיי די נשמה אַרויס. מען העלפֿט זיי נאָר, ווי עס זעהט אויס, מיט אַ גוט וואָרט, מיט אַ זיפֿץ, מיט אַ קרעכץ: ס׳איז נאָר אַ ריין טעאַטער, כ׳לעבען! היינטיגע צייט פֿערדינט טאַקי מיט רעכט דעם נאָמען: די צייט פֿון קרעכצען, פֿון רעדען, פֿון פּלוידערן.

— גענוג!—האָב איך זיך שטאַרק צו בייזערט, נישט קאָנענדיג זיך מעהר איינהאַלטען פֿון אַ זעלכע געשפּעטרייען—גענוג, כ׳לעבען, צו שפּעטען בשעת מען רעדט מיט דיר ערענסט, בשעת מען שמועסט מיט דיר מכּח השכּלה, מכּח בילדונג.

— מיט איהר רעדט מען ערענסט?!—בעקום איך אַ ענטפֿער אויך מיט אַ בייזער—נו, טאָ הער זשע—וואָס לינסטו אויסגעצויגען חי אַ נבלה אויף דער ערד? — הער זשע, וואָס מען זאָגט דיר מיט אַ פֿולען מויל. מיט איהר, זאָגסט-דו, רעדט מען ערענסט!? קאָפּ אין דער וואַנד! אַז דו ציהסט פֿאַר דער צונג, מוז מען דיר זאָגען, אַז דו ביסט ווילד, דיינע ווערטער מיט די בריעוועלעך דיינע—משונה ווילד, און, דאַכט זיך, נישט אַנדערש טאַקי, אַז דו ביסט פֿעררוקט. אָט דעם אומגליקליכען בעשעפֿעניש זאָגט מען: לערען זיך אויס. פֿרעג איך דיך, ערשטענס, חכם מיינער, פֿאַר וואָס הייסט מען עס דווקא איהר? וועניג זענען דאָ אין דער וועלט, אַ שטייגער, נישט געלעהרענטע פֿערד, טאַקי אמת פּראָסטע, נישט דערצויגען אין קיין שום זאַוואָד און פֿונדעסטוועגען, חוץ זייער שאָדען, אַזוי לעבען אויף איהר געזאָגט געוואָרען! צווייטענס, ווען דין וואָס האָט ער דיר דער פּרא-אדם געזאָגט?

זי שבּעט פֿון מיר; טראַכט איך מיר אין האַרצען מיט פֿערדראָס און ענטפֿער נישט קיין וואָרט.

אַ כּנים עס איז אַ טעות. עס איז נאָר אַ פּורים-שפּיל, אַ ריינע קאָמעדיע, כ׳לעבען! דאָ זיצט אַ קאָמיטעט פֿון אַ חברה „צער בעל קען, אבֿת, נישט די אָנשטעלען, ווי די איידעלע, דערצויגענע פֿערד, אָבער קיין גראָב פֿערדיל קען מען זי, דאַכט זיך, פֿאָרט נישט רופֿען

דאָן וואו שטעהט עס, אַז איטליך פֿערדיל מוז דווקא האָבען אַ דיפּלאָם פֿון אַ זאַוואָד? דריטענס, אויב זי קען נישט הייבען פֿיסלעך און מאַכען יענע אָנשטעלען, ווי זי זאַוואָדסקע פֿערד, אַ קעגען-זשע דערפֿאַר האָט מען פֿון איהר מעהר, אַ סך מעהר נוצען ווי פֿון זיי. יענע זענען פּטור פֿון אַלצדינג, ווייסען נישט מעהר ווי די קאַרעטע, ווי די יאַכט. מיט איהר אָבער אַרבייט מען מעשים, זי טראָגט אויף זיך אַלערליי משא. וואו איז דען איהר פֿלייש, איהר לייב און לעבען? זי האָט עס פֿערלאָרען אין דער אַרבייט. וואָס מען זיך וויל, מעג מען זיך זאָגען, נאָר איהר מיה, איהר פּראַצע האָט זעהר, זעהר פֿיעל נוצען געבראַכט... פֿערטענס, וואָס פֿאַר אַ שייכות, איך בעט דיך, האָט עסען און דאָס נייטיגע בעדערפֿעניש מיט בילדונג? מיט וואָס פֿאַר אַ יושר קען מען יענעם נישט לאָזען עסען, עטהמען פֿריי, סיידען ביז ער וועט זיך אויסלערנען עפּיס קונצען? איטליכס בעשעפֿעניש, וואָס ווערט געבוירען, איז קודם-כּל אַ לעבעדיגע זאַך, פֿערזאָרגט פֿון דער נאַטור מיט אַלע חושים, מיט אַלע אברים, טאַקי נאָר פֿון זיינעטוועגען, בכדי דורך זיי צו בעקומען אַלצדינג, וואָס עס בעדאַרף נייטיג האָבען צום לעבען. עס האָט, אַ שטייגער אַ מויל, אויף צו עסען, עס האָט אַ נאָז, כּדי צו אָטהמען, עס האָט פֿיס, כּדי צו געהן, נישט כּדי צו טאַנצען. טאַנצען וכדומה נאָך אַ זעלכע שמאָכעלייען, דאָס זענען נאָר אויסגעטראַכטע מעשיות, דאָס האָט מען אַליין זיך אויסגעטראַכט שפּעטער און אַ נאָמען געגעבען בילדונג. איך וויל מיך דאָ נישט אַריינלאָזען אין חקירות, אויב די בילדונג מיט די אַלע קונצען זענען גוט אָדער שלעכט; אויב דאָס אַלצדינג, וואָס מען לעהרענט, זיי אַזוי מען האָט עס צונויפֿגעשטעלט, פֿון וואַנען מען האָט עס גענומען, אויב דאָס אינגאַנצען הייסט גאָר בילדונג. וואָרום מען זעהט דאָך אַ סך קונצען, וואָס אַ מאָל זענען זיי געשטאַנען אין דער פּראָגראַמע, שטאַרק געגאָלטען און היינט געהען זיי מעהר נישט אָן; ווידער נאָך קונצען, וואָס דאָס גאַנצע אָנהאַלטעניש זייערע, משטיינס-געזאָגט, איז אויף יענעמס געשמאַק, אויף יענעמס השערות; ווידער נאָך אַזעלכע, כּלומר׳שט ערענסטע קונצען, וואָס זענען געבויעט אויף יענעמס ווילען. אויך קאַפּריזען, אויף אַלטע פֿערשימעלטע מנהגים; עס זענען דאָ אויך אַזעלכע מעשיות, וואָס לכתחילה האָט מען זיי געשטעלט אויף אַ [illegible] פּינטעל. אויף דער פֿאַנטאַזיע, אויף דעם כּח הדמיון; ווי אויך אַזעלכע מעשיות, וואָס זענען זיך סומך אויף פֿאַקטען, דאָס הייסט אויף דעם, וואָס אין דער וועלט האָט זיך פֿערלויפֿען. נאָר די פֿאַקטען גופֿא זענען אָבער

פֿאַרדרעהט, איטליכער דערצעהלט זיי אויף איין אַנדער אופֿן, איטליכער קוקט אויף זיי אַנדערש, חוץ דעם ווערען זיי ווי־עס־איז אָבגעשילדערט נאָר פֿון דרויסען, אָבער מי־יודע, וואָס אינווענדיג טהוט זיך? היינט בעדאַרף מען דאָך טאַקי נישט פֿאַרגעסען, אַז יענע שוין כּלומר׳שט ערענסטע מעשיות לאָזען דאָך נישט מעהר הערען ווי שטוקעס, אָנשטעלען, קינדערשפּיל, אינגאַנצען אַ פּוּף, אָבער פֿון יענע אין תּוך אַריין נוטע המצאות, שענע קונצען אַנטיק אין דער וועלט, פֿון זיי מאַכען די מעשיות עפּים נישט אַזאַ צימעס ... נאָך אַ מאָל זאָג איך, אַז איך לאָז מיך דאָ נישט אַריין אין טיפֿע חקירות, אויב די בילדונג מיט אַייערע קונצען האָבען אַ ממשות אָדער נישט, אויב זיי האָבען דער וועלט געבראַכט גליק אָדער אומגליק. אַזעלכע חקירות געהען מיך אַצינד נישט אָן. איך וויל מעהר נישט זאָגען, אַז זיי זענען נאָר בײַ־זאַכען, בשעת געבוירען ווערען האָט דאָס בעשעפֿעניש פֿון זיי נאָר נישט געוואוסט, עס האָט איהם טאַקי באַלד זיך געגלוּבּט עסען, עטהמען און זיך בעוועגען נאָך איידער עס האָט נאָר געהאַט אַ רמז דרמיזה פֿון יענע אויסגעטראַכטע המצאות. מהיכא־תיתי, איהר קענט איהם נישט געבען די שענע אַשייניקעס, דאָס טייערע געשפּאַן מיט די פֿליטערלעך וכדומה נאָך צאַצקעס און שפּילכעלעך, וואָס זענען פֿון אייך בעשטימט פֿאַר יענע מיני קונצען, אָבער עסען, פֿרײַ עטהמען און אַלע נייטיגע זאַכען, וואָס זיין גוף פֿאָדערט און וואָס אָהן דעם קאָן עס זיך נישט בעגעהן — דאָס אַלצדינג מוזט איהר איהם געבען, עס האָט דערויף אַ רעכט, איהר קענט עס בײַ איהם בשום אופֿן נישט אוועקנעהמען. איהר קענט נישט דאָס בעשעפֿעניש האַלטען פֿערשפּאַרט, עס זאָל זיך נישט בעוועגען, וואָרום דורך דעם מוז עס ביסלעכווייז אָבשטאַרבען — נעהמט איהר דאָך צו בײַ איהם דאָס רעכט צו לעבען; איהר טאָהרט עס נישט גלאַט פּייניגען, שלאָגען, וואָרום דורך דעם מוז איהם, נעבעך, וועה טאָן, עס קען נאָך ווערען אַ ביטערע קאַליעקע — נעהמט איהר דאָך צו בײַ איהם דאָס רעכט געזונט צו זיין און הנאה צו האָבען אין דעם לעבען! ...

אַז דו ציהסט שוין יאָ פֿאַר׳ן צונג, וועל איך דיר טאַקי בפֿירוש אַרויסזאָגען: איך בין דיר מוחל דיין רחמנות! איך וויל נישט, אַז דו זאָלסט אויסאַרבייטען, מען זאָל זי נישט אַזוי פּלאָגען, מען זאָל זי געבען איהר בעדערפֿעניש צו דערהאַלטען די נשמה, טאַקי נאָר גלאַט פֿאַר רחמנות, ווייל עס איז פּשוט אַ צער בעלי־חיים. זי וויל אַפילו נישט. דו זאָלסט אויסבעטלען פֿאַר איהר אַלע נייטיגע זאַכען צום לעבען אַ

מהאי טעמא, וואָס מען האָט און וואָס מען קאָן פֿון איהר האָבען נוצען. דאָס זענען אַלטע מעשיות, אַלטע לידלעך, וואָס איך האָב זיי שוין געהערט אין דער וועלט זינגען אין פֿערשיעדענע צייטען. געוועהנטליך, אַז די וועלט הויבט ערשט אָן זיך אַרומצוקוקען, זיך צובעטראַכטען, דענסטמאָל רעדט מען פֿון הומאַניזם, דאָס הייסט פֿון מענשליכקייט, פֿון רחמנות, פֿון באַרמהאַרציגקייט; שפּעטער אַביסעל, אַז די וועלט הויבט אָן פֿאַמעליך פּראַקטישער צו ווערען, איז אין דער מאָדע צו רעדען פֿון אוטיליטאַריזם, דאָס הייסט, פֿון נוצליכקייט, פֿון דעם נוצען, וואָס מען קען פֿון דעם, פֿון יענעם האָבען. ערשט גאָר שפּעטער, אַז די וועלט בעקומט אַ שכל, אַ יושר, און פֿאַרשטעהט בעסער דעם גאַנג פֿון דער נאַטור מיט אַלע איהרע בעשעפֿעניש, דענסטמאָל הויבט מען אָן צו רעדען פֿון אמת, פֿון גערעכטיגקייט. — איך וויל נאָר נישט הערען קיין רחמנות, קיין נוצען, — רחמנות און נוצען זענען אַזעלכע זאַכען, וואָס די וועלט קען זיך אויף זיי נישט האַלטען. איך בין גלייך ווי אַלע, זאָגט מיט רעכט דאָס דאָזיגע בעשעפֿעניש, פֿלייש און בלוט זענען מיר אַלע, אונזערע בעדערפֿענישען זענען גלייך, און איין רעכט אויף צו לעבען האָבען מיר אַלע. האָט יענער אויף מיר רחמנות, הייסט עס אַזוי פֿיעל, ווי איך לעב נאָר אין זיין זכות; ער — האָט יאָ דאָס רעכט צו לעבען, און איך — ניט! אינגאַנצען וואָס איך האַלט מיך, וואָס איך זשיפּע, האָב איך עס צו פֿערדאַנקען איהם, נאָר איהם — אין דער צייט אַז מיר ביידע זענען גאַנץ גלייכע בעשעפֿעניש מיט איינערליי בעדערפֿענישען, לאָזט מיך יענער לעבען, ווייל איך בריינג איהם נוצען, הייסט עס אַזוי פֿיעל, ער איז דער תּכלית, דער עיקר, און איך לעב נאָר, מחמת דערמיט טויג איך איהם, פֿאַר מיר אַליין וואָלט איך נישט בעדאַרפֿט גאָר בעשאַפֿען ווערען. איך וויל אָבער לעבען גלייך ווי אַנדערע, גלאַט ווייל איך בין אויך אַ בעשעפֿעניש פֿאַר מיר. פֿאַרשטעהסט־דו מיך, מיין מליץ יושר, מיין באַרמהאַצעדיגער האַר? אויף אייער באַרמהאַציגקייט און אויף דעם, וואָס איהר קענט פֿון מיר האָבען נוצען, דערויף קען איך כּלל מיך נישט סומך זיין. מאָרגען ווערט דיר, צו אַלדי שוואַרץ יאָהר, פֿערשטאָפּט דאָט האַרץ, ביסט אין אַ שלעכטער לוינע, אָדער איך וועל דיר איינמאָל נישט קענען צו־שטעלען די צאָהל ציגעל אַקוראַט, — ווערסט־דו ברוגז, גיסט אויף מיר אויס דיין צאָרן — און עס ווערט פּלוצלים אַ תּל פֿון מיר! אַז איהר וועט מיט מיר זיך בענעהמען מיט גערעכטיגקייט, אַזוי ווי איהר בענעהמט זיך מיט אַנדערע, דענסטמאָל,

קהסט־דו וועלען מיר שוועסען מכּח יונצען. אין גיסע אומשטענדען אין וואוילטאג, מהילא־תיתי, קריגען אין קאפּ אזעלכע זאכען. דו וועסט אפילו פערשפּארען מיר צו זאגען דענסטמאל דרשות. הא. וואס זאגסטו דערצו. מײַן הארינקע?

וואס זאג איך? האב איך נעענטפערט, איך זאג: נישט אנדערש, אז דער רוח רעדט הײַנט אוים דיר, טאַקי נאר דער רוח!

דאָס זיבענצעהנטע קאַפּיטעל

אל תפתח פה לשטן.

אָט בין איך! — האָט זיך אָנגערופען עפּיס אַ אומבעקאַנטער פּאַרשוין פון א ווילד אויסזעהן מיט שטאַרק צושויבערטע האָר, און אַ רויט מיצעל ארומגעשטעקט מיט פעדערען פון אַלע מיני עופות. — אָט בין איך! — האָט ער געזאָגט, אַרויסשפּרינגענדיג פּלוצלים פון צווישען די צווייגען, זיך געשטעלט אקעגען און אויסגעגלאָצט אויף מיר זיינע גרויע קעצישע אויגען.

נבהל ומשתּומם בין איך געוואָרען, אז איך האָב דערזעהן דאָ אין וואַלד אַזא מין פּאַרשוין. אַלע שרעקליכע מעשׂיות פון גזלנים זענען מיט אַ מאָל מיר אַרויפגעקומען אויף דער מחשבה. דאָס איז זיכער אַ גזלן, האָב איך געקלערט, זיין געזונטער קאַרק, זיין פּרצוף־פּנים און זיין שרעקליכער בליק האָבען ארויסגעזועהען טאַקי נאָר ווי פון אַ מורא׳דיגען גזלן, וואָס האָט אַ סך מענשען אין זיין לעבען שוין אויסגעקיילעט. עס האָט מיר שוין זיך אויסגעדאַכט, ווי אט גיט ער מיר אַ וואָרף און נעהמט אַרויס אַ גרויסען חלף, מחמת מורא האָט מיך שטאַרק געטיאכקעט דאָס הארץ, געקלאַפּט אַ צאָהן אין אַ צאָהן און איך האָב געפיהלט אַ טעם מיתה, ווי דער חלף ליגט מיר אויף דעם האַלז. איך האָב פוגעמאַכט די אויגען און שטילערהייט געזאָגט ווידוי.

— וואָס שעפּטשעסט־דו עפּיס. יונגער־מאַנטשיק? — האָט ער געפרעגט און זיך צולאַכט מיט אַזא משונה געלעכטער, אַז עס האָט געגרילצט אין די אויערען און ווייט אַרום אין דעם וואַלד האָט זיך אָבגערופען אַ שרעקליכעס ווידער־קול. גלייך ווי עס וואָלטען אַ לאַנג געטאָן שויזענט אַלטע מכשפה׳טעס אַלע אינאיינעם.

דאָס איז, האָב איך געטראַכט, דאָס גוטע געלעכטעריל. אָט.אָט. עקט מיר זיך דאָס לעבען, אָט, אָט טראָג איך מיך איבער אויף יענער וועלט. עפּיס ווי אויף צו להכעיס האָט מיר דענסטמאָל די וועלט אַזוי שען, אַזוי גוט זיך פאָרגעשטעלט, אַז איך וואָלט באַדאַי אַלצדינג אוועקגעגעבן, אַבי לעבען צו בלייבען, קיין מלוכה פאַרמעגט עס נישט, וואָס איך וואָלט דענסטמאָל אָבגעצאָהלט פאַר אַ קורצער צייט לעבען. אַך. וואָס פאַר אַ שענע וועלט אונזערע איז, וואָס פאַר אַ מענשען! ווי גליקליך איז דער. וואָס לעבט אויף דער שענער וועלט, וואָס לעבט צווישען לעבעדיגע מענשען! ווען אַ סך אַנדערע וואָלטען געפיהלט דאָס, וואָס איך דענסטמאָל, וואָלטען זיי געזאָגט: אַ כפרה גדלות, יחוס און כבוד! צו אַלדי שוואַרץ יאָהר אַלע ברוגז'ען, אַלע פּלאָטקעס, אַלע פוסטע קריג. אַלע רכילות, שנאה און קנאה! דאָס אַלצדינג איז הבל הבלים, לויטער נארישע זאַכען. אַלע מענשען זענען ברידער, חברים, שטאַמען אַלע אייגענטליך פון איין פאָטער, אַלע האָט אייגענטליך איין גאָט בעשאַפען! ווען יענער, אַ שטיינער, וואָלט זיך געזעגענט מיט דעם לעבען און געווען ביי די געדאַנקען ווי איך, וואָלט ער געזאָגט: אַך, פאַר וואָס האָב איך עס פריהער נישט פערשטאַנען! אומזיסט, אומנישט זיך געבלאָזען און זיך אויפגעשטויסען דאָס מיט דעם: ער איז אַ משלחת, אַ שלעפּער, עפּיס פון דער פרעמד אַ בעטלער, און דאָס מיט יענעם: ער איז נישט פון מיין נאמנה, ער איז אַ שאַחריי, אַ בזוי, קוקט נישט אויף כבוד. פע.איך בין געווען אַ בייזער, אַ שלעכטער, אַ פּלוידערזאַק, אַ ליגנער, אַ חונף. אַ רכילות-טרייבער, אַ בלבול-מאַכער, אַ אָנחאַפּער מיט דעם מויל און מיט דער פען! וואָס האָב איך געהאַט צו אַנדערע—צו אומבעשירעמטע. צו דערנידעריגטע, צו דערשלאָגענע און פערוואָגעלטע, נעבעך! ווענינ האָבען די מענשען, נעבעך, אייגענע צרות, קאַרג יסורים און פורעניות פון אַלע זייטען, קאַרג דחקות, גריזאָטע און דאגות איטליכע רגע, בין איך בנע נאָך אויף זיי אויך אָנגעפאַל'ען! און פאַר וואָס, גוואַלד, פאַר וואָס?... בשעת מיר האָט זיך געראַכט. דער חלף ליגט מיר אויף דעם האַלז,דענטמאָל האָב איך מיך איבערגעבעטען מיט אַלע מענשען און אמת געפיהלט, ווי נאַריש דאָס איז, וואָס מען קריגט זיך, וואָס מען בייסט און רודפט איינער דעם אַנדערען ביים לעבען. עס יאָל געווען מעגליך זיין, וואָלט איך אַלע געהאַלזט, געקושט און וויינענדיג זיי מחילה געבעטען. די וועלט איז מיר אַזוי געפעלען, אַז אַוועקגעהענדיג פון איהר האָט מיר דך געגלוסט, חאָטש נאָך אַ מאָל אויף איהר אַ קוק צו טאָן

איך האָב האַלב אויפגעעפענט די אויגען און שרעקליך צודולט געקוקט. אַלצדינג האָט זיך פערמישט, געגאַנגען מיט דעם קאָפּ אַראָב, מיט די פיס אַרויף. עס האָט מיר געבליצט אין די אויגען, געדונערט אין די אויערען און גרויסע טראָפּען שוויס האָבען מיר בעשלאָגען. עס איז מיר געווען קאַלט אי וואַרם. פייערדיגע רעדער, פינטלעך, פינטלעך פון אַלערליי פאַרבען, פון אַלע מיני געשטאַלטען האָבען פאַר מיר משונה זיך געדרעהט, זיך געטראָגען, דער רוח ווייסט וואוהין. זיי אין דערמיט איז געשטאַנען עפּיס אַ גרויסער, אַ שוואַרצער הונט, וואָס האָט אַלע רגע אָנגענומען אַ אַנדער פּנים, געגלאָצט מיט די אויגען, געקריצט מיט די ציינער, זיך געקרימט, געמינעט, געצויגען ביז ער האָט צום סוף אָנגענומען די געשטאַלט פון שרעקליך אַ ווילדען מענשען און איך האָב אין איהם דערקענט מיין אומבעקאַנטען פאַרשוין

— חאַ, חאַ, דו ציטערסט! — האָט ער אוים מיר געשפּעט. — אָט אַזוי, פיינע מענשעלעך, האָב איך הנאה, אַז איהר ציטערט און שווייגט.

איך האָב איהם שווייגענדיג אָנגעקוקט, אַקוראַט ווי אַ מויז קוקט אָן די קאַץ, וואָס שפּילט זיך מיט איהר איידער זי דערשטיקט זי און שלינגט זי איין.

—נו, אַז דו ציטערסט, האָט ער ווייטער געזאָגט,חיים-זשע חאָטש פאַר ווען. איך בין דער, וואָס האָב געעפענט אַ וועג אין אַ נייער וועלט אַריין,כדי די אַלטע זאָל ווערען תמיד ניי; וואָס דורך מיר פּעקעלט מען זיך כסדר אַריבער אַהין ערגיץ, אַהין. כדי דאָ צו מאַכען אָרט... איך בין דער, וואָס מיט מיין קראַפט שטעה איך תמיד ברייט אַקעגען נאָך אַ קראַפט פון מיין ווידער-פּאַרטיי. מיר ראַנגלען זיך, איינער וויל דעם אַנדערען איינשלינגען, און דורך דעם שפּרינגט אין דער וועלט אַרוים נייעס, עס ווערט נולד אַלצדינג; איך בין דער, וואָס איך בין איידער דער „גאָרנישט” איז מיר פון דער העלער הויט שיינענדיג אַרויסגעשפּרונגען. ער ווערט באַלד אַ גאַנצער „יש”, וויל דעם אַלטען פאָטער זיינעם פון דער וועלט טרייבען. מיר געהען כסדר איינער דעם אַנדערען נאָך פוס-טריט און וואָס אַ טריט—ווערט און וואַקסט די צייט. — איך בין דער שר פונ'ם פינסטערניש, דער מלך פון די רוחות. איך בין דער שטן, דער אשמדאי

איך בין שיער אין חלשות נישט געפאַלען פאַר שרעק, אַז איך

האָב עס געהערט. דער אַשמדאי האָט צו מיר מיט אַ פינגער זיך צוגעריהרט און איך האָב מיך באַלד געפיהלט שטאַרקער אַזוי, אַז איך האָב געקענט שטעהן אויף די פיס און אַפילו אויך רעדען.

— זיי מיר מוחל, — האָב איך זיך אָנגערופען מיט גרויס דרך־ארץ — וואָס איך וועל דיר פרעגען. כּפי איך, פראָסט מענשעלע האָב פערשטאַנען דיינע פאַרשטעלטע ווערטער, מיינסט־דו אַזוי: אַז דו מיט דיין ווידער־פאַרטיי אַרבייטען איינע געגען די אַנדערע אין די זאַכען, וואָס עקזיסטירט אויף דער וועלט, יענער ציהט־צו און די שטויס־אָב; יענער האַלט צוזאַמען און צו שיידכט אַלצדינג, וואָס יענער בויעט, צושטערסט־דו, און דאָס וואָס דו צושטערסט, בויעט יענער אויף צוריק; יענער, אַזוי הייסט עס, איז דער בורא, דער בעשאַפער, און דו, אַשמדאי, דער פערטיליגער, דער צושטערער. אויף דעם שטעהט די וועלט, מיט אַלע בעשעפעניש; אויף דעם אופן זעהט מען, פיהלט מען תמיד אין איהר אַ ניי לעבען, עס טהוט זיך און בעוועגט זיך, ויהי ערב ויהי בקר — ס'איז דאָ טאָג און נאַכט, אָרט און צייט. אויב אַזוי איז טאַקי, ווי איך האָב דיך פערשטאַנען, קומט דאָך עפּיס גאָר פון דיר אַזוי קיין שלעכטס נישט אַרויס?

— אָט דאָס טאַקי האָב איך דיר געוואָלט זאָגען, אַז איך, אַשמדאַי, פערדאַרב נישט אַזוי די וועלט, ווי איהר, מענשעלעך. פון מיין שלעכטסקייט, ווי איהר מיינט, קומט פאַר איהר נישט אַרויס צרות, אַל־דאָסבייז, וויפיל פון אייער גוטסקייט. אַוודאי הייס איך דאָך ביי אייך דער רשע, דער שטן. זאָל עפּיס וואָס־עס־איז אַ מאָל זיך מאַכען, איז אַ געשריי, אַ קלאָג, איטליכער אויף מיר, חאָטש אין דער וועלט זעהט זיך עס גאָר נישט אַזוי אָן. איהר אָבער, מענשעלעך, אַז איהר קוילעט אויס מיט אַ מאָל אַ וועלט, מאַטערט, טהוט אָן גרויסע צרות, איהר הייסט גוטע און פרומע! עס קומט אייך נאָך אַ גלעט אין בעקעלע, וואָרום דאָס טהוט איהר אַלצדינג מחמת גוטסקייט!... איהר האַלט זיך פאַר גרויסע חכמים. זעצט אויס פעהלער אין דער נאַטור, אין דעם גאַנג פון דער וועלט, שמועסט זיך איין, אַז איהר וואָלט מיט אייער שכל, מיט אייער גוטסקייט בעשאַפען אַ וועלט גאָר אַנטיק — און אַז איהר האָט אין אייערע הענט גענומען אַ פאַרטיגע וועלט איינגאַנצען, ווי זי איז, האָט איהר זי שרעקלעך פערדאָרבען, אומעטום פאַרדרעהט, אומעטום קאַליע געמאַכט. זי האָט ביי אייך אַ פּנים, אַקוראַט ווי אַ טייער זייגעריל פאַלט צו אַ קינד אין די הענט אַריין. איך ווי איך בין, בין איך מיר. אין דער גאַנצער

נאַטור הערשען נאָר געזעצען, וואָס גילטען תמיד פאַר איטליכען גלייך, דאָרט זענען נישטאָ קיין מיוחסים, נישטאָ קיין באַרמהאַרציגקייט, אַלצדינג ריהרט און בעוועגט זיך דורך אייביגע, גערעכטיגע געזעצען. איהר, גוטע מענשעלעך, ווילט עס אָבער נישט ליידען, ביי אייך ווילט איהר גאָר נישט וויסען פון פאַראַדקעס. איהר האָט זיך צוטיילט אויף טויזענטערליי פעלקער, נאַמנות, כּתות, קלאַסען, סאָרטען, שטאַנדען, צעכען וכדומה. אין די דאָזיגע ווערען ווידער צוטיילט אין נאָך און נאָך אַזעלכע. פאַר איטליכען אַלץ אַנדערע פאַראַדקעס, אַזוי פערשיעדען, אַזוי פאַרענדערט.

— אָבער אַקעגען וואָס, האָב איך איהם געפרעגט, זאָגסט־דו מיר דאָס אַלצדינג!

— חע, חע, אַקעגען וואָס! איך זאָג עס זיכער נישט גלאַט אַזוי ווי דער שטיינער איז פון אייך, מענשעלעך, וואָס בשעת צוויי קומען זיך צונויף, הויבען ביידע אָן צו פלוידערן אין דער וועלט אַריין, כּדי אַרויסצוּוויזען זייערע חכמות, זייער פילאָזאָפיע און מישען אויס בוידעם־פּאָלעצע. איך זאָג עס אַקעגען דיין פריהערדיגען שמועס, וואָס דו האָסט געהאַט ערשט נישט לאַנג מכּח רחמנות, מכּח אייערע חברות. פון וואַנען, וויל איך דיר בעווייזען, האָט עס אַלצדינג ביי אייך זיך גענומען. די סבּה דערפון איז גאָר אַ פראָסטע. דעריבער טאַקי רעדט מען ביי אייך אַלץ פון רחמנות און דעריבער טאַקי פאַרמעהרען זיך אַלץ באַרמהאַרציגע חברות, וויל ביי אייך הערשט זעהר פיעל אַכזריות, רדיפות און עולות; וואָרום ווען נאָר אמת און גערעכטיגקייט זאָלען געווען גילטען, וואָלט איהר דאָך פערשפאָרט צו פערזוכען דעם טעם פון רחמנות און וואָלט נישט נעהאַט אַזוי פיעל בעלי־רחמים'ס, אַזוי פיעל בעלי־טובות מיט אַזוי פיעל חברות. איך זאָג עס, פאַרשטעהסט־דו מיך, מכּח אייער גוטסקייט, מכּח אייער גוטהערציגקייט זאָג איך עס, פאַרשטעהסט־דו?

— עט... בע... האָב איך געמאַכט עפּיס אָהן ווערטער.

— זעהסט־דו, האָט ער געזאָגט, אַז איהר, מענשעלעך, בעקעט עפּיס אָהן לשון, עס איז אַ מאָל בעסער ווי גערעדט. פאַר אייך רעדט איהר, דאַכט זיך, אַ מאָל ווי קלאָרע, איהר קענט, אַ שטיינער, זאָגען: נאַ דיר אַ גראָשען און גיב מיר אַ בייגעל, נאַ דיר אַזוי פיעל און אַזוי פיעל און אַרבייט מיר אָב מיין עסק וכדומה נאָך זאַכען, וואָס זענען אייך אַליין נוגע. מען פאַרשטעהט גאַנץ גוט אייער כּוונה. קומט אָבער אַ מאָל אויס צו שמועסען, אָדער עפּיס צו שרייבען איבער כּלל־זאַכען,

ווערט איהר, צו אלדי שווארצע יאהר, ריינע משוגעים, עלטע בהמות! איהר פלוידערט, משטיינס-געזאגט, נישט צו דער זאך: טויזענט ליגען, טויזענט פסוקים'לעך און ווערטלעך, נישט געשטויגען, נישט געפלויגען. איהר נארט איינער דעם אנדערען, איהר דראפעט זיך אויף די גלייכע ווענט. איהר פארדרעהט, פארפלאנטערט אזוי, אז עס איז אוממעגליך ארויסצוקריכען. מען קען נישט פארשטעהן, וואס איהר ווילט. טאקי נאר שטעהן און וואונדערן זיך מוז מען דערנסטמאל, ווי מענשען שרייבען, רעדען, שרייען און עס איז נישטא וואס צו הערען: ווי זיי קענען מיט זייער מתנה, מיט זייער לשון, זיך נישט פארשטעהן, ערגער, כ'לעבען, ווי די בהמות!

— אקעגען וואס אבער, האב איך געפרעגט, ביסט-דו עס דא אזוי ארוים מיט דער שפראכע?

— נאך א מאל „אקעגען וואס"? — האט ער זיך אנגערופען. — עס פארשטעהט זיך, אז איך רעד דא נישט גלאט אזוי, אבי חוזק צו מאכען. איך זאג עס אקעגען דיין קארעספאנדענץ מיט דער חברה, אקעגען דיין פריהערדיגען שמועס מיט דער קליאטשע זאג איך עס. איך זאג, אז דיין „עט, בע" וואס דו האסט פריהער געמאכט, מחילה, ווי א אייזעל, איז, כ'לעבען, בעסער און קליגער פון אלע דיינע דרשות. בעטראכט זיך אדרבה אליין, אויב דו ביסט נישט ריין משוגע! פאר דיר שטעהט א פערמארטעטע, א הונגעריגע קליאטשע, וואס זי בעדארף נייטיג ווי אין לעבען אריין האבען חאטש אביסעל מנוחה, א מעסטעל האבער, א בינטעל היי, ווילסט-דו איהר גאר בעווייזען א הייא אין סידור און אלץ אויסדרינגען, ווי נוט, ווי שען עס איז זיך אויסצולעהרנען עפים קונצען! מיינסט-דו אפשר, אז נאר דו אליין פלוידערסט אזוי דא? ניין! קום זיי מוחל, וועל איך דיר ווייזען א סך, וואס זאגען פאר הונגעריגע, דערשלאגענע מענשען פונקט אזעלכע דרשות ווי דיינע. מיינע געשעפטען פיהרען מיך זעהר אפט צווישען מענשען—דו מוזט וויסען, אז א שטן, א אשמדאי, איז זעהר שטארק תמיד בעשעפטיגט—איך מאך דארט איטליכען וויזיטען, האב קענטשאפט מיט אלע גרויסע לייט, איך זעה מיך אן, וואס זיי טהוען, וואס זיי ארבייטען, און הער מיך אן זייערע אלע שמועסען, זייערע אלע דרשות. לאמיר אנהאפען, א שטייגער, אזעלכע, עפים פון אזא ארט: מאל דיר. איינער שרייעט ביי אייך גוואלד אויף די מלמדים: ביז וואנען וועט מען אלץ אבגעבען קינדער צו אזעלכע קאטשאנעס, וואס מאכען פון זייערע תלמידים ווילדע מענשען, טוגעניכטסען? נאך איינער ליארמט: ביז וואנען

חעט מען אלץ חתונה מאכען יונגע קינדער? ביז וואנען וועלען שדכנים צונויפפיהרען צוויי נפשות, וואס קענען נישט און ווייסען נישט איינער דעם אנדערען ביז נאך דער חתונה? א דריטער שרייעט אויף די בטלנים, וואס וואקסען ביי אייך ווי קראפעווע און פערפיהרען מיט זייערע נארישע זאכען, מיט זייערע קרומע גענג דעם עולם? א פערטער שרייעט: ביז וואנען וועלען ביי אונז זיך פרוכפערן אזוי פיעל בעלי-טובות, בעלי-טאקסעס, שטאדט-פערזארגער וכדומה אזעלכע מיני פארשוינען? — אלע שרייען, פילדערען: שוין צייט דאס אלצדינג אוועקצווארפען און ווערען קליגער, געבילדעטער, געניטער. נאר קומט אבער פון זייער שרייען עפים ארויס? אלצדינג בלייבט טאקי ווי פריהער. עס קען טאקי פון זייער שרייען גארנישט ארויסקומען. פאר וואס? אט מחמת דעם, מחמת אין דער וועלט הערשט איין געזעץ פאר אלע בעשעפעניש, פאר אלע מענשען גלייך, אזא געזעץ, וואס קיינער, יהיה מי שיהיה, איז נישט אימשטאנד עס איבערצומאכען, וואס אקעגען איהם העלפט נישט קיין שרייען, קיין רעדען, קיין דרשות און קיין שום מיטעל; אזא געזעץ, וואס איז שטארקער פון אלע שטארקע, מעהר עקשן פון אלע עקשנים, וואס אז מען שטעלט זיך איהם אקעגען, זוכט עס זיך אויס טויזענטער אנדערע וועגען, טויזענטער המצאות און הסברות כדי זיך צו דערהאלטען—איך מיין דא דעם דאזיגען בעקאנטען געזעץ, וואס אלע ווילען עסען, וואס איטליכע וויל צו דערהאלטען זיין לעבען, עס מעג זיך זיין אויף וועלכען אופן, מיט וועלכען מיטעל עס וויל זיך. וואס זענען דען מלמדים? דאס זענען ביי אייך א גרויסער, זעהר א גרויסער טייל מענשען וואס ווילען עסען, וואס ווילען לעבען, און וואס קענען עס אבער אין דער וועלט אנדערש נישט בעקומען נאר דורך אזא מיטעל דווקא, וואס זיי וועלען נעהמען אייערע קינדער אין חדר אריין. אזעלכע נויטבעדערפטיגע מענשען געפינען אלע וועגען, טוהען כל-א-מיטעל, אז אייערע קינדער מוזען צו זיי אין די הענט אריינפאלען. אקעגען אייך ארבייט א קראפט, אקעגען אייך האלט מלחמה א געזעץ. די עטליכע מענשען מיט זייערע פאראדקעס און מיט זייערע דרשות וועלען עס בשום אופן נישט בייקומען! דעסגלייכען איז אויך מיט די פריהע חתונות. שרייעט דערויף וויפיעל איהר ווילט. — אומזיסט! עס איז דא א גרויסער טייל מענשען, וואס קענען ביי אייך אנדערש נישט לעבען נאר דורך צונויפפיהרען שידוכים, און זיי פארלעגען זיך דערויף מיט אלע כחות אונטערצוהאלטען דעם שלעכטען איינפיהר און חתונה צו מאכען אייערע

קינדער. איהר מוזט אייערע קינדער פריה פיהרען אונטער דער חופה, ווארום דערויף זענען דאך דא ביי אייך גאנצע מחנות שדכנים. זיי מוזען זיין שדכנים, ווארום דערפון קענען זיי לעבען! אזוי געהט עס אויך מיט די נארישקייטען. לאכט דערפון, איהר דרשנים, איהר וואוילע יונגען, וויפיעל איהר ווילט—אומזיסט! וואס זענען דען יענע בטלנים, יענע הבל'ניקעס? דאס זענען מענשען, א גאנץ היבשער טייל מענשען, וואס זיי איז אוממעגליך אנדערש צו לעבען, א קיום צו האבען, ווען נישט די נארישקייטען. זיי ארבייטען מעשים, מאכען אלע קונצען, אלע אנשטעלען, צו דערהאלטען ביי אייך אלע נארישע זאכען. איהר מוזט אין די נארישקייטען זיך האלטען, ווארום דערויף זענען, דאך ביי אייך דא יענע מחנות נאראנים; זיי, נעבעך, מוזען זיך מאכען צו נאראנים, ווארום דערפון קענען זיי האבען זייער שטיקעל ברויט און שען לעבען... דאס גלייכען טאקי איז מיט אייערע בעלי-טובות, מיט אייערע אפוטרופסים. שרייט דערויף וויפיעל איהר ווילט, עס וועט אייך, כ'לעבען, גארנישט העלפען! וואס זענען דען אייערע שטאדט-בעלי-טובות, אייערע תכלית-פערזארגער? דאס זענען ביי אייך א סך מענשעלעך, וואס וואלטען, נעבעך, פשוט נישט געהאט מיט וואס א טאג איבערצולעבען, ממש געשטארבען פאר הונגער, ווען זיי זאלען זיך נישט מיהען מיט אלע קרעפטען צו טאן אייך אלערליי מיני טובות: צו דערהאלטען אייערע טאקסעס, און אויסטראכטען תמיד עפיס נאר פרישע אבגאבען, ווי א שטיינער, אויף מעהל, אויף זאלץ, אויף שמאלץ, אויף ליכט וכדומה; צו דערהאלטען ביים לעבען אייערע מקבלים אין ארץ ישראל. און אייערע ארימע לייט דא מקבר צו זיין; צו מגדל זיין אייערע יתומים און תלמוד-תורות און נישט צו דערלאזען יענע מיני גזרות, בכדי יודען, נעבעך, זאלען טאקי א פנים האבען ווי פריהער און בלייבען טאקי דאס וואס זיי זענען זיי מוזען, נעבעך, זיך זארגען, אויף אייך רחמנות האבען. זיי מוזען, נעבעך, אייך טובות טאן, און איהר פון אייער זייט מוזט, נעבעך, פון זיי מקבל טובה זיין. אקעגען אייך, זאג איך נאך אמאל, ארבייטען קרעפטען, אקעגען אייך שטעלט זיך ארויס א נאטור-געזעץ אין יענע אלע מענשען, וואס זוכען אייגענטליך עסען און טהוען אלע מיטעלן צו דערחאפען זייער פרנסה, זייער לעבען. איהר זייט זיך מפרנס און לעבט איינער פון דעם אנדערען, איהר עסט אויך און פערדארבט איינע די אנדערע. זאל מען אבער געווען אייך לאזען לעבען לייטען גלייך, פריי, ווי עס געהער צו זיין וואלטען אזעלכע זאכען

ביי אייך כלל נישט געווען. לאז מען נאר פאר אייך עפענען א וועלט, וועלען די אלע זאכען פון זיך אליין אויפהערען און איהר וועט מיט א מאל אויסגעלייזט ווערען פון אלע צרות. נאר כל-זמן איך, אשמדאי, בין נאך דא, וועל איך אזעלכס נישט צו-לאזען. איך וועל מאכען הוקעס-פוקעס, אז מען זאל נאר שרייען, זאגען דרשות, האלטען רעדע און גארנישט טאן, מען זאל אייך תמיד האלטען אין דעם טויל או מכח אייך קיינמאל נישט קומען אויף א לאד. נישטא פאר אייך קיין אנדער וועג, נישטא פאר אייך קיין אנדער מיטעל צום לעבען! עסט, פרעסט איינער דעם אנדערען, שלינגט זיך ווי די פיש איין איינע די אנדערע. בייסט זיך, רייסט זיך, צו אלדי שווארצע יאהר!

— אך! האב איך נעקרעכצט, און זיך געחאפט ביי דעם קאפ, וואס האסט-דו צו אונז? וואס האבען מיר דיר געטאן?

— וואס האב איך צו אייך? — האט ער געזאגט און געקריצט מיט די ציינער, — איך בין אייך א דם שונא דערפאר, וואס איהר האט מיך געמוטשעט.

— וואס רעדסט-דו? — האב איך זיך אנגערופען, מיר האבען דיך געמוטשעט!?

— אייער שלמה המלך, — האט ער געענטפערט מיט כעס, — אייער שלמה המלך'יל האט מיך, אשמדאי, א מאל געחאפט און מיך געהאלטען געשמידט אויף א קייט. ער האט מיך שטארק געמוטשעט!

— גוואלד, האב איך געשריגען, אבער וואס זענען מיר שולדיג? פאר וואס זאלען מיר, נעבעך, אבקומען פאר א מעשה, וואס איז געשעהען עטליכע טויזענט יאהר צוריק? מען מוז אויסהערען ביידע צדדים. גוואלד וואס האסט-דו צו אונז, נעבעך? וואס האבען מיר אבצוקומען, וואס זענען מיר שולדיג?

— שלמה המלך איז אייערער! האט ער זיך שרעקליך צובייזערט און א זעץ געטאן די קליאטשע, נעבעך, וואס די גאנצע צייט איז זי, שלימזלדיגע, געשטאנען אין איינע צרות און משונה געציטערט. איהר, איהר זייט שולדיג! איצט ליגט אויף אייך מיין קללה: זעהט אלצדינג, נאר נישט דאס, וואס מען בעדארף; הערט איטליכען, נאר נישט אייערע אמת'ע גוטע פריינד; רעדט א סך איבער זייטיגע זאכען, נאר ווי באלד עס וועט אויסקומען א שמועס איבער אייך, זאל אייך אבנעהמען דאס לשון; טאפט און אלצדינג, נאר נישט דעם רעכטען וועג צום גליק.

אייערע בעלי־טובות זאָלען ווי די פליי אין זומער זיך פרוכפערן און מעהרען. זיי זאָלען אייך אַזוי פיעל טובות טאָן, ביז וואַנען איהר וועט פון זייערע טובות קראַנק ווערען און מעהר קיין כח נישט האָבען זיי צו־צונעהמען. אַייערע חברות זאָלען וואַקסען ווי קראָפּעווע און די קאַסע־ביכער זאָלען פערשוואונדען ווערען, עס זאָל פון זיי נישט זיין אפילו קיין זכר. אַייערע טאַקסעס זאָלען אייביג נישט אויפהערען, דאַרט, קוואַרט, צאָהלט געלט און גריזעט ביינער! וועט איינער אַ מאָל פאַר אַייך זיך אַרויסשטעלען, זאָלט איהר, ווי די משוגעים, אויף איהם אָנפאַלען און וואַרפען אויף איהם שטיינער. אייערע גבירים זאָלען אומעטום שיטען געלט פולע הויפענס; נאָר נישט אויף וואָס און נישט וואו מען בעדאַרף. דאָרטען וואו עס איז נייטיג, זאָלען זיי נישט וועלען געבען קיין גראָשען. איהר זאָלט זיין בני־רחמנים דענסטמאָל, ווען אַייער רחמנות טויג שוין אויף כפרות, בשעת יענע שלעפט זיך שוין אַרום מיט דער טאָרבע, אָדער בשעת יענער איז שוין נוטה למות און פאָכט מיט דער נשמה; נאָר בשעת יענער האַלט זיך און זוכט מיטעל, ווי זיך בכבוד צו דערנעהרען, זאָלט איהר איהם רודפ׳ען, זאָלט איהם טאָן אַ וואָרף און צוטרעטען מיט די פיס. איהר זאָלט אָנטאָן אַטלעסענע לאַנגע קאַפּאָטעס און קריכען מיט זיי אין דער בלאָטע. אפילו אַ קבצן זאָל בעסער אָנטאָן זיידענע שמאַטעס איידער אַ גאַנץ קלייד פון געוואַנט. אין עולם־הזה־זאַכען זאָל זיך זאָרגען איטליכער פאַר זיך בעזונדער, נאָר מכח עולם־הבא זאָל איינער זיך שטאַרק זאָרגען און אַ ערב זיין פאַר דעם אַנדערען. דערפאַר זאָלען פרעמדע ביי אייך איינפיהרען דעם **דין פון ערבות** אין אַלע זאַכען. וועט איינער עפּיס זינדיגען, זאָלט איהר אַלע שולדיג זיין. אויב עס וועלען אַ מאָל ביי אַייך אויפשטעהן גאַזעטענשרייבער, צו פאַרענטפערן אַייך פאַר די אומות העולם, זאָל פון אַלע אַ קיום האָבען און אַייך בעסער געפעלען יענער, וואָס פאַרשטעהט נישט זייער לשון. פאַר דעם מינדסטען פון די אומות העולם זאָל אַייערער דער גרעסטער זיך מאַכען קליין און האַלטען פאַר אַ כבוד מיט איהם חבר צו זיין; אַקעגען־זשע ביי אייך זאָל דער מינדסטער פאַר דעם גרעסטען נישט האָבען קיין שום דרך־ארץ, איטליכער גאָרנישט זאָל זיך האַלטען פאַר אַ גאַנצען יש, איטליכער שוטה פאַר אַ ווילדען חכם, איטליכער גראָבער יונג פאַר אַ עדעלען מענשען; אַ עם־הארץ זאָל אַ העזה האָבען צו שפעטען פון אַ געלעהרענטען, אַ בור זאָל זיך האַלטען פאַר פרום, מעהר ווי פון

אַ למדן. איהר זאָלט זיך בייסען, רייסען, איינער דעם אַנדערען פרעסען צו אַלדי שוואַרץ יאָהר! רעכט אויף אייך, רעכט. איך האָב הנאה, איך לאַך פאַר שמחה!

ער האָט געגעבען אַ לאַך, אַזש דער גאַנצער וואַלד איז פול געוואָרען מיט געלעכטער, און איז פערשוואונדען געוואָרען.

דאָס אכצעהנטע קאַפּיטעל!

ישראליק — נישט ער הענגט, נישט ער שטעהט

לצים לאַכען, נישט גוטע שפּאַסען, עס איז אַ געשפּעטעריי, אַ נערײדעריי נאָר פערריקט צו ווערען. דער קאָפּ איז דול, די פיס, אוי, פיהלען נישט קיין אָנהאַלטעניש אונטער זיך — און איך הענג, דאַכט זיך, נאָר אין דער לופטען.

— ברכא! — הערט זיך עפּיס ווי פון הימעל אַ קול — גוה בע־דינען דעם פּאַרשוין, גרייט איהם צו, ווי מען בעדאַרף, און ברענג איהם דערנאָך צו מיר אַ הין, אין דעם געוויסען אָרט...

און באַלד דערזעה איך פאַר מיר עפּיס אַ מענשען־געשטאַלט אויסזעהענדיג זעהר משונה.

— אָט האָסט־דו דיר, ישראל! — זאָגט ער צו מיר נאָכדעם אַז ער האָט מיך אָנגעקוקט און דערלאַנגט מיר אין באַק צוויי פלאַמענדיגע פעטש.

— וואָס איז דער טעם פון די דאָזיגע פעטש?! — מאַך איך שטאַרק פערוואונדערט.

— נישקשה, ישראל איז ווערטה אַ פּאַטש. דאָס האָסט־דו דיר אַיין טעם. און צווייטענס איז פשוט ביי אונז אַזוי דער שטייגער צו געבען שלום.

— אוי, זאָג איך מיט פאַראיבעל, אַזאַ שטייגער פון שלום געבען איז טאַקי נאָר ביי מזיקים.

— אַזוי איז דאָס טאַקי ווי דו זאָגסט — ענטפערט ער מיר מיט אַ העויה'לע — איך בין איינער פון „זיי". אַזוי איז מען ביי אונז מזיקים

זיך נוהג. נאָר וואָס וואונדערסט דו זיך אַזוי? זענען דען אויך מענשען זיך נישט נוהג אַזוי ווי מיר?

איך שווייג, נישט וויסענדיג איהם וואָס צו ענטפערן.

— כ'לעבען, ישראל, דו געפעהלסט מיר זעהר, ביי נור אַיין דאָס קעפּעלע דיינס, וועל איך אויף איהם אָנטאָן אַט דאָס מיצעל.

— ס'טייטש, דאָס מיצעל איז דאָך פאַר משוגעים! שריי איך מיט אַ ביטער געמיטה — איך וויל זי נישט! טהו מיט מיר וואָס דו ווילסט, שלאָג מיך, ברען מיך, אָבער דאָס מיצעל טהו מיר נישט אָנטאָן אויפ'ן קאָפּ — איך בין נישט משוגע!

— דו שוטה איינער, ישראל! דו פאַרשטעהסט. אַז די כונה מיינע איז דיר לטובה. אָט דאָס מיצעל, ווער עס טהוט עס אָן, ווערט באַלד אַ רואה ואינו נראה און דיר פּאַסט עס טאַקי, זיין אַ אינו נראה, פון קיינעם נישט בעמערקט צו ווערען. דאָס איז אַזוי אַ זאַך, וואָס קיין בעסערס דערפון איז גאָר נישטאָ. זי וועט דיר נוצען פאַר אַ גוטען מיטעל צו דער פרנסה און זי וועט זיין פאַר דיר אַ שוץ פאַר אַשלעכטען אָנפאַל אין אַ ביטערע צייט. אַז חברה הולטייעס וועלען זיך אַנעהם טאָן אויף דיר מיט אַ קולאַק, וועסטו אָנטאָן דאָס מיצעל אַראָבּרוקענדיג עס ביז'ן נאָז און מאַכען פליטה אַזוי, אַז פון דיר, ישראליק, וועט אַפילו אַ גערעכטניש נישט בלייבען.

— אָבער מיט וואָס האָב איך זוכה געווען צו דעם דאָזיגען גענאַד?

— דו ביסט אַ גרויסער בעל מזל, אָהן עין הרע, ישראל, אָט אַזוי האָט מען מיר געהייסען טאָן און אָט אַזוי טהו איך.

ווי אַ בעהעלפער וועקט אויף דאָס קינד, וואַשט עס, טהוט עס אָן, נעהמט עס, טראָגט עס אויף די פּלייצעס, אַזוי האָט זיך ברכא מיט מיר אָבגעגעבען. שטעלט מיך אונטער אַ שטראָם קאַלטען וואַסער, גרעכט און גלייכט מיר אויס די ביינער, טהוט מיר אָן אַ משונה'דיג העמד, אַמיצעל, אין אַ לייווענטענעם חאַלאַטיל און נאָך אַזעלכע זאַכען, וואָס איז נויטיג פאַר מיין געזונד.

ברכא איז געווען אַ גוטער שד, אַ בערעדעוודיגער, און האָט מיר בעדינט זעהר געטריי — גוט אויסגעגלייכט אויפ'ן קאָפּ מיר דאָס מיצעל, אָבגעווישט מיר די נאָז, נאָר אָנגעקוואָלען קוקענדיג אויף מיין שענער צורה, און מיר דערצעהלט שרעקליכע מעשיות פון די שדים און פון זייער שטייגער לעבען:

די שדים זענען — לויט ווי ער האָט מיר דערצעהלט — איינגעטיילט אין פערשיעדענע כתות און ער, ברכא הייסט עס, איז איינער פון די כת-לצנים. די לצנים זענען גרויסע שווינדליוקעס, טרייבען שפאס מיט מענשען, נאַריש מאַכענדיג זיך, און אַ מאָל טאַקי אָבטאָנדיג אַ מיאוסען שפיצעל אויך. מיטוואָך אויף דער נאַכט און שבת צונאַכט — דאָס איז די בעסטע צייט פאַר זיי צו מאַכען די שפיעל. אין יענע נעכט נעהמען זיי אָן געשטאַלטען, וועלכע זיי ווילען, סיי מענשליכע און סיי פון בהמות, חוזק צו מאַכען און צו פערפיהרען די פאַרבייפאָהרענדיגע אויפ'ן וועג. ברכא האָט מיר דערצעהלט: איינמאָל האָט ער זיך געוויזען איינעם פון די חכמים אין דער געשטאַלט פון אַ יפיפה, האָבען זיי זיך ביידע אָנגעשפיעלט ביז דער האָהן האָט אַ קרעה געטאָן. און באַלד איז ער ענטרונען געוואָרען, מאַכענדיג דעם חכם אַ נאָז מיט אַ גרוים געלעכטער. און נאָך אַ מעשה, ווי ער האָט זיך מיטוואָך אויף דער נאַכט געוויזען פאַר אַ בעל עגלה אין דער געשטאַלט פון אַ געבונדען קעלביל, קריכט דער פאַרשוין אַראָב פון דער קעלניע, נעהמט עס און וואַרפט עס אַריין אין וואָגען, און ווי ער באַברעט זיך דאָ אַזוי, אַזש מיינער חאַפט די פיס אויף די פלייצעס, פערדרייסט דעם עק, און אַוועק. ברכא האָט געמאַכט דעם גרעסטען געלעכטער פון די בעלי שמות און, להבדיל, די מכשפים און טאָטערן מיט זייערע שפרוכען און קמיעות, זאָגענדיג, אַז זיי זענען גרויסע ליגנער. ווייס איך, וואָס? ווען די שדים הערען זיי, ווי דעם ראַבען קאָטער. אַז איך האָב געטאַפט ברכא'ען אין קאָפּ, אָנרופענדיג זיך צו איהם פערוואונדערט: ס'טייטש, ברכא, וואו זענען דיינע הערנער? האָט ער זיך צולאַכט מאַכענדיג: הערנער, ניט מיר האָבען, ניט מיר האָבען געהאַט, עס איז זיך גלאַט אַזוי אַ משל, פונקט ווי די הערנער, וואָס ווייבער ביי אייך שטעלען-צו זייערע מאַנען. און אַז איך האָב איהם אַ פרעג געטאָן מכח דעם, וואָס די חכמים זאָגען, אַז שדים עסען און טרינקען ווי מענשען, פרוכפּערען זיך און מעהרען זיך ווי מענשען, האָט ער מיר צוגעשאָקעלט מיט'ן קאָפּ אויף יאָ, און נאָך צוגעגעבען, ניט נאָר ווי מענשען, נאָר אויך מיט מענשען, ברענגענדיג דערצו ראיות פון דער תורה, פון מדרשים. דער געוויסער נחש הקדמוני, זאָגט ער, וועלכער איז, כידוע, סמאל אַליין, ער האָט דאָך פערפיהרט חוה'ן, און זי איז מעוברת געוואָרען מיט קין'ען פון איהם. און אָדם אַליין, ווי ס'איז בעקאַנט, האָט דאָך הונדערט מיט דרייסיג יאָהר געלעבט מיט קליפות, וואָס האָבען געבוירען פון איהם

שדים און רוחות. די מלאכים, שמחזי און עזאל, זיי ווידער האָבען געלעבט מיט מענשליכע טעכטער און האָבען געבוירען די נפילים, די געוויסע ריזען. פונדעסטוועגען הערסט-דו, וואָס איך וועל דיר זאָגען ס'וואָלט געווען גלייכער, אַז דו זאָלסט זיך נישט גריבלען אין אַזעלכע זאַכען. דו ביסט דאָך נישט קיין בעווייבטער, אַ בחור אַריבער צוואַנציג יאָהר, אַז אָח און וועה איז דיר... צובייזערט ער זיך אויף מיר שטאַרק, הויבט אויף די האַנד, און עס פליהען מיר פעטש ווי האָלץ, ער פאַטשט אַלץ און זאָגט: אין יענץ, וואָס איז פאַר דיר אַ סור, גריבעל זיך נישט, בחור, אָט האָסטו דו איינס, צוויי! וויל נישט וויסען וואָס ס'איז נישט דיין עסק. אָט האָסטו דיר דריי, פיער, זאָלסט געדענקען, און זאָלסט דערצעהלען באָזני הבחורים, אין די אויערן פון די בחורים, דיינע חברים, זיי זאָלען נישט מאוס מאַכען זייער מויל און זייער פען מיט ליעבעס-זאַכען.

אוי, פעטש! די דאָזיגע פעטש האָבען גוט טאַקי געווירקט אויף מיר. איך בין נאָך זיי געשמאַק איינגעשלאָפען ווי נאָך אַ באָד. ווי פיעל איך האָב געשלאָפען, ווייס איך נישט, נאָר ביים אויפוואַכען זיך האָב איך מיך געפונען ליעגענדיג ביים אַשטרי אין האַנד, און ער פליהט אין דער לופטען.

דאָס נײַנצעהנטע קאַפּיטעל

ישׂראל כּליהם.

— ברוך הבא! זאָגט מיר דער אַשמדאַי מיט אַ שמייכלענדיגע מינעלע, עס פרעהט מיך זעהר זעהן דיך, ישראל, פליהענדיג אין דער לופטען. קוק, די לופט פון דער גאַנצער וועלט שטעהט פאַר דיר פריי!

אַ קול עפּיס פון גאַנצע מחנות פערטראָגט זיך דונערענדיג ווייט אין דער לופט. און באַלד דערזעה איך פאַר מיר גאַנצע מחנות רוחות, לצים און אַלע מיני שדים און מזיקים, צווישען זיי אויך מכשפים, טאַשענשפּיעלער, פאָקוסניקעס, שפּרעכער פון אַלערליי נאַציעס אינאיינעם מיט רוסאַלקעס, אַלטע מכשפות, ציגיינערקעס, קאָרטען־וואַרפערינס פון איטליענער נאמנה; אַ טייל פאָהרען רייטענדיג אויף מיני פלעדערמייז, וואָס הייסען וואַמפּירען, אַ טייל אויף דראַקאָנען, מיני בייזע שלאַנגען מיט פליגעל; נאָך אַ טייל אויף סאָוועס, אויף יאַשצערקעס, און יונגע מכשפות רייטענדיג אויף מיני דראַבעס, קאָכלעפעל, אויף בעזעמס, קאָטשערעס און לאָפּעטעס. ס'איז געווען אַ פּחד אָנצוקוקען דאָס שרעקליך פּעקיל, וואָס האָט זיך געדרעהט פונקט ווי שטויב אַ רעדעל דרעהט זיך פון דעם ווינד. עס האָט געפּייפט, געבּרומט, געפּישצעט, געסווישטשעט, געטאַנצט, געשטיפּט, נישט גערוהט קיין רגע.

— וואוהין טראָגען זיי זיך עס אַזוי? — וואונדער איך מיך און הארצען אויסשטרעקענדיג די נאָז מיינע, וואָס זי דינט מיר אויף אָנצושמעקען ווי די פיהל־הערנערלעך, אַ שטיינער, ביי די זשוקעלעך. און דורך דעם טרעסע־געבען־זיך בשעת מעשה האָט דער אַשמדאַי, וועלכער האָט זיך שווי אין מיר געהאַט פערגעסען, זיך אומגעקוקט אויף מיר און געזאָגט:

— וואָס מאַכסט דו עפּיס, מיין האַרץ? ווי געהט עס דיר דאָרט, ישראל, אונטען אין דער וועלט, האָב קיין פאַראיבעל נישט, וואָס איך בין אַזוי גראָבליך געווען אַ געגען דיר, נישט צו פרעגען עס דיך גלייך טאַקי ביי'ם ערשטען ברוך הבא.

— ווי עס געהט מיר, און ווי עס לעבט זיך מיר דאָרט? פרעגסט דו. וואָס זאָל איך דיר זאָגען, — ענטפער איך עפּיס אָהן ווערטער, — עט, גאָרנישט! כּילעב... נאָר... די עבקים עפּיס נישט פוינעלדיג... עס פערדינט זיך נישט...

— הייסט עס, אַ פּנים, נישקשה, איז מעהר ווי דאָס געהט דיר נישט אָב — זאָגט דער אַשמדאַי אָנקוקענדיג מיר מיט אַ ממזריש שמייכלעלע, — און בכלל, הייסט דאָס, איז דיר דאָרטען נישט שלעכט, אַז וואויל איז דיר, ישראל! נאָר... וואָס בעדייט עס דיין אומוואַקלען זיך, האַרץ מיינס, גלייך אַזוי ווי ס'איז דיר ענג דאָרט? אַגב טאַקי, האַ, בויג נור איין דאָס קעפּעלע, זיי מוחל, און גיב אַקוק אויף דער ערד דאָרט אונטען!

דאָס האָט מיר עפּיס נישט געשמעקט, די ערד, וואָס איז מיר אַ שטיעף־מאַמע, האָט נישט געצויגען צו זיך דאָס הערץ מיינס. וויל איך פערדרעהען דעם אַשמדאַי מיט אַ אויבער־הסברה'לע, פערפיהרענדיג איהם אין אַ שמועס איבער פּאָליטיקע, וואָס איך האָב, ברוך השם, דערינען אַ שטאַרקע ידיעה, אפשר וועט דאַדורך בטל ווערען די גזרה, — הויב איך מיך אָן צו־צולאָזען מיט אַ ברייטליכען שמועס איבער די מדינות, אָב־פּסק'ענדיג, וואו עס זאָל זיין מלחמות און וואו פריעדען, צונויפפיהרענדיג, אויסמישענדיג איינס מיט דאָס אַנדערע און אַלץ מיט איין אָטהעם ווי צו „עשרת בני המן".

— זיי נישט קיין קלוגעטשקער, ישראל, און טהו וואָס מען הייסט דיר, — בייזערט זיך אויף מיר דער אַשמדאַי, אַ בויג געבענדיג מיר צו דער ערד דעם קאָפּ, — קוק און זעה!

— איך קוק, איך קוק, — זאָג איך איהם מיט גרויס שרעק, — נור ס'איז עפּיס מטושטש. ווי דורך אומריינע שפּאַקולען.

— וואַרט אַ ווײַלע, וועסט דו שוין קוקען דורך ריינע קלאָרע שפּאַקולען — זאָגט ער אַ פיהרגעבענדיג מיט דער האַנד זיינער איבער מיינע אויגען. און באַלד טאַקי האָב איך שוין געזעהן גוט. און שרעקליכע אַנגסטען זענען מיר בעפאַלען

— ציטער נישט אזוי, ישראליק! — בעט דער אשמדאי מיך מיט א שמייכעלע — נישקשה, איך האלט דיך גוט אין די הענד. קוק בעסער און גיב מיר איבער ריכטיג, וואס זעהסט דו דארטען אזוינס.

איך זעה — אויף פעלדער ווייט ארום און ארום ליגען אויסגעשטרעקט טויטע קערפער פון מענשען אינאיינעם מיט נבלות, נעפגר'טע פערד. ביי א טייל זענען אפגעריסען די הענד, ביי א טייל די פיס, וויעדער ביי אנדערע קריכען ארוים די געדערים. צווישען זיי קרימען זיך, צאפלען זיך, נישט טויט נישט לעבעדיג, עפעס מענשליכע געשטאלטען, משטיינס-געזאגט. פון וואונדען רינט זיי בלוט, די מיילער אפען, די אויגען פערזאטען און די ליפען פערברענט, פערשמאכט פון דארשט. העט דארט טראגען הינט גאנצע קעפ, ראבען און אנדערע מיני רויב פייגעל בעפאלען די טויטע, פיקען, פיקען זיי די אויגען, און רייסען זיי אוים שטיקער פלייש... אוי, בלוט! עס גיסט זיך, רינט בלוט גאנצע טייכען, פון וועלכע עס זעצט ארוים א הייסע פארע, וואס געהט ארויף ביז צו די וואלקענס

— נישקשה, נארעלע! — פאלט ארײַן דער אשמדאי מיר אין דער מיט רייד מיט זיינם א ווארט — פון די וואלקענס, נארעלע, וועט עס, פערשטעהסט דו מיך, ארונטערפאלן אין גרויסע טראפענס, אנצו־טרינקען זאט די פעלדער מיט זייערע תבואות, און די שענע וויינגערטנער, וואס זייער וויין וועט דורכדעם געראטען און וועט דערפרעהען מענשענס הערצער... נישקשה, תכשיט מייגער. קוק ווייטער! הא, וואס?

— הינט, זעה איך, לעקען בלוט — און מענשען... אוי, מענשען, מענשען עפעס אזוינע בעפאלען ווי די הינט דארט זייערע טויטע ברידער, בעזוכען זיי, בע'גנב'נען און בערייסען זיי, אהן א פיצעל נעפיהל פון מענשליכקייט, פון רחמנות. איינער דארט, זעה איך, א פערוואונדעטער־קוים וואס ער זשיפעט. עפענט דאס מויל, שטרעקט אוים די האנד, לעכצענדיג, נעבעך, נאך וואסער, און יענע פארשוינען שלעפען איהם, בעטאפען איהם און נעהמען צו אלצדינג, וואס געפינט זיך ביי איהם, קוקענדיג אויף איהם מיט א קאלטע לעבער... ניין, איך קען נישט קוקען — שרעקליך, שרעקליך!

— עט! — מאכט דער אשמדאי מיט א קנייטשעלע, שפעטענדיג אוים מיר — גאנץ געוועהנטליכע זאכען... מלחמות! ווי דען אנדערש? א שענער משא-ומתן וואלט, כ'לעבען, געווען פאר מיר, ווען מענשען, חס ושלום, וואלטען זינט די וועלט שטעהט ביז אצינד איינער דעם

אנדערען נישט געמאכט דעם טויט. דאס איינציגע שטיקעל נחת, דאס איינציגע שטיקעל נוצען, וואס איך, טייפעל, האב פון אייך, שענע, פיינע מענשעלעך. שען איז נור דאס א: זיי פערדארבען, פערטיליגען, כהוען אן גרוים שאר, און אויף מיר ניכט מען אוים דאס גאנצע כאר. זיי שעכטען און מיך מאכט מען צום שלעכטען. צבוע'קעס! אין דעם חומש'ל, אין דעם תנ"כ'ל, נישקשה, איז איהם גאנץ רעכט די מלחמות און די הריגות דארט. יענער וואס איך טהאר זיין נאמען נישט דער־מאנען, הייסט ביי זיי דארט איש מלחמה, א פעלדמארשאל אין א רויטען מונדיר מיט שפארען. דארט איז רעכט, נישקשה, און דא איז איהם שרעקליך, שרעקליך!.. מאך נישט קיין חן, ישראליק, קוק!

— איך קען נישט, אסור! — שווער איך ביי מיין יודישקייט — עס ליגט מיר נישט בטבע אזוינע זאכען. פע, ווי איך בין א יוד!... טראג מיך, רוחי'ל, טראג מיך ווייטער, ווייטער!

דער רוח מהוט שווינגענדיג א פליה ווייטער. איך האב געמיינט, אז די בקשה מיינע איז אנגענומען געווארען, אזעלכע ווילדע מעשים וועל איך מעהר נישט אנקוקען. נאר אבער א טעות. אין א ווילע ארום בלייבט ער אויף איין ארט שטעהן, און הייסט מיר ווידער ארונקוקען אונטען.

פאר מיינע אויגען וואקסט אוים עפים א שטאדט. איך זעה מחנות מענשען לויפען משוגענערווייז, פאלען אן ווי די היישרעקען אויף הייזער, ברעכען פענסטער מיט שטיינער, זעצען אוים טירען, האקען, בראקען, רייסען, צופען, שלאגען מיט אכזריות, ערגער נאך פון ווילדע חיות, יונג און אלט גאר אהן רחמנות. און דאס אלצדינג, אוי-ווע, פאר גאט און פאר לייט, אין דער מיט שטאדט!...

— געוואלד! — שריי איך מיט א פערקלעמט הארץ — וואו זענען מיר... וואו זענען מיר עס אצינד?

— אט האט איהר אייך דעם חכם! — לאכט דער אשמדאי איבערווינקענדיג זיך מיט דעם גאנצען פעקיל לצים — די בעסטע יונגע יאהרען באברעט מען זיך ביי זיי דארט אוועק מיט געאגראפיע, ווי עס הייסט ביי זיי, משטיינס-געזאגט, מען פאהרט איבער דער לאנד-קארטע מיט פינף פינגער טאקי, אנטייטענדיג איטליבעס ווינקעלע, איטליכעס טייכעלע. די גאנצע ערד, דאכט זיך, איז אין זייערע הענד. א קאטאוועס עפים אזוינע קעפ, אזוינע אנגעשטאפטע לומדים! און אז עס קומט אוים א מאל עפים וואס אין דעם לעבען איז מען בהמות.

גרויסע עמי-הארצים, ווייסט מען נישט פון דאַנען ביז אַהין, זעהט מען נישט ווייטער פון דער נאָז... בהמה! איבער רומעניען פליהען מיר אַצינד, קוק, שוטה איינער, קוק!

— אַ-יאַ! — שריי איך קולות ווי אַ קינד איבער דער נאָס ביים ביזהעלפער אויף די פלייצעס, נישט וועלענדיג אַנקוקען דעם פינסטערען חרר. און פערמאַך די אויגען.

— שאַ, שאַ, תלשיט מיינער! — נעהמט מיך איין דער אַשמדאַי, צמאַקענדיג צו מיר מיט די ליפען, אַ גלעט געבענדיג מיך אין בעקיניע. און דער גלעט זיינער האָט מיר פשוט געעפענט די אויערען גוט צו הערען — אויב דיר, נשמה'ניו, איז שווערליך מיט אַ מאָל צו קוקען, טאָ האָרך-זשע דערווייל אַ ביסעל. נו, אַצינד, וואָס?

— איך הער אַ געשריי, אַ געבעט פון אומגליקליכע, נעבעך, איך הער אַ קרעכצען, אַ גוססיען, אַ חאָרחלען... אוי! — בעט איך רחמים — וויעדער דאָס אייגענע. געוואַלד, לאָז שוין זיין גענוג מלחמות, אַנ'עק צו אַכוריות, צו שפיכת דמים!

— שטילער, נאַרעלע, שאַ! זיי נישט אַזוי צוקאָכט, ישראל! דאָס איז נישט קיין מלחמות. דאָס איז גלאַט אַזוי זיך אַ מין שפיעל, אַ נייַ מאָדנע שפיעל. מענשעלעך, נעבעך, צופיהרען זיך אַביסעל די הענד אַ מין יאַכט, נאַרעלע, איז דאָס. מען שלאָגט און מען לאַכט

— ווער, וועמען? — טו איך אַ פרעג.

— האָסט דען נישט דערקענט אין די הענד — ווער?! האָסט דען נישט דערקענט אין דעם קול — וועמען? הקול קול...

— יעקב, אַי-אַי! — שריי איך, אָנחאַפענדיג זיך ביים קאָפ — געוואַלד, פאַר וואָס, פאַר וואָס?

— חי-חי-חאַ! — צולאַכט זיך דער אַשמדאַי, טרעסענדיג מיט דעם ציגען בערדיל — ער פרעגט פאַר וואָס?! וואָס מאַכט עס אויס! יאָ פאַר וואָס, נישט פאַר וואָס, אַבי מען שלאָגט! דערויף איז דאָך עס אַ שפיעל, אַ מין שפיעל, חי-חאַ-חאַ! אַ זון מיט אַ רעגען, אַ געוויין מיט אַ געלעכטער אינאיינעם, אָט נייג דיין אויער, ישראליק, און הער!

— איך בעט דיך, האַרינקע, לאָז מיך צו רוה! איך שווער דיר, אַז איך קען מעהר נישט הערען, דאָס קול פון מיינע ברידערס בלוט, וואָס שרייען פון דר'ערד, איז מיר שווער צו הערען.

— פחדן! — טהוט דער אַשמדאַי אויף מיר אַ היק מיט שפּאָט — ער קען נישט! קען נישט קוקען, קען נישט הערען! און לייענען די

אָנגעמאַכטע געשיכטעס אייערע, ווי הייטס עס ביי אייך עפּיס היסטאָריעס-מיסטאָריעס, קענסט דו? אויף אָנצושרייבען אַ צעטעל פון פיין, רדיפות, צרות, געבראָכענע-געבראָטענע לייד, און אַלע מיני פורעניות; אַ צעטעל פון פערטריבענע, פערוואָגעלטע, געשלאָגענע, געפּאַטשטע, געמאַטערטע, אומגעקומענע — דערויף, נישקשה, זענען זיי בריות. חלילה, אַזוינס צו פערגעסען, אדרבה, לאָז עס בלייבען ליגען אין טעם קינדס-קינדס-קינדער. עס איז מסוגל דעם פאָלק צו דער נשמה, שען, פיין, גאָר אַ מחיה... קראַצט מען ערגיץ אויס, העט אין די פריהערדיגע דורות, נאָך איין אויסגעפּאַטשטען, חאַפּט מען איהם אויף ווי אַנ'אבן טוב, נאָך אַ געשמיסענעם — פוץ אַהער אויסגעשטעלט אין צעטעל... נאַ, קוק, לאָז די וועלט קוקען, וויסען אונזערע גבורות!... ס'איז אַ כבוד, אַ שענקייט, מען שעפּט דערפון נחת, מען פיהלט זיך עפּיס פרישער, לעבעדיגער, משטיינס-געזאָגט, מיט אַ מענשליך פנים — און, לאָז אָבער אויסקומען איינעם צו ליידען, אַליין טאַקי, עפּיס אַ מינדסט-קליינִיגקייט, אָדער צוצוזעהען עס מיט די אויגען, צוהערען עס מיט די אויערן, האַ-האַ! צאַפּעלט ער מיט די הענד, מיט פיס: ער קען נישט! אַ קאַטאָוועס עפּיס ישראליק, אַזאַ גבור, אַזאַ אָנגעלעהרענטער, אַזאַ יחסן! גאָר אַ שרעק! — לאָזט ער אויס מיט אַ בייז געלעכטעריל, אַ קוועטש געבענדיג מיך דערביי אַזוי, אַז נישט ווילענדיג טהו איך אַ קוויטש.

אודאי איז מיר נישט ליעב געוועזן דער גאַנצער עסק: נישט דער קוועטש, נישט די שטעכווערטלעך, אָנצוהערעניש אַקעגען יענע, ווי ער זאָגט, יענע געשיכטעס. פע, גאָר ניט קיין גוטער משא ומתן! נאָר וואָס קען מען אָבער טאָן, אַז מען איז ביי יענעם אין די הענד, אַז מען הייגט אין דער לופטען, אָבהייגענדיג אינגאַנצען פון יענעמס ווילען, משטיינס-געזאָגט. אָט וויל ער, טהוט ער אַ מאַך מיט דער האַנד, וואַרפט מיך אַרויס — און עס ווערט פון דיר תל! ווי אין כעס מען זאָל נישט זיין, מוז מען שווייגען, אַראָפּשלינגען אַלצדינג; ווי עס זאָל נישט פערדריסען, מוז מען זיך נישט ווייסענדיג מאַכען, יאָ, נאָך מאַכען אַ פרעהליכע מינע צו דער בייזער שפּיעל, כלומר'שט: עט, גאָרנישט. נאָר אַלצדינג איז געדעדט געוואָרען קעגען יענע — ביי זיי העלפט חכמניות, פערשטעלען זיך; טראַכט אַלץ דאָס בייז, אַבי אַ גוט פרום פנים'ל, אַבי אַ צינגעלע ווי צוקער. דער רוח אָבער לאָזט זיך נישט נאַרען, ער פערשטעהט זעהר גוט דיינע געדאַנקען. אַז מען זאָגט: „קלוג ווי דער רוח" — איז אַ פנים טאַקי אמת.

— עפּיס ביסטו מיר, ישראליק, גאָר צודרעהט. האַ, עפּיס ווי שטאַרק נישט צופֿריעדען. אפֿשר איז דיר ענג דאָס אָרט דאָ ביי מיר אין האַנד. מעגסט דו דיר אַרויס, אָה! — זאָגט דער אַשמדאַי, שאַרף אָנקוקענדיג מיך. און, נישט צו מאַכען מיט מיר גרויסע צערעמאָניעס, נעהמט ער און זעצט מיך אַרויף באַלד טאַקי צו זיך אויף דעם שפּיץ פֿונ׳ם מינדעסטען פֿינגער.

איך שטעה אויף משקולת, נישט אַהין, נישט אַהער. פֿון אַ מינדסטען בלאָז, חלילה, קען איך פֿערשליידערט ווערען העט-העט, בלייבען אַ קדוש, מען זאָל אַפֿילו נישט וויסען, וואו איז אַהינגעקומען מיין געביין, עס גרווילט מיר פֿאַר פּחד דאָס לייב. — אוי, זעהר אַ מיאוסע לאַגע...

— ישראליק, ביי דיר איז די ברירה — מאַכט דער אַשמדאַי עפּיס ווי אָנגעברוגז׳ט — געה דיר, געה, זיי מוחל, אויב דיר געפֿעלט נישט דאָ ביי מיר!

— וואָס הייסט עס געפֿעלט נישט?! — מאַך איך מיך תם, שטאַמעל צודולט, מיט אַ חניפֿה-שמייכעלע, אָנחאַפּענדיג זיך אין דעם רוח מיט ביידע הענד — אַדרבה, פּאַני אַשמדאַי, ס׳איז גאָר אַ מחיה. זעהר גוט, אָהן עין-הרע! איך פֿאָהר מיר אומזיסט, אָהן אַ בילעט, ווי אַ פּריץ. דיינע לצים מאַכען זיך אַפֿילו אַ מאָל אַ ביסעל נאַריש מיט מיר, נאָר נישקשה, כ׳בין שוין געוועהנט מיט זיי. עט, גאָרנישט!...

און איינרעדענדיג דעם אַשמדאַי אַזוי, קריך איך מיר דערווייל בגנבה אַריין ווי אַ פּלוי צו איהם אין דעם בוזעם און בעזעץ מיך דאָרט, וואו מען טהאָר נישט...

— אוי, ביסט דו אַ קלוגעטשקער, ישראליק! — מאַכט מיט אַ בייז געלעכטעריל דער אַשמדאַי, אויסשטרעקענדיג דאַביי די הענד און וויל מיך דערטאַפּען.

איך בין געוועזען ווי אַ איבערגעשראָקענער האָז פֿון דעם יעגער, וואָס יאָגט זיך איהם נאָך. דער קאָפּ איז מיר געוואָרען צודולט, פֿינצטער אין די אויגען און אין די אויערען האָט מיר גערוישט ווי אַ שרעקליך וואַסערפֿאַל

דאָס צוואַנציגסטע קאַפּיטעל

וואָס אַשמדאַי קען!

נאַנץ וויט, אין די אויבערשטע וועלטען, צו מזרח-זייט, שפּאַלט זיך דער הימעל, און עס קוקען אַרויס פֿייער-רויטע קעפּלעך פֿון שענע ליכטיגע כרובים, שרפֿים ואופֿנים. די גאַנצע הימלישע חיל, שטעהען מיט גרויס דרך-ארץ אויבען דאָרט. רופֿען איינער צום אַנדער׳ן און זאָגען: קדוש, קדוש, קדוש--הייליג, הייליג, הייליג איז צבאות נאָט דער הערשאַרען! און פֿון כאָרען מלאָכים לאָזט זיך הערען אַ „הללו ה״, וואָס צוגעהט זיך אויף אַ געטליכער סטרונע איבער דער גאַנצער וועלט אין אַ זיסער, פֿיין-שטילער מעלאָדיע, ריהרענדיג איטליכע נשמה, וועקענדיג אַלע בעשעפֿענישען. אַלע לויבען, דאַנקען דעם אויבערשטען, פֿול איז די וועלט מיט זיין כבוד!

אין די מחנות פֿון די רוחות איז אַ בייזע מהומה. די לצים ציטערען, פֿלאַטערען, די נישט-גוטע בלייבען צומישט, געפּלעוט, עס ווערט אַ קאָכעניש, אַ פֿליהעניש, ווי די פֿערי׳סמ׳טע.

מיט דעם אַשמדאַי הויבט עס אָן צו וואַרפֿען ווי אַ קדחת. עס דרעהט איהם צונויף פֿריהער ווי אַ קנויל, דערנאָך טהוט ער זיך דאַפּטאָם מיט אַ גרילצענדיג פֿייף אַ ציה-אויס, אונטערשפּרינגענדיג מיילען וויט אין דער לופֿט, טהוט זיך פּלוצלים אַ שטעל פֿערריסען דעם קאָפּ אַרויף, עפֿענט אַ מויל, זידט, קאָכט, און רעדט מיט העזה אויפֿהויבענדיג דעם קולאַק אין דער הויך.

— אַז אָך און וועה צו אייך, צום געזאַנג און לויב אייערן!... איך קען אייך, נישקשה, קנעכט זייט איהר, משרתים, אָהן אַ פּיצעל אייגענעם ווילען, נאַראַנים, בטלנים!... איך קען, נישקשה, אויך יענעם,

דעם בעל־הבית אייערן, דעם גרויסן פּריץ. יענעם איז ליעב חניפה, צו הערן שטענדיג קאָמפּלימענטן, לויב און דאַנק פאַר זיין גוטסקייט, דאָס אַלסדינג, וואָס ביי אַנדערע וויל ער גישט ליידען, האַלט עס פאַר אַ מיאוסע עבירה. חלילה בעטען געצאָהלט פאַר אַ מצוה, אַ דאַנק פאַר אַ טובה! איהם אָבער בענש, דאַווען, דאַווען, דאַנק און לויב אָהן אַ אויפהער פאַר איטליכס פּיצעלע—און איהר קאָנט נישט, גיט איהם שבחים מיט דער פולער מאָס. חנפים, באַסאַקעס, קריכערס, אונטערלעקערס זייט איהר!...

ברכה זאָגען, וואָס איך האָב אַנגעהויבען ווי געוועהנטליך אין דער פריה, איז מיר געבליבען שטעקען ווי אַ ביין אין האַלז. געה דאַווענען, זיי מקיים יודישקייט ביים טייפעל דאָרט, נאָך אַזעלכע ווערטער האָט אַ שרעק!

מיט רעש, מיט אימפּעט פליהען די רוחות איבער פלאַנעטען און שטערען, ווייט, ווייט ערגיץ העט אין עק וועלט. עס ווערט מיט אַ מאָל שוואַרץ־טונקעל אין די אויגען. עס רויטש. שטורעמט אַרום און אַרום, עס בלאָזט, קלאַפּט מיט שרעק. דאָס האָט פון גאָט דער פערטריבענער, דער וויסטער פאַרצייטיגער „תהו־ובהו" זיך געריסען ווי אַ ווילדע חיה פונ'ם פערשלאָסענעם געפענגניש, אַריינצושפּרינגען אין דעם גבול פון אָרט און צייט. דאָס האָט דער אַשמדאַי געפאָכט מיט זיינע פליגעל, געקלאַפּט אין די טויערן פון דער אייביגער, אַמאָלדיגער פינסטערניש, געקראַצט, געזוכט עפּים אַ שפּאַלט, ווי הינטען אַרום אַרויסצולאָזען זי פריי און פערפינסטערן די וועלט. אוי, ווי שרעקליך דאָס דאָזיגע אָרט איז, נאָר אַ גוואַלד! דאָ איז די גרעניץ פון ליכט—„ווירקליכקייט"—און פון תכלות—„גאָרנישט", אַ תהום. עס איז אַ געוואַלדעניש, אַ שפּאַרעניש. ראַנגלען זיך דאָ צווישען די געמאַרקען. עס הויבען זיך אויף שוואַרצע חמאַרעס ווי די בערג, אָט־אָט, דאַכט זיך, פערשלינגען זיי הימעל און ערד. פייערדיגע מלאכים אָבער, וואָס שטעהן אויף דער וואַך מיט בלויזע פלאַמענדיגע שווערדען, דונערן און בליצען און שרייען: „אַזאָס!... ביז דאַנען און ניט מעהר!"—עס ווערט אַ חאַפּעניש, אַ יאָגעניש, פּוי־צוריק אין זייער רוה אַריין...

די וועלטען—זיי זענען אין דעם ביטען זיך פון טאָג מיט נאַכט פאַרשיעדען צווישען זיך.

אין איין וועלט דאָרט טאָגט וואָס ווייטער אַלץ העלער און העלער. די הימלען דערצעהלען דעם כבוד פון גאָט. כתות מלאכים זאָגען שירה.

איטליכע נשמה לויבט זיין נאָמען: הללויה! און אין אַ אַנדער וועלט ערגעץ איז שטאָק־פינסטער—נאַכט!... עס ווידמען זיך דאָרט מיני־טלעק. שווימבלען און גריבלען די אַלע ווילדע נפשות, בייזע רוחות שרייען ווי די לעמפּערטען, ווילען פערצוקען, צערשטערען—אַלסדינג צו אַלדי־שוואַרץ יאָהר!

יונה הנביא. איהם איז ניט אַזוי שלעכט געוועזען צוליגען אין בויך ביים פיש, ווי מיר ביים אַשמדאַי אין בוזעם. אונז ביידען, אמת טאַקי, איז געוועזען גענוג פינסטער און ביטער. אַז־אָך און וועה צו אונזער ביידענס מזל, צו ליגען אין דער קלעהם. אין אַזאַ שכנות, משטיינס־געזאָגט. דאָ איז פאָרט אַ גרויסער חילוק. ער, יונה, האָט ווייניגסטענס געקענט האָטש שרייען, תפילה טאָן צום אויבערשטען, זיך בעטען אַ היים—און איך האָב געמוזט האַלטען מויל, נישט געטאָהרט אפילו אַ פּיפּס טאָן. שאַ! די לצים זאָלען עס, חלילה, נישט דערהערען, דער רוח זאָל מיך נישט אַ חאַפּ טאָן, דערמאָנענדיג זיך אין מיר, און אַרויסוואַרפען מיך ווי אַ צערקוועטשטע וואַנץ אין דעם טיעפען אָבגרונד.

עס איז אַ רעש, אַ געפילדער! הויך אין די הימלען דרעהען זיך, קעהרען זיך וועלטען. זונען און לבנות געהען אויף און אונטערגעהען, איטליכער בעזונדער פאַר זיך. עס ענדערן זיך די צייטען, עס ביטען זיך פון שטערען די וואַכען, די אַראָב, יענע אַרויף, איטליכער אין זיין צייט, יעדער אין זיין אָרט, עס זאָל עס געקרימט ווערען אויף אַ האָר! דער אַשמדאַי זעהט צו אַלסדינג און פוקעט זיך, קריצט מיט די צייהן און מאַכענדיג צו שאַנדע די גאַנצע וועלט. ווי עס זעהט אוים איז איהם דאָס מאָל נישט געלונגען אויפרייצען די הערשערען אויבען, זיי זאָלען אַראָבפאַלען פון גאָט. ער פּויקט צונויף זיין פעקעל רוחות און לאָזט זיך מיט זיי צוריק צו אונזער ערד, וואָס דרעהט זיך, אויסזעהענדיג ווי שפּילצען־קעפּעל, ערגיץ ווייט דאָרט. ער וויל, הער איך, זי נישט אָבלאָזען. קיין אַנדערע ווי זי טויג איהם נישט אַזוי צו זיין אַרבייט, דאָ האָט ער גענוג בעהעלפערס, גענוג מיטעל צו ווייזען זיינע גבורות. דאָ איז אַ האָפענונג, ער זאָל בייקומען, אין דער מלחמה מיט דעם רבונו של עולם זאָל ער זיין פון אויבען.

—וואָס טויגט איהר?... וואָס קומט אייך אַרויס פון יענע אַלע הימלען, פון אייערע אַלע גן־עדנ'ס, אַז איהר זייט קנעכט, לאַקייען? אַז איהר האָט נישט קיין פרייהייט, קיין אייגענעם ווילען, אַז איהר זייט נור

קוקעס, וואָס טהוען, מאַכען מיט די ליפּ׳ן, פּלאַפּלען אַזוי ווי מען דרודעלט זיי אָן!! טפו זאָל עס ווערען אינגאַנצען! — זאָגט דער אַשמדאַי, אויפשטעלענדיג ביידע קולאַקעס אין דער הויך, שפּייעט מיט פּעק און שוועבעל, בליצט—בלינצעלט מיט די אויגען, שיסט דערנאָך אויס מיט אַ געלעכטער, אַ שניידינגס ווי אַ מעסער, שרייט זיך איבער מיט די רוחות אויף משונה׳ווילדע קולות און גיט זיי אונטער חשק, גיכער נאָך איהם צו פליהען.

ער פליהט האַסטיג. וואָס אַ מאַך מיט די פליגעל, פליהט ער אָב אַ וועלט, וואָס ווייטער, ווייטער ווערט די ערד גרעסער, גרעסער און דער אַשמדאַי אַלץ רוהיגער. פּלוצלים בלייבט ער שוועבען שטיל, ברעכט זיך, ציהט זיך, גלייך ווי ער וואָלט פון זיך אַראָבגעוואָרפען משא גאַנצע בערג, און אַריינפאָהרענדיג מיט דער האַנד צו זיך אין בוזעם, אַ קראַץ צוטאָן זיך מסתמא, טאַפּט ער גאָר אומגעריכט מיך אָן.

— ע, ע, וואוהין, ישראליק, דו האָסט זיך פערקליעבען! לאָז מען נור אַ ווילע פונ׳ם אויג דיך אָבלאָזען, קריכסט־דו, קריכסט און באַלד אין דער גרגרת אַריינקריכען!... אַ־נו, זייט זיך מטריח, רב ישראליק, ווייטער אַביסעל, רוקט זיך, רב ישראליק, זייט־זשע מוחל! — בעט מיך דער אַשמדאַי בחילה און שלעפּט מיך אַרויס, האַלטענדיג צווישען די פינגער מיט אַ קליין קוועטשעלע.

אוודאי איז פע, טאַקי וואָס פע הייסט! דאָך פאַל איך ביי מיר נישט אַראָב, מאַך מיך האַרץ, דערמאָנענדיג זיך אין מיין וואונדערליכער געשיכטע, וואָס מיט מיר האָט ביז אַהער זיך פּאַסירט, און טראַכט ביי מיר: בע... נישקשה! אַז איך האָב געקענט מאַכען ביז אַהער אַזאַ רייזע, אַ קאַטאָוועס עפּיס אַזאַ רייזע, אויס זיין וואו די וועלט האָט איין עק, געפינענדיג זיך צווישען אַזוי פיעל נישט גוטע, אַלערליי שלעק און בלייבען גאַנץ מיט די ביינער, וועל איך, אם־ירצה השם, ווייטער זיין מסתמא אויך אויסדרעהען. מיט דעם דאָזיגען בטחון צאַפּעל איך ביים אַשמדאַי צווישען די פינגער, אָנקוקענדיג דערביי משונה, עפּיס מיט אַזאַ מינע, ווי איינער רעדט: מילא אַ קוועטש איז אַ קוועטש, בין שוין געוועהנט... קלייניגקייטען! וואָס־זשע אָבער, נו, וועט זיין ווייטער!

— דיין טרפה׳נע מזל, ישראליק, וואָס אַצינד גראָד בין איך אויפגערוימט, שענק איך דיר. אַנ׳עק וועל איך פון דיר נישט מאַכען,

פערקעהרט, איך וועל דיר נאָך אַ ביסעל פערברייטערן דעם רוים אויף צו זיצען ביי מיר אין האַנד.

אַבי זוכה געווען צו הערען עפּיס אַ גוט וואָרט, ווער איך שוין ביי מיר שטאַרק געהויבען... און שטעל מיך איין, ווי אַ היימישער, דעם אַשמדאַי אויף צוקאַוועשטש צו טאָן אַ פרעג:

— וואָס איז מיט דיר, פּאַני אַשמדאַי, אַזוי די שמחה?

— אָט וועסט־דו, בהמה, באַלד זעהן, פאַר וואָס — ענטפערט מיר דער אַשמדאַי מיט אַ משונה׳דיג שמייכעלע, אַ שנעל געבענדיג מיר איז שפּיץ נאָז, און אַ בייג מיר דעם קאָפּ.

— אַ־נו, וואָס זעהסט דו איצטער דאָרט אויף דער ערד?

— שוועריליך! — זאָג איך, רייבענדיג די נאָז און די אויגען — עפּיס געהען אַרויף זיילען רויך ווי פון טויזענט פייערשפּייענדיגע בערג ס׳איז דאָרט עפּיס אַ איבערקעהרעניש ווי סדום און עמורה!

— ניין, נאַרעלע! מאַכט דער אַשמדאַי, אַ בלאָז געבענדיג אַזוי, אַז דער רויך איז זיך צוגעגאַנגען אין דער זייט — קוק אַצינד, וועסט־דו זעהן קוימענס. דאָס רויכערן דאָרט גרויסע, הויכע קוימענס פון מיינע טויזענטערליי פאַבריקעס, פאַבריקעס פון האַרמאַטען, ביקסען און כל־מיני אַנדערע כלי־זין אויף צו מאַכען דעם טויט; פאַבריקעס מעהר ווי פיעל מען בעדאַרף אויף צו פעלשען אין לעבען נויטיגע זאַכען, און אויך פאַבריקעס אַזוינע אויף צו מאַכען שמאָכטעס, וואָס עפּיס ניט אַזוי שטאַרק נויטיג אין לעבען אַריין; פאַבריקעס פון כלים און מאַשינעס, צו פערשפּאָרען מענשענס הענד, פערוועלוועלערן זייער אַרבייט און צו־נעהמען ביי אַ סך די פרנסה; פאַבריקעס פון אַזעלכע מיני המצאות ווי צו פערקירצען אָרט און צייט און דורך דעם צו פערקירצען זעהר אָפּט טאַקי דעם מענשענס יאָהרען, פאַבריקעס צו דרוקען און פערשפּרייטען אין דער וועלט גיך און געשווינד זעהר פיעל נאַרישקייטען — ליגענס, רכילות, בלבולים, וואָס נישט געשטויגען נישט געפלויגען, שנאה — קנאה, נאָך און נאָך אַזעלכע מיאוסע זאַכענישען און אַל־דאָס־ביין איינע אַקעגען די אַנדערע... קורץ און גוט — דאָס איז דער דויך פון דער „ציוויליזאַציע", ווי הייסט עס ביי אייך דאָרט. וואַרט נור, וואַרט אַ ווילע, אָט האָסט־דו אַ פּאַנאָראַמע, קוק, זיי מוחל, און האָב הנאה!

עס עפענט זיך אויף פאַר מיינע אויגען אַ שטיק לאַנד, וואונדערשען, נור אַ געמעהל. פעלדער געהילט אין אַ סאַמעט־גרינעם מאַנטעל פון יונגע פרישע תבואות, געשפּרינקעלט מיט בלומעלעך ביי די קאַנטו־

אין טאָלען פֿיטערען זיך שאָף און אויף בערגלעך שפּרינגען קלאָר־ווייסע ציגען. אין דער לופֿט טראָגט זיך אַ קאָנצערט פֿון אַלערליי שטימען: אַ געזאַנג, אַ קוואַקען פֿון שפּיל־פֿייגעלעך אין וועלדער, וועלדלעך; אַ שמונצערן, אַ זשוזשען, אַ ציכבלען פֿון פֿליהענדיגע מיקען, זשוקעלעך אויבען, און פֿון שפּרינגענדיגע גרילען, היישעריקען אין דעם גראָז אונטען, און צו־ווילען, אַ הירזשען פֿון פֿערד, אויך אַ צובאַסעווען פֿון קיה אויף דער ברייטער געמבע. ווייט אַרום ליגען צוזייט דערפֿלעך, פֿערמעס, היזער נעזוגטע, געבויט מיט אַלסדינג אין דעם בעל־הביתישקייט, דערביי גרויסע שענע גערטנער און וויינגערטנער. דאָרט בליהט דער ווינשטאָק, דער פֿייגענבוים צולאָזט זיינע בלעטער, רויזען און אַלע אַנדערע שמעקעדיגע קרייטעכצער גיבען פֿון זיך אַרויס אַ ריח פֿון געווירץ. קינדער שפּרינגען ווי די ציגעלעך אויף די הויפֿען, שטיפֿען־לאַכען פֿונים גאַנצען האַרצען, עלטערע זיצען אָנגעלעהנט אונטער בוימער, רויכערען, שמועסען גאָר פֿרעהליך, עסען, טרינקען און זענען פֿרעהליך.

— אַך — זאָג איך — ווי גוט, ווי שען! סאיז דאָך עפּיס דאָ אַ לעבען, גאָר אַ גן־עדן!

דער אַשמדאַי קוקט אויף מיר אין דער זייט מיט אַ שמייכעלע, נישט צו רעדען אַ וואָרט. דערנאָך נעמט ער מיך אָן פֿאַר'ן שפּיץ בערדיל, אַ ציה געבענדיג מיר דערמיט דעם קאָפּ, איך זאָל צרונטערקוקען.

— אַי־אַי! — לאָז איך אַרויס אַ ביטער געשריי — נישט צו דערקענען דאָס לאַנד, אַזוי וויסט איז עס, אַזאַ חורבן! נאַקעט זענען די פֿעלדער, נישטאָ קיין ווייץ, נישטאָ קיין קאָרען, אַ פֿייער האָט אויסגעקוילט, אויסגעברענט ביז איין גרעזעלע דאָרט. פֿערדאַרט שטעהען ביימער, די צווייגען צובראָכען, אוים פֿרעהליכקייט ביי מענשען. מען הערט נישט קיין קול פֿון פֿיה — שאַ, נישט קיין פּיפּס, פֿייגעל און בהמות עפּיס ווי אויסגעשטאָרבען! ...

— דאָס האָט זי, די ציוויליזאַציע, זיך אַזוי געמיהט — דערקלערט מיר דער אַשמדאַי די זאַך מיט זיין געוועהנטליך ביין געלעכטעריל — דאָס איז זי פֿאַר גוטסקייט געקומען אַהער אומגעבעטען מיט בלוט און פֿייער און ווילען רויך. געקומען איז זי פֿון גאַנץ ווייט זיך לאָזען צו דערקענען דעם היגען פּראָסטען עולם דאָ מיט איהרע טובות. און אַזוי ווי דער עולם אָבער האָט זיך בעדאַנקט, געוואָלט לעבען ווי פֿריהער אָהן די טובות, האָט זי איהם געלעהרענט דרך־ארץ, געוויזן ווער עלטער איז. — וואָס

איז מיט מיר, פֿרעגסטו, אַזוי די שמחה? בהמה! ס'איז אַ פֿרייד צו זעהן, ווי זי ברענט, סמאַליעט אַ וועלט. קלעקט איהר נישט אויף איהרע חצפֿות די וועלדער, גראָבט זי זיך ווי אַ קראָט טיעף אין דער ערד, רייסט דאָרט קברים פֿון פֿאַרצייטיגע געוועקס, פֿלאַנצען העט העט נאָך פֿאַר דעם מבול, פֿון וועלכע ס'איז געוואָרען פֿערהאַרטעוועטע קוילען, און נעהמט זיי צו איהר געברויך. עס וועט איהר נישט קלעקען באַלד דאָס אויך, זי וועט אויסברענען, אויספֿרעסען דאָס אינוועניגסטע אין דעם בויך פֿון דער ערד — דענסטמאָל וועט זי זיך אַ נעהם כאָן אויבען צו דער זון. פֿון דעם אַלטענס רייטוואָגען דאָרט אין הימעל וועט זי אַרויסנעהמען די הייסע ברענענדיגע שרפֿים און זיי איינשפּאַנען אין איהרע מאַשינעס, צו שלעפּען, צו דרעהען רעדער, אונטערשמייסענדיג זי, מחילה, מיט עלעקטרישע בליצען, עס זאָל דונערן, שיסען, פֿליהען, טראַסקען — פֿיף־פֿאַף־פּיף! ... בהמה! די אַלע קוימענס פֿון די גוזמא־גוזמאות־פֿאַבריקעס דאָרט — דאָס זענען מזבחות, וואו עס רויכערט זיך לכבוד מיר לכבוד דעם גאָלדענעם קאַלב, דעם גאָט פֿון ספּעקולאַציעס, שווינדעל, פּראָיעקטען און געלד. דער דאָזיגער רויך טריקענט אוים די הערצער, רויכערט אוים פֿון אָרט די געפֿיהלען און פֿערוואַנדעלט אַלסדינג אין סחורה, ליעבע, פֿריינדשאַפֿט, פֿרומקייט, גלויבען, צדקה און דערגלייכען — אויך סחורה, און וואָס נאָך? ער, דער דאָזיגער רויך, רויכערט ביסלעכווייז פֿון דאָרטען אוים אויך יענעם, וואָס איך טאָהר זיין נאָמען נישט דערמאָנען, עס ווערט איהם דאָרט אַלץ ענגער, ענגער. עס בלייבט איהם אַלץ ווייניגער אָרט, ער רוקט זיך, מחילה, אַלץ ווייטער, ווייטער, און מיט דער צייט, ס'איז דאָ אַ האָפֿנונג, וועט די ערד איינגאַנצען בלייבען מיינע ...

„אַ־אַ, נישט דערהאַרען וועסט דו עס, רשע איינער ז" — טראַכט איך מיר אין האַרצען, פֿערקרימענדיג זיך מיט אַ יראת־שמים־פּנים'ל, דו וועסט געהן צום גרונד און ער וועט אייביג בלייבען.

דאס איינאונצוואנציגסטע קאפיטעל.

ישראל בעגעגנט זיך מיט שלמה המלך׳ס א גענעראל.

— העע־העע! — מאכט דער אשמדאי, פערדרייסענדיג דעם קאפ אפיס ווי צו־הערענדיג זיך און סמארעט מיט דער נאז.

און באלד טאקי קומט מיר צו די אויערן אגעטימעל, א גע־פלוידעריי.

— נארנישט, נארנישט, מכשפה׳טעס עטליכע האבען בעקימען די ספאזמע, חלשה׳ן דארט — זאגט דער אשמדאי מיט א געלעכטעריל — געוועהנטליכע זאכען. אי, א צייט, א צייט! גאר נישט די מכשפה׳טעס וואס א מאל! א מכשפה׳טע א מאל, אז זי האט זיך גענומען פאהרען רייטענדיג, איז זי געפאהרען, געארבייט אויף אלע כלים. נישט מיד צו ווערען אויף א האר, יענער אפילו זאל די כפרה ווערען. היינטיגע מכשפה׳טעס אבער, משטיינס־געזאגט, נאר עפיס ווייס איך וואס אזוי׳ס — איז ביי זיי נערוועו, כפאזמעס. האבען ליעב, קאוואלערען זאלען זיי מינטערן... אי, א צייט! וואס פאר א מענשען, אזוינע מכשפות, אזוינע לצים, אזוינע רוחות. היי, ראהיראט!

א רוח, געקנייטשט, געבויגען פאר אלטקייט, דאר ווי א שפענדיל, א לייב פון א מיתה־משונה־קאליר מיט א היבשען הארב און א דינע לאנגע, פערדרעהטע נאז ווי ביי א עלעפאנט, קומט געשווינד צופליהען צום אשמדאי, שטעלט זיך איהם א קעגען, פערווארפענדיג דעם לאנגען אויסגעקראכענעם ווידעל צווישען זיינע הינטערשטע פיס און אנבויגענדיג דעם שמאלען שטערען, אויף וועלכען עס סטארצען צוויי שטייפע צעפ־לעך האר ווי די הערנער ביי די ביידע ווינקלען.

— דאהיראט, מיין גוטער, געטרייער דינער! — ווענדט זיך דער

אשמדאי צום רוח מיט א שמייכעלע — וואס מאכען עפיס דארט אונזערע דאמען?

— חן, גענעדיגער האר, מאכען זיי. ווייבער!... ווייבער ווילען, וואס? — א טענציל. נאך אזא לאנגע רייזע גלוסט זיך זיי אביסעל רוה, אבפרישען זיך אביסעל, אויספוצען זיך, אונטערהאלטען זיך, געפעלען אבי וועמען, מעג זיך זיין חאטש דעם שווארץ־יאהר...

— גוט, ראהיראט! געה, טהו דיין זאך.

עס געדויערט נישט לאנג, שפרייט זיך אוים אין דער לופט העט מיט, ביז קיין אויג קען נישט פערנעהמען, עפיס א מין זיידענער טייערער קאווער, געשטיקט פון גינגאלד מיט די שענסטע קוויטען און אלערליי קונציגע געמעהלען, וואס אויף דער וועלט. עס פונקלען, שפילען דארט פאר די אויגען סמאראגדען־גרינע וועלדער, פון וועלכע עס קוקען ארוים רובין־רויטע פיגמעראנצען, פערעסקעס פארטיגע, שען־חנ׳עווידיגע. שטעלען פון צווישען די בלעטער ארוים פולעטשקע, רויטליך־פער־פארבטע בעקעלעך, אבגעשאטען מיט דינע קורצע הערעלעך, בעטען זיך עפיס ווי אליין, שטומערהייט, זיי א געשמאקען קוש צו טאן. שווארצע קארשען מאכען איינגעלעך, ווינקען, ווינקען און ציהען ביי דער נשמה. די אויגען צופלאקערען זיך פאר גרויס חשק; וואוהין מען קוקט, איז שען, ליבליך; וואוהין מען זאל זיך נישט קעהרען־ווענדען, מאנעט עס עפיס, כאנטעט, עפיס גלוסט זיך, אוי — גאר משוגע צו ווערען!...

ווי א היישעריק לאזען זיך אהין אראב די רוחות, גרויס און קליין, אלט און יונג, צולויפען זיך דארט גאנץ פריי אין אלע זייטען און פער־שווינדען באלד. דער אשמדאי לאזט מיך אב אויך פריי און הייסט מיר זיך דורכגעהן אביסעל שפאצירען.

ארויסרייסענדיג זיך פונ׳ם טייפעלס הענד בין איך געוועזן ווי א לאנגע צייט א געפענטעטער האהן, וואס באלד נאך דעם אויפבינדען איהם ליגט ער א ווייל שטיל, און קוים חאפט ער דעם אטעם, טהוט ער זיך א שטעל־אויף קוממיות און מאכט קוקוריקו מיט ברייטקייט, ווי דער גרעסטער, בעסטער וואוילסטער האהן אין דער וועלט... איך פער־געס זיך באלד אין די צרות, בין גאר א וואוילער יונג, שפאציר מיר ארום, און צו וואס איך זאל מיך נישט צוקוקען, בעקום איך חשק, עס גלוסט זיך מיר אלדינג. עס ווילט זיך מיר אלע יענע שענע זאכען. — איך שטעל מיך אזוי אב איינמאל אויף דעם שפאצירגאנג ביי א גרויסען בוקעט פון די טייערסטע איידעלשטיינער: דימאנטען,

בריליאַנטען, סאַפּירען, רובינען אלע סאָרטען, אײנגעפּאַסט אין גאָלד, עס הױבט מיך אָן אַ גװעניג עפּיס צו דרעהען, כּפי מײנע מבינות איז עס װערט אַודאי אַ שרפ״ט אלפים טאָלער, און אפשר טאַקי נאָך מיט אַ שמיצעל אַריבער, טאַקי יאָ-יאָ די גאַנצע שרפ״ט מיליאָנען, זאָל עס נישט זײן צו קײן בושה! עס קאָטערט מיך; געװאַלד, איך זאָל עס האָבען, װאָלט איך עס דאָך פערקױפט, געמאַכט אַ שען קאַפּיטאַל, װאָלט געלעבט נגידיש, געהאַט אויף קאַנע מיט יויך און אָבגעטערכעט אזוי מײנע יאָהרען! — עס נעהמט מיך שטאַרק אָן דער יצר-הרע. באמת טאַקי, זאָגט ער, פאַר װאָס זאָלסט דו נישט אויפהײבען אַזאַ מציאָה. אַ כּשרה מציאָה? װעמען טויג עס דאָ, װער האָט דערפון דאָ הנאָה? נישט גאָט, נישט לײט. דער שװאַרץ-יאָהר װעט די רוחות נישט נעהמען אָהן דעם אויך. זײ האָבען גענוג. נעהם! װעסט דערמיט זיך קױפען עולם-הבא. בײ איטליכם פּיצעלע, װאָס דו װעסט דערפון געניסען, װעסט דו דאָך מאַכען אַ ברכה. אויף אַ בוטער-געבעקכיל, אַ שטײנער — מאַכען בורא מיני מזונות, אויף אַ גלעזעלע װײן, װימאָראַזיק — בורא פרי הגפן. גאָט װעט הנאָה האָבען, און דו טאַקי אויך... נעהם, נעהם! — איך קוק מיך אַרום אין אַלע זײטען — נישטאָ קײנער, איך שטעה אַביסעל און בין זיך מישב. איך כאַפּ מיר האַרץ און...

און װי איך שטרעק אויס די האַנד, פיהל איך פון הינטען עפּיס אַ קלײן שמיצעלע װי מיט אַ שטריק. איך קוק מיך נישט מויט נישט לעבעדיג אום און דערזעה יענעם אַלטען, האָרבאַטען רוח.

— אַ-אַ, שלום-עליכם! — זאָגט ער מיט אַ שמײכעלע, אַ שמיצעל געבענדיג מיר אויף דער האַנד, װי דער שטײגער פון רוחות איז בײם גריסען זיך, מיט דעם װײדעל.

— עליכם שלום! — ענטפער איך אונטער דער נאָז, צוקוקענדיג זיך צו איהם מיט האַלב פערמאַכטע אויגען, כּלומר'שט װײס איך נאָך נישט רעכט, װער ער איז — עפּיס, דאַכט זיך מיר, קענטליך.

— ראָהיראָט בין איך דאָך! װאָס, פערגעסען? איך בין ראָהיראָט, דער גובערנאַטאָר פונים דאָזיגען קאַװיאָר.

— אזוי! דער גובערנאַטאָר!! — טהו איך מיך אַ חאַפּ דערשראָקען, טראַכטענדיג בײ מיר: אױ, װעה, האָט ער געמוזט אודאי זיך אָנשטויסען, װאָס איך האָב געװאָלט אָקאָרשט טאָן.

— נישקשה, רב ישראל, מאַכט נישט אַזאַ פּירוש! איך װיל אײך דאָ בײ מיר אויפנעהמען װי אַ טײערען גאַסט. סטײטש, כטײטש רב ישראָליק, אַז איך האָב די זכיה צו זעהן בײ מיר אין לאַנד דעם אײניקעל פון אַזאַ בערידהמטען זײדען!

— אי, איהר לאַכט?!

— חלילה! גאַנץ ערענסט. איך האָב זעהר גוט געקענט אײער עלטער-זײדען, דעם װעלט-בערידהמטען חכם — שלמה המלך, אײך אויף צו לאַנגע יאָהר. איך האָב בײ איהם אָװעקגעדינט אַ צײט מיט יאָהרען. די בעסטע יאָהרען, אַז איך בין נאָך געװען יונג און מײן עק נישט אויסגעקראָכען. ער האָט עס מיך געמאַכט פאַר גובערנאַטאָר אָ-דאָ-אָט!

אָט װאָס ראָהיראָט האָט מיר דערצעהלט מיט די דאָזיגע װערטער:

דער דאָזיגער קאַװיאָר, װעלכען איהר זעהט, װאָס האַלט זעכציג מײל די לענג און זעכציג מײל די ברײט, האָט געהערט שלמה ה.ה., אויף װעלכען ער פלעגט שטענדיג פאָהרען אין דער לופט גיך און געשװינד אַזוי, אַז ער פלעגט עסען מיטאָג אין דמשק, אין מזרח-זײט, און װעטשערע אין מדי, אין מערב-זײט. חיל האָט ער געהאַט אָהן אַ צאָהל, פון אַלע מיני בעשעפעניסען אין דער װעלט. זײנע גרעסטע פליגעל-אַדיוטאַנטען, דורך װעלכע ער האָט קאָמאַנדעװעט, געשיקט זײנע בעפעהל, זענען געװען פיער: פון מענשען — אָסף בן-ברכיה; פון שדים — ראָהיראָט, איך מיט מײן כּבוד אַלײן; פון חיות — דער לײב, און פון עופות — דער אָדלער.

— סטײטש, װאו איז דער אויערהאָהן? — פאַל איך אַרײן ראָהיראָטען אין די רעד — עפּיס שמועסט מען דאָך פון אַ אויערהאָהן אויך!

— עט, נאַרישקײטען. מישט נישט, איך בעט אײך, אײנס מיט'ן אַנדערען. דער אויערהאָהן איז פאַר זיך אַ מעשה, עפּיס מיט דעם װערעמיל, און דאָס איז עפּיס גאָר אַנדערש — מאַכט ראָהיראָט מיט אַ זויערער מינע, פאַרדרעהענדיג די נאָז און דערצעהלט װײטער:

שטאָלץ איז שלמה המלך געװען, נישט װי אַ רוח, נאָר װי טויזענט מיליאָן רוחות אינאײנעם. ער האָט פון זיך געהאַלטען אַ שרעק, אײנער טאַקי אין דער װעלט. דעריבער פלעגט ער, זאָל איהם צו קײן גנאַי נישט זײן, טאָן אַ מאָל נאַרישקײטען און צוציהען זיך דערמיט פײנדשאַפט, לײטישע רעד. איך אַלײן האָב געהאַט מיט איהם אַ אויפטריט אַ מאָל, האָב נישט געװאָלט מעהר פיהרען אָט דעם קאַװיאָר, זענען באַלד פערציג טויזענד מענשען אַראָבגעפאַלען אויף דער ערד, און ער האָט געמוזט בחרפה ובבושה בעסער װערען. אײנמאָל האָט ער געחאַפּט אַ פסק אָט פון װעמען. אויף דער רײזע אין דער לופט פליהען מיר

אַ מאָל איבער דעם טאָל פֿון די מילבען, הערט ער ווי אַ שוואַרצע מילב זאָגט צו די איבעריגע: גיכער אַריין אין די הייזלעך איירע, שלמה׳ס כּחנות זאָלען אייך נישט איבערפֿיהרען! — אַזוי! זאָגט ער שטאַרק אויפֿגעבראַכט. גיה ראַהיראַט אַראָב דאָרט צו איהר. איך קום, מאַך אַ „כליעדסטוואָ״, שריי: סטייטש, סטייטש! יענע איז זיך מודה. זי האָט געזאָגט. — ווער ביסט דו? איך בין די מלכּה. — ווי הייסט דו? איך היים „מחשמה״. אַהין־אַהער, איך אַרעסטיר זי און ברענג זי צו שלמה׳ן. ער נעהמט זי אויף דער האַנד. גלייך זיך אָקעגען פּנים און מאַכט צו איהר: זאָג, איז דען דאָ אויף דער וועלט אַ גרע־סערער פֿון מיר? — יאָ! ענטפֿערט זי, קורץ און שאַרף. — ווער? — ווער? — איך! — ווי אַזוי ביסט דו עס גרעסער? — ווען איך זאָל נישט זיין גרעסער פֿאַר דיר, וואָלט דאָך דער אויבערשטער דיך נישט געשיקט אַהער, דו זאָלסט זיך ניאַנצען מיט מיר, טראָגען מיך אויף די הענד. שלמה ווערט שטאַרק אין כּעס, טהוט זי אַ שליידער אויף דער ערד, זאָגענדיג דערביי: מילב, דו ווייסט נישט ווער איך בין? איך בין שלמה דער זוהן פֿון דוד המלך... ע, נעהם זיך פֿונדעסטוועגען נישט אַזוי איבער, זאָגט זי, דו ביסט אַ בשר־ודם ווי אַלע אַנדערע! — שלמה איז געבליבען געפּלעווט, זיך שטאַרק פֿערשעהמט פֿון דער מילבּס ווערטער.

— איך בעט אייך איבער ווי אַ איינענע מוטער — רוף איך מיך אָן פֿערוואונדערט — ס׳איז עפּיס הערבליך צו פֿאַרשטעהן. אַ מילב — און אַזוינע ווערטער! ווי געשיקט זיך עס?

— שאַ, שאַ! — זאָגט ראַהיראַט גאַנץ געלאַסען — אָבער אַז איך וועל אייך ברענגען אַ מדרש, ווייזען, אַז דאָס אייגענע שטעהט אין מדרש, וועט איהר שוין גלויבען?... איך האָב אייך צו דערצעהלען וועגען דעם ענין נאָך אַ מעשה, ווי שפּעטער אַביסעל אויף אזא לופֿט־רייזע האָט ער דערזעהן אַ וואונדערליכען פּאַלאַץ, אין וועלכען ס׳איז געווען אונ־מעגליך אַריינצוגעהן, און נאָכדעם ווי ער האָט זיך געראָטהען מיט דעם אַלטען, זיבענהונדערט־יאָהריגען אָדלער אַלענאַד, מיט דעם נייני־הונדערט־יאָהריגען ברודער זיינעם אַלעוף, און מיט דעם טויזענט־דרייהונדערט־יאָהריגען ברודער זייערען אַלתּעמר, איז ער סוף־כּל־סוף פֿאָרט אַריין אַהין אין די אינוועניגסטע חדרים; ווי אַזוי ער האָט דאָרט ביי אַ גולם פֿון דער קעהלע אַרויסדערטאַפּט אַ זילבערן טאָוועל, וואָס די אויפֿשריפֿט דאַרויף איז איהם שווער געווען צו לייענען; ווי עפּיס

אַ בּחור איז געקומען פֿון דער מדבר און זאָגט: אדוני קעניג, דער כּתב איז גריכיש און דער טייטש דערפֿון איז אַזוי: „איך שעדער בן־עאַד האָב געקעניגט איבער טויזענדער מדינות, געריטען אויף טויזענדער פֿערד, געהאַט טויזענדער מלכים אונטער מיר, און טויזענדער גבורים טויטגעשלאָגען — און דאָך אַז דער מלאך־המות איז געקומען צו מיר, האָב איך גאָר נישט געקענט טאָן״. — אָט דאָס אַלכדינג האָב איך געוואָלט דערצעהלען אייך בּאַריכות, אין זעהר אַ לאַנגע מעשה, נאָר אַצינד, אַז איך זעה, איהר זייט, האָט קיין פֿאַראיבעל נישט, אַ שטיקעל אַפּיקורס, גלויבט נישט אין אַ גרייז־גרויעם אַלטען רוח, איז קליגער און בּעסער — צו שווייגען. דאָך אָבלאָזען אייך אַזוי, איז אונמעגליך. פֿאָרט רב ישראליק, פֿאָרט אַ טייערער גאַסט, שלמה המלך׳ס אייניקעל; זאָגט, וואָס ווילט איהר, רב ישראַליק!

איך האָב געוואָלט בעטען יענעם בריליאַנטענעם בּוקעט, צו חעלבּען דאָס האַרץ האָט מיר אַלץ שטאַרק געצויגען, נאָר באַלד האָב איך מיך בעטראַכט — ניין! אַרויסזאָגען עס גלייך, גלאַט פּשוט: גיב מיר! טויג נישט. דער רוח זאָל איהם וויסען, וואָס ער מיינט. אפשר איז דאָס נור אַ אָנשטעל. אלא וואָס דען? מען בעדאַרף פּריווען הינטער אַרום, מיט אַ שפּיצעלע. — און באַלד טאַקי פֿאַל איך אויף אַ אויבער־הסברא און טהו איהם אַ פֿרעג:

— זאָגט מיר, פּאַני ראַהיראַט, אָט וואָס. לויט איירע אייגענע ווערטער האָט דער דאָזיגער קאַוויאַר געגעהרט שלמה המלך, דאָס הייסט מיין זיידען, כּפּי איהר זאָגט. היינט איז דאָך די קשיא ווי קומט ער צום אַשמדאַי, האַ?...

דרינען איז געלעגען שטאַרקע אָנצוהערעניש, אַ הקדמה צום בּוקעט, אַזוי: וועסט דו מיר געבען מיט גוטען, מהיכא־תּיתי, וועל איך זיין צופֿרידען חאָטש דערמיט אויך. מיט שרפּ״ט מיליאָן טאָלער קען מען אויך ווי ס׳איז לעבען. אלא נישט, וועל איך מיך אַרויסשטעלען פֿאַר אַ יורש, מאָהנען דעם גאַנצען קאַוויאַר, און דיך שטעלען פֿאַר אַ עדות.

ראַהיראַט האָט עס, אַ פּנים, גוט פֿערשטאַנען. ער איז געבליבען צומישט, זיך געקרימט און געשטאַמעלט עפּיס האַלבע ווערטער.

— ס׳איז, פֿערשטעהט איהר מיך, אַ היסטאָריע... אַ געשיכטע... ס׳איז עפּיס פֿאָרגעפֿאַלען אַ מאָל צווישען שלמה המלך און דעם אַשמדאַי. ער דער אַשמדאַי, האָט איהם, פֿערשטעהט איהר מיך, פֿערוואָרפֿע

אויף פיערהונדערט מייל. צוגענומען די מלוכה, די ווייבער, מחילה, אלסדינג... ס'איז א גאנצע מעשה. נאר... איהר זייט א שטיקעל אפיקורוס — לאזט אוים ראה'ראט, א דרעה געבענדיג דעם ווידעל און ווערט פערשוואונדען...

— ווארט, ווארט, עס וועט א רוח אין אייער טאטען אריין! — טראכט איך ביי מיר שטארק אויפגעבראכט. — א תירוץ אביסעל: ער האט צוגענומען!... א שענע געשיכטע, כ'לעבען, א שענע היס־טאריע!... איהר פערשטעהט? שלמה המלך'ס מלוכה, א „גוט" פון געכציג מייל צוגענומען — און נא דיר א פייג!...

אויף שונאי־ציון געזאגט געווארען מיין ביטער הארץ! וואס א טריט ווייטער קומט פאר די אויגען, אנטיקען וואונדער־שענע זאכען, אזא רייכקייט, אזא גוטס — מיינס, מיינס בעונותינו הרבים און פארט נישט מיינס!

דאס צוויי און צוואנציגסטע קאפיטעל

ווי אזוי מען טאנצט פאר דעם אשמדאי.

פלוצלים וואקסט פאר מיר אוים, ווי פון דער העלער הויט, א פאלאץ — און עס גיט מיר א טיאחקע דאס הארץ, מיין יודיש הארץ!...

דער פאלאץ איז אינוועניג טייער געפוצט. מעבעל פון פיססעני־האלץ, זילבערנע טישען געגרייט מיט גילדענע קרעדענצען און אלערליי כלים פון קריסטאל. עס שימערט, עס בלענדעט, פארנעהמט די אויגען. עס דרעהען זיך דארט ארום, אוי־וועה, בת־מלכות, באלאווע געקליידט, אין גאז, כמעט האלב נאקעט, מיט הוילע ארעמס און מיט דעם גאנצען האלז ביז די ברוסט, פע, אין דרויסען. עפים נור טאקי ווי אין די געשריבענע מעשיות. — אויף א הויכער בימה, אין דער מיט שטעהט ווי א אנגעמאלטער גולם, אנגעבויגען דעם קאפ מיט א משונה ערנסט פנים, דער אשמדאי מיט זיין כבוד אליין. יונגע מכשפה'טעס, יפהפיות דרעהען זיך ארום איהם, טאפען איהם, גלעטען איהם דאס ציגען־בערדיל און ער שמאכט עפים אזוי נארישעוואטע פאר גרוים פערגניגען. אלטע מכשפה'טעס, גרין און געל פאר קנאה, קוקען עס צו פון דערווייטענס, און אוים גרוים פארכט צו־צוגעהן נאהנט צו איהם, ער זאל זיי נישט א בריק טאן, נעהמען זיי אן פאר ליעב פראסטע לצים, אלטע דראבעס; טאנצען, שפרינגען משוגע'נערוויז אין א ראד און ביים פאר־ביינגעהן גיבען זיי איהם אב כבוד מיט גרוים אבשיי; לצים־קאוואלערען טהוען זיך א בוק, און דאמען־קליפות שנורען צונויף די ליפעלעך און מאכען א קניקס. מען קניעט זיך, מען בוקט זיך און מען רויכערט איהם

אונטער מיט ווירויך. דער אשמדאי שמעקט דעם זענפטיגען ריח, גלייך ווי דאס איז איהם נייטיג אין לעבען אריין.

איבערהויפט האט דער אשמדאי אין יענער צייט אויסגעזעהן מיט זיין גאנץ בענעהמען: מיט זיין שמעקען, מיט זיין לאזען זיך גלעטען און אלע זיינע חנ׳דלעך — עפיס טאקי זעהר לעקישעוואטע. גאר ניט, דאכט זיך, דער אשמדאי, וואס פריהער. נאר א למך, משטיינס־געזאגט, וואס בעט זיך ביי די ווייבער, וואס קוקט יענעם אין מויל אריין און בעדארף אנקומען צו אנדערע...

— ליבער, זיסער ישראליק!.. ווענדט דער אשמדאי זיך צו מיר מיט א ווייכער, שוואכער שטימע פון געבעט — אוי, השמקני, ישראליק!

„מכות! וועסט עס ביי מיר נישט פועל׳ען" — טראכט איך ביי מיר און מאך מיך תם, גלייך ווי נישט אנשטויסענדיג זיך, וואס ער וויל, וואס השמקני בעטייט.

— א שמעק, א שמעק! — גיט ער מיר מיט א רחמנות פנים׳ל צו פארשטעהן דעם טייטש — דו וועסט מיר דערמיט צוגעבען כח...

— בתמיה, ווי געשיקט זיך עס!

— מאך זיך נישט גע׳פגרט, ישראליק! ווייסט זעהר גוט נישקשה, אז „יענער", גאר דער גרויסער תקיף, ער וויל אויך דורך זיינע דיענער בעקומען קראפט; זאל דורך זייער דינסט זיין בכח... הא, וואס זאגען דארט עפיס אייערע ספרים?

— והשנית — רעד איך מיך טאקי מינס, ווי כלומרש׳ט נישט געהערט, וואס ער בעטעט מיר עפיס אזוינס — והשנית, פרעג איך דיר, צו־וואס בעדארפסט־דו קבצנ׳ען ביי מיר א שמעק. אז די גאנצע וועלט ווירויך שטעהט דיר פריי: נעהם, שמעק וויפיעל דו ווילסט.

— אט, הויבט זיך אן חקירה! נישט פאר דיין מוח, ישראליק. אזוינע הויכע זאכען... איבריגענס, שא! ברענגען צום לאכען איינעם קען דוקא יענעמס א קיצעל... אצינד פערשטעהסט־דו שוין אביסעל?

— בע! — מאך איך מיט א קנייטשעלע — האסט אנגעטאן מיט ריינע קיצלערס...

— נעה טענה מיט א יודען! — מורמעלט דער אשמדאי, אוועקקעהרענדיג אנגעברוגזט דעם קאפ אין דער זייט.

איינע פון די בת־מלכות, א שענע, שווארץ־חנ׳ווידיגע קליפה, הויבט אויף איהרע אויגען צו מיר און זאגט שטיל פערקאכט: קום — טאנצען!

— טפו! שפיי איך אויס, רויטווערענדיג פאר בושה און טרעף גראד איינעם פון די „נישט־גוטע", דעם יצר־הרע גלייך אין בארד אריין.

— א, דו, קלויזניק, פלאסקעדריגע, מעריד, פרא־אדם, אהן געפיהל, אהן טאקט, אהן וועלט, אהן לעבען, אהן אלץ־מיט־אנאנדער! — ווארפט זיך דער יצר־הרע אויף מיר מיט מיאוסע ווערטער, און טהוט מיך, ווי דער שטייגער זיינער איז, א קיצעל.

די קליפה ווינקט, ווינקט, נעהמט קיין אויג נישט אראב פון מיר, איהר איטליכס בליק איז א פייל, טרעפט טיעף אין הארץ, איטליכער קוק ציהט, ציהט... און באלד טאקי, אליין נישט רעכט צו געדענקען ווי און וואס מיר איז געשעהן, שטעה איך געארעמט מיט דער יפהפה, און ביידע פערפלאמט מיט א שמייכעלע טאנצען מיר קאדריל! מיט אונז אין קאהן טאנצען נאך פיעל אנדערע פארלעך לצים מיט קליפות פון אלערליי סארטען — אלע יענע פיינע לייט, וואס האבען אנגעטאן כבוד יודישע קינדער צו שטעהן אין זייער געשיכטע... דרעהענדיג זיך אין דער לעצטער פיגור פארביי דעם אשמדאי טהוט מיך די קליפה א ציה — אוי וועה! איך טהו מיך, איהר צוליב, א בוק, און גיב איהם א שמעק ווירויך!... ער ווערט עפיס פרישער, שטארקער, ווי א אלטער תרת נאך א גוטען שמעק טאבאקע. ער טוהט א דריגע מיט די היהנערשע פיס, פערבייסט דעם ווידעל — און פוץ אראב פון דער בימה ניסענדיג־קייכענדיג פאר פרייד.

איך בלייב אהן א נשמה פאר שרעק און מיין: אט־אט חאפ איך פון איהם דעם אייגענעם פסק, וועלכען יוסף דילערייניש האט אמאל געחאפט פונ׳ם סם נאך דעם שמעק ווירויך, וואס ער האט איהם פאר רחמנות געגעבען.

— לעבעדיג, עולם! — גיט אונטער דער אשמדאי קוראזש — לאז זיך גיסען נסכים — גיסונגען פון וויין, פון וואס איהר ווילט!...

עס הויבען זיך אויף ווי א שטורמווינד לצים, קליפות פון פערשיעדענע מינים און געשטאלטען, גרויס און קליין, אין יונג און אלט אלע אינאיינעם. עס איז א אויסמישעניס, א יאגעניס אהין, אהין... יענע מיט רויטע נעז, מיט געמבעס, פון דער גוטער קאמאנדע, לויפען

פאַראויס מיט אַ געפּייפּעריי, אַ ליאַרם, אַ געשריי, לעבעדיג־פריילעך מיט'ן קנאַק.

— גיכער, ישׂראליק, אַהער! זעה און הער מיין גרויס כּבוד דאָ אויף דער ערד — זאָגט דער אַשמדאַי און איז מיר מכבּד מיט קוקען, געבענדיג מיר בשעת־מעשׂה אַבויג אַראָב הינטער אַרום דעם קאָפּ.

עס הערט זיך אַ ווילדע שירה פון טויזענדער אָפענע מיילער. אַ לאַכען, אַ פּלאַצען פון גלאָז און פלעשער, אַ קלאַפּען, צוזעצען, אַ ברעכען פון פענסטער — עס גיסען זיך נסכים פון בראַנפען, וויין און אַנדערע געטראַנקען. עס הערט זיך אויך אַ ביטער געוויין פון ליידענדע, אַ ברעכען די הענד, אַ שלויכצען, אַ קרעכצען פון טויזענטער געבראָכענע הערצער — עס גיסען זיך נסכים פון בלוטיגע טרעהרען. עס איז אַ אויסמישעניש פון פריידענגעשריי און פון אוי־ווען, פון שטאַרקע, האָפערדיגע — אַ געטימעל, און פון שלאַפינקע, געפאַלענע — קולות ביז אין הימעל, פון בייסעניש, רייסעניש, פון שטעכווערטער, געשפעט, לייטישע צינגער און אָנצוהערעניש מיט הענט, מיט פינגער.

אוי, נישט אַנגענעהם איז די שירה, וואָס די ערד זאָגט — אַ ווילדע, זעהר אַ ווילדע שירה!

— געווג, גענוג! — שריי איך — גוואַלד לאָז זיין גענוג געקוקט! נישטאָ קיין ענטפער! ...

דער אַשמדאַי, זעה איך, איז עפּיס פערדולט, שטאַרק פערענדערט. דאָס פּנים רויט, דאָס שוואַרצאַפּעלע פערגרעסערט, די אויגען ווי גלעזערנע, אויסגעגלאָצט. דער קאָפּ פערבלענדעט זיך, קוים קוים וואָס ער פלאָנטעט מיט די פליגעל. ער זינגט דרעהענדיג זיך אין דער לופט אַבהענדיג אַהין־אַהער, אָט־אָט, דאַכט זיך, פאַלט ער אַראָב ווי אַ שטיין, איך מיט איהם — און עס ווערען מיר צושאָטען די ביינער. שלעכט אַ שרעק! איך חאַפּ מיך צו איהם — העהע! עס זעצט איהם אַרויס פון דער נאָז אַ ריח פון נסך, פון בראַנפען, שפּירט. אַזוי, דו ביזט שכּור! זאָג איך, און גיב איהם טאַקי מיט דעם גאַנצען כּח אַ גוטען קניפּ — אויסקרענקען זאָלסט־דו יענעמס בראַנפען, יענעמס בלוט, נאָר נישט אַצינד; שפּעטער, שפּעטער, אַז איך וועל דיינער פּטור ווערען און אַרויס בשלום פון דיינע הענט. איך קנייפּ איהם, מינטער איהם — אומזיסט די מיה. מען מוז, טראַכט איך, רופען צו איהם זיינע מכשפה'טעס, שפּרעכערקעס. איך קוק מיך אום אַהין צו זיי — אַלע זענען פאַרלעקט, יונג און אַלט — אַלע פערקנאַקט, נישטאָ, משטיינס־געזאָגט, מיט זעמען צו ריידען! ... ס'איז מיר געווען צו מוטה ווי יענע בשעת די שיף זייערע טרינקט זיך אין ים.

און בשעת איך בין דאָ אַזוי צוטראָגען, טהוט זיך פון אונטען עפּיס אַ זעץ. אַזוי, אַז איך שפּרינג אַזש אונטער און דער אַשמדאַי טהוט זיך אַ האַ־אַ־איף.

— טפו, כּפו! — שפּייעט ער, שצירעט אויס אַ פּאָר אויגען און מאַכט מיט די לעפצען עפּיס אָהן ווערטער, שטאַרק צודולט.

איך גיב אַ קוק — העהע! מיר געפינען זיך אויף אַ דאַך בּיי אַ פענאַר, דורך וועלכען עס שיינט אַריין ליכט ווי דורך אַ פענסטער אונטען אין אַ גרויסען זאַל.

— אָט, וואוהין ... פערקראָכען ... אַ ראָטהויז ... חי־חי־חי! — געבעט דער אַשמדאַי, אונטערשמייכלענדיג ווי אַ שכּור, קוקט אַריין פון אויבען אין זאַל דורכ'ן פענסטער און שאָקעלט מיט דעם קאָפּ ווי ער ווינקט זיך דאָרט מיט אַ בעקאַנטען — אַ־אַ, שלום עליכם, שלום עליכם, אַני המן!

— וואָס המן, וואו, היינט המן? המן איז אויפגעהאַנגען געוואָרען מיט זיינע בנים שוין מעהר פון אַ פּאָר טויזענט יאָהר צוריק! רעדסט עפּיס, מחילה, ווי — ווי אַ שכּור, האָב איך געוואָלט זאָגען, און האָב פאַר מורא זיך געחאַפּט צוריק.

— בהמה! אַז מען דאַרף אַ גנב, בהמה, שניידט מען איהם אָב פון דער תּליה! וואָס מיר וואָס אַ מאָל וואָס, וואָס מיר היינט וואָס? הערסט, ישׂראליק — המן! אַלע דאָ זיינע בנים, ווזתא אויך — בעבענדיג אַזוי נעהמט ער און קוועטשט מיר צו שטאַרק דאָס פּנים צום פענסטער — זעהסט, האַ?

— יאָ! — זאָג איך, פערבייסענדיג די ליפען — איך זעה פון דיין קוועטש קראַקוי און לעמבערג.

— געדעכט! — לויבט מיך דער אַשמדאַי, אַ קניפּ געבענדיג מיר אין בעקעלע — ווי ער קען עס אַ ביסעל געאָגראַפיע!! אָהן עין־הרע! ... נו, וואָס ווייטער?

— די זאַל איז פול מיט מענשען. איינער, איך זעה, שטעהט אויף דער בּימה, און ווי ער עפענט נור אויף דאָס מויל, פּאַטשט מען איהם שוין פון אַלע זייטען בראַוואָ!

— אָט דאָס מיין איך טאַקי! — לאַכט דער אַשמדאַי, אַ בויג געבענדיג מיר פון הינטען דעם קאָפּ און ווייטער אַ קוועטש — דו הערסט די דרשה?

— נישטאָ, משטיינס־געזאָגט, וואָס צו הערען—ענטפער איך אונטער דער נאָז, פאַראיבעל האָבענדיג אויף דעם קוועטש.

— נישטאָ, זאָגט ער, וואָס צו הערען! — קרימט זיך נאָך דער אשמדאַי, אַרויסשטעקענדיג מיר אַ צונג — יענער דאָרט רעדט, דאַכט זיך, מיט אַ מויל, גאַנץ קלאָר: ישנו, זאָגט ער, ס'איז דאָ אַ פאָלק, צוזייעט, צושפּרייעט, זאָגט ער, כ־ל—אין אַלע מדינות... הער נאָר ווייטער, ווייטער וואָס ער זאָגט!

— אַלטע מעשיות! — זאָג איך, אַ מאַך־געבענדיג מיט דער האַנד— עס שלאָגט צום האַרצען, ווערט נישט גוט הערענדיג, פע, כ'לעבען! איך בעט דיך, לאָז זיין גענוג.

— אַ שאָד, כ'לעבען. דאָס וואָס דו האָסט געזעהן און געהערט איז ערשט אַ טראָפּען פון ים. נאָר מיר אַליין איז אַצינד עפּיס אויך פע, בורר! מען בעדאַרף נעהמען נאָך אַ ביסעל נסך צום אויסניכטערן זיך... סוף אַהין צווישען דאָס דייניגע...

— פאַר וואָס, געוואַלד, צווישען מייניגע?

— משקה אויף אָנציטרינקען אַ וועלט—דאָס איז ביי זיי, דאָס איז זייער זאַך... יענער, וואָס האָט מיך צום ערשטען מאָל אָנגעטרונקען אָנשטאָט וואַסער מיט וויין, מיך געמאַכט שכור, ווייסט־דו דאָך גאַנץ גוט, ווער ס'איז געווען—דאָס איז געווען אַ ייערער. בניהו בן־יהוידע! וואָס, הא, אפשר אַ ליגען? געה, פרעג אייערע קלויזניקעס; הער וואָס אייערע חכמים דאָרט זאָגען!...

— אייביג קען מען אַקעגען אייך נישט יוצא זיין. אַז מען גיט אייך וואַסער, שרייט איהר; גיט מען וויין אָנשטאָט וואַסער, שרייט איהר אויך,—היינט וואָס זאָלען מיר מיט אייך טאָן!— גענוג! איך בין דול... איך בעט דיך, זאָל זיין גענוג! לאָז מיך אָב!

אַ מכשפה'טע, אַ מכוערת, טהוט זיך פלוצלים אַ וויז, מאַכט אַ קניקס, לויפט צו דערנאָך צום אשמדאַי מיט אַ זיס שמייכעלע אויף די פערשנירטע ליפּעלעך, און שושקעט זיך מיט איהם אַוועק אַ היבשע צייט. איך גיב אַ קוק—דאָס איז זי, יענע יפיפה, מיט וועלכער איך האָב פריהער געטאַנצט. זי האָט אויך געקוקט אויף מיר, געמאַכט מיר אויגעלעך מיט חן. איך בין זיך מודה, אַז ס'האָט מיך שטאַרק געמאַנטעט צו איהר. איך זאָל בלייבען מיט איהר מיין גאַנצען לעבען.

— דו בעטסט ביי מיר, תכשיט מיינער, איך זאָל דיך אָבלאָזען— זאָגט דער אשמדאַי, אַ קוק געבענדיג מיט אַ ממזריש שמייכעלע

און קוועטשט איטליכען וואָרט זיינעם. איך שטעה צומישט, חרטה האָבענדיג דערויף, וואָס איך האָב פריהער געבעטען, און ווייס נישט וואָס צו ענטפערן איהם.

— נו, וואוהין ווילסטו, זאָל איך דיך אַראָבלאָזען? רוף מיר אָן דאָס אָרט, וואו דו וואוינסט, מען האָט דאָך דיך געפונען הענגענדיג אין דער לופטען?

איך שטעה ווי אַ גולם און ווייס נישט, וואָס צו ענטפערן איהם, אַזוי ווי אַ אונטערגעוואָרפענער, וואָס געדענקט נישט, פון וואַנען ער איז.

איך שטעה און קעהר מיך אום מיט אַ בייזער געמיטה אין מזרח־זייט... עפען דעם מויל, און הייסע טרעהרען טריפען מיר פון די אויגען.

— דיינע געדאַנקען, ישראל, ווייס איך; דיין אומקעהרען זיך מיט'ן פנים וויינענדיג אין מזרח־זייט, פערשטעה איך אויך, וואָס דאָס בעדייט — פערלאַנגען פערלאַנגסט־דו גאָר אַ גרויסע זאַך. נאָר דיין אומגליק איז, ישראל, וואָס דו ביסט נישט פּראַקטיש, ישראל, נאָר אַ פאַנטאַזיאָר, נישט נאָר אַ פאַנטאַזיאָר ביסט־דו, נאָר אַ גרויסער בעל פלפול; אָט די מידה פון פלפול און פשט'לען זיך — דאָס איז דער גרויסער חסרון, וואָס געפינט זיך ביי אַלע דיינע ברידערלעך, סיי ביי מאַרקמענשען, סיי ביי בית־המדרש'ניקעס. דער פלפול פערקרימט זיי דעם שכל, ער מאַכט זיי פאַר פערקאָכטע קנאים, פאַר גרויסע בעריהמערס און איבערטרייבער. ער מאַכט אָן שנאה און קריג און מחלוקת. און ס'ווערט צערשטערט דאָס ברידערשאַפט צווישען זיי. זיי זענען זיך מפלפל און דרש'נען אַ סך דרשות און טאָן טהוען זיי גאָרנישט, אָט די מאוסע מדה לאָזט זיי נישט פעראייניגען זיך צו אַ בשותפות'דיגער אַרבייט לטובה דעם גאַנצען פאָלק. דיר, ישראל, פעהלט וועלט און דערווייל קען מען דיר נישט געבען קיין אַנדער עצה ווי די, וואָס דו האָסט געגעבען דער קליאַטשע, זי זאָל זיך לאָזען לערנען און פאַרשטעהן. און ביז דו וועסט קומען צום שכל און בעקומען דיר דיין אָרט אויף דער ערד וועסט־דו פליהען אין דער לופטען, אָט די מכשפה, וואָס דו זעהסט, די וועט זיך פון היינט אָן אָבגעבען מיט דיר; זי וויל זיך מיט דיר בעקענען, געה מיט איהר.

איך מיט דער יפיפה מיינער קוקען מיר זיך אָן בוקענדיג זיך איינער צום צווייטען. לויט'ן בעפעהל פון דעם אשמדאַי קומט ראַהיראַס מיט אַ גרויסער קאַטשערע און באַלד טהוט מיין יפיפה אָן אַ גרויסע און

חילד משונה־הוט, בעפוצט מיט גאנצע פלעדערמייז פון ביידע זייטען, און זעצט זיך רייטען אויף דער קאַטשערע, און איך ישראל זעץ זיך איהר פון הינטען אָנהאַלטענדיג זיך אָן איהר מיט ביידע הענד — און מיר פליהען פרעהליך־לעבעדיג אין לופטען.

דאס דרייאונצוואנציגסטע קאפיטעל.

מען קרוינט ישראל'ן פאר א בעל טובה און מען זעצט איהם אויף רייטענדיג אויף דער קליאטשע.

דער וואָס עס איז נישט געפלויגען אין דער לופט אַזוי ווי איך, רייטענדיג אויף אַ קאַטשערע, דעם איז אונמעגליך איבערצוגעבען דעם טעם פון אַזאַ נסיעה מיט ווערטער. מען מוז דערצו אַליין געפרובט ווערען. און דעריבער האָב איך פליהענדיג אויף דער רייזע מיינער, מתפלל געווען מיט גרויס כונה, זאָגענדיג: רבונו של עולם! מיט וואָס האָב איך עס, אָרימער בעל עברה, פערדינט מעהר פון אַלע בני אָדם, קינדער פון אָדם און חוה, דערהויבט צו ווערען און טהון טאָן פליהען אונטער דיינע הימלען ווי אַ פויגעל טהוט פליהען אין דער לופטען? מאַך דו, אַלמעכטיגער גאָט, פליהען אין דער לופטען אויך זיי, די מענשען פון דער וועלט, ווען ניט אַלע, צו וועניגסטען אַ טייל פון זיי, צוליעב דיין וואָרהאַפטינקייט, צוליעב דיין גערעכטינקייט, טאַטע פאָטער אין הימעל! אויב דו האָסט זיי נישט געלייטזעליגט מיט פליגעל, זאָל דער רוח זיי נעהמען און טראָגען אויף זיינע פליגעל, זאָלען זיי פליהען אין דער לופטען פון קליין ביז גרוים, זיי, מיט ווייבער און קינדער, זאָלען זיי וויסען, וואָס פאַר אַ טעם פליהען אין דער לופט האָט.

וויפיעל די רייזע אין דער לופטען האָט געדויערט, קען איך בעשטימט נישט זאָגען; איך ווייס נישט מעהר, אַז אַ לאַנגע צייט בין איך געפלויגען ביז מיר זענען צום סוף געקומען אין אַ גאַנץ גרויסען און שרעקליך אַ טיפען טאָל, ערגיץ אין אַ העק, צווישען משונה הויכע בערג, וואָס גרייכען ביז דעם וואָלקען. עס געהט מיר נאָך איצט אַ גרויל איבער דעם לייב, אַז איך דערמאָן זיך אין דעם טאָל, אַזוי

חילד, אַזוי וויסט איז יער געווען. פֿון גראָז און ב״ מער האָט מען נישט געהאַט אַפֿילו קיין סימן. אויף איטליכען טריט האָט מען געזעהן נאָר דערנער און הויפֿענס שטיינער. צווישען זיי האָבען געשוויבעלט און געגריבעלט שלאַנגען, פּיפּערנאַטערען און עקדישען. עס האָט געגרילצט אין די אויערן, הערענדיג דאָס געשריי, וואָס ווילדע חיות און עופֿות האָבען פֿון זייערע נאָרעס אַרויסגעלאָזט, אויף אַלערליי טרויערדיגע און וויינענדיגע קולות. עס האָט איך געשטונקען עפּיס אַ ריח פֿון שוועבעל מיט טייפֿעלסקייט אינאיינעם, און ערטע־ווייז האָט פֿון דער ערד אַרויסגעזועצט וואָלקענס רויך, וואָס זענען ווי אַ טומאַן זיך צוגאַנגע אין אַלע זייטען. אָט אַזא טאָל האָבען די רוחות זיך אויסגעוועהלט. דאָ איז זייער וואוינונג!

פֿון דאָרט פֿיהרט אַ שפּאַלט צווישען סקאַלעס אין אַ גאַנץ גרויסער הייל, וואָס איז גאָר אונמעגליך צו בעשרייבען אַפֿילו אַ טויזענט חלק פֿון איהר ווילדקייט. דאָרט פֿלייצט אַ טייך שוואַרצער טינט און אויף זיינע ברעגען וואַקסען ווילדער פּענעס. אין די וועלדער ווידמען זיך לצים, אַזעלכע מיני בעשעפֿעניש, עפּיס מאַלפּעס, וואָס האָבען אַ געשטאַלט נאָר טאַקי ווי פֿון מענשען. פֿון דערווייטענס האָב איך געזעהן, ווי לצים האָבען אין דעם טייך אָנגעטרונקען מיין בידנע קליאַטשע, נעבעך, די דערנאָך געבאָרען, און אונטערגעטוקט אַ סך מאָל אין טינט אַזוי, אַז זי איז פֿון דאָרט אַרויסגעגאַנגען שוואַרץ ווי אַ רוח...

— דאָס איז מיין קאַנצעלאַריע! האָט דער אַשמדאַי צו מיר געזאָגט. דעם דאָזיגען טייך און די וועלדער, וועלכע דו זעהסט דאָ, האָב איך אָנגעגרייט פֿאַר דיינע ברידערלעך. מען וועט אויף זיי שרייבען און שרייבען כל־זמן עס וועט נישט אויסגעהן דער טינט פֿון דעם טינטער, און די פּענעס פֿון די וועלדער. זעה! פֿון דעם טינטער געהען אַרויס קאַנאַלען, טינט־לייטונגען, גאַנץ ווייט אין פֿאַרשידענע מקומות, אין די רעדאַקציעס און אין די קאַבינעטען פֿון געוויסע מענשען. דער דאָזיגער קאַנאַל, נומער 999,999, וואָס דו בעטראַכסט איהם איצט, ער געהט אין דעם טינטער פֿון דעם דניעפּראָוועצער גאַזעטענשרייבער. טינט און פּענעס איז דאָ אַ ים און שרייבער ווי זאַמד.

ער האָט אַ שמוצער געטאָן און די לצים האָבען פֿון די וועלדער זיך אַ שאָט געגעבען צו איהם ווי די פֿליגען, זיך אויסגעשטעלט אין אַ גלייכער שורה, איטליכער מיט אַ פּען אין דער האַנד, און מיט אַ קווער פּאַפּיר אויף דעם קאָפּ.

— דאָס זענען מיינע שרייבער! האָט ער צו מיר זיך אָנגערופֿען, און מיך דערביי אָנגעקוקט מיט אַ שמייכעלע.

ווי אַ יענעראל האָט ער זיך דערנאָך געוויטעוועט מיט דעם פּאָלק פּיסאַקעס. עס איז געוואָרען אַ געשריי: אורראַ, אורראַ! אַז עס איז שטילער געוואָרען, האָט ער אָנגעהויבען זיי צו מושטירען. דער מושטיר איז בעשטאַנען אין אַרויסשטעקען די צונגען, מאַכען אַ פֿייג און לאַכען. נאָכדעם האָט ער הויך געקאָמאַנדעוועט: צו האַלטען ווי מען בעדאַרף די פּענעס! צו טונקען!... פֿאַרטיג מיט דעם. האָט ער צוצויגען אויף אַ קול אַ געשריי געגעבען: ש ר ר י י ב ט!

די קאָמאַנדע האָט זיך אַ נעהם געטאָן שרייבען, אַלע כמעט די זעלביגע זאַכען און די אייגענע ווערטער. די האָר האָבען מיר זיך געשטעלט, לייענענדיג די אָנגעשריבענע ווערטער, זיי זענען געווען אי שפּיצעלדיג, אי מיט קרוטשקעס און געשטאַכען ווי שפּיזען. ביי אַ טייל האָט שרייבענדיג געציטערט די הענט און געטיאַכקעט דאָס האַרץ. ווי איך בין שפּעטער זיך דערגאַנגען, זענען די דאָזיגע געווען רעקרוטען, ערשט וואָס אָנגעקומען אין דעם פּאָלק. זיי איז נאָך שווער געווען אַזעלכע זאַכען... חוץ די האָבען נאָך אַ טייל געאַרבייט ווי די פֿאַזשאַרנע קאָמאַנדע און געשפּריצט פּשוט בלאָטע.

נאָך דער סמאָטרע האָט דער אַשמדאַי ווייטער אַ שמוצער געטאָן — איז אַריינגעקומען עפּיס אַ רוח, אַ ריז, אָנגעטאָן אין דער פּאָלנער פֿאָרמע, בעהאַנגען אַרום דעם קאָפּ מיט פֿעדערען, מיט פּענעס און מיט פֿלעדערווישען.

— וואָס האָסט דו אין דער צייט, וואָס איך בין נישט היע געווען, עפּיס געטאָן? ווי שטעהען אונזערע עסקים? האָט דער אַשמדאַי דעם רוח געפֿרעגט. אַגב אונז ביידע פֿאָרגעשטעלט איינעם דעם אַנדערען: דאָס איז מיין סעקרעטאַר, האַר לוציפֿער, און דאָס איז רב ישראליק!

דער סעקרעטאַר לוציפֿער האָט געמאַכט אַ זויערע מינע און מיך נישט געווירדיגט אַפֿילו מיט אַ בליק. ער האָט באַלד אַרויסגענומען זיין ראַפּאָרט און געלייענט:

„אייער אַשמדאַיסקע פֿינסטערניש! מלך פֿון אַלע רוחות און מחבלים, פּרינץ פֿון אַלדי שוואַרצע יאָהר, הערצאָג פֿון שבעה מדורי גיהנם, גראַף פֿון סדום און עמורה, ערץ־פּאַסטוך פֿון אַלע זינדענבעק אין עזאזל, א. ז. וו.

אונזערע אַגענטען, די בעלי־טובות אין אַלע שטעדט, זענען אין

זייערע ראַפּאָרטען מודיע: אַז דורך זייערע גרויסע סטאַראַניעס אומעטום, וואו מען בעדאַרף, איז זיי צום סוף געראָטען, אַז די טאַקסע פון פלייש זאָל נישט בטל ווערען".

דער אַשמדאַי האָט געשמאָכט פאַר שמחה. איך דאַנק אייך. האָט ער געזאָגט צום סעקרעטאַר, איך דאַנק אייער טונקעלע שוואַרצזיכטיגקייט, דוקעס לוציפער, דערפאַר וואָס איהר האָט מיר צום ערשטען ראַפּאָרטעוועט אַזאַ ווילכטיגע זאַך. ער האָט דערנאָך זיך געווענדט צו מיר מיט די ווערטער:

— זעהסט דו, דאָס איז בּיי מיר אַ בשורה. איינמאָל ווילען דיינע ברידערלעך עסען מכות פלייש און דורך דעם תמיד קרענקען. קרענקט־פוילט, צו אַלדי שוואַרצע יאָהר! צווייטענס איז די טאַקסע מיר פּשוט נויטיג צום עסק. דורך איהר בּילדעט זיך בּיי אייך די גאַנצע באַנדע בעלי־טובות, וואָס פיהרען איטליכען בּיי דער נאָז און לאָזען אייך קיין קאָפּ נישט אויפהויבען; פון איהר האָבען אַלע מיינע אַגענטען ושאַלאָוואַניע און זייער פּרנסה בכבוד; דורך איהר האָבען אייערע פּוסטע מענשעלעך אין די הענט כּומעס געלט, אויסצוגעבען אויף אַלסדינג, וואָס מען טהאָר נישט זאָגען; דורך איהר האָט איהר דעם בּעסטען סימן, אַז מיט אייערע הוצאות אויף אַלע נויטיגע בעדערפעניש און בּכלל־זאַכען זייט איהר אָבגעשיידט פון די אומות העולם; דעריבּער איז נאָר אונמעגליך, אַז איהר זאָלט זיך פעראייניגען מיט זיי אין די תעלבּינגע געפיהלען פאַר דער מדינה, און דעריבּער טאַקי ווילען שלעכטע מענשעלעך תמיד געפינען אַ געלעגענהייט דערפאַר אויף אייך אָנצופאַלען. אייער לאַגע וועט זיין פערפּלאָנטעט, פאַרדרעהט. הלואי איך זאָל שוין מיט אַלע אַנדערע מענשעלעך האַלטען אויף דער מדרגה, ווי איך האַלט מיט אייך!... איצט פאַרשטעהסט דו, פאַר וואָס דאָס איז בּיי מיר אַזאַ בשורה: חלילה וחס, די טאַקסע זאָל געווען בטל ווערען, ווי עטליכע האָבען עס פערלאַנגט, וואָלט איהר — נישט דערלעבען זאָלט איהר דאָס! — מיט אַ מאָל פטור געוואָרען פון אַ סך צרות. נו מיינע אַגענטען פאַרשטעהט [illegible] פּאָליטיס, זיי פערדינען אַ נאַגראַדע פאַר אייער סטאַראַניע.

[illegible] ריכטיג ידיעות, האָט לוציפער [illegible] ראַפּאָרטעוועט, זענען זעהר פיעל [illegible] לייט געשטאָרבען, און בכלל קרענקען זיי זעהר פיעל דורך די [illegible] פון זייערע בעלי־טובות".

— גוט! האָט דער אַשמדאַי געזאָגט. וזעהר גוט! בשעת דער

חלי־רע ווייזט די טאַקסע ארויס איהר כח צווישען דעם ארמען עולם. ערשט נישט לאנג האב איך ערגיץ אין א שטאט געלייענט א אנגע־קלעבט צעטעל אין דער גאס. אויף דעם צעטעל איז אונטערגעשריבען דברי המבקשים לטובת אחב"י". דארט איז מען מודיע דעם עולם, אזוי ווי אין דער וועלט הערט זיך די חלי־רע, בכן זאל מען למען־השם עסען פלייש. אפילו אין די ניין טעג. בשעת לייענען האב איך געלאכט, ווי מען ראטה צו עסען פלייש, אלץ לטובת אחב"י, לטובת אחב"י — און אליין העכערט מען דעם מקח!

„קאנדידאטען אויף בעלי־טובות, האט לוציפער ווייטער געלייענט, זענען דא זעהר פיעל פון אלערליי סארטען מענשען, עס איז גאר נישטא אזוי פיעל שטעלען. כדי מען זאל צו איטליכען „פאמאשטשניק" פון א גלאוונעם בעל טובה צוועצען נאך אקעגען א הינדערט אינטער־פא־מאשטשניקעס און זיי אליין ווילען זיך שוין זארגען צוגעפינען נייע „א־סטאטשניקעס". פון וואנען צובעקומען זייער גענוג. עטליכע האבען מכח דעם שוין אריינגעשיקט גאנץ שענע פראיעקטען. איך האב עס איבערגעגעבען א בעזונדער קאמיסיע, וואס בעשטעהט פון שמחזאי ועזאל, פון אהרימאן, אחעראן, טיפאהן, שיווא, בעל־זבוב. — און גלופבקער בקור־חולים געהט איצט די הנהגה, דורך א פאר פון אונזערע אגענטען. נא־ קיין חיות נישט. מיר האלטען שוין מיט גלופסק אויף א שטיינער! — דעקרוטען זענען אין דער צייט אנגעקומען אין די פאלקען „פיסאקעס" דריי טויזענד דריי הונדערט מיט דריי און דרייסיג. זיי זענען נאך לעת־עתה נישט פארטיג, ווי עס געהער צו זיין. בעל־זבוב האט זיי גענומען צו זיך אויף דער „איטשעניע". — טינט איז אין דער לעצטער צייט פער־בראכט געווארען זיבען טויזענט פינף הונדערט ניין און נייניציג עמער מיט אנדערהאלבען קוואטירלעך".

— אזוי ווייניג! האט דער אשמדאי זיך אנגערופען און געמאכט א מינע, אז ער איז נישט צופרידען.

לוציפער האט געוואלט עס דערקלערען, נאר ווי באלד ער האט געעפענט דאס מויל צום רעדען, איז אריינגעפלויגען א רוח מיט דעפעשען, דער אשמדאי האט א ווינק געגעבען, לוציפער זאל ביי דעם „דעזשורנע" צונעהמען די דעפעשען און לייענען.

— די דאזיגע דעפעשע, האט לוציפער געמעלדעט, איז פון רומעניען. מען בעט רחמים ארויסצושיקען טינט, ווי צום גיכסטען: עקזעמפליארען פון איטליכער זאך. וואס מען וועט דארט אנשרייבען, זענען זיי זיך

מתחייב צושיקען תמיד פינקטליך אין אונזער ביבליאטיקע... די צווייטע איז פון עסטרייך. מזל-טוב אייך, גרויסער אשמדאי מיט א גוטער בשורה! האט לוציפער פרעהליך געזאגט מיט א שמייכעלע און ארויסגע-שטעלט זיינע שפיצעכדיגע הינטישע צייהן. דער קארדינאל שווארצענבערג בעט עפּיס גאר א גוזמא טינט פאר זיין גאזעטע. ער וויל מיט אונז מאכען א געשעפט, אז חוץ דעם טינט, וואס ער אליין בעדארף האבען צו זיין געברויך, זאלען מיר איהם נאך געבען אין קאמיסיע פאר אלע קאטוילישע גלחים אין בעהמען און אין מעהרען, וואס האבען דארט זיך גענומען געשמאק צום שרייבען, גאר ווי אין די אלטע יאהרען.

— לעבען זאלען מיר מאקי. מיינע געטרייע געזעלען, האט דער אשמדאי א זאג געטאן גאנץ לוסטיג. כל-זמן אין זיי קלאפט זיך נאך א דפק האב איך, נישקשה, נישט וואס צו זארגען. לוציפער! מען וועט בעדארפען אונטערגעבען אביסעל אין דעם טינט פון יענע מאטעריאלען: בלוט, גאל, גרינע ווערים, יאשטשערקעס, טייפעלסקייט וכדומה, כדי ער זאל ארויסקומען עכט גוט.

— דאס אלסדינג האב איך שוין אליין אריינגעטאן, האט לוציפער געענטפערט און זיך גענומען לייענען די איבעריגע דעפעשען. ער האט איבערגעלייענט וואס דער רעדאקטאר פון „גאזעטא נאראדאווא" אין גאליציע פאדערט. דערנאך האט ער מיט א רחמנות-פנימעל א מאך געגעבען: א, דאס איז פון אונזער דניעפראוויצער! ער קלאגט זיך, נעבעך, אז ביי איהם איז שוין כמעט אויסגעטריקענט דאס טינטעריל. ער האט פשוט נישט שוין וואס צו שרייבען און דא בעדארף מען אין דער געהעריגער צייט ארויסגעבען א נומער! — א רחמנות, כ'לעבען.

— געשווינד עפענען די קראנען! — האט דער, אשמדאי געקא-מאנדעוועט מיט א געשריי.

אפשר א ראטע רוחות האבען זיך א ווארף געגעבען צו די קראנעס. דער טינט האט געפלייצט דורך די „טינט-לייטונגען" אין פארשיעדענע ערטער.

פלוצלים איז אריינגעפלויגען א הוילע, א נאקעטע נשמה, האט געשוועבט ארויף און אראב, ווי א זומערפויגעלע און זיך אלץ געשלאגען אן דער ערד מיט איהרע פלאם-פייערדיגע פליגעלעך, העל בלוי, ווי דער פלאם פון אנגעצונדענעם שפירט. אליין האט זי אויסגעזעהען ווי א גרויסע, זעהר א דינע בולבע פון זייף, געשפילט פון אלערליי פיינע קאלירען.

וואס האבען פערנומען די אויגען. אז מען האט גוט זיך צוגעקוקט, האט מען קוים געקענט דערקענען עפּיס א געשטאלט פון לויטער גאז.

— אך! האט דער אשמדאי א געשריי געטאן און זיך אנגעחאפט ביים קאפ. אז ער האט זי דערזעהען. עס איז נסתלק געווארען א גרויסער בעל-טובה, א גרויסער בעל-רחמים, איינער פון מיינע בעסטע אגענטען! דאס איז זיין נשמה, וואס איז איצט נאך דער פטירה, געקומען, צו וואוינען ביי מיר אינאיינעם מיט די נשמות פון אלע בעלי-טובות...

איך האב מיך צו דער נשמה שטארק צוגעקוקט און זי דערקענט. דאס איז געווען די נשמה פון באמת א משונה ווילדען בעל-טובה אין מיין שטאדט!

— קלאג, וויין, ישראליק! האט דער אשמדאי צו מיר געזאגט מיט א טרויערדיגען קול. דיין שטאדט האט פערלוירען א גרויסע אבדה, דיין קהל האט אנגעווארען א גרויסען בעל-רחמים, א צאצקעלע! יאמערט, קלאגט, טייפעל, רוחות! איך, אייער מלך, האב פערלוירען דעם בעסטען בעל-עצה, דעם געטרייסטען סאוויעטניק, אהן איהם בין איך ווי אהן דער רעכטער האנד!

אין דער גאנצער הייל, אין דעם גאנצען טאל האט זיך נעלאזט הערען א שרעקליכער יאמער אויף אלערליי ווילדע קולות. עס האט זיך געהערט א היילען, ווי א הונט היילט א מאל שרעקליך ביי דער נאכט הינטער דעם פענסטער, אויך א מיוקען, א וויינען, ווי קעץ וויינען, בשעת פרוכפערונגס-צייט, אויף די דעכער. עס האט זיך געהערט א טרויער-דיגער הספד פון סאוועס, א קראקען פון סאראקעס, א קוואקען פון זשאבעס. עס האט זיך געהערט אויך א שמוצערן פון שלאנגען, א פישטשען פון שצערעס, א מריקען פון ביקעס, א ברומען פון בערען, א ברילען פון לעמפערטען און א סקריפּ פון א ריקבעט. גלייך ווי אלע ווילדע בעשעפעניש האבען געוויינט, געקלאגט אויף אזא בעל-טובה, אויף אזא כשרה נשמה. איך בין שיער אין חלשות נישט געפאלען, שיער נישט טויב געווארען פון אזא שרעקליכען הספד.

דער אשמדאי האט קוים מיט צרות איינגעשטילט דעם עולם, נעהאפט די נשמה אין זיין האנד, ווי מען חאפט א פליג, און זי מקבר געווען טיעף אין דער ערד מיט די ווערטער:

— וואס העלפט דאס וויינען, א מענש מוז שטארבען! פריהער אדער שפעטער, דער רוח האט דיר געמוזט חאפען. ווער-זשע טאקי נגראבען ניין איילען אין דער ערד און געה צו אלדי שווארצע יאהר!

איך וועל מיך מוזען בעגעזגען אָהן דיר און געפינען, נישקשה, אַ אַנדער שלאַק אויף דיין אָרט... ישראליק-לעב! האָט ער נאָך דעם מין הכפר זיך געווענדט צו מיר, עס וועט דיר גאָר נישט העלפען, דו וועסט מיר מוזען אין דיין שטאָדט ווערען אַ בעל-טובה אויף זיין אָרט.

— איך וויל נישט, איך קען נישט זיין קיין בעל-טובה! האָב איך געשריגען נישט מיט מיין קול. האָב רחמנות, שיק אַ אַנדערען אויף זיין אָרט. עס זענען דאָ אַ סך בעלנים, אַ סך קאַנדידאַטען אויף בעלי-טובות. שיק וועמען דו ווילסט אונז בעפריי מיך פון אַזאַ התמנות!

— זאָג מיר, איך בעט דיך, קיין דעות נישט, האָט ער געענטפערט, מכתמא וויים איך, וואָס איך טוה.

— וואָס האָסט-דו אין מיר אַזוינס דערזעהען? האָב איך געשריגען. איך בין, כ'לעבען, אַ שלימזלניק און וועל גאָר נישט טויגען צו אַזעלכע געשעפטען. איך וועל דיר רעקאָמענדירען קליגערע, בעסערע און געניטערע פון מיר. שיק לייבעלע רב אַבעלעס, משה'לע רב בונמ'ס, טרייטעל רב יוסילעס, פישקע רב ניסעלעס, אָדער איינעם פון זייערע כנופיות, איטליכער פון די לייט, אין זיין גראַד, פאַרשטעהט זיין עסק און אַרבייט אָב אַ זאַך ווי אַ מייסטער. ווי קום איך צו זיי?

— די דאָזיגע אַלע לייט זענען שוין פערנומען, איטליכער פון זיי האָט אַ שטעלע. עס וועט דיר גאָרנישט העלפען, ישראליק, זאָג איך, אַשכדאַי, דיר נאָך אַ מאָל. שווייג בעסער און זיי נישט קיין עקשן. אויב עס גלוסט זיך דיר צו לעבען און אויב דו פערלאַנגסט נישט, איך זאָל דיר דאָס עקשנות מיט גוואַלד אַרויסטרייבען. קיין וואָרט נישט מעהר, נאַ! וואָרום...

ער האָט געמאַכט אַזאַ שרעקליכע מינע און אַזוי געשאָקעלט אויף מיר מיט אַ פינגער, אַז די הויט האָט אויף מיר געציטערט און פאַר שרעק בין איך געבליבען שטום ווי די וואַנד.

— אָט אַזוי, ישראליק, האָב איך דיך טאַקי ליעב, אַז דו שווייגסט, — האָט ער זיך אָנגערופען, שוין מיט אַ זיס שמייכעלע, און אַ גלעט געגעבען מיר אין בעקעלע. — דו ביזט, נישקשה, אַ גאַנץ קלוגעטשקער, ישראליק! קיין פינגער אין מויל בעדאַרף מען דיר אויך נישט אַריינלעגען. איך פיהל, אַז דו וועסט טויגען און מיט דער צייט זיין אַ כלי-שלכה. נאָר איידער איך וועל דיר געבען אַזאַ טייערע שטעלע פון אַ בעל-טובה

מוז איך דיך אַביסעל קלאָר מאַכען אין עסק און דיר געבען אַ אינסטרוקציע, ווי אַזוי דו זאָלסט זיך נוהג זיין.

„הער, ישראליק-לעב! די שטאָדט — דאָס בין איך! דער פשט דערפון איז גאָר פראָסט: טוה אַלעס ווי דו ווילסט. און זאָג: אַזוי וויל קהל. דער גאַנצער קהל איז ווי אויף דער וועלט נישטאָ, נור דו איינער ביסט דאָ. דאָס איז מיין ערשטע געבאָט. מיין צווייטע געבאָט איז — אַ יראת-שמים-פנימ'ל! יראת-שמים איז ביי אַ קלוגע מענשיל אַ גוטע קוה, זי גיט איהם אַ סך מילך און פוטער, ווי די בעסטע האָלענדערקע. אַזאַ קאַפיטאַלנע קוה מוז מען דעריבער שטאַרק פילעווען, מען בעדאַרף איהר פוטערם אונטערוואַרפען אַ בינטעל כפול-שמונה-ציצית. זי האָדעווען מיט רבינו תם'ס תפילין, פערמישען איהר אַ גרויסען טלית-זאַק מיט פערשיעדענע מיני בלעטלעך און שמות, זי זאָל טאַקי אַוועקשטעהן איבער דעם לעבער עטליכע שעה אַלע טאָג; מען בעדאַרף זי לאָזען לעקען מזוזות און פאָיען זי מיט מציצה, מיט חברה-קדישא-מעד, מיט יאָהרצייט-בראַנפען, וכדומה אַזעלכע געטרענק. אַזוי איז יראת שמים ביי מיינע אַנגעמטען פון דער פרומער קלאַסע. מיינע אַנגענעמע פון דער היינטיגער וועלט נעהמען אויך אָן אַ יראת-שמים-פנימ'ל, נאָר עפּיס אויף אַ אַנדער אופן. זיי מאַכען זיך געוועהנטליך צום תם, לעבען מיט איטליכען גוט, שמייכלען זיס, דרעהען דאָס צינגעל אַהין און אַהער, טראָגען זיך געקליידט עפּיס נייעט קורץ נישט לאַנג, זייער באָרד איז עפּיס נישט גאַנץ און נישט געגאָלט, וואַרפען זיך איז אלע זייטען און ווילען פאַר איטליכען יוצא זיין. עטליכע זענען צווישען דער כתּה די, וואָס בעט לחלוטין נישט אַזאַ יראת-שמים, דערפאַר בעשטעהט זייער גאַנצע חכמה נישט מעהר ווי אין כח, אין שטאַרקייט, אין אַ קולאַק... זיי זענען אָבער טאַקי נאָר עטליכע. פון אַזעלכע אַרץ פיאַסקן-עזות-פנימער בעדאַרף מען נישט נעהמען קיין ראיה. לאו כל-אדם איז זוכה צו אַזאַ מדרגה. — מיין דריטע געבאָט איז: ר ח מ נ ו ת! דער פירוש דערפון איז, מען דאַרף טאָן כל הפסלנות, רייסען פון טויטע און פון לעבעדיגע און אַלץ זאָגען אַ רחמנות! שטילערהייט בעדאַרף מען אַ קניפּ טאָן, אַ ביס טאָן, און כאַד דעם עולם אַלץ זאָרגען, קרעכצען. זיך אַלץ משתדל זיין לטובת הכלל. — מיין פערטע געבאָט איז: י ד א ח ת! דאָס הייסט, בלאַטצושליסען תמיד מיט דעם שטאַרקען. מען דאַרף זיין פערקניפּט און פערבונדען, אַ שטייגער, מיט דעם בעל-טאַקסע, וואָרום ער איז די כ"ה פון אַלע סבות, דער מקור פון אַלע טובות, ער איז די טובה אַליין. ער איז פלייש פון אייער

פלייש, ביין פון אייער ביין; דעריבער זאָל מען פאַרלאָזן באַדאַי דעם טאַטען אי די מאַמען און זיך בעהעפטען מיט דעם בעל-טאַקסע, צוזיין מיט איהם איין לייב און לעבען. זיי מבטל דיין רצון פאַר זיי רצון, כּדי ער זאָל מבטל זיין אַ מאָל זיין רצון פאַר דיין רצון: פון אייך ביידע קען זיין אָגיל ואשמח, קיילעכדיג און שפּיצעכדיג. — מיין פינפטע געבאָט איז: פּרעטענציע! דאָס טייטש: וויפיעל מען זאָל נישט שטילערהייט נעהמען, וויפיעל מען זאָל נישט רייסען און פּערדינען, זאָל מען פאַר דעם עולם אַלץ זיך קלאָגען, נישט זיין צופרידען און האָבען שטענדיג פּרעטענציעס צו דער שטאָדט, אַז מען ווערט אָן, מען דערלעגט, עס איז נישט כּדאַי, וואָס מען פּייניגט זיך אַזוי לטובת הכּלל. — מיין זעקסטע געבאָט איז: ליולע! פּשוט איז פּשוט, מען בעדאַרף דעם עולם פּערוויגען און איהם זינגען עפּיס לידלעך, ער זאָל שלאָפען. דער עולם איז אַ קינד, אַז מען זינגט איהם אַ לידעל, דערצעהלט איהם אַ מעשה, מאַכט ער צו די אייגלעך און שלאָפט; אַז מען מאַכט איהם בו, מיינט ער, מען איז אַ בער; שמייסט מען איהם, קושט ער די רוט. דאָס בעסטע לידעל צו פּערוויגען דעם עולם איז דאָס אַלטע לידעל מיט דעם קעסטעלע, נאָכדעם געהט יענץ לידעל: „תורה איז די בעסטע סחורה", די אַלטע מעשה „אַ רב מיט אַ רביצין", אַ מעשה פון דער ווייסער חברה, פון בעלי-שמות וכדומה נאָך אַזעלכע מעשיות. — מיין זיבעטע געבאָט איז: עט, בע! דער פּראָסטער פּשט פון די האַלבע ווערטער איז: באים עס טרעפט זיך אַ מאָל, אַז דער עולם — דאָס נאַרישע קינד צושרייעט זיך גוואַלד, איז גלייכער אין דער הייסער מינוט גאָרנישט צוטאָן, עס גרימט איהם זיכער אין בייכעלע, עס טהוט איהם שוין, נעבעך, שטאַרק וועה. עט, בע! זאָל מען דענכטמאָל מאַכען עפּיס אָהן ווערטער. נישקשה, דאָס קינד וועט זיך איבערשרייען און ווייטער אַנשלאָפען ווערען, נאָך געשמאַקער ווי פריהער. — מיין אַכטע געבאָט איז: מבטל צו זיין! דאָס הייסט: ווען איינער הייבט גאָר אָן פּלוצים צו פרעגען עפּיס קשיות, עס איז איהם קשה דאָס, אָדער יענץ, זאָל מען איהם פּשוט מבטל זיין, ער איז אַ אַפּיקורוס, אַ הולטיי, אַ גאָר-נישט, עס איז גאָר נישט רעכט מיט איהם צו רעדען. — מיין ניינטע געבאָט איז: אָנצורייצען! דאָס טייטש: ווען איינער, נעבעך, שרייט, וויינט אַ מאָל מיט בלוטיגע טרערען: גיוואַלד, מען קנייפּט, מען ציבּט, עס טהוט וועה! בעדאַרף מען אויף איהם אָנרייצען די אינגלעך, זיי זאָלען איהם מאַכען: בע, בע, שענער בחור! ער זאָגט אויס פון דעם

חדר! — מיין צעהנטע געבאָט איז: באַבּסקע מיטעל! אַז דאָס דאָזיגע קינד ווערט פערשלאָפט, אויס מענש און פאַכט מיט דער נשמה, זאָל מען נישט לאָזען רופען אַ דאָקטאָר, מען זאָל הייסען בעסער טאָן אַלטע, באַבּסקע מיטעל, פאָהרען צו אַ שפּרעכער, צו אַ ציגיינער, צו אַ זנאַחער וכדומה".

אָט די דאָזיגע צעהן געבאָטען זאָלסט-דו היטען. — דורך דעם וועסט-דו מיר געפעלען, וועסט לעבען גליקליך אין וואוילטאָג. דו מיט דיין ווייב, מיט דיינע קינדער און זיך קונה זיין עולם-הזה. מיט עולם-הבא זאָלסט-דו מסלק זיין אַנדערע. זאָג זיי צו פלייש און וויין אויף יענער וועלט, נאָך דעם טויט; דו אָבער עס פלייש און טרינק וויין דאָ אויף דער וועלט.

איך האָב אויפגעעפענט דאָס מויל. אויסגעשטעלט די אויגען, געשטאַנען און געקוקט ווי אַ גולם פון די דאָזיגע צעהן געבאָטען.

— דו מוזט טאַקי באַלד פאָהרען, ישראליק! האָט דער אַשמדאַי ווייטער געזאָגט. דיין שטאָדט איז דערווייל געבליבען אָהן אַ בעל-טובה, עס קען דערווייל, חלילה, דערפון עפּיס אַרויסקומען גאָר נישט קיין גוטס פאַר מיר. איך וועל דיר מיטגעבען די קליאַטשע, זאָלסט אויף איהר פאָהרען רייטענדיג.

— אַך! האָב איך אַ געשריי געטאָן, אַז ער האָט מיר אַרויס-גערעדט די קליאַטשע. איך קען נישט, כּלעבען, איך קען נישט פאָהרען רייטענדיג!

— עט, האָט ער געמאַכט, וועסט קענען, נישקשה! מיר וועלען דיך אויסלערנען. די קליאַטשע איז זעהר אַ פּאָקאָרנע, מען קען אויף איהר זעהר גרינג פאָהרען רייטענדיג. קוק נישט דערויף, וואָס זי זעהט אויס נישט אַזוי שען, דערפאַר האָט זי אין זיך אַנדערע מעלות, זי וואַקסט פון אַ גאַנץ גרויס אָרט. וועסט מיט איהר צופרידען זיין, נישקשה, און נישט וועלען שפּעטער אַרויסצולאָזען זי פון די הענט. איך פערזיכער דיך!

אויף זיין בעפעהל האָט מען געבראַכט צושלעפּען די אומגליקליכע קליאַטשע, נעבעך. עס איז מיר געוואָרען אַ לאַך אין האַרצען אַ קוק געבענדיג אויף איהר. פערוויסט, פערפינסטערט איז זי, נעבעך, געוואָרען. איין גאָט ווייסט, וואָס זי האָט געמוזט אין יענער צייט פון די לצים אויסשטעהן, נעבעך! איך האָב אַראָבגעלאָזט דעם קאָפּ, זיך געשעהמט, ווי אַ גנב, איהר צוקוקען אין די אויגען און מיך

בצוואַשען מיט טרערן, דערמאָהנענדיג זיך, אַז איך וועל אויך מוזן פאָהרען אויף איהר רייטענדיג און ליגען איהר אויף דעם האַלז ווי אַ משא. קיין אַנדער וועג האָב איך פאַר מיר נישט געזעהן, ווי זיך דערפון אויסצודרעהען...

—לאָמיר קרוינען ישראָליקען! האָט דער אַשמדאי אַ זאָג געגעבען. לאָמיר איהם אָנקוקען אין שלייער, וואָס פאַר אַ פנים ישראָליק האָט אין דער פאָרמע פון אַ בעל-טובה און ווי אַזוי ער רייט אויף דער קליאַטשע. עולם, צום עסק!

ס'האָט נישט געדויערט קיין מינוט, האָבען זיינע משרתים אַריינגעבראַכט אַ גוזמא קליידער פון פערשיעדענע קאָסטיומען און אַלערליי פאָרמעס. איינער פון די לייט, אַ ממונה אויף דער גאַרדעראָבע, דעם אַשמדאַי'ס קאַמערדינער, האָט מיך גענומען אין זיינע הענט און אָנגעהויבען כסדר מיך אָנצוטאָן. ער האָט מיך פאַרקאַמט מיט אַ טשובע, אויסגעשמירט די האָר מיט אַ סך פּאָמאַדע, מוסאַטאָף, צוגעפּוצט מיט חכמות דאָס בערדיל, אָנגעטאָן מיר דערנאָך אַ מאַשינקע מיט פיצר קליינע מוטערפּערלנע קנעפּלעך אויף דעם האַרצען, אַ מאַנטינען טיכעל אויף דעם האַלז, דערנאָך אַ פּאָר געזונטע שטיוועל געקאָוועטע מיט אַ סך אייזערנע שטיפטען, מחילה, אַ פּאָר געוועגטענע הויזען, וואָס זענען געהאָנגען ווי די טאָרבעס, אַ קאַמלעטענע קאַפּאָטקעלע און אַ סורדוט לאַנג ביז איבער די קניע, אויף דעם קאָפּ אַ קאַשקעט, גענעהט עפּיס מיט קונצען.

— אַ! האָט דער אַשמדאי זיך אָנגערופען, אַז ער האָט מיך בעטראַכט פון קאָפּ ביז די פיס, דאָס איז די פּאָרמע פון אַ קהל'שען שרייבער! ישראָליקען פּאַסט נישט אַזאַ מין קאָסטיום. זוך אויס עפּיס אַ אַנדער פּאָרמע.

דער קאַמערדינער האָט מיך געשווינד איבערגעקעמט, אונטערגעשוירען די האָר, אויסגעצויגען דאָס בערדיל, אָנגעטאָן מיר אַ אַנדער וועסטיל, דאַכט זיך, פון אַטלעס, פערשפּילעט העט ביז דעם האַלז. אַ קאָרטענעם סורדוט הינטען מיט אַ שפּאַלט און היבש לענגער פון דעם פריהערדיגען אַזוי, אַז די מייטקעס האָבען אונטען זיך אַרויסגעזעהען נאָר אויף אַ צוויי, דריי פינגער. אויף דעם קאָפּ אַ סעריאָזע, אַ סטאַטעטשנע היטעל.

— נו, וואָס איז דאָס פאַר אַ מין? — האָט דער אַשמדאַי ווייטער געזאָגט, — מיך אָנקוקענדיג. — אַ, די פּאָרמע פון קהל'שע דעפּוטאַטען! חאַפּען זאָל זיי דער רוח, מיט זייערע שפּאַלטען הינטען און מיט זייערע

גוזמות טיפּע קעשענעס! ניין, ישראַליק בעדאַרף האָבען עפּיס אַ אַנדער פּאָרמע. קוק אָן דאָס רחמנות-פּנימעל זיינס, וועסט-דו שוין פערשטעהן, וועלכע עס וועט איהם פּאַסען.

נאָך און נאָך פּאָרמעס האָט דער קאַמערדינער מיר אָנגעבאַסטן, און בשעת מיך אָנטאָנדיג, קעמענדיג אַלע רגע אַנדערש, האָט ער מיך געצופּט, געצויגען, געריסען די האָר, אַזוי אַז טרערען האָבען מיר זיך געשטעלט אין די אויגען. גאָר אויף דעם סוף האָט ער מיך איינגאַנצען אָבגעשוירען, איבערגעלאָזט אַ פּאָר שענע פּאות, מיר אָנגעטאָן אַ יאַרמילקע, אויבען אַ גרויסען ספּאָדיק, אַ העמד מיט אַ גרויסען, אויסגעלעגטען קאָלנער, פערבונדען מיט בענדלעך אָהן אַ האַלזטיכעל, אַ לאַנגע טלית-קטן, קורצע שאַמענע פּלודערען, שיך און זאָקען, אַ לאַנגע צעלעסענע קאַפּאָטע ניט אַ גאַרטעל און אַ טוליבעל פון פּעה. דער קאַמערדינער האָט מיך אָנגעקוקט, זיך משונה פערקרימט, געמאַכט אַ ווינשעל און אויך אַרויסגעשטעלט דעם צונג.

— דו שיינסט, ישראַליק! — האָט דער אַשמדאַי נעלאַכט פאַר פרייד, אַז ער האָט מיך דערזעהען. — איך בין פּשוט זיך מחיה דיך צו זעהן אין די בגדים! דיין פּנים איז אויסגעפּריעט ווי אַ צימעס, דו שוויצסט אין דעם פּעלץ, דו לויכסט אַרויס פון דעם ספּאַדיק, ווי דער ליכטיגער מארגענשטערען. שוויץ, שוויץ, ישראַליק, זעהר גוט!... עס געהט נאָך עפּיס אָב צו דער פאַלנער פּאָרמע, האָט ער געזאָגט, זיך אומקעהרענדיג צו דעם קאַמערדינער, דו געדענקסט, ווי יוסיל-דינטשעס פלעגט מקבל פּנים זיין אַ נייעם גובערנאַטאָר?

— גערעכט, גערעכט! — האָט דער קאַמערדינער געענטפערט. — איך האָב אין דעם זיך גאָר פערגעסען, אָ-האַ, אָ-וואַ! באַלד אָבער וועט עס געטאָן ווערען.

מען האָט מיר באַלד טאַקי הינטען אויף דער פּאָטיליצע אויסגעגאַלט עטליכע קיילעכדיגע רעדעלעך און דאָרט צוגעשטעלט אויף עטליכע מונוט באַנקעס, פון שענקייט וועגען.

— איצט איז ישראַליק אין דער פאַלנער פּאָרמע. האָט דער אַשמדאַי געזאָגט, אַצינד קען ער שוין רייטען אויף דער קליאַטשע...

מיט גרויס פּאַראַד האָט מען מיך געשלעפּט צו דער קליאַטשע. „רייט, ישראַליק, רייט! האָט חברה צוגעזונגען. אַז וואויל איז דיר, וואָס דו האָסט זוכה געווען צו רייטען אויף אַזאַ קליאַטשע. אויף דער וועלטס-קליאַטשע! קריך אַרויף מיט די הענט, מיט די פיס, און פאָהר

אויף איהר, ווי אַ פריץ, רייטענדיג ביז הונדערט און צוואַנציג יאָהר, ביז דער רוח וועט דיך האַפּען און עמיצער אַנדערש וועט אַרויף אויף דיין אָרט" !

— זיי מיר מוחל, בידנע קליאַטשע : האָב איך די מחילה געבעטען, אַז איך בין שוין געזעסען אויף איהר רוקען, מיט פּערוויינטע אויגען און מיט אַ פאַרקלעמט האַרץ. וואָס זאָל איך טאָן, וואָס קען איך מאַכען ? אַז לצים צווינגען מיך, אויף דיר צו רייטען... אַז אָך און וועה איז אונז ביידע ! אָך און וועה איז דיר, נעבעך, וואָס דו ביסט אַ קליאַטשע, וואָס דו בעדאַרפסט מיך טראָגען, און וועה איז מיר, אַז איך, דיין פריינד, בין געצוואונגען צוזיצען דיר אויף דעם קאַרק ! וואָס זאָלען מיר בידנע טאָן, אַז מיר ביידע, נעבעך, זענען אין דער קלעם, אַז מיר ביידע זענען אַזוי אומגליקליך און געצוואונגען דערצו...

די לצים האָבען דער קליאַטשע, נעבעך, מיט כח דערלאַנגט אַ שמיץ אַזוי, אַז זי האָט מיט אימפּעט אַ לויף געטאָן. עס איז געוואָרען אַ מהומה. אַ געשריי : אוררא, אוררא ! לויפענדיג האָט ביי איהר טיעף פונים האַרצען זיך אַרויסגעחאַפּט אַ זיפץ, איהר זיפץ האָט מיר די נשמה אַרויסגענומען, איך בין געוואָרען צומישט און אַראָבגעפאַלען אויף דער ערד ווי אַ סנאָפּ.

— נישקשה, פאַל נאָר ביי זיך נישט אַראָב, וועסט, נישקשה, טויגען, ישראליק ! האָט דער אַשמדאַי געלאַכט און מיך צוריק אַרויפגעזעצט אויף דער קליאַטשע. לאָמיר קיין סך שיחות נישט מאַכען, שוין צייט צופאָהרען, חור ביי דיר גוט איבער מיינע געבאָטען, שים נא ידך תחת ירכי און שווער מיר, דו זאָלסט זיי מקיים זיין.

איך בין געזעסען ווי אַ ליימענער גולם און ה״ נישט געוואוסט וואָס מיט מיר טהוט זיך

— האַיע נישט, האַיע נישט, ישראליק ! האָט דער אַשמדאַי אַ זאָג געטאָן, ניכער טהו וואָס מען הייסט דיר ; ניכער, די צייט איז טייער.

נישט ווילענדיג האָב איך אויסגעשטרעקט מיין האַנד און זי אַרונטערגעלעגט דעם אַשמדאַי תחת ירכו. ער האָט אַ ווינק געגעבען צו דעם סעקרעטאַר, און לוציפער האָט מיר באַלד אָנגעהויבען פאַרצולייענען זעהר אַ שרעקליכע שבועה.

— וואָס שווייגסט-דו, ישראליק ? האָט דער אַשמדאַי מיט פערדראָס צו מיר געזאָגט. פאַר וואָס זאָגסט-דו נישט נאָך, וואָרט פאַר וואָרט, די שבועה ? ביי מיר מיינסט-דו וועט אָנגעהן שטוקעס, מסירת-

מודעהלעך, ווי ביי אייך, שענע מענשעלעך ? ניין ! זאָג איך דיר, מסירת-מודעהלעך געהען ביי מיר נישט אָן, ביי מיר העלפט נישט, זיך מאַכען ווי געפּגרט, שווער !

— איך קען נישט שווערען — האָב איך געענטפערט מיט אַ ציטערדיג קול.

— וואָס ? האַ ! האָט דער אַשמדאַי מיט כעס אַ געשריי געטאָן, אַזוי אַז די ערד האָט אונטען געציטערט.

די קליאַטשע האָט עפּיס אַ שאָקעל געטאָן מיט דעם קאָפּ, גלייך ווי זי וואָלט דערמיט געזאָגט : יהודי, בלא ! האַלט זיך טאַקי, יהודי, אַלץ אַייערס, לא, לא און לא !

— איך קען נישט שווערען. האָב איך איבערגעחזרט מיינע פריהערדיגע רעד שוין מעהר בעהאַרצט.

— שווער ! האָט דער אַשמדאַי אַ געשריי געגעבען נאָך שרעקליכער אין כעס, אַזש פונקען זענען איהם געפלויגען פון די אויגען און פון דעם מויל האָט אַרויסגעזעצט אַ רויך.

מיין קליאַטשע, נעבעך, האָט אַ זיפץ געטאָן. איהר זיפץ האָט מיך דערמאָנט איהרע אַלע גרויסע צרות, וועלכע זי האָט אין איהר לעבען איבערגעליטען. סטייטש, סטייטש, האָב איך מיך בעטראַכט, וועניג שטעהט זי, שלימזל, אויס פון אַנדערע, זאָל איך מיך נאָך אויף איהר, נעבעך, אויך אָנלענען ! וואָס עס וויל, מעג זיך מיט מיר זיין, איך בעדאַרף אַזאַ זאַך נישט טאָן. אויסהאַלטען כח איך דעם נסיון, טאַקי ווי אַ עהרליכער מאַן.

— בשום אופן נישט ! בשום אופן וועל איך דיר נישט שווערען ! האָב איך דעם אַשמדאַי קאַלטבלוטיג געענטפערט, און אַרויסגענומען מיין האַנד מתחת ירכו. בשעת אַרויסנעהמענדיג האָב איך איהם נאָך, מעשה-שטן, בעדאַרפט גראָד אַ גראַבעל טאָן דאָרט.

דער אַשמדאַי איז געוואָרען פלאַם פייער, אַ מורא איהם געווען דענסטמאָל אָנצוקוקען. ער האָט מיט אַ משונה געשריי אַ שפרונג געטאָן אין דער לופטען, זיך אויסגעצויגען שרעקליך הויך, געשטעלט איין פוס אויף דער ערד, די אַנדערע אויף דעם הימעל, מיך אָנגענומען ביי די האָר און אַ שליידער געטאָן, ווי אַ האַלעשקע, מיט אימפּעט.

איך בין אַראָבגעפאַלען ווי פון דעם הימעל ! ביי דעם אָנהויבפאַלען האָב איך געהערט זעהר אַ ווילד געלעכטער פון אַלע לצים

אינאײנעם. די קליאַטשע, האָב איך געזעהן, שװעבט אויך אין דער לופטען, דרעהט זיך און פאַלט נאָך מיר.

— אַך, מיר פאַלען, מיר פאַלען!... האָב איך קוים מיט צרות א געשרײ געטאָן.

— נישקשה! האָט מיר די קליאַטשע נאָכגעשריגען, אַז איך פאַל, שטעה איך אויף. נישט אײנמאָל בין איך שוין אַזוי געפאַלען און פאָרט נישט פערפאַלען...

איך בין געפאַלען אַלץ נידריגער, נידריגער ביז איך האָב צום סוף אָנגערירט די ערד מיט דעם קאָפּ, זיך געטאָן א זעץ און פאַר גרוים װעהטאָג אַרויסגעלאָזט א שרעקליך געשרײ.

איך האָב געפיהלט, אַז עפּיס עמיצענס הענט האָבען מיך אַרויס־גענומען. דאַכט זיך, מען װײנט איבער מיר און הײסע טרעהרען קאַפּען מיר אויף דעם פּנים.

דאס פיעראונצװאנציגסטע קאפיטעל.

טראסצא איה מאטערי!

אויפעפענענדיג די אויגען האָב איך געזעהען, איך ליג אויסגעצויגען אויף דעם פאָל נעבען בעט, בײ מיר אין חדר. מײן מאַמע װײנט און העלפט אונטער עפּים מענשען, מיך פון דאָרט אויפצוהײבען.

אַז איך בין שוין געלעגען אין בעט, האָב איך אָנגעהויבען מיך צובעטראַכטען, װאָס טהוט זיך דאָ מיט מיר אַזױנס? פון װאַנען האָב איך פלוצלים מיך אַהער גענומען? איך האָב מיך געטאַפּט און געקוקט זעהר פערװאונדערט אין אַלע זײטען. אין שטיבעל בײ מיר האָב איך װײטער דערזעהען דעם בעל־שם און די אַלטע מכשפה׳טע, װאָס האָבען זיך עפּים געפּאָרעט און געשפּראָכען. די מאַמע האָט מיך געטאַפּט בײ דעם קאָפּ און געװײנט.

— װאָס װײנסט־דו, מאַמע? האָב איך זי געפרעגט און פאַר ליב־שאַפט זי א קוש געטאָן.

— אַך, ישראליק, ישראליק! האָט זי געחליפּעט. אַך, װיפיעל צרות איך בין פון דיר אויסגעשטאַנען! געדאַנקט און געלויבט איז השם יתברך, אַבי דו האָסט שוין געעפענט די אויגען. — דו האָסט א גוטען זעץ זיך געגעבען אַראָבפאַלענדיג פון דעם בעט?

— מאַמע! האָב איך מיך אָנגערופען, װאָס איז װײטער אַזױנס געשעהען?

— אָט פרעג נאַרנישט, פרעג נאַרנישט! אַלץ טאַקי דײנע בילבלעך.

— װאָס בילבלעך? װאָס מײנע בילבלעך?

— אָט יענע נאַרישע מעשׂות, מיט װעלכע דו האָסט דיר דעם קאָפּ פערשלאָגען — האָט די מאַמע א מאַך געגעבען מיט דער האַנד.

מילא דו האָסט זיך איינגעשפאַרט דוקא צושטודירען די דאָקטאָריע. נו, וואָס האָב איך געקענט מיט דיר טאָן? אין ברירה. אָבער צו־וואָס נאָך אַזעלכע ביכלעך, אַזעלכע מעשיות, אַזעלכע שמאָכטעס? וואָס פאַר אַ שייכות האָבען זיי מיט דאָקטאָריע? איינער וויל לערנען דאָקטאָריע, נו, געה דיר לערען וויפיעל דאָס האַרץ דיינע גלוסט, וועסט־דו זיך אויסלעהרנען און קענען, טאַקי וואָס קענען הייסט, נאַ דיר אַ בלעטיל, אַז דו קענסט היילען, האָטש דו ביסט ווייטליך פון יענע מיני מעשיות. אלא ניין, זאָלען דיר נישט העלפען אַלע מעשיות. דאַכט־זיך, אַזוי האָט בעדאַרפט צוזיין, נאָך מיין ווייבערשען שכל, ווערדליג ווי מיין ווייבערשער מוח נעהמט. וואָס טענה'ן זיי אָבער? וואָס האָבען זיי געענטפערט? אַז איך האָב, נישט היינט געדאַכט, געהאַט דאָס לויפעניש צו איטליכען בעזונדער. ניין! מענסט דיר האָבען אַ גרויסען קאָפּ, מעגליך אַפילו, אַז פון דיר זאָל אויסוואַקסען אַ גרויסער מענש, אַ בעריהמטער דאָקטאָר, אַבי דו ביסט נישט אַזוי קלאָר אין יענע מעשיות, אין יענע מיני היסטאָריעס, ווי זיי רופען עס עפיס, איז אינה מקודשת. שטעהט מען נישט אין דיר! נאַט אייך היסטאָריעס, נאַט אייך מעשיות אויף מיין קאָפּ! אַ ניחיי וואָלטען זיי, רבונו של עולם, פערחאַפּט געוואָרען, וואָלט איך, נעבעך, פערשפּאָרט האָבען אַזעלכע גרויסע צרות!

— וואָס צרות, מאַמע?

— וואָס צרות, פרעגסט דו, ישראָליק. סטייטש, ווייניג צרות, וועה איז מיר, האָבען זיי, נישט היינט געדאַכט, מיר אָנגעמאַכט!

אָט וואָס די מאַמע האָט מיר מיט אַ וויינענדיג קול דערצעהלט:

„אַז איך האָב מקבל געווען דיין בריף פון דניעפּראָוויץ, אַז דו האָסט עפּיס נישט גוט געענטפערט אויף דעם עקזאַמענט פון יענע היסטאָריעס, און דעריבער איז אַ עק פון דיין דאָקטאָריע — האָב איך גערעכענט, אַז באַלד וועסט־דו צוריק אַ היים קומען, וועסט, צו אַלדי שוואַרצע יאָהר, אַוועקוואַרפען אַלע דיינע נאַרישע פּלאַנען, בעסער חתונה האָבען און לעבען, ווי גאָט האָט געבאָטען, ווי יודען בעדאַרפען צו לעבען. איך וואַרט אַלטאָג — דו קומסט נישט, נאָך אַלטאָג — ביסט נישטאָ, דו שרייבסט נישט אַפילו קיין אות. דער קאָפּ ווערט מיר צושפּאָלטען טראַכטענדיג, וואָס קען עס זיין? איך רוה נישט, איך שלאָף נישט, עס נעהמט זיך מיר נישט אין דעם מויל קיין עסען, דו ביסט דאָך, ישראָליק, מיין איינציג קינד, איין אויג אין דעם קאָפּ! וואָס טויג מיר דאָס גאַנצע לעבען אהן דיר? אין דער שטאָדט האָבען דערהייל

מען דיר זיך אַרויסגעלאָזען אַ סך פערשיעדענע ממרות. אַ טייל האָבען געזאָגט, דו ביסט געשטאָרבען; נאָך אַ טייל — זאָל זיי נאָר דאָס מויל אָבגעהמען — האָבען געזאָגט, יאַקבי דו האָסט זיך געשמדט און ווייס איך נאָך זאָגען, וואָס שונאים האָבען אויסגעטראַכט. איך האָב שוין מעהר נישט געקענט אויסהאַלטען און בין אַליין געפאָהרען קיין דניעפּראָוויץ. קומענדיג אַהינצו, וויסט און פינסטער איז מיר, האָב איך דיך געטראָפען אין אַ שרעקליכער לאַגע! דו ביסט שוואַרץ ווי די ערד, אויסגעדאַרט, אויסגעדייוועט, אָהן אַ לויט פלייש אויף דעם לייב, נאָר הויט און ביין. — איך פרעג דיך, וואָס וְדו מאַכסט? ענטפערסט־דו מיר, נישט היינט געדאַכט, עפּיס בויבעריק. איך רעד דאָס און דו עפּיס לאָקש, בוידעס, אַ קוה איז געפלויגען איבער דעם דאַך! קוקענדיג אויף דיר איז מיר געוואָרען אַ לאָך אין האַרצען, איך האָב געמיינט, אָט פאַל איך אַנידער און שטאַרב. לייט האָבען מיך געראַטהען צוגעהן בעטען די לעהרער, זיי זאָלען מיט דיר מטיב זיין, פּאָמער וועט די גוטע בשורה אויף דיר ווירקען און דו וועסט צו זיך קומען. איך בין, פאַרשטעהט זיך, געגאַנגען, געוויינט, געבעטען, אָבער אומזיסט! זיי האָבען מיר געענטפערט: ניין, אונמעגליך! איך האָב געדונגען אַ פוהר און דיך געבראַכט צופיהרען אַ היים. וואָס אַ טאָג ביסט־דו אַלץ ערגער מרה־שחורה'דיגער געוואָרען, פלעגסט זיין אַלץ פערטראַכט. נאָר אַז דו האָסט זיך שוין צורעדט, האָסט־דו, רחמנא ליצלן, גערעדט פאַר פייער, פאַר וואַסער, געבטלט חלומות אויף אַלע פיינע לייט. אויף אַלע אונזערע שונא, כשרה מענשען אין דער שטאָדט. נאָך גוט, אַ נס, כ'לעבען, וואָס חוץ היימישע מענשען, האָב איך צו דיר קיינעם נישט צוגעלאָזט, האָבען לייט חאָטש נישט געהערט און וויסען נישט, וואָס דו האָסט, נישט היינט געדאַכט, אויף זיי אויסגערעדט. דו ביסט געוואָרען אַלץ שלאַפער, שלאַפער און זיך אַריינגעלעגט צום־סוף אין בעט. אַקעגען צוויי וואָכען ביסט־דו ווי אין היגהערפלעט געלעגען מיט פערמאַכטע אויגען, כמעט אָהן אַ סימן לעבען, נאָר וואָס צ׳ צייטענס האָסט־דו פון דער היץ גערעדט, דערצעהלט ווילדע מעשיות. אַך, ישראָליק, מיין טייערער ישראָליק, וואָס דיינע ביכלעך, דיינע מעשיות האָבען אָנגעמאַכט! זאָל, כ'לעבען, שוין זיין גענוג, גענוג! הלואי וואָלכט־דו פריהער געפאָלגט אַ מאַמען און חתונה געהאַט, ווי דער כדר־העולם איז, ווי עס פיהרט זיך ביי אונז יודישע קינדער, וואָלטען מיר ביידע דאָך בעהיט געוועזן פון אַזעלכע

ירים. אך, דיינע מעשיות, דיינע מעשיות! אך, דיינע היסטאָריעס, דיינע היסטאָריעס!".

— דאָס וואַקסט אַלץ פֿון זיי, פֿון זיי, פֿון די גוטע לייט. מיין איך! האָט דער בעל-שם זיך אָנגערופֿן. ערשט ניט לאַנג האָב איך געהאַט מיט זיי פּונקט אַזאַ מעשה. די ערלטע ווייסט איך פֿון דער מעשה, וואָס איך האָב געהאַט. נו, אַ שטשאָ, דאָברע בילאָ? האָט ער אַ פֿרעג געטאָן די גויה.

— דאָברע, יאַק-זשע... האָט מיט אַ געניץ געענטפֿערט די גויה, וואָס איז געווען בעשעפֿטיגט מיט דעם שפּרעכן. ווי מאָיע פּראַוועטאָ איחנע דילאָ, טראַסצאַ איח מאַטערי!

צום צענטן יאָרצייט פֿון

מענדעלע מוכר-ספרים

(שלום יעקב אַבראַמאָוויטש)

צום צענטן יאָרצייט האָט דער פֿאַרלאַג „מענדעלע" אַרויסגעגעבן אַלע ווערק פֿון מענדעלע מו"ס אין אַ נייער, באַאַרבעטער און קאָנטראָלירטער אויסגאַבע. פֿאַר יעדן באַנד שטייט אַן אַריינפֿיר און אויך אַ געהעריקע אָפּהאַנדלונג-כאַראַקטעריסטיק פֿון די ווערק.

אויסער די פֿריערדיקע צוואַנציק בענדער, האָט דער פֿאַרלאַג אַרויסגעגעבן צום יאָרצייט נייע צוויי בענדער: באַנד XXI „מעשיות וועגן מענדעלען" און באַנד XXII „דער מענדעלע-טורעם".

באַנד 1 מענדעלע מוכר-ספרים (זיין לעבן און שאַפֿן)
באַנד 2 דאָס קליינע מענטשעלע
באַנד 3 פֿישקע דער קרומער
באַנד 4 די טאַקסע אָדער די באַנדע שטאָט-בעלי-טובות.
באַנד 5 די קליאַטשע
באַנד 6 לופֿט באַלאָן. דער פֿיש
באַנד 7 יודעל
באַנד 8 שבתדיקע זמירות. פּרק-שירה
באַנד 9 מסעות בנימין השלישי
באַנד 10 דער פּריזיוו
באַנד 11 דאָס ווינטשפֿינגערל, I טייל
באַנד 12 דאָס ווינטשפֿינגערל, II טייל
באַנד 13 צוריק אַהיים. אַלטע מעשה. שם און יפֿת אין וואַגאָן
באַנד 14 אין אַ שטורעם-צייט. אין דער ישיבה של מעלה. אַ סגולה צו יידישע צרות
באַנד 15 די נשרפֿים. ספר הבהמות. ספר הגלגולים. דאָס קעלבל
באַנד 16 שבת און יום-טוב. חג האָסיף. דער חילוף. שבת. וואָס הייסט חנוכה. אויף אָסיפֿות. אַ שטאָט אין מזרח-וואַנט. די אַנטדעקונג פֿון וואָלין.
באַנד 17 עלטערן און קינדער
באַנד 18 שלמה ר' חיימס (1 טייל)
באַנד 19 שלמה ר' חיימס (2 טייל)
באַנד 20 זכרונות וועגן מענדעלען

נייע צוויי בענדער

באַנד 21 מעשיות וועגן מענדעלען
מעשיות, זכרונות, עפּיזאָדן און קוריאָזן דערציילט פֿון שלום-עליכם, ציטראָן, אַנ — סקי, ראַווניצקי, קלויזנער, שניאור, פֿיכמאַן א. אַ.

באַנד 22 מענדעלע-טורעם
אַרטיקלען פֿון פּרץ, בערדיטשעווסקי, גינזבורג, דובנאָוו, דינעזאָן, בערקאָוויטש, ספּעקטאָר, ווייטער, גאַ־רעליק, פּרילוצקי, ניגער, נאַדיר, אויסלענדער, דאָברושין, מייזיל, גראָס א. אַ.

די ווערק פֿון מענדעלע מוכר-ספרים זענען די גרונט-שטיינער פֿון דער יידישער ליטעראַטור. דאָס איז איר אָנהייב, איר ערשטער אויסדרוק פֿון קראַפֿט, פֿון פֿאָרם, פֿון שפּראַכלעכער און קינסטלערישער פֿאַרווירקלעכונג.

מענדעלע איז ביז הייַנט דער גרעסטער קינסטלער פֿון יידישן וואָרט. זיין ווערק איז צום לערנען, צום שטודירן און צום געניסן צוגלייך.

מענדעלעס ווערק דאַרפֿן זיך געפֿינען אין יעדן יידישן הויז!

פֿאַרלאַג געזעלשאַפֿט „צענטראַל" וואַרשע, נאַוואָליפּקי 7.